

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

1047 4283

ACL
907
[1-2]

VEREENIGING TOT BEOEFENING
VAN OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

OVERIJSSELSCH E
STAD-, DIJK- EN MARKEREGTEN.

EERSTE DEEL. VIJFDE STUK.

STADREGT VAN VOLLENHOVE.

I.

ZWOLLE,
DE ERVEN J. J. TIJL.
1885.

4320
(1900)

DE STAD VOLLENHOVE EN HAAR RECHT.

EENE BIJDRAGE TOT

DE OVERLIJSSELSCHE RECHTSGESCHIEDENIS,

DOOR

Mr. S. J. FOCKEMA ANDRÉE,

Hoogleraar te Leiden.

I.

V O O R W O O R D.

In de laatste jaren is onze kennis van de Nederlandsche rechtsbronnen aanmerkelijk vermeerderd, dank zij de groote zorg door verschillende verdienstelijke mannen aan de uitgave daarvan besteed en den ijver waarmede onderscheiden vereenigingen, niet het minst de Overijsselsche, die uitgave hebben bevorderd. Mij, die van den arbeid van die allen dagelijks de vruchten trek, stond het meende ik niet vrij, mij geheel ontslagen te achten van de meewerking aan die voor-een jurist overigens weinig aantrekkelijke taak, het afschrijven en voor den druk bewerken van handschriften. Vandaar deze uitgave.

Ik heb gemeend wel te doen, door aan de bronnen te doen voorafgaan een systematisch overzicht van haren inhoud, hier en daar aangevuld met mededeelingen uit het Overijsselsche Land- en Stadrecht. Ziehier waarom. De bronnenuitgaven zooals zij gewoonlijk tot ons komen, zijn bestemd — en moeten wel bestemd zijn — voor de mannen van het vak. Men mag wel veronderstellen dat de mannen der praktijk er weinig kennis van nemen. Met het oog op de ongewone taal en

de weinig stelselmatige inrichting dier bronnen zou dan ook van de *lexing* daarvan, voor wie zich overigens met rechtshistorische studie niet inlaat, weinig vrucht te verwachten zijn. Toch ken ik voor ons recht geen dringender eisch, dan deze, dat de *practici*, welke den doorslag geven en moeten geven bij de rechtsvorming, van den inhoud dier bronnen niet onkundig blijven. Niet dat ik onze oude rechtsregelen en oude rechtstoestanden zou willen doen herleven, dat zij verre; het recht van gisteren deugt maar zelden als recht van morgen. Maar uit den geest onzer oude wetten, zou ik onzen toekomstigen wetgever lessen willen zien putten.

Aan het einde van zijn beroemd werk over »*das Deutsche Pfandrecht*», schreef Dr. V. von Meibom het volgende: »*Es tritt hierin*» (n.l. in de moeilijkheid om de verschillende soorten van pand in één grondbegrip samen te vatten) die *Eigenthümlichkeit* hervor, »*welche dem Deutschen Rechte des Mittelalters überhaupt sein Charakteristisches Gepräge verleiht. Mehr aus der Eingebung des im Volke lebenden Rechtsinstinkts oder Rechtsgefühls, als aus bewussten logischen Operationen hervorgegangen, trägt es die Schwächen wie die Vorzüge an sich, welche von einer solchen Rechtsbildung unzertrennlich sind. Für den Mangel einer logischen Construction der einzelnen Lehren wie des gesammten Rechtssystems erschädigt die derbe Naturwüchsigkeit und unverkünstelte Einfachheit des Deutschen Rechts. Auch das Deutsche Pfandrecht steht tief unter dem römischen, was die Feinheit der juristischen Konstruktion betrifft; sieht man aber auf den praktischen Erfolg, so erscheint der Zweck der Realsicherheit im Deutschen Recht durch einfachere*

»Mittel wirksamer erreicht, als im Römischen Rechte.»

Welnu, deze karakterteekening zou ik ook op het Oud-Nederlandsche recht in het algemeen willen toepassen. En ik vraag, wat kunnen we meer wenschen dan de zekerheid der bereiking van het rechtsdoel met eenvoudige middelen? Mogen zij, wier invloed op onze rechtsontwikkeling overwegend zal zijn, verzuimen ter school te gaan bij de voorouders die hun dat kunnen leeren?

Het bescheiden doel van dit werk is geen ander, dan de rechtsbronnen die ik uitgeef voor de juristen meer toegankelijk en genietbaar te maken.

Ten slotte mijn dank aan allen die mij bij mijn arbeid van hunne welwillendheid deden blijken en in het bijzonder aan Mr. J. C. Bijsterbos, die op het rijke archief van Vollenhove mijne aandacht vestigde en aan de gemeentebesturen van Vollenhove en Hasselt, die bereidvaardig hunne archiefstukken te mijner beschikking stelden.

F. A.

LIJST DER VERKORT AANGEHAALDE TITELS.

- Amsterdam O. K. De oudste willekeuren van Amsterdam, medegeedeeld door mr. C. Pijnacker Hordijk. (Nieuwe bijdragen voor rechtsgel. en wetg. 1879 p. 1).
- Auct. Inc. A. Matthaëus, De rebus Ultrajectinis auctoris incerti narratio historica.
- Beka Chron. Johannes de Beka, Chronica. ed. Buchelius. v. d. B. Oorkb. Mr. L. Ph. C. van den Bergh. Oorkondenboek van Holland en Zeeland.
- Bolsward. Stadboek van Bolsward in De Friesche stad-rechten, uitgegeven door mr. A. Telting (oude Vaderl. rechtbr. V.)
- Bondam Ch. Mr. P. Bondam, Charterboek der hertogen van Gelderland en graaven van Zutphen.
- C. v. Dorcht. Costumen geuseert binnen der stede van Dordrecht, verzameld 1570 (o. a. bij Balen, Beschrijving der stad Dordrecht p. 551).
- Deventer 1450. Van Vloten, Vijftal lezingen over Deventer Bijl. I.
- Deventer 1486. Dumbar, Kerkelijk en wereltlijk Deventer I p. 154 en volgende.
- Dumbar Anal. G. Dumbar, *Analecta seu vetera aliquot scripta inedita.*
- Dumbar K. en W. D. G. Dumbar, Het kerkelijk en wereltlijk Deventer.

- de Geer, de opkomst der steden. Mr. B. J. L. de Geer,
De opkomst der steden in Nederland tot het einde
der 13e eeuw. (Nieuwe bijdr. voor rechtsgel. en
wetg. 1884 p. 1 vlg.
- Goor. Stadregt van Goor. (Overijsselsche stad-, dijk- en
markeregten I. 3.
- Groningen 1425. Stadboek van Groningen van het jaar
1425 (in de Verhandelingen van het genootschap
„Pro excolendo jure patrio” te Groningen, d. V).
- Haarlem v. O. de Br. Mr. G. W. van Oosten de Bruyn,
De stad Haarlem en haare geschiedenissen.
- Hasselt. Stadregt van Hasselt, (Overijsselsche stad-, dijk-
en markeregten I. 4.
- G. van Hasselt. Arnhemsche oudheden.
- v. Hattum. Mr. B. J. van Hattum, Geschiedenissen der
stad Zwolle.
- Heda. W. Heda, Historia episcoporum Ultrajectensium,
c. notis ed. Buchelius.
- Heusden. J. van Oudenhoven, Beschrijvinge der stad
Heusden.
- Kampen B. v. R. Boek van rechten der stad Kampen.
(Overijsselsche stad-, dijk- en markeregten I. 1).
- Kampen Dig. V. Decretum dominorum, alias-Digestum
Vetus. (Overijsselsche stad-, dijk- en markeregten I.2).
- Kampen G. B. Kampen, Dat Gulden Boeck. (Overijssels-
sche stad-, dijk- en markeregten I. 1).
- Leiden Kb. De middeleeuwsche keurboeken van de stad
Leiden. Uitgegeven door dr. H. G. Hamaker.
- Matth. Het rechtsboek van den Briel, beschreven in vijf
tractaten, door Jan Matthijssen. Uitgegeven door
mr. J. A. Fruin en mr. M. S. Pools (oude Vaderl.
Rechtsbr. I).
- Matth. de Nob. Antonius Matthaëus, De nobilitate.
- Middeleeuwsche rechtsbr. d. st. Utrecht. Mr. S. Muller Fz.,
Middeleeuwsche rechtsbronnen van Utrecht. Oude
Vaderlandsche Rechtsbronnen III.

- v. M. Fr. van Mieris, Groot Charterboek der Graaven van Holland en Zeeland.
- Mon. Germ. G. H. Pertz, Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi 500 usque ad annum 1500.
- Nader regl. Nadere reglementen, ampliatiën, plakaten en resolutiën (achter Landr. v. Overijss., uitgeg. 1724).
- N. Bijdr. Nieuwe bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving.
- Nijh. Is. An. Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland.
- Obs. op de Gr. Rechtgeleerde observatiën, dienende tot opheldering van verscheiden duistere en tot nog toe voor het grootste gedeelte onbewezen passagien uyt de Inl. t. d. Holl. Rechtsgel. van wijlen mr. Hugo de Groot.
- Overijss. Adv. Mr. L. C. H. Strubberg, Overijsselsch advijsboek.
- Overijss. Alm. Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren.
- O. A. Hasselt. Register op het oud-archief van Hasselt, bewerkt door mr. P. J. Teding van Berkhout Jr. (Uitgeg. door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en gschiedenis).
- O. A. Kampen. Register van Charters en bescheiden in het oude archief van Kampen, (door Molhuysen en Nanninga Uitterdijk).
- Oudewater O. K. Oude Keuren der stad Oudewater bij G. R. van Kinschot. Beschrijving der stad Oudewater p. 527 vlg.
- Racer. O. G. Mr. J. W. Racer, Overijsselsche gedenkstukken.
- Rbr. v. Dordt. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland. Uitgeg. door mr. J. A. Fruin. (Oude Vaderlandsche rechtsbronnen).
- Reg. O. oork. Register van Overijsselsche oorkonden in losse bladen.

- Rotterdam O. K. Oudste keurboek van Rotterdam, medegedeeld door dr. R. Fruin. (Nieuwe bijdragen voor rechtsgel. en wetg. 1876, p. 44).
- Sch. u. Lübben. Mittelniederdeutsches Wörterbuch von dr. Karl Schiller u. dr. August Lübben.
- Schoonhoven v. B. Henricus van Berkum, Beschrijving der stad Schoonhoven, 2e uitg. 1762.
- Sloet Oorkb. Mr. L. A. J. W. baron Sloet, Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen 5 Juni 1288.
- Smallegange. Smallegange Cronyck van Zeeland.
- Sneek. Stadboek van Sneek in „De Friesche Stadrechten,“ uitgeg. door Mr. A. Telting. (Oude Vaderl. rechtsbr. V.)
- Strubberg. Mr. L. G. H. Strubberg. Overijsselsch advijsboek.
- Utrecht L. A. Utrecht Liber Albus. (Oude Vaderl. rechtsbr. III, p. 3.)
- v. Vl. vijftal lez. Dr. J. van Vloten. Vijftal lezingen over de wording en ontwikkeling der stad en gemeente Deventer.
- Vlaardingen O. K. Handvesten, octrooien, privilegiën en regten aan de stede Vlaardingen vergundt, p. 343 vlg.
- v. d. Wal. Mr. P. H. van de Wall. Handvesten, privilegiën enz. der stad Dordrecht.
- Winhoff. Melchior Winhoff. Landrecht van Averissel. Uitg. J. A. de Chalmot.
- Woudrichem Kemp. A. Kemp leven der Doorluchtige Heeren van Arkel.
- Zutphen. Rechtsbronnen der stad Zutphen, uitgegeven door Mr. C. Pijnacker Hordijk. (Oude Vaderlandsche rechtsbronnen II.)
- Zwolle O. K. G. J. Dozy. De Oudste Stadrechten van Zwolle.

INLEIDING.

§ 1. Het bosch en het dorp Vollenhove.

De naam van de stad, op welker rechtsgeschiedenis wij een blik zullen werpen, komt reeds in zeer oude bronnen voor. Hij wordt daar op verschillende wijze geschreven: Fulnaho of Fulanho ¹⁾ Vullenho ²⁾ Volnho ³⁾ Vollenho ⁴⁾ Vollenhoe ⁵⁾ Follenhoegh ⁶⁾. Omtrent de naamsafleiding zijn onderscheiden gissingen gemaakt.

Brumanus ⁷⁾ denkt aan *Vogelenhof*; »Fulanho" zegt hij »antiquitus dicebatur, Saxonumque lingua avium domus denotabatur." De waarde dezer gissing laat ik in het midden. Zeker onjuist is die, welke Worp van Thabor ⁸⁾ ten beste geeft, »Dum »aedificaretur castrum Follenhoe, Frisii pergentes, ut

-
- 1) Giffbrief 943, Heda, p. 84.
 - 2) O. a. Auct. Inc., p. 3. M. G. XXIII, p. 403.
 - 3) 1159, v. d. B. Oorkb. I, 89.
 - 4) O. a. Priv. 1354.
 - 5) Priv. 1406. Dumbar Anal. II, 380.
 - 6) Worp v. Thab. Chron. I, 174.
 - 7) † 1679, Res Transisal. Dumbar Anal. II, 77.
 - 8) Chronicon Uitg. Fr. Gen. I, 126.

»viderent castrum, dixerunt sibi mutuo sua lingua, »*folle haech*. Displicuit enim illis altitudo et fortitudo »castri, non ignorantes contra ipsos aedificatum. Et ideo »(ut dicitur) vocatum est nomen castrum Fullenhoegh.” Onjuist zeg ik, want de naam was er lang voor het kasteel.

Het eerst wordt Vollenhove genoemd in 943. In dat jaar doet n.l. Keizer Otto eene schenking aan Bisschop Balderic. »Interdicimus” zoo luidt de brief ¹⁾ »ut nullus comitum, aliorumne hominum, in pago »*forestensi qui est in comitatu Everhardi*, cervos »venari, absque praelibatae Cathedrae Praesulis per- »missu, praesumat. Volumus quoque ut in »eodem pago, aut in *Sylva quae nuncupatur Fulnaho*, »praedictae Traj. Ecclesiae jus servetur forestense, ut »nobis et nostris.”

De naam *Fulnaho* wordt hier dus gegeven aan een bosch. ²⁾

Over de beteekenis van *Pagus Forestensis* in deze oorkonde loopen de meeningen uiteen. Mr. J. de Wal ³⁾ meent, dat men het aldus aangeduide gebied in Drenthe heeft te zoeken. Volgens Richthofen ⁴⁾ is het een deel van Friesland. Mr. L. Ph. C. van den Bergh ⁵⁾ eindelijk zoekt den *Pagus Forestensis* ter zelfder plaatse, waarvan later sprake is in den giftbrief van 1042 ⁶⁾, waarbij

1) Heda, p. 84.

2) Van dat bosch is ook nog sprake in eene oorkonde van 1159, waarbij Paus Adrianus IV den bisschop van Utrecht bevestigt in verschillende bezittingen, o. a. castrum Benthem, *Bruel de Volnho* (v. d. B. Oorkb. I, 89). Zie over de beteekenis van bruel (woud) Schiller u. Lübben in voce brül.

3) Bijdr. tot de Gesch. en Oudh. v. Dr., p. 28 en 57.

4) Untersuchungen z. Fr. Rgesch. II, p. 125 en 695.

5) Middelnederl. Geogr., p. 175.

6) Heda, p. 123.

Hendrik III aan den Bisschop afstaat »*Comitatum quendam Agridiocensem sive Umba-laha dictum.*» *Umba-laha* zou volgens dezen S. beteekenen om het bosch (n.l. het bosch Fulnaho) en de naam zou voortleven in de *Ommelanden van Vollenhove*, zooals in 1406 ¹⁾ worden genoemd »die Kerspele van Steenwyck ende Steenwyckerwolde, van Paessele, van Yssel-selhamme ende van Scaerwolde.»

Met de vermelding dezer verschillende opvattingen moge ik volstaan.

In 1134 wordt in eene oorkonde gesproken van een *locus maritimus qui Vullenho dicitur* ²⁾, van een dorp van dien naam dus.

In de tweede helft der 12de eeuw deed bisschop Godefridus (1156—1178) in of bij dit zeedorp een kasteel bouwen; ³⁾ »Godefridus . . . ecclesiam suam »castris bonis et firmis decoravit videlicet . . . Vullenho,» ⁴⁾ zoo lezen we. Ditzelfde bericht Beka ⁵⁾ die onder de vier castra, door Godefridus gebouwd, noemt »*Vullenho contra dominatum Frisiae.*»

In den herhaalden strijd met de Friezen, was inderdaad het kasteel te Vollenhove meermalen het punt van aanval.

Van bisschop Otto I (1212—1215) vinden we ver-

¹⁾ Dumbar Anal. II, p. 380.

²⁾ Jungius Hist. Com. Benth. C. Dipl. no. 2, bij v. d. Bergh, M.N. Geogr., p. 54.

³⁾ Ebbinge Wubben zegt (Overijss. Alman. 1847, p. 214) dat de bouw plaats had in 1165, zonder evenwel de bron te noemen die hem dit leerde. Zeker was het kasteel er nog niet in 1159. Ware het er toen geweest, in de aangehaalde oorkonde van dat jaar zou gesproken zijn zoowel van het *Castrum Volnho*, als van het *Castrum Benthem*.

⁴⁾ Auctor Incertus, p. 3. Mon. Germ. XXIII, p. 403.

⁵⁾ Chron., p. 55.

meld, dat hij het land in voorspoed had gevonden, maar het verarmd achterliet, tengevolge van *Guerram apud Vollenho inchoatam*; ¹⁾ en Worp v. Thabor ²⁾ vermeldt, dat het in 1311 werd aangevallen door de Stellingwerwers »*Insuper castrum de Follenhoegh obsidione durissima cinxerunt, sine intermissione illud impugnantes.*»

Het kasteel was toevertrouwd aan de bewaking van een kastelein, dat spreekt van zelf. De eerste, dien ik genoemd vind, was in 1270 Peregrinus miles de Putten, Castellanus in Vollenho. ³⁾ Zeer begeerd schijnt het kasteleinaat niet te zijn geweest; in 1313 zegt bisschop Guido, dat er geen kasteleins te vinden zijn die op het castrum willen wonen, daar zij geen leen hebben, krachtens hetwelk zij verplicht zijn er verblijf te houden. Hij geeft daarom aan Hermannus Vleisch, schout van Vollenhove en zijn mannelijk oir »*unam aream pro domo construenda in eadem, ad domicilium suum habendum in suburbio ipsius castrum quindecim libras nigrorum Turonensium annuatim de gruta Campensi pecipiendas, in feodum castrum (als burgleen).*» ⁴⁾

Was de post echter niet ten allen tijde zeer begeerd, van groot gewicht was hij ongetwijfeld. Het kasteel te Vollenhove was, om zoo te spreken, de sleutel van de omringende landen en steden. Het kon dan ook de laatste niet onverschillig zijn, welke slotvoogd dien sleutel in handen had; en van haar warme belangstelling hierin bleek, door verschillende verdragen met den Bisschop.

¹⁾ Auct. Inc., p. 24.

²⁾ Chron. I, 174.

³⁾ Overijss. Alm. 1850, p. 270.

⁴⁾ O. A. Kampen I, p. 10.

In 1450 verbond zich Bisschop Rudolf, geenen ambtman (hier kastelein) op het huis te Vollenhove te zetten, tenzij deze haar eerst brieven bezegelde en bezwoer, inhoudende, dat hij, bij afliesigheid of translatie van den Bisschop, het slot aan niemand zou overleveren dan volgens haren wil. ¹⁾ Die belofte werd herhaald o. a. in 1456 ²⁾ en 1496. ³⁾

In 1465 zien we *Evert Kruse*, schout te *Vollenhove* voldoen aan de verplichting bij deze verdragen omschreven. ⁴⁾

Met hetzelfde doel werd in 1451 nog eene andere **foezegging** aan de drie steden van Salland gedaan, dat n.l. de Bisschop geen onredelijken opslag of leening zou maken, daar het slot van Vollenhove mede bezwaard en van het sticht ontvreemd mocht worden ⁵⁾. Overbodig was deze verbintenis niet; in vroeger dagen was het kasteel meermalen in pand gegeven. Zoo in 1320 aan Reinoud van Gelre ⁶⁾ en in 1336 aan denzelfden; ⁷⁾ in 1346 werd het gelost; ⁸⁾ in 1364 overwinterde bisschop Joh. van Verneborgh te Goor, werd gevangen genomen en magno aere (voor 16000 oude schilden) vrijgekocht »a nonnullis quibus »Prov. Cis-Isal. cum arce Vollenhoe ex hoc rursum »impignoratur.» ⁹⁾

Later ontving de Bisschop meermalen voorschotten

1) O. A. Kampen I, 189.

2) Racer O. G. II, 321. O. A. Kampen I, 200.

3) O. A. Kampen I, 332. Zie ook Kron. van Joh. v. Breda, 11.

4) O. A. Kampen I, 220.

5) O. A. Kampen I, 190.

6) Worp v. Thabor I, 173.

7) Dumbar Anal. II, 253, vgl. Pontanus H. G., p. 235.

8) Dumbar Anal. II, 266.

9) Heda, p. 256.

van de 3 steden, die dan hierin eene reden te meer hadden om op de bezitting van het kasteel, dat mede haar tot zekerheid strekte, invloed te verlangen.

Van hier b.v. de belofte, in 1397 afgelegd door Egbert Hake van den Rutenberghe, schout en kastelein te Vollenhove, dat hij het huis en ambt niet zou overgeven, alvorens de drie steden voor de 15000 oude schilden, door haar aan Reinoud v. Coevorden toegezegd, ¹⁾ waren voldaan.

Van hier ook eene bepaling in eene akte van 1419, waarbij de Bisschop aan Pelgrim van den Rutenberge, scholte en rentmeester te Vollenhove beveelt, om bij aflijvigheid of translatie den volgenden bisschop het huis en slot te Vollenhove niet over te leveren, vóór de betaling van 80 oude Fr. Sch. die hij verklaart aan de 3 steden schuldig te zijn. ²⁾

Het kasteel strekte niet alleen tot verdedigingswerk, maar, als vele andere sterkten, tevens tot gevangenis, zooals ik meen te mogen opmaken uit eene akte van 1351, waarbij de bisschop den rector van het hospitaal van den H. G. te Kampen machtigt, om misdadige geestelijken, die binnen het territoir der stad misdrijven plegen, te vangen en onder zeker geleide, desnoods met inroeping van den wereldlijken sterken arm, te doen overbrengen aan den Schout op het slot te Vollenhove. ³⁾

Bovendien vertoefde de Bisschop, wiens gebied in het noorden allengs meer uitbreiding verkreeg, veel

1) O. A. Kampen I, 103.

1) O. A. Kampen I, 138.

1) O. A. Kampen I, 35.

Vergelijk eene dergelijke machtiging van 1460 ald., 209.

op het kasteel, zooals o. a. blijkt uit een groot aantal stukken daar door hem geteekend ¹⁾ en nit de tallooze posten van loon voor boden currentes Vullenho ad dominum episcopum, voorkomende in de Deventer Cameraarsrekeningen. Uit die veelvuldige aanwezigheid van den Bisschop aldaar, is wellicht ook het voorschrift te verklaren, dat een Koddenleen moest worden verzocht »toe Vollenhoe op dat slot voor de »ijzeren poorte.» ²⁾

Behalve den bevelhebber van het kasteel, waren hieraan verschillende personen in ondergeschikte bedieningen verbonden; we leeren hen kennen uit de aangehaalde pandakte van 1336, ³⁾ volgens welke de Bisschop zich verbindt, aan den Graaf van Gelre (den pandhouder) te voldoen, wat deze als salaris zal hebben te betalen aan de beambten en bedienden op de verpande goederen, en onder anderen »van tooren-»mans ende dien portier van Vollenho, den wechters »ende den gardeniers aldaer, in rogge, in garste ende »in boteren jaerlijx te geven alsoe veele, als men »altoes hem tot heer to gegeven heeft, ende tot al-»sulcker tyt als men hem dat gewoonlyck is te geven.”

Niet slechts voor de bewaking van en den dienst

1) Vele worden aangehaald bij Richth. Unters. II, 130. Een aantal zouden daarbij zijn te voegen,

b.v. van 1272, Sloet Oorkb. II, 912.

1357, O. A. Hasselt, 106.

1368, " " " 106.

1387, " " " 108.

1389, O. A. Kampen I, 89.

1394, O. A. Hasselt, 109.

1406, O. A. Kampen I. 119.

²⁾ Racer O. G. III, 57.

³⁾ Dumbar Anal. II, 256.

op zijn slot, had de Bisschop te Vollenhove zijne ambtenaren. Hij had er tevens eenen *schout*, die zijne wereldlijke rechtsmacht uitoefende, in het rechtsgebied waartoe die plaats behoorde, ¹⁾ en dit namens hem bestuurde, ²⁾ eenen *peinder* (gerichtsbode) ³⁾ eenen *rentmeester*, voor het bestuur der domeinen in en om Vollenhove gelegen, en eenen *officiaal* die hem bij de geestelijke rechtsoefening vertegenwoordigde.

Veelal waren verschillende functiën in eene hand vereenigd, zooals o. a. blijkt uit het navolgend lijstje van schouten uit de 13e en 14e eeuw.

1213. Thicart sculte tot Vullenhoe. ⁴⁾

1223. Conradus sculte tot Vullonhoe. ⁵⁾

1313. Hermanus scultetus in Vollenhoe. ⁶⁾

1326. Joh. Radinc schout en rentmeester van Vollenhove. ⁷⁾

1326. Joh. Radinc, miles, schout en officiaal van Bisschop Joh. v. Utrecht. ⁸⁾

1365. Henric die Sure onse scolte van Vullenho. ⁹⁾

1397. Egbert Hake van Rutenberge, schout en kastelein te Vollenhove. ¹⁰⁾

1) Vermoedelijk ongeveer het latere Drostambt Vollenhove. De Drostten heetten ook in de andere drostambten vroeger sculte.

2) „Voer dat huys ende schoutambacht tot Vullenho te verwaeren”, genoot men in 1336 een jaarlijksche bezoldiging van „400 pont.”

3) Deze genoot in 1336 eene jaarlijksche bezoldiging van „8 pont.”

4) Racer O. G. II, 190.

5) Driessen Mon. Gron., 20.

6) O. A. Kampen I, 10.

7) O. A. Kampen I, 17.

8) O. A. Kampen V, 19.

9) Richth. Unters. II, 131.

10) O. A. Kampen I, 103.

1419. Pelgrim van den Rutenberge, scholte en rentmeester te Vollenhove. ¹⁾

Dat de betrekking van officiaal in het laatst der 13e eeuw met dien van kastelein verbonden was, mogen we bovendien afleiden uit de »St. Maartens »rechten voor die van Giethoorn, Onna, Oostwyck »en Westwyck'' ²⁾ volgens welke (art. 1) men de Sint Maartens lieden voor geen *geestelijk* gerecht mag stellen dan voor »onse kasteleyn te Vollenhove op off in »den olden hoff.'' Deze zal nu wel niet *als kastelein*, maar veeleer *als officiaal* den voorzittersstoel in het geestelijk gericht hebben ingenomen.

We kennen uit stad en land van Vollenhove nog de namen van enkele kerkdienaren.

De oudste bekende burger van Kampen was Dominus Pelegrinus plebanus ecclesiae in Vollenho 1302 ³⁾. In 1450 en 1454 werden genoemd kerkheeren, kapellanen, priesters en klerken in *het land van Vollenhove* ⁴⁾. In 1465 komt voor Johannes Gheye, vicaris van het altaar van St. Andreas, en Thomas te Vollenhove ⁵⁾.

¹⁾ O. A. Kampen I, 139.

Zie verder O. A. Kampen I, 208, 209, 220, 277, 281, 301, 306, 325.

O. A. Hasselt, 106, 107, 112.

Overijss. Alm. 1850, 270.

²⁾ Racer O. G. IV, 218.

³⁾ O. A. Kampen I, 5.

⁴⁾ O. A. Kampen I, 188, 196.

⁵⁾ O. A. Kampen I, 220.

Volledigheidshalve moge hier worden vermeld, dat in eene akte van 1217 (Driessen Mon. Gron. I, 17) wordt gesproken van „Decimas quasdam *Voluho in Lewethe* jacentes'', en dat een akte van scheiding van 1326 gewaagt van „*bona in Volenho* „*dicta in den dorgange*'' (O. A. Kampen V, 17). Over de betrekking van Vollenhove tot het verbond der Zeven Friesche Zeelanden, verwijs ik naar Richth. Unters. II, 8.

§ 2. De Stad Vollenhove, hare privilegiën.

Zooals wij zagen, in de oudste oorkonden is sprake van een bosch Vollenhove, later wordt dit een zeedorp. Toen de Bisschop er zijn kasteel had gebouwd, zal het aantal dergenen, die onder de muren van het slot bescherming zochten, niet onbeduidend zijn geweest, en dra had er zich eene aaneengebouwde buurt gevormd, met een bevolking, die vermoedelijk wel ten deele in landbouw en veeteelt, maar voor een ander deel ook in visscherij, handel en verschillende ambachten haar bestaan vond.

Toen dit dorp zich ontwikkelde, ging het ¹⁾ behoeften gevoelen, die niet bestonden voor het platte land, waarmee het een rechtskring, een bestuursgebied uitmaakte. Het kon zich niet langer schikken in den ouden regeeringsvorm, het bestuur moest een ruimeren werkkring hebben en daartoe anders worden samengesteld; bovenal moest de weg open staan tot zelfstandige rechtsvorming en rechtstoepassing.

De bisschop kende die behoefte, vermoedelijk wel uit tot hem gerichte verzoeken, en bevredigde ze door aan Vollenhove in 1354 Stadrecht toe te kennen. Het wezen, het kenmerkende van *het stadrecht*, ligt juist hierin, dat de stad als een zelfstandig gebied wordt afgescheiden van den rechts- en bestuurskring, waartoe zij tot nog toe heeft behoord. In den regel gaat wel daarmede gepaard de toekenning van bijzondere rechten en aan de burgers en aan de eenheid door hen ge-

¹⁾ Zoo is blijkbaar de gang van zaken bij de vorming der meeste steden.

vormd, vrijheid, recht van zelfbestuur, van keuren, van magistraatskeuze, maar niet hierin ligt het wezen der stad. Ze kan bestaan terwijl nog al deze en dergelijke rechten ontbreken, mits maar de vorming tot een zelfstandig rechtsgebied besta.

Waar een landsheer is, een drager van de hoogste rechtsmacht en het opperste regeeringsgezag, kan die afscheiding niet plaats hebben zonder zijn wil, en zoo zien wij daar in de stedelijke privilegiën de bewijzen van die afscheiding ¹⁾.

Sinds 1354 volgt dus de stad een eigen weg, heeft ze vrijheid van beweging; echter binnen bepaalde grenzen, haar door de bisschoppelijke voorrechtsbrieven aangewezen.

Met den hoofdinhoud dezer brieven, met den gang der ontwikkeling van Vollenhove's rechten en vrijheden tegenover den bisschop dus, gaan we in deze paragraaf kennis maken ²⁾.

Het eerste privilege werd in 1354 gegeven, zooals de bisschop het uitdrukt, aan de »ghoede lude die »woenaftich syn voer onsen huse tot Vollenho dat »gheheiten is opten Camp.”

1) Hiermee is niet gezegd, dat de wil van den landsheer altijd voldoende is om eene plaats tot stad te verheffen. De geschiedenis van verschillende Geldersche steden kan ons bewijzen, dat de toestemming des Keizers naast die van den landsheer noodig werd geacht. Aan den anderen kant kan zelfs de toestemming van den landsheer worden gemist, wanneer zijne macht wel rechtens bestaat, maar feitelijk nul is. Dit is zeker eene der redenen waarom bij de vorming der meeste Friesche steden van geen privilege een spoor is aan te wijzen.

2) Die onderwerpen, welke later nog ter sprake komen, behandel ik hier zoo kort mogelijk. De brieven zelven druk ik als bijlagen in deel II; omtrent de bronnen, waaruit ik ze putte, verwijs ik naar wat ik achter ieder in het bijzonder heb vermeld.

Tusschen deze gezamenlijke bewoners bestond dus vermoedelijk, naar de voorstelling van den landsheer, reeds een genootschappelijke betrekking. Zij vormden eene eenheid, waaraan rechten konden worden toegekend ¹⁾.

Hier, als elders, kan men naar het mij voorkomt de verleende voorrechten rangschikken in verschillende categoriën:

- 1°. overdracht van regeeringsrechten in engen zin;
- 2°. overdracht van vermogensrechten, aan de heerlijkheid verknocht;
- 3°. toezegging van aanwending van het heerlijk gezag, in eene bepaalde richting ten behoeve der stad;
- 4°. afstand van vermogensrechten aan de heerlijkheid verknocht, zonder overdracht hiervan aan de stad.

Onder de voorrechten der eerste categorie staat bovenaan de bevoegdheid om, met medewerking van den schout, schepenen te kiezen ²⁾, die, eveneens met den schout, mogen recht spreken, keuren maken en belastingen opleggen, altijd behoudens des heeren gruit en zijne heerlijke rechten in het algemeen ³⁾ en onverminderd zijn bevoegdheid om in de stedelijke keuren die wijzigingen te brengen, die hem oorbaar voorkomen ⁴⁾.

De stad erlangt dus wel een eigen magistraat, maar deze is tot geene handeling gerechtigd zonder medewerking van 's heeren vertegenwoordiger, is, om zoo te spreken, zonder dezen geen wettig lichaam. Hierin

¹⁾ Trouwens een dergelijk verband moet noodzakelijk aan elke stedevorming voorafgaan. Juist het feit, dat de bewoners zich met elkaar meer dan met andoren in denzelfden bestuurskring één voelen, maakt voor hen de afscheiding wenschelijk.

²⁾ Pr. 1354 a. I.

³⁾ Pr. 1354 a. 5, 8.

⁴⁾ Pr. 1354 a. 9.

komt eene belangrijke wijziging in 1408, wanneer de schepenen de bevoegdheid erlangen om »*buten den schulden*», te richten, te gichten in zaken van schade en schult ¹⁾ en te staan over akten van eigendomsoverdracht ²⁾.

In 1450 verandert de wijze van verkiezing der schepenen, maar, naar Pr. 1461, a. 9, doet verstaan, is de medewerking van den schout daarbij noodzakelijk gebleven. Ook het Pr. van 1492, a. 10, zegt nog uitdrukkelijk, dat de schout, zoo hij in de stad is, bij de verkiezing tegenwoordig zijn zal, en mede kiezen. Of echter ook toen nog de medewerking van den schout veel meer dan een vorm was, mag met grond worden betwijfeld. We zien des schouten naam zelfs verdwijnen uit het hoofd der keuren, m. a. w. de vertegenwoordigers der stad zonder hem als wetgevers in zuiver stedelijke aangelegenheden optreden, zonder dat hun daartoe bij mijn weten ooit uitdrukkelijk de macht is verleend, en het kan ons dus niet verwonderen wanneer we (zooals ons zal blijken) ook bij de schepenenkeuze, later van geen meewerking van den schout melding zien gemaakt.

Naast deze belangrijkste regeeringsrechten (wetgeving, rechtspraak, belastingheffing) verkreeg de stad weldra ook andere: het recht om eenen bode aan te stellen en te ontslaan ³⁾, om gehoord te worden over de benoeming van den schoolmeester ⁴⁾, om maten en gewichten te ijken en ongeijkte te bekeuren ⁵⁾, om eene weekmarkt in te stellen ⁶⁾.

1) Eene bewijskrachtige verklaring afleggen.

2) Pr. 1408 a. 1, 3, 4.

3) Pr. 1408, a. 3.

4) Pr. 1461, a. 4; Pr. 1492, a. 9.

5) Pr. 1461, a. 8; Pr. 1492, a. 8.

6) Pr. 1461, a. 7; Pr. 1492, a. 7.

2°. Onder de tweede categorie van voorrechten rangschik ik de overdracht van accijnsen, tollèn en waaggelden ¹⁾, de rechten van visscherij ²⁾ en van aanwas ³⁾, de aanspraak op een deel der boeten ⁴⁾.

Wat de accijnsen betreft, het Priv. van 1854 staat reeds aan de schepenen toe, die met den schout op te leggen van 's heeren wegen. Er blijkt niet, dat hier is bedoeld eene heffing die geheel of gedeeltelijk ten behoeve der stad zou komen. Zeker is echter, dat de stad sinds 1461 op een deel daarvan blijvende aanspraak heeft gehad. In dat jaar toch werden aan haar verpacht de accijnsen op bier en wijn, de waag en zekere tollèn, voor een tijdvak van 50 jaren ⁵⁾, na verloop van hetwelk de bisschop weer tot zich moest nemen *den geheelen tol, de halve waag, den halven wijnaccijns en twee derde van den bieraccijns*. De stad behoudt dus *de halve waag, den halven wijnaccijns en een derde van den bieraccijns*.

Het Priv. van 1492 zegt; dat deze van ouds aan de stad toekwamen; ik vermoed dan ook, dat het Priv. van 1461 slechts eene verpachting bedoelt van de rest.

Omtrent den opbrengst van deze belastingen in 1458, 1459 en 1465 geven Kb. A, a. 123, en de noot aldaar ons inlichtingen. Zij werden verpacht en de pachter had voor de richtige voldoening van het door hem verschuldigde zekerheid te stellen.

1) Pr. 1461, in. Pr. 1492, a. 1.

2) Pr. 1461, a. 3.

3) Pr. 1492, a. 2.

4) Pr. 1492, a. 4; Kb. C. Opschr., a. 24, enz.

5) Gedurende die 50 jaar mocht de stedelijke magistraat tevens den accijns verhoogen en verlagen naar goedvinden, eene bevoegdheid waarvan hij reeds in hetzelfde jaar 1461 gebruik maakte. Kb. A. a. 122.

Met dat aandeel in die accijnsen was echter, zooals weldra bleek, de stad niet geholpen. Zij was klein en had weinig hulpbronnen ¹⁾, het onderhoud van de vestingwerken en de zeewering eischten daarentegen belangrijke uitgaven; vandaar de toezegging van de andere geldelijke voordeelen in de Priv. van 1461 en 1492.

3°. Onder de derde categorie behooren de volgende voorrechten:

De toezegging van rechtsbescherming in het algemeen ²⁾.

De verplichting, die de bisschop op zich neemt, om buiten het rechtsgebied der stad de hand te leenen tot invordering van binnen de stad verbeurde boeten ³⁾.

De erkenning der schepenbank als de eenig bevoegde rechter over de burgers (behalve in uitgezonderde zaken) ⁴⁾. Hierin ligt immers niet slechts eene toekenning van regeeringsrechten aan de stad, maar tevens eene beperking in de uitoefening van die, welke de bisschop behoudt. Door zijne overige gerechten mag hij voortaan over die zaken geen recht meer spreken.

De uitsluiting van ééne bepaalde straf binnen Vol-

¹⁾ Terloops moge er hier op worden gewezen, dat we als stedelijke inkomsten genoemd vinden:

De accynsen, o. a. C., 138.

De waag, Pr. 1461, 1492.

De tollen, Pr. 1461, 1492.

Straatgeld, C 190, y.

Burgergeld, C 190, y.

Boeten, Pr. 1408, a. 2.

Verpachting van stede-goederen, B. 193.

Opbrengst der visscherij in de stadsgracht, B. in fine.

Opbrengst der poirten, eod.

²⁾ Pr. 1354, a. 4, Pr. 1461, a. 5, Pr. 1492, a. 6.

³⁾ Pr. 1461, a. 1, 2, Pr. 1492, a. 4, 5.

⁴⁾ Pr. 1461, a. 6, Pr. 1492, a. 3.

lenhove, n.l. van den huisbrand als gevolg der vrede-loosverklaring ¹⁾.

De vrije jaarmarkten ²⁾. Wat eene *vrije* jaarmarkt is, wordt niet met zoovele woorden gezegd en toch ware het niet overbodig geweest. Zoowel ons *vrij* als het Latijnsche *liber* of *immunis*, kan in de oorkonden een onderscheiden zin hebben. Het Priv. van 1420 geeft aan de burgers en bewoners, en aan hen die de markt bezoeken, acht dagen voor en acht dagen na Sint Gereons en Victorsdag (het geldt eene nieuwe markt op dien dag) »alle vordel ende vryheyt gelyc »als onse voerscreven Camp in anderen jaarmarckten »heeft,” met voorbehoud aan den bisschop van den accijns »als wij den dair buten merkten hebben.”

Hieruit blijkt dat voor de andere vier jaarmarkten eenige vrijdom van accijns bestond, hetgeen wordt bevestigd door den aanhef der privilegien van 1461 en 1492.

Het eerste zegt dat men in de vier jaarmarkten binnen de stad geen »exzyse pleget te geven,” »alsoo »tot elcken marcke viertien dage elck kraem twee vate »byrs zysvry”, het tweede vermeldt als oud recht »elcken kraem twee tonnen byers cysvry ende dairtoe »oeick hoere vrye jairmarcten elck viertien dagen lanck »durende xcysvry te wesen.” Zeer duidelijk zijn deze plaatsen, vooral als men ze naast elkaar legt, zeker niet. Nu worden echter bij Priv. 1492, a. 1, aan de stad afgestaan »die xcysvry bynnen den vier vryen »jairmarckten.” Zij moest die besteden tot onderhoud van de vestingwerken; bij gebreke hiervan kwamen

¹⁾ Pr. 1365, a. 14.

²⁾ Pr. 1420, Pr. 1492. Kb. C.

die accijnsen weer aan »die gene van olts dat ge-
»woentlike plach te wesen.»

Beschouwen we nu de zoeven aangehaalde bepalingen in verband met dit artikel, dan is althans zoo-
veel ontwijfelbaar, dat er gedurende de jaarmarkten
wel accijnsen werden geheven, maar minder dan anders.
Dat is ons hier voldoende.

De vrijheid van de markt omvatte dus gedeeltelijken
vrijdom van accijns. Maar zij omvatte nog meer, want
de St. Gereons-Victorsmarkt was vrij, al werd daar-
binnen de gewone accijns betaald. Het is niet moeilijk
te bepalen, waarin voor de Vollenhoofsche markten
dat meerdere bestond, n.l. uit datgeen dat ook elders
het hoofdkenmerk van de *vrije* markt uitmaakte, d. i.
het *vrijgeleide*, de opschorting van alle gerechtelijke
vervolging en executie tegen de marktbezoekers (onder
enkele beperkingen). Dat dit inderdaad het eigenaardige
van het mercatum liberum uitmaakt, blijkt onder vele
uit de volgende oorkonden.

In een Utrechtsch buursprakenboek wordt op het
jaar 1378 vermeld, hoe de raad oud en nieuw met
den bisschop overeengekomen is, dat er jaarlijks drie
vrije jaarmarkten zouden worden gehouden, en, zoo
luit het artikel, »alle die ghene, die hier ter marcten
»comen, zellen hebben een goet vrygheleyde van on-
»zen here van Utrecht ende vander stat, veylich te
»varen en te keren inder stat ende inden lande van
»Utrecht, mit haren live ende mit haren ghoede, du-
»rende achte daghe voer ende achte daghe na elken
»termine voerscreven, wtghenomen of yemant binnen
»dezer voerzeyder marcten mysdede ende wtghenomen
»die ballinghe ofte vredeloos gheleyt ziiin der stat ofte

»des lants van Utrecht ofte die ons heren van Utrecht
»ofte der stat vyande ziin" 1).

Duidelijker nog in een handvest, in 1409 verleend
aan Rotterdam 2), waar omtrent de vrije jaarmarkten
van Mechelen wordt gezegd, dat daar »alle goede coop-
»luyden en andere goede luyden, uytgenomen vyan-
»den ons voorsz. heeren, of vander stede van Mechelen,
»of fugitiven, sullen mogen vryelyken ende veylich
»comen, trecken ende wederkeeren mit heuren goeden
»ende coopmanschappen, der voorsz. marten geduy-
»rende ende veertien dagen nae elke mart voorsz.
»volgende, sonder enich gelet of gearresteert te wor-
»den mit lyve ofte mit goede in den lande van ons
»voorsz. heere, om eenigerhande pandingen ofte schoult
»wille, die niet gemaect en worden binnen der
»voorsz. jaermarten van Mechelen."

Dat de vrijheid der weekmarkten in beginsel den-
zelfde zin heeft, is duidelijk; de grenzen behoeven
daarom echter nog niet altijd dezelfde te zijn.

Hoever in de 15e eeuw de vrijheid van de week-
markt te Utrecht zich uitstreckte, leert ons eene ordon-
nantie van 1493, a. 2 en 4 3).

»In dese markt souden vry, vast geleyde hebben,
»alle diegene die alhier ter markt komen souden, beyde
»kopers ende verkopers mit allen hoeren goeden, soo-
»wel binnen onse stad ende stads vryheyt, als in den
»gestichte van Utrecht, weg en weder, den tijd voor-
»schreve durende, uytgesondert die ons genad(ig)en

1) De Middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht I,
p. 183.

Burman, Utr. Jaarb. I, p. 194.

2) Lois Cronycke, p. 289.

3) v. d. W. III, 845.

»heere of onser stad van Utrecht vyande, ballinge, of
 »voortvluchtige zyn, of die van koeren, of van broken
 »uyt onse stad zyn ende een ygelijk van syn selfs
 »eygen schult ¹⁾, onsen genadigen heere of onser
 »borgeren ingesetenen, ofte ondersaten aandragede,
 »die welke geen geleyde hebben en sullen. Item, alle
 »die gene die onse borgeren, ofte ondersaten enig goet
 »in dese markten op dage verkoften, dat gelt sel ge-
 »leyd hebben, gesondert van schulden die hem selven
 »aangaan.”

De vrijheid der weekmarkten verschilt dus wel in omvang, niet in wezen, van die der jaarmarkten.

Nog behoort onder de voorrechten dezer categorie, de verbintenis, die de bisschop op zich neemt, om het bierbrouwersbedrijf binnen stad en ambt te beschermen. Bij het Priv. van 1395 was reeds het tappen van ingevoerd bier in land en ampt van Vollenhove verboden; bij Priv. van 1429 werd dit verbod herhaald en versterkt.

Bij het Priv. van 1461 werden in het bijzonder de tappers en brouwers binnen een aangewezen kring beschermd, doordat op die daarbuiten dubbele accijns werd gelegd.

Eindelijk verbond zich de bisschop bij het Priv. van 1461, geen waag toe te laten nader bij de stad dan van ouds.

4°. Ook van enkele vermogensrechten deed de bisschop, zooals ik zeide, afstand, n.l. van de tolheffing te **Kuinre** (ten laste van de burgers van Vollenhove ²⁾), en van »den pacht der chyns ofte renthen, 't sy rogge-

¹⁾ Zie hierover Hoofdstuk I, § 4.

²⁾ Priv. 1412.

shoenre-, gelt-, ofte anders enige pacht ofte renthen," op huizen en erven binnen Vollenhove te zijnen behoefte gevestigd ¹⁾. Deze laatste afstand ging gepaard met de toezegging, dat lasten in het vervolg op Salland, Twenthe en het land van Vollenhove te leggen, van *de Stad* niet zouden worden gevorderd.

Het was geen zuivere vrijgevigheid; er stond eene praestatie van de stad tegenover, n.l. de overdracht van eene kamp lands geheeten Campsatinger slach.

Terloops zij vermeld, dat deze ruiling in later tijd tot vele moeilijkheden aanleiding gaf. Bij het Priv. van 1448 verklaarde de bisschop, dat deze ruiling en kwijtschelding geheel dood en te niet zouden zijn, indien latere bisschoppen ze niet zouden willen bevestigen. Bij dat van 1449 gaven de kapittelen er door hare goedkeuring meer vastheid aan, en van mogelijke herroeping werd in dat jaar niet meer gesproken. — Onder de republiek zijn ook van Vollenhove nieuwe belastingen geheven, zonder dat echter de stad Campsatinger slach in eigendom terug erlangde. Zij heeft zich daarover bij herhaling tot de staten gewend, zonder echter meer te kunnen verwerven, dan dat een deel van Campsatinger slach haar in erfpacht werd gegeven, tegen een canon van 175 Caroli gulden, dat in ongunstige jaren haar een deel van dien canon werd kwijtgescholden en voor belangrijke uitgaven, vooral ter zeewering, een subsidie werd toegekend.

Vele stukken omtrent deze zaak komen voor in het 2e deel van het register van J. R. Striek, vermeld in mijne aantekening onder het Privilege van 1380.

1) Priv. 1448 en 1449.

§ 3. De Keurboeken.

Zooals wij zagen, reeds bij het eerste privilege van 1354, werd aan de stedelijke schepenen de bevoegdheid gegeven om keuren vast te stellen. Van die bevoegdheid maakten zij een ruim gebruik en evenals elders werden ook te Vollenhove de keuren verzameld in boeken, die we den naam van Keurboeken geven. Zulke keurboeken zijn er in het Vollenhoofsche archief drie aanwezig, die ik A, B en C noem en hierachter afdruk.

Kb. A staat in een folio boek, geschreven op papier, 76 bladzijden, en bevattende: 1°. Eene burgerlijst van 1379—1451; 2°. Keurboek A; 3°. Verschillende keuren, latere burgerlijsten, gerechtelijke akten, enz. 1).

Kb. B is geschreven op 60 folio bladzijden papier 2), bijna geheel met dezelfde hand; het is genaaid vóór in hetzelfde omslag, dat het zooveen vermelde boek bevat, en blijkbaar aanvankelijk slechts voor dit laatste heeft gediend. Achter in hetzelfde omslag zijn nog slordig dooreengenaaid eenige bladen, bevattende in schrift van verschillende tijden: 1°. afschriften van enkele bisschoppelijke akten; 2°. akten van burgemees-

1) De burgerlijsten van 1379 tot 1461, het keurboek A met het register en enkele der laatste akten zijn geschreven op papier met eene koe als watermerk.

Na de burgerlijst van 1461 is ingevoegd, een tusschen het overige ingenaaide afzonderlijke katern, welks bladen als watermerk dragen een anker, meest overeenkomende met dat bij Mr. *J. H. de Stoppelaar*, „Het papier in de Nederlanden, gedurende de Middeleeuwen.” Pl. VII, 7 en 11 (in lengte tusschen deze twee). Hierin weer twee afzonderlijke vellen met het watermerk P. (als Kb. B.), bevattende akten tusschen 1486 en 1491.

2) Het watermerk van dit papier is eene P, bijna geheel overeenkomende met die bij de Stoppelaar. Pl. XII, 5 (1447); slechts is de voet iets minder breed.

tereu; 3°. keuren. De meeste stukken, waarin een jaartal voorkomt, dagteekenen tusschen 1480 en 1490. Ik noem deze bladen in het vervolg Keurboek A*.

Kb. C is vervat in een fraai handschrift op perkament, klein quarto, met roode en enkele versierde initialen, gebonden in een zeer beschadigden en slordig herstelden lederen band, met koperen beslag en gesloten met een stevigen koperen klamp, op welks beide aansluitingseinden het wapen der stad is gegraveerd ¹⁾. — In dit keurboek zijn vele bladen of gedeelten daarvan opengelaten, blijkbaar bestemd om later beschreven te worden met mogelijke nieuwe bepalingen over het daar ter plaatse behandelde onderwerp. Tot dat doel is er ook later gebruik van gemaakt.

Nog moet ik hier vermelden, dat in het Vollenhoofsche archief aanwezig is, een boek met allerhande akten van schepenen, raad en burgemeesteren, loopende van 1494—1759, zonder band, maar overigens in goeden staat ²⁾.

Wij trachten nu uit te maken, van wanneer de drie keurboeken en van wanneer de daarin vervatte keuren dagteekenen.

Allereerst zij opgemerkt dat Kb. A ouder is dan Kb. B. Dit blijkt uit de volgende feiten:

a. A heeft veel minder artikelen en er ontbreken vele, die uit haar aard bij meerder rechtsontwikkeling ontstaan, niet te niet gaan.

¹⁾ De papieren schutbladen dragen als watermerk een gekroond wapenschild, vastgehouden door twee leeuwen. Dit schild, door loodlijnen in drie vakken verdeeld, vertoont in het middenste vak drie liggende kruisjes.

²⁾ Het papier draagt verschillende watermerken; tot het jaar 1569 de letter P als dat van keurboek B.

b. Artikelen in A veranderd, zijn aldus gewijzigd overgegaan in B, b.v. A 2, 55, 80—83.

c. Dit geldt speciaal voor de wijzigingen in de boeten en het getal der eedhelpers. In A bestaat tusschen beide nog eene vaste verhouding, die in B reeds is verbroken.

d. Volgens A 31 hebben schepenen voor afwezigheid noodig »schepenen oirlof.” Dit gaat over in B 8 en eerst later wordt hier in de plaats gesteld »oerloff »der borgermeister.”

e. De in A doorgehaalde artikelen 91 en 92 komen in B niet voor.

Eveneens is Kb. B ouder dan Kb. C. Immers:

a. Kb. B heeft weder veel minder artikelen dan Kb. C en mist daaronder zulke, die bij voortgaande rechtsontwikkeling niet overbodig, maar veeleer noodzakelijk worden;

b. Is in B eene verandering aangebracht, dan vinden we niet het oorspronkelijke, maar het gewijzigde artikel in C; — b.v. art. 11, 48, 109, 126, 151;

c. In verschillende artikelen van B was sprake van *schepenen*; meermalen is dit veranderd in *burgemeesteren*, dat we dan in C terugvinden;

d. Verschillende herhalingen in B zijn in C vervallen, b.v. a. 16 (opschr.) a. 63.

We beschouwen, na dit voorop gezet te hebben, de drie keurboeken afzonderlijk.

Keurboek A bestaat uit verschillende deelen. Tot en met art. 116 is dit keurboek geschreven met dezelfde hand en dezelfde inkt als de daaraan voorafgaande burgerlijst tot 1445, en blijkbaar evenals deze aan één stuk overgeschreven, niet op verschillende tijden bijgeschreven. Er komt dan ook nog een artikel

(n.l. a. 61) in voor van 1444, en ik durf dus met zekerheid zeggen dat in dit jaar het keurboek tot aan art. 116 geschreven is.

Maar in dit deel van keurboek A hebben we weer te onderscheiden een ouder keurboek en latere bijvoegingen.

Zooals ik toch op art. 126 heb vermeld, komt achter keurboek A een register voor, geschreven met dezelfde hand en inkt als de genoemde burgerlijst tot 1445 en het stadboek tot en met art. 116. Het is dus eveneens overgeschreven en heeft vermoedelijk behoord bij het oorspronkelijke deel van Keurb. A. Dit register nu loopt tot aan art. 69. Het oudste deel loopt dus zeker niet verder. Ja ik zou veeleer zeggen het loopt slechts tot aan art. 68; reeds de titel van art. 68 moet in het oorspronkelijke register zijn bijgeschreven, want met dat artikel begint blijkens het opschrift eene reeks afzonderlijk vastgestelde bepalingen. Ook art. 67, al. 1, behoort niet tot dit oudste deel, blijkens het gemis aan evenredigheid tusschen de boete en het getal eedhelpers (Vgl. § 13). Ik gis dat dit oudste deel zal zijn opgesteld niet lang nadat de stad het recht van keuren had verworven. Dat het van vóór 1408 dagteekent, valt met zekerheid af te leiden uit verschillende artikelen, die oorspronkelijk handelingen van jurisdictie opdroegen aan *schout en schepenen* en waarin later de woorden *schout en* zijn doorgehaald (art. 22, 23, 37).

Zoo veel is zeker, dat art. 1—100 niet jonger zijn dan 1412, want van dat jaar dagteekent eene onder art. 102 bijgeschreven keur ¹⁾.

¹⁾ Het jaartal 1318 in art. 101 is natuurlijk foutief; in dat jaar had Vollenhove nog geen schepenen. Het moet zijn 1418 of, wat mij waarschijnlijker voorkomt, 1398 (dusent III^cXCVIII).

Veel ouder is de bewerking dier artikelen, die we voor ons hebben, vermoedelijk evenmin; immers art. 66, *dat niet in het register voorkomt*, kent kracht toe aan eene keur van schepen ende raet mitter swaren meente (zonder dat de sculte wordt genoemd) en in art. 68 en 77 verschijnen voor het eerst burgemeesteren. Nu mogen we zeker wel en die zelfstandigheid in de wetgeving en het optreden der burgemeesteren, stellen na het privilege van 1408, dat in het algemeen den stedelijken magistraat een grootere vrijheid van handelen toekende ¹⁾.

De akten, vermeld onder de artikelen 102 en volgende, hebben dagteekeningen tusschen 1412 en 1423.

In dit laatste jaar was het boek vol en heeft men, zooals ik meedeelde, een nieuw boek aangelegd voor de akten alleen, dat geregeld is bijgehouden meer dan 2¹/₂ eeuw lang. *Keurboek A* en dit *Boek van allerhande akten* vormen dus een aaneengeschakeld geheel.

Ondertusschen was men reeds vóór 1493 begonnen nieuwe keuren van eenigen omvang op afzonderlijke bladen te schrijven. Daaronder behooren:

1°. Eene keur op de brouwerij en het biertappen van 1463, blijkbaar gegrond op het privilege van 1461;

2°. Eenige artikelen uit eene keur ²⁾ die vooraf-

¹⁾ Art. 49 en 61 komen wel is waar in het register voor, maar hebben toch den vorm van latere bijvoegingen. Dit kan samengaan, wanneer, zooals ik aanneem, deze artikelen wijzigingen bevatten van vroegere over hetzelfde onderwerp.

²⁾ Die artikelen zijn geschreven op papier met een anker als watermerk. het meest overeenkomende met dat bij de Stoppelaar, Pl. VII, 6 (1429). Zij stemmen nagenoeg woordelijk overeen met Keurboek C, artt. 141, 35, 36, 44, 47, 49, 45, 48, 47. Alleen de twee laatste tref ik elders in dezen vorm niet aan; zij zijn met eene andere hand geschreven en luiden: „Item „enich man ofte vrouwe die ene anlaghe doet andie schepenen

gegaan en gevolgd worden door akten van 1483 en van 1484.

Ik durf hieruit echter geene conclusie trekken over den leeftijd van deze keur en daarmee van keurboek C, dat blijkbaar jonger is. De schrijver en de binder hebben daarvoor van Keurb. A* een te zonderling mengelmoes gemaakt ¹⁾. Dat de keur ouder is dan de akten van 1484, die voorkomt *op bladzijde vier van hetzelfde vel*, waarop de artikelen der keur staan, is aan te nemen. Dat zij jonger is dan de akten van 1483, die er *op een ander vel* aan voorafgaan, durf ik niet stellen, te minder omdat deze artikelen geen hoofd hebben en er dus een gedeelte mist van de keur waartoe zij behooren.

Keurboek C bestaat uit:

1°. Eene reeks artikelen, 1—190 en een register, met dezelfde hand aan één stuk geschreven, overgeschreven dus.

2°. Met verschillende handen bijgeschreven keuren.

3°. Enkele eveneens met onderscheiden handen geschreven akten.

De uiterlijke vorm toont aan, dat het boek is geweest een officieel exemplaar, op het raadhuis in ge-

„over enighen anderen onsen burgher ende in synre toe sprake
„claghe ofte keur nomet, mach hie dan syne clage niet bewysen,
„ofte den keur, ende die beclaghet werde inden rechte ont-
„ginge, soe sal die anlager dien keur alt samen gelden den
„die ander gegolden solde hebben.

„Item enich man die syn wyf sloege, dat weer by dage ofte
„by nachte, ende wapengeruchte makede, dair die bueren by
„verstuert werden, dat solden die schepenen dien man eens ofte
„tweverff verbieden mit simplen woirden, dat hie dat laten
„solde. Ende en liet hie dan des niet toe den derdenmael, soe
„solden sie dat berechten gelyck anderen kuer.

¹⁾ Behalve het vel in de vorige noot vermeld, dragen al deze bladen hetzelfde watermerk als die van keurboek B.

bruik. Het bevat recht van vóór 1450; immers de wijze waarop de schepenen werden gekozen, komt overeen met Priv. 1354, niet met Priv. 1450. We kunnen zelfs nog een paar jaar teruggaan; immers, het boek moet wel reeds in gebruik zijn geweest, toen de oudste er in opgeteekende akte werd verleden (a. 214) en dus dagteekenen van vóór 1448; het is daarentegen jonger dan Keurboek A, dat zooals wij zagen in 1444 of 1445 werd geschreven.

Keurboek B moet blijkens het voorgaande, daar het jonger is dan A en ouder dan C, tusschen die jaren zijn samengesteld ¹⁾.

Uitdrukkelijk moet ik opmerken, dat de vermelding der *vijf* jaarmarkten in art. 65 B niet tot eene latere dagteekening mag doen besluiten. Wel is waar wordt er nog in Priv. 1492 van *vier* jaarmarkten gesproken, maar men bedenke, het geldt daar eene regeling met betrekking tot den accijns en waar het deze betrof, telde de St. Geroens- en Victors-markt niet mee.

Ik voorzie twee bedenkingen. Vooreerst, hoe konden twee bewerkingen van het keurboek ontstaan tusschen 1444 en 1448, en in de tweede plaats, hoe kunnen verschillende boeken gelijktijdig op het raadhuis in gebruik zijn geweest. Hoe heeft men geregeld akten kunnen schrijven achter Keurboek A en in het Boek van allerhande akten als vervolg hierop, en tegelijk in Keurboek C.

Op de tweede bedenking antwoord ik, men kan de

¹⁾ De wijziging van *schepenen* in *burgemeesters* in a. 8 schijnt reeds bij het overschrijven te zijn aangebracht en wijst daarom niet per se op oudere dagteekening. Vergel. A 82, B 86, C 101.

onbeschreven bladen achter Keurboek A zeer goed zijn blijven bezigen voor de opteekening van gerechtelijke akten, nadat het keurboek zelf buiten gebruik was geraakt. En die akten, welke men schreef achter Keurboek C, teekende men niet op achter Keurboek A. Ik heb geen tweemaal dezelfde aangetroffen. Reeds een vergelijking van de dagteekening der oudste akten achter C met die der oudste achter A, doet ons dit zien:

C	A
1448	
	1449
	1449
1450	
1451	
1451	
	1452
	1452
	1452
	1452
	1453
	1453

En wat het eerste bezwaar aangaat, het is zeker opmerkelijk dat er in 1444 of 1445 is overgeschreven een keurboek, dat reeds in en zelfs reeds vóór 1448 bleek, het geldende recht niet juist en niet volledig weer te geven; maar men bedenke het wel, eene nieuwe *copie* van een keurboek is niet en heeft niet ten doel te zijn eene nieuwe *redactie* daarvan. Wanneer men voornemens was de keuren zelven te herzien, liet men ze zeker niet ongewijzigd overschrijven, maar uit het feit dat ze ongewijzigd zijn overgeschreven te besluiten tot het plan om ze vooreerst *niet* te wijzigen, zou te ver gaan. Ik kan evenmin aannemen

dat Keurboek A niet meer zou hebben gegolden, toen het werd overgeschreven; evenmin dat Keurboek B niet officieel is geweest, immers C 200 eene bepaling vermeldende: »nae wtwysinge unse stadt rechtsboek» verwijst blijkbaar naar B 185.

Men vergete daarenboven niet, dat er in Vollenhove verschillende machthebbenden waren; de Keurboeken B en C kunnen kort na elkaar zijn geschreven voor verschillende doeleinden, b.v. het eene voor schepenen, het andere voor burgemeesteren, of een van beide kan oorspronkelijk voor den schout zijn bestemd geweest ¹⁾.

Ik meen dus gerechtigd te zijn tot het besluit dat ik aldus resumeer.

Keurboek A is geschreven in 1444 of 1445.

Het bestaat uit verschillende deelen, waarvan:

- a.* art. 1—48, 50—60, 61—66, 67 al. 2, vermoedelijk uit de 14e eeuw;
- b.* art. 49, 66, 67 al. 1, 68—100 van vóór 1442.

Keurboek B	}	dagteekenen tusschen 1445
en		
Keurboek C ²⁾		en 1448.

De Keurboeken A en B zijn tot nog toe niet uitgegeven, C is voor een deel gedrukt in Racer's Ov. Ged. V, 364.

¹⁾ Kb. B is zeker na de hervorming niet meer in gebruik geweest; de heiligen zijn daarin in den eed niet doorgehaald.

²⁾ Met uitzondering van de bijvoegingen.

HOOFDSTUK I.

De stedelingen en het stadsbestuur.

§ 4. Het burgerschap.

Toen Johan van Arkel aan Vollenhove stadrecht verleende, erkende hij, ik merkte het reeds op, implicite het bestaan van een genootschappelijken band tusschen hen, die in de omgeving van zijn kasteel woonden.

Immers, na overwogen te hebben, dat »onse goede «lude die woenaftich syn voor onsen huse tot Vollen-»hoo, dat gheheiten is op ten Camp», vorige bisschoppen vele diensten hebben bewezen, zeide bisschop Johan »soo hebben wy *hem* (d. i. aan die goede lude) »ghegeven een statrecht” ¹⁾.

¹⁾ Of die genootschappelijke band hoofdzakelijk zijn oorsprong vond in het feit der samenwoning, of in gemeen grondbezit, of in bijzondere verhouding tegenover den bisschop, durf ik niet beslissen. Vermoedelijk hebben wel al deze gronden meegewerkt.

Van het oogenblik dat dit stadrecht was verkregen, waren de leden van het genootschap, dat het verwierf, *burgers*.

Later werd men burger:

1°. Door aanneming als zoodanig.

Hij die burger wil worden, wendt zich te dien einde tot de schepenen. Deze brengen het verzoek in den gemeenen raad ¹⁾, die beslist. Zoo zeggen B 11 en C 19. Andere bepalingen, A 61 (van 1444) en C 190r (van 1509) houden in, dat men »geen burgeren »maken en sal dan in tegenwoirdicheit van”, resp. »bij” schepenen en raad. Ik durf niet uitmaken of hier de beslissing aan dit college is gegeven, dan wel eene plechtige opdracht van het burgerschap te zijnen overstaan is bedoeld.

Welke rechtsgevolgen de aanneming van een gehuwd man tot burger van Vollenhove voor zijne vrouw en kinderen had, blijkt niet ²⁾. Elders treffen we daaromtrent verschillende regelen aan.

Te Goor werden wel de dochters, niet de zoons, burgers met de ouders (a. 59).

In den Briel werden met den man poorter, zijne vrouw en zijne kinderen uit het bestaande huwelijk, ten ware deze laatste uitgeoedeld mochten zijn of handlichting hadden bekomen. Eveneens werden het kinderen uit een vorig huwelijk en zelfs bastaardkinderen, mits minderjarig en niet uitgeoedeld. Voor kinderen van de vrouw werden geen burgers met den man. Wel zouden ze het geworden zijn met hunne

¹⁾ Zie hierna § 9.

²⁾ Wel zien we in het boek van allerhande akten bij herhaling vermeld, dat iemand burger is geworden voor zich, zijne vrouw en kinderen.

moeder, zoo deze in weduwstaat het poorterschap had verkregen ¹⁾).

2°. Door geboorte? Ik durf dit gerust aannemen, al wordt het hier niet uitdrukkelijk gezegd. Immers in alle steden zijn kinderen van poorters, zelve poorters ²⁾), zooals in de middeleeuwen de erfelijkheid van elken stand regel is. Dat onze bronnen van het poorterschap door geboorte zwijgen, behoeft ons niet tot twijfel te leiden; met betrekking hiertoe viel toch geen dier punten te regelen, die voorziening behoeften, waar iemand als poorter werd ontvangen.

3°. Door huwelijk met een burger of burgeres? Ook dit wordt niet met zoovele woorden gezegd en ik zou het zonder uitdrukkelijke bepaling niet durven aannemen ³⁾).

4°. Van rechtswege door het wonen op 's heeren slot (Priv. 1354, a. 13).

Men verliest zijn burgerrecht:

1°. Door opzegging (B 167, 168, C 164, 165, 218).

Deze moet geschieden voor den gemeenen raad. Zij is echter niet onbepaald geoorloofd en heeft niet altijd dezelfde gevolgen. Die vrijwillig de opzegging doet, heeft vooraf aan de stad te betalen 20000 stee-

1) Matth., p. 126.

2) Als voorbeelden noem ik:

Matth. p. 124, Leiden Kb. 1406 II, 16.

Amsterdam O. K., a. 80.

Zutphen I C 1.

Groningen 1425 VI, 2

Vgl. Deventer 1642 I, 3, § 4.

3) Het geldt wel is waar hier en daar (vgl. o. a. Rotterdam O. K a. 4, Amsterdam O. K. a. 80, Zutphen I A, 136 b. c.), maar niet overal. Te Deventer 1450, p. 139, wordt een Hollander, die met eene Deventersche trouwt, niet alleen geen poorter, maar is hij zelfs verplicht met zijne vrouw de stad te verlaten.

nen of 20 Beyersche guldens, tenzij de schepenen hem, op grond van noodzakelijkheid der opzegging, die uitkeering kwijtschelden. Verzuimt hij ze, zonder dat hij er van is vrijgesteld, hij verbeurt voor altijd het recht om op nieuw burger te worden, en eene boete van 5 pond ¹⁾).

Uit de 15e eeuw is ons een voorbeeld van zulk eene onrechtmatige opzegging bewaard. Aanleiding hiertoe gaf de benoeming van een burger tot kerkmeester. De benoemde zeide solemneel tot driemaal toe zijn burgerschap op en verzocht den raad, dit in het stadboek op te teekenen. De raad voldeed aan dit verzoek, en hiermee was de benoemde ontheven van de verplichting tot aanneming van het kerkmeestersambt, maar tevens voor altijd verstoken van het recht om het burgerschap te herwinnen (C. 217).

2°. Door ontzetting als straf.

1) Dergelijke bepalingen treffen we o. a. aan te Zutphen I B, a. 52, Zutphen 1615 II, a. 67, Utrecht L. A., a. 69, § 1.

Te Groningen 1425 VI, a. 12, kon de raad weer als burger aannemen, wie »mit homode" zijn burgerschap had opgezegd, maar dan tegen dubbel geld.

Te Goor mocht niet op nieuw burger worden, wie zonder noodzaak zijn burgerschap had opgezegd (a. 29).

Te Hasselt (p. 58 en 61) had de opzegging verschillende gevolgen naar de omstandigheden. Geschiedde ze: a. eenvoudig buiten consent van schepenen en raad, men verbeurde eene boete van 10 ũ.

b. Die opzeide en »wolde tot ghenen burgerrechte staen" (om aan de stedelijke rechtsmacht te ontkomen dus), verbeurde 40 ũ.

c. Die het deed om zich aan het schepenambt te onttrekken, 100 ũ.

d. Die eindelijk het burgerschap opzeide om een burger of zijn goed buiten te belasten (te arresteeren of in rechte te betrekken), verbeurde het recht om in de stad te wonen, tenzij tegen betaling van 10000 steens, en mocht geen burger weer worden.

Een voorbeeld hiervan geven A 15. B 161, C 11, die met verlies van het burgerschap als straf bedreigen, hem die driemaal opgeroepen tot gemeene werken, telkens verzuimt te verschijnen of een behoorlijken plaatsvervanger te zenden ¹⁾).

3°. Door »rumen'' voor schuld.

4°. Door ontpoortering voor schuld.

Deze beide wijzen van verlies van het poortrecht blijken te Vollenhove niet. Naar vele andere stad-rechten echter is ontpoortering het gevolg van het feit, dat men voor schuld met het zijne de stad wil verlaten en is panding aan het poortrecht het uiterste executiemiddel.

Beide hebben naar het mij voorkomt denzelfden grond. Wat de eerste betreft, wordt hij ons medege-deeld en bij Matthyssen p. 127 en in het Kamper Digestum Vetus p. 48. Op eens burgers persoon en goed mag men geen beslag leggen, en dit is ook niet noodig zoolang beide blijven binnen het gebied van 's burgers gewonen rechter. Maar wil de burger zich en het zijne, om het zoo eens uit te drukken, verduisteren, en zoo de uitvoerbaarheid van mogelijk te wijzen vonnissen verhinderen, dan verandert de zaak en ontnemt men hem zijn burgerrecht, dat nu in zijne hand een vrijbrief zou worden ²⁾).

Zoo ook vermoedelijk met de ontpoortering als uiterste executiemiddel. Opdat een schuldeischer tegenover een burger, tegen wien elk ander executiemiddel onvruchtbaar is gebleken, niet in slechter toestand zij dan tegenover een niet-poorter, daarom laat men hem

¹⁾ Vergel. onder andere voorbeelden Zwolle O. K., a. 186, Sneek 1456, a. 206.

²⁾ Zie hierna het burgerlijk proces.

toe tot panding van het poortrecht. Deze leidt tot ontpoortering en (zoo vervolgt Orlers, die deze procedure uitvoerig beschrijft) ¹⁾ »deur den pander daer»van acte ghenomen zijnde, mocht hij den ontpoer»terden doen vangen, brengen ende houden opte ge»meene gevangenisse, soe langhe tot dat hy betaalt »was.»

Formeel is dus wel de ontpoortering, maar inderdaad is de gijzeling einddoel.

5°. Door een beroep op zijn geestelijken stand (clerckscap), wanneer men voor den stedelijken rechter was gedaagd.

Verschillende voorbeelden hiervan vinden we Hasselt, p. 118 ²⁾.

6°. Door langdurige afwezigheid ³⁾.

7°. Door wanbetaling van schot (b.v. Delft O. K., a. 7).

¹⁾ Beschrijving van Leiden II, 36.

²⁾ Deventer 1415, p. 145, wordt, blijkbaar op denzelfden grond, het recht om in de stad te wonen voor altijd ontzegd aan hem, die de stad verlaat om deze of een burger in rechte aan te spreken, »ende nyet bi scepenen ende raet rechts plegen en wolde.»

³⁾ Dit is bijna overal het geval. Zie o. a. Leiden 1545, I, 27, Utr. L. A. XIII, 1, p. 16, C. v. Dordt p. m. 1550, a. 24. Schoonhoven 1557, a. 29 (v. B., p. 135).

In sommige steden slapen slechts enkele of alle burgerrechten gedurende de afwezigheid b.v. te Zierikzee, Smalleg. p. 519, p. 3, en te Zwolle O. K. 118.

Ook te Hasselt blijft de afwezige het burgerschap behouden. Er worden daar echter enkele bepalingen gemaakt, opdat uit de tijdelijke afwezigheid geen zwarigheden geboren worden en deze niet worde misbruikt. Heeft de afwezige met een burger geschil gekregen, hij zal dezen niet betugen als hij metterwoon terug is. De afwezige zal, binnen 6 weken nadat hij de stad verliet, een burger of inwoner niet dagen dan bij scepenen.

8°. Door het aannemen van burgerschap elders (b.v. Utrecht, L. A. 69, 1, p. 29).

(Dat op de laatste zes wijzen ook te Vollenhove het poorterschap kon worden verloren, wordt niet uitdrukkelijk vermeld).

Dat over de toelating van een burger moest worden beraadslaagd en beslist, dat niet ieder die dit verlangde tot het burgergenootschap kon toetreden, spreekt van zelf.

De burger moest aan verschillende vereischten voldoen. Of hij er aan beantwoordde, had de gemeene raad te beoordeelen alvorens hem toe te laten.

De vereischten waren de volgende.

1°. Die het burgerrecht verlangde, moest vrij zijn en niet eigen, d. i. op geenerlei wijze aan iemand hoorig (B 11, C 19). De grond dezer bepaling ligt voor de hand. De hoorigheid bracht verplichtingen tegenover den heer en rechten van dezen mee, met de belangen der stad niet wel overeen te brengen ¹⁾.

2°. Hij moest „al den voercommer afdoen daer die „stat last van comen mochte” (B 10, C 15, 19), d. i. voldoen aan alle verplichtingen voor zijne aanneming ontstaan, uit welker bestaan voor de stad moeilijkheden zouden kunnen rijzen ²⁾.

Wat ik omtrent de rechten der burgers zal mee-deelen, zal naar ik hoop de strekking dezer bepaling in het licht stellen.

¹⁾ Dit vereischte wordt dan ook elders veelal gesteld; voorbeelden onder velo geven Kampen G. B., p. 238.

Goor, a. 82.

Utr. L. A., XIII, 1, p. 16.

²⁾ Ook deze bepaling komt bij herhaling voor. Zie o. a. Matthyssen p. 127. Leidsche Poorterseed (Leidsche Courant 28 Juni 1882).

3°. Hij moest niet door onrechtmatige opzegging het recht om burger te worden hebben verbeurd (B 167, C 164, 217, Goor a. 29).

Elders werden nog tal van andere vereischten voor het burgerschap gesteld, b.v.:

4°. Dat men jaar en dag in de stad had gewoond (Genemuiden s. d. Racer VI, p. 83).

5°. Dat men anderen steden niet met eede verbonden was (Matth., p. 125).

6°. Dat men niet »manslachtich offte doetslager” was (Kampen G. B. 238).

7°. Noch ook op zijn eed losgelaten uit de gevangenis (Matth. p. 125).

8°. Dat men stond te goeder naam en faam en konde worden toegelaten als getuige (Sneek 1456, a. 145).

9°. Dat men eene behoorlijke kostwinning had (Kampen G. B. 238).

De toegelatene legt terstond een eed af (B. 10, C. 15, 207, 212), welks formulier in den loop der tijden eenigszins is gewijzigd. Vroeger werd trouw beloofd aan den heer en den stedelijken magistraat, en hulp en steun aan de burgers; later slechts gehoorzaamheid aan den stedelijken magistraat ¹⁾

De verplichtingen der burgers waren de volgende:

1°. Het betalen van het burgergeld (C. 19, 190, r. v. w. y.), welks bedrag geleidelijk is verhoogd van »een olde schilt” tot »tien goltgulden.” Volgens de oude bepaling stond het den gemeenen raad vrij, voor

¹⁾ Vergel. het Priv. van 1354, a. 3, volgens hetwelk de burgers den eed aan iederen nieuwen schout hadden af te leggen.

Over den burgerreed in andere Overijss. steden, zie Kampen G. B., p. 239, Goor, a. 82, Hasselt, p. 2.

eene geringe som en, zeker ook voor niet, toe te laten, iemand wiens aanneming in het belang der stad was. Later werd niet slechts verboden het burgergeld kwijt te schelden, maar ook, die kwijtschelding voor iemand te verzoeken ¹⁾.

Te Deventer was de te betalen som verschillend, naarmate men het *groot* of *klein burgerschap* verwierf, welk laatste geen recht op gebruik der stadsweide medebracht (Dev. 1642, I. 3, a. 2 en 3).

Ook te Kampen was het burgergeld hooger of lager, naarmate men al of niet van de stadsweide gebruik wilde maken ²⁾.

2°. Het komen wonen binnen de stadsvrijheid (d. i. binnen het rechtsgebied der stad) ³⁾. Dit wordt wel is waar met betrekking tot Vollenhove niet zoo uitdrukkelijk gezegd als voor vele andere steden ⁴⁾, maar het burgerschap heeft er toch alleen voor hun volledig

1) Er staat in art. 190 V. »nyemant nyet quuyt to geven, »oick voor nyemants toe bidden.» De laatste woorden kunnen ook beteekenen voor niemand te collecteeren.

2) Vergelijk ook Genemuiden (Racer VI, 83).

Almelo 1489 (Racer V, p. 302).

Goor a. 59, 60, 62, 63, 64, 82.

3) De burgers gezeten binnen de vrijheid zijn, wat rechten en plichten betreft, uitdrukkelijk gelijk gesteld met die wonende in de stad zelve. (B 190, C 185).

4) Vgl. o. a. Goor, a. 30.

Amsterdam O. K., a. 79.

Rotterdam O. K., a. 335.

Dordrecht O. K., a. 164.

Brielle O. K., a. 1.

Zutphen I. B., a. 35.

Sneek, 1456, a. 143.

Slechts hier en daar kent men *butenborgeren*, *uytpointers*.

Volgens overdracht van Frederik van Blankenheim met de stad Utrecht werden deze hier afgeschaff (Utr. die Roese, a. 126, 127 en 220).

gevolg, die zich binnen de vrijheid vestigt, zooals we zullen zien (B. 14, C 20).

3°. Het meewerken bij verschillende publiekrechtelijke handelingen en opkomen ter vergadering, zoo vaak geroepen. Zoo bepalen A. 76, B. 6, C. 9 straf tegen den burger, die niet opkomt ter verkiezing van schepenen, B. 7, C. 10 tegen dengene die niet opkomt ter buursprake.

4°. Het opkomen tot de gemeene werken, zoo men wordt opgeroepen (A. 15, B. 161, C. 11). Niet tot alle gemeene werken worden slechts de burgers, en worden deze in hunne hoedanigheid als burgers, opgeroepen; dit blijkt uit B. 181, C. 177. Wie eens burgers huis bewoont, zal slechts een aandeel (schare) gebruiken in *Kampzatiger slach* ¹⁾ »en daer en sal hy »mer enen onraet van doen, dat sy van bolwercke »van tuynen” (d. i. omheinen) »of van enygen onrade »dat der stat van Vollenhoe andraget.” Hier zijn het dus de huisbezitters, als medegebruikers van de gemeene weide, die tot openbare werken verplicht zijn.

5°. Voorgescreven brandblusmiddelen in voorraad te hebben en daarmee op te komen ter blussching (B. 146, C. 149).

6°. Op te komen bij klokslag (A, 42, B. 155, C. 158) ²⁾.

7°. Eindelijk, zijn hulp te verleenen ter bescherming zijner medeburgers, medeingezetenen en daarmee

¹⁾ *Slach* is een uitgestrektheid gronds, op zich zelf een afzonderlijk geheel vormende.

Het huis te Vollenhove heet *op ten Camp* (Priv. Joh. v. Arkel, 1354). De grond, misschien het markeaandeel, daarbij behoorende, daaraan toegescheiden, en bij de ingezetenen van Vollenhove (die woenaftich syn voor onsen huse tot Vollenhoo) in gebruik, heet *Kampzatiger slach*.

²⁾ Vgl. Zwolle, a. 187.

gelijk gestelden, tegen onrecht en geweld (B. 10, C. 15).

Tegenover de verplichtingen der burgers, staan verschillende hun uitdrukkelijk toegekende rechten.

In de eerste plaats rechten tegenover den landsheer, zooals dat zij minder dragen in den accijns, zekere tolvrijheid genieten, het recht hebben van bevisching der wateren van het sticht, terecht staan voor hunne schepenen en het bedrag hunner boeten geringer is.

In de tweede plaats rechten tegenover hunne medeburgers en de stad.

1°. Aanspraak op gerechtelijken of feitelijken bijstand ingeval van rechtskrenking of dagvaarding voor een vreemden rechter.

Dit is een van de meest gewichtige rechten van den burger; juist de behoefte aan steun tegen willekeur en onrecht, was een der krachtigste prikkels tot het knoopen van een genootschappelijken band tusschen samenwonenden.

Op den voorgrond staat in Vollenhove de vertegenwoordiging voor vreemde gerechten. De schepenen, door de burgers zelve gekozen, zijn hunne meest betrouwbare rechters. Zijn zij bereid zich aan de uitspraak van dezen te onderwerpen, maar weigert de tegenpartij dit te doen, dan neemt de stad hen tegenover den derde in bescherming en vertegenwoordigt hen, of doet hen vertegenwoordigen, voor het vreemde gerecht, op stads kosten. Dit beginsel wordt gesteld en met het oog op verschillende gevallen uitgewerkt in de artikelen (B 10, 14, 54, 182, C. 15, 20, 65, 178) ¹⁾.

¹⁾ Volgens de oude Zwolsche keur, a. 271, 272, vertegenwoordigen en verdedigen de schepenen ook in het *heymael* (d. i. het lijfstraffelijk gerecht van den landsheer) den burger, wiens onschuld bij hen vaststaat.

Ik herhaal, die vertegenwoordiging staat op den voorgrond, maar ook feitelijke bescherming tegen onrecht en geweld wordt verleend ¹⁾. Dit zegt reeds met zooveel woorden de eed, die den burger verbindt »de borgere ende inwoenre ende die sie (n.l. »schepenen en raad) daervoer verantwoord willen, »behulpelick (te) sullen wesen tot horen rechte, alsoe »dat hem geen geweld en geschie binnen landes ende »buten landes.”

Andere artikelen werken dit beginsel uit, door straf te bepalen: *a.* tegen den burger, die bij eene vechtpartij tusschen een burger en een vreemdeling den eersten niet te hulp komt, of zelfs de partij van den tweeden kiest; *b.* tegen den burger, die in een geding tusschen een burger en een vreemdeling, als verdediger van den laatsten optreedt.

Dit recht op vertegenwoordiging en bijstand wordt volgens C. 20 eerst verkregen, zoodra de nieuwe burger zich binnen de stadsvrijheid heeft gevestigd. Ditzelfde recht is de grond der bepaling, waarop ik reeds wees, dat hij die burger wil worden, »al den »voercommer afdoen” moet. Het zou voor de stad al zeer bezwaarlijk zijn, burgers aan te nemen, die

¹⁾ Dit beginsel wordt misschien nergens sterker uitgedrukt dan in Handv. van Medemblick, 1288, a. 3 (v. Mieris I, 482).

»Ist saecke, yemandt van de omwoenders eenige der voersejde »burgeren ongelyck oft geweld dede, van syne goeden die hy »rechtelyck ende sonder clachte heeft beseten, soo sal de schout »van Medemblick met alle die burgeren soo wel armen als rijcken »aldaer moeten rysen ende dat ongelyck corrigeeren, sonder ons »ende den onsen daerdoor te vertoornen.”

(Vergel. Handv. v. Leiden, 1315, v. Mieris II, 149.)

de kiemen meebrachten van processen, welke voor haar groote kosten konden met zich sleepen ¹⁾.

Waar ik van deze onderlinge hulp der burgers gewag maak, dien ik met een woord eene aansprakelijkheid te vermelden, die wel niet blijkt uit Vollenhoofsche bronnen, maar toch zeer veelvuldig en ook in Overijssel voorkomt. Ik bedoel de aansprakelijkheid van den eenen burger voor den ander, en van den burger voor de stad.

Van beide gewagen Overijsselsche bronnen.

Het Kamper Dig. Vet. verbiedt ²⁾ de burgers, in vennootschap met vreemdelingen buitenlandschen handel te drijven, »ende of iemand anders van onsen burgeren dair last of schade bij kreges, dat solde diegene

¹⁾ In de meeste andere steden bestaat hetzelfde recht der burgers en worden met het oog daarop meer of minder bijzonderheden geregeld. B.v. Kampen G. B., p. 226, Dig. Vet., p. 53, Zwolle, a. 268, Goor, a. 30, 57, Hasselt, p. 68, 109, Brielle Matth. p. 125, 126, Vlaardingen O. K., a. 25, Amsterdam O. K. a. 79. Utrecht L. A., a. 72.

In het bezwaar, dat ik hier op het oog heb, wordt meermalen voorzien en op verschillende wijze.

Te Goor hebben buiten wonende poorters op bijstand eerst dan recht, wanneer zij »hebben en wysen bynnen der vryheit van »Goer een hues dair men sye myd rechte in baden moghe, rechts »to plegen voer den scepenen, oft sye wen (d. iemand) wes »schuldich weren.”

In den Briel »verantwoordt” de stad den poorter niet voor misdrijven, door hem begaan voordat hij het poorterschap verkreeg, zooals daar in het algemeen de poortersrechten slechts gelden, ten opzichte van rechtshandelingen verricht, en rechtsbetrekkingen ontstaan, na die verkrijging. Zoo wordt er over hen die het poortrecht kochten, voor zaken aan dien koop voorafgegaan, recht gedaan als over »uutlemsche luden.”

In Vlaardingen en Amsterdam verantwoordt de stad hen niet op hare kosten binnen 's jaars, nadat zij poorter zijn geworden, in Utrecht niet binnen de tien jaar.

²⁾ p. 53.

»hem oprichten (d. i. vergoeden) die dat gedaen hadde.»

Die last of schade is moeilijk anders denkbaar, dan wanneer de eene burger voor den ander wordt aansprakelijk gesteld.

Dat Gulden Boeck p. 230 verbiedt de Kamper burgers en inwoners »enige erff-, loss- ofte lyffrenthe »up enygen vreemden steeden» te koopen. ¹⁾ Hebben zij het gedaan dan zal de raad niet toelaten, dat men eenige burgers of kooplieden, uit de steden waarop de rente was gekocht, binnen Kampen of elders daarover »beset of toevt» (in arrest neemt).

Deze uitzondering veronderstelt dus een regel, die het arresteren van een burger voor de schuld zijner stad toelaat.

En de aanhef van hetzelfde artikel wijst weer op de aansprakelijkheid van den eenen burger voor den ander, waar als grond der bepaling wordt opgegeven »onwyllen ende ongunst van anderen vreemden steden »die onse borger, coipluyden ende inwoenres vermits »der nabescreven comenscap, ende handelingen van »denselven vreemden steden ende oern borgern krijghen »ende ankomen mogen.»

Aansprakelijkstelling van burgers voor hunne stad, komt nog voor te Deventer (1450 p. 139). Wanneer n.l. eene stad goed van een Deventerschen burger heeft weggenomen en deze daarover geen recht kan krijgen »soe mach die borger den syn guet soe ge»noemen weere, burger of inwoenre uyt der stad of »dorp tot allen tyden tueven myd den rechte.» Te Utrecht eindelijk zegt eene keur (die Roese XXII,

¹⁾ Vergel. Stadr. Bolsw. 1455, a. 83, en de Fri. Stadr. daarmee corresponderende.

p. 189) wanneer een burger op reis gaat voor zijn zaken »ende belast worde vander stat wegen” dan zal de stad hem »vrijen ende brieven van behulp geven »opter stat cost.”

Ik kan niet aannemen, dat men in de middeleeuwen het juridisch begrip van solidariteit van stad en stedenburgers heeft geconstrueerd alvorens tot de bedoelde aansprakelijkheid te komen. Veel waarschijnlijker komt het mij voor, dat men aanvankelijk den burger voor eene schuld van zijn medeburger of van de stad zijner inwoning heeft gearresteerd om voldoening hiervan af te dwingen, zonder zich rekenschap te geven van de strenge *rechtmatigheid* van deze meestal *doelmatige* handeling.

In den tijd toen overal tallooze kleine rechtskringen naast elkaar stonden, binnen elk waarvan men slechts de vonnissen van den rechter van dien kring kon ten uitvoer leggen, was het waarlijk niet altijd gemakkelijk eene vordering te innen op iemand uit eene andere plaats, misschien steunende op een rechtsgrond, dien men daar niet erkende. In dien tijd was het zeker wel het allermoeijlkst eene vreemde stad door haar eigen magistraten te doen veroordeelen en executeeren. En daarom greep ongetwijfeld menig eischer tot het eenvoudige middel om een ander burger der stad of zijn goed te arresteeren, zoodra hij dit binnen zijn (des eischers) rechtsgebied vond. Hij was daarmee zoo goed het kon verzekerd van voldoening en de gearresteerde leed er vermoedelijk veelal geen vermogensnadeel bij. Hij werd schadeloos gehouden door de stad zijner inwoning of, ingevolge hare bemiddeling, door zijn medeburger, den eigenlijken schuldenaar. Zoo kon het recht een gebruik erkennen, dat oorspronkelijk veeleer tegen dan door het recht was

ingevoerd, maar door de eischen der praktijk dringend werd gevorderd. ¹⁾

2°. De burger mag getuigenis afleggen in strafzaken en in burgerlijke zaken (A. 1, 30, B. 16, vlg., 188, C. 26, vlg., 92).

3°. Hij mag vrede gebieden (B. 56, C. 66). Bij het strafproces daarover meer.

4°. Voor hem heeft de niet betaling eener boete een ander gevolg dan voor een vreemdeling (C. 60, 62).

5°. Geen burger mag worden »beset" (gearresteerd, gegijzeld) noch zijn goed gepand (in beslag genomen), dan wanneer hij is verwonnen (na vonnis) of bezig is zich met het zijne uit de voeten te maken (A. 85, B. 103, C. 118).

Zooals men ziet, in Vollenhove heeft de wetgever het niet noodig geacht den omweg van verlies van het poortrecht in te slaan om tot het »besetten en panden" te komen, zooals elders. ²⁾

1) Op hetzelfde beginsel rust de zeer strenge bepaling van Zwolle, a. 289, die ik om hare eigenaardigheid hier afdruk. »Item worde enich onser borgher ghevanghen van gasten van »buten of ontseghet, so sal die stad die maghe antasten die »ghaste sin en buten Swolle ghezeten sin. Mer worde onser »burgher ghevanghen van gasten van buten die gheen recht van »ons nemen en wolden, noch rechtens bliven en wolden bi onsen »heren van Utrecht, ende die der stad of yemant ontseghet hadden ende onsen burgher ghevanghen hadden, so solde die stad »sinen maghen weder ontseggen die gaste sin buten Swolle ende »tasten se weder an daer se mochten.

Ook hier maakt het gemis van een ander middel van rechtshandhaving eene op zich zelve onrechtmatige handeling rechtens geoorloofd.

²⁾ Zie boven bl. 34.

Te Zutphen treedt voor het besetten, waar het burgers geldt, een ander eigenaardig rechtsmiddel in de plaats (I. A. 95), Vindt n.l. de schuldeischer, die recht tot panning heeft, geen

6°. Geen burger mag worden »gepand an syn »harnes,» d. i. zijne wapenrusting mag in geen geval worden in beslag genomen (A. 118, B. 106, C. 121). Dit is een recht, den burger zeker minder in zijn belang verleend, dan in dat der stad, die hij met zijne wapenen moest dienen.

7°. Een burger heeft in sommige gevallen aanspraak op crediet. Zoo *a.* gedurende 14 dagen, wanneer hij panden koopt door een anderen burger verkocht, (A. 83, B. 100, C. 115), *b.* tot den volgenden dag, voor vertering in de taveerne (B. 137, C. 149). ¹⁾

8°. Panden door hem den schepenen gezet, staan zes weken en drie dagen (A. 44, B. 87, C. 102).

9°. Alleen de burgers hebben het recht, om binnen de stadsvrijheid nering te doen (B. 12, 13, C. 22) ²⁾

10°. Dat alleen burgers in de stedelijke regeering kunnen plaats nemen, spreekt van zelf. Ook tot gildemeester kunnen naar (B. 159, C. 189), slechts burgers worden gekozen.

11°. Eindelijk heeft te Vollenhove als elders, elk burger het recht om medekooper te worden van al wat binnen de vrijheid anders dan op de markt wordt verkocht (A. 34, B. 128, C. 137), te Hasselt p. 88 geldt dit recht zelfs voor onroerende goederen.

goed om aan te panden, zoo kan hij zich tot den rechter wenden, die dan den schuldenaar zal »doen innesitten binnen sinen »hues of anderswaer» (hem huisarrest opleggen, kan men zeggen). Verbreekt hij dit huisarrest, hij verliest zijn burgerrecht en de schuldeischer mag hem besetten.

¹⁾ Deze bepaling ontbreekt in bijna geene enkele stedekeur.

²⁾ Ook dit is eene veelal voorkomende bepaling; vergel. b.v. Rotterdam O. K. 131, Leiden 1545, l. 25. Almelo, Racer O. G. V, bl. 301. Sneek 1456, a. 141.

Ik vermeld niet *de vrijheid* als uitvloeisel van het burgerrecht. Het adagium »de lucht maakt vrij,» geldt op verre na niet algemeen, het geldt in het bijzonder niet in Overijssel. Ten bewijze strekke vooreerst een ordel van de klaringe ¹⁾ anno Domini 1298 feria secunda a scabinis Dauentriensibus et aliquibus scabinis Swollensibus et Campensibus constitutis coram nobis Episcopo Dauentriae, sententiatum extitit, quod quicumque in libero fundo, id est oppido libertato, triginta annis perstitit, et ibidem pro libero homine habitus, et a nemine super servili conditione impetitus, quod is potius admittendus est ad observandam suam libertatem cum dextera manu sua, quam alter quispiam ad convincendum eum de servitute. Een bewijsvoorrang slechts, geen vrijheidsrecht geniet dus zelfs hij die 30 jaar in eene stad woonde. ²⁾

Deze plaats spreekt slechts van een dertigjarig verblijf in eene stad en gewaagt niet van burgerrecht, maar ook dit geeft de vrijheid niet, zooals uit enkele artikelen van het Stadrecht van Deventer van 1450 blijkt. Op bl. 135 vinden we bepaald, dat men 6 jaar burger moet zijn geweest om schepen of raad

1) Racer O. G., I. Voorber. p. 14.

2) Vergel. Kampen B. v. R., p. 10 en 11. G. B., p. 104, volgens welke art. een inwoner van Kampen hoorig kan zijn, wat wordt bevestigd, voor Kampen en andere steden, door eene akte van 1883 (Nijh. Ged. III. 113), waarbij Frederik Graaf van Meurs vrijlaat zijne keurmedigen en hoorigen behoorende onder den hof ter Eket en wonende o. a. te Kampen, Zwolle, Harderwijk of Elburg.

Hetzelfde blijkt uit het stadrecht van Arnhem 1233 (Sloot, Oork. II, 572). Waar dit spreekt van de nalatenschap van *adrene inhabitantes*, veronderstelt het de mogelijkheid dat een *dominus* die komt opeischen.

Deze bewijsplaatsen uit vele.

te worden, en vervolgens voorzieningen getroffen voor het geval »dat eenich man in der stat raet gecoren worde, die hoorich were of die echt hadde ende die dat versweghe.” Men kan dus zes jaar burger en niettemin hoorig zijn.

T. z. pl. 142 »gene horige lude noch gene lude *die in enigen echten hoeren*,¹⁾ en moegen borgere worden »toe Deventer, ende were hoere enich die toe borger »ontfangen woerde die dat verswege die solde weder »ontborgert wesen.” Ook volgens dit artikel dus, geeft de verwerving van het burgerschap de vrijheid niet.

Zoo ook te Hasselt a. 112, 113, 114. Wanneer een proosts- of abdissenman huwde (sc. met eene hoorige) en bij deze kinderen kreeg in de stad, die zouden hoorig zijn. En een *burger* kan met goed gevolg als hoorige worden opgeëischt, indien maar zijn onvrijheid behoorlijk naar stadrecht kan worden bewezen. Eveneens te Goor, a. 55, waar regelen worden gesteld voor het geval dat »een borger storve »die *eegen* (hoorig) waer.”

Nergens wellicht komt het sterker uit dat stede-burgers hoorig kunnen blijven, dan te Stavoren op de Veluwe. In 1298 verleende Reynoud van Gelder aan dit oppidum tal van stadrechten²⁾ »sub hac forma »videlicet, quod dictum oppidum est et esse debet »nostrum proprium et oppidani utriusque sexus in »ipso commorantes seu morari volentes, cum omnibus »bonis suis mobilibus et immobilibus erunt nostri »proprii homines, qui vulgariter dicuntur *eygenlude*.”

1) Tot een hoorigen- of dienst-verband behoorende.

2) Nyh. I. 57.

In Holland gold een tegenovergestelde regel. ¹⁾

Hier was het poorterschap van beslissenden invloed op de vrijheid, allermeeft in het tegenwoordige Noord-Holland. Het Handvest v. Haarlem van 1245 (v. M. I. 227) zegt: »Naedien dat yemant poorter is gemaect »en is hi niet sculdich yemants dienstman te wesen, »maer hi sal gebruiken die vrihede der poirte nae den poirtrecht.» ²⁾

In tal van andere steden gaf het burgerschap eerst na jaer en dag de vrijheid.

Zoo zegt het Handv. v. Delft van 1246 (v. M. Ch. I. p. 232) dat de poorters »vrij bliven nae jaer ende »dach sonder weeder eischen der heeren" (vgl. Obs. op de Groot IV. p. 4).

Hier en daar heeft zelfs reeds het wonen in de stad gedurende jaer en dag hetzelfde gevolg.

Handv. v. Dordrecht 1252 (v. M. 265) »soe wie eens »anders onderhoirige jaer en dach buten aentael van

¹⁾ Hier, men vergete het niet, was tijdens de opkomst der steden het aantal hoorigen bij lange na niet zoo groot als in Gelderland en Overijssel.

²⁾ Hiermee stemmen, het is bekend, de Handv. v. tal van Holl. steden overeen. Vergel. Mr. J. v. Hall. in N. Bijdr. 1851, bl. 579 en vlg.

Zie ook Handv. v. Nijmegen, 1576 (H. v. N., p. 62).

Van minder omvang zijn privilegiën van enkele steden in andere provinciën, welker strekking echter in dezelfde richting ligt. Zoo Priv. Roermond 1372 (Nijh. III, bl. 6), waarbij de ingezetenen wordt toegezegd, dat zij »nummermeer geschat noch »gebeedt en sullen werden, van eynigen den goede dat sy hebben »in den lande van Gelre of van Gulich — en Handv. Baarn, »1426 (Matth. de Nob., p. 821) voirt so en sellen de borgers »van Bairne geon keurmede geven als sy sterven, noch men »sal se nergent gebieden te mennen mit waghén, noch te graven »buten ons stichts palen, mer sy sellen ons dienen ende heer- »vaart varen als ander goede stichtslude schuldich syn te doen."

»sinen heer sine woeninge gerustelic binnen deser vri-
 »heit van Dordrecht gehad heeft, dien zellen wij voir-
 »taen van 't jok zijns heers vrij ende ontslagen houden.”

In overeenstemming hiermee kwam Dordrecht (in 1336) met den Heer van Putten en Strijen overeen ¹⁾
 »es dat zake dat wi van desen daghe voirt meer enige
 »lude te poorteren ontfaen, die eygen siin ende toebe-
 »hoere den heere van Putten, ende si jof van
 »haren gewairden bode gecalangiert jof gheheyschet
 »worden, binnen jairs dat si ontfangen worden, so
 »mogen sise utwinnen met tweën mannen ten heyli-
 »gen, die van haren boesemen siin, ende dan sullen
 »wise van ons zetten ende niet langer over onsen
 »poorter houden Ende wairt dat si binnen
 »jairs, na dien daghe dat si onse poorteren ontfangen
 »worden, niet utgewonnen en worden als voorsz. is,
 »so souden si vrij ende quite bliven van allen eygen-
 »dom ende van dat dair toe behoirt.”

In denzelfden geest zegt ook een Priv. aan Nic. v. Catz in 1280 verleend ²⁾ »waert zaake, dat een eigen man
 »in de poorten te Schoonhoven kome te woonen, en
 »poorter daar worde, ende daar jaar ende dag woonde,
 »onghecalengeert ende aangesproken van zijnen heere,
 »des eigen hij geweest hadde, dat hij voert meer daar
 »na vrij en ledig blijve, gelijk een van dien geboeren
 »poorteren van Schoonhoven.”

En Handv. Nijmegen 1324 ³⁾ »ut quoscumque in
 »concives recipiant, qui ad ipsorum civitatem se duxe-
 »rint transferendos, dum tamen servilis conditionis
 »non existant, quos eorum dominis, infra annum

1) v. d. Wall, I. p. 174.

2) v. Berkum, Schoonhoven, p. 25.

3) Handv. v. Nijm., p. 26.

»venientibus et secundum jus ipsos repentibus, restituere tenebuntur, post lapsum anni non adstricti de »personis hujusmodi querelantibus respondere.”

Het behoeft geen betoog, dat dergelijke privilegiën niet dan tot op zekere hoogte rechtmatig kunnen worden geacht. Elk heer had de bevoegdheid dergelijke voorrechten te verleenen met betrekking tot zijne eigene hoorigen, maar de hoorigen van anderen de vrijheid toekennen, voor het geval dat zij poorters worden of gedurende zekeren tijd geweest zijn, dit kon hij niet zonder rechtsoverschrijding. Slechts zeer machtige heeren konden het, krachtens het recht van den sterkste. Tegenover hen baatte het zeker weinig of anderen aan hunne hoorigen voorschreven, dat zij in geene steden mochten gaan wonen (Schrassert C. G. Z. II, p. 199, a. 5.)

Zij sloegen daarom meermalen een anderen weg in en verzekerden zich het behoud hunner hoorigen door het sluiten van overeenkomsten. Geldersche oorkonden geven daarvan verschillende voorbeelden.

In 1196 bedong Hendrik Hertog van Braband van den Graaf van Gelre »quod de hominibus nostris qui »oppidum quod Bomele vocatur intraverint vel intra»bunt, precarias et tria in anno placita advocati et »servicium debitum habebimus.” ¹⁾

In 1237 kwam Heer Hendrik van 's Heerenberg met Graaf Otto van Gelre overeen »quod nulli homi»nes, dominio vel juri ipsius Henrici attinentes ab »isto die, ut antea, in libertatem Embricibus concessam recipientur, nec ad manendum infra munitio»nem eandem intrabunt.” ²⁾

¹⁾ Sloet, Oork. I, bl. 385.

²⁾ Bondam Ch., bl. 423.

In 1259 bedong het kapittel te Xanten van Otto Graaf van Gelre, omtrent zijne onvrijen, die in het ver-
volg in des Graven steden zouden worden ontvangen,
het volgende: »de hiis eis erit salvum jus suum per
»omnia, ut de hiis recipiant jura sua in oppidis nostris,
»tamquam si morarentur in villis, praeter dextrarias et
»arma, et hoc eis judex noster infra cujus terminum id
»acciderit, si requisierint, sine mora faciat exhiberi." 1)

Zoo werd ook in 1257 bij scheidsrechterlijke uit-
spraak tusschen Graaf Otto van Gelre en den Graaf
van Cleef uitgemaakt »quod neuter hominem
»proprium vel advocatiale alterius in potestate sua
»in burgensem sive in aliam libertatem recipiat." 2)

Somtjids werden, deels in het belang van den heer,
deels in het belang van derden, de steden in hun
recht om burgers aan te nemen beperkt.

In 1231 schreef Graaf Otto van Gelre aan die van
Harderwijk voor, dat zij geen hoorigen van hem,
zijne erfgenamen, edelen of dienstmannen, tot burger
zouden mogen aannemen, zonder toestemming van
dengeen aan wien hij behoorde. 3)

Volgens het priv. van Stavoren van 1298 mochten
zich geene hoorigen van andere heeren dan den Graaf
van Gelre daar vestigen, zonder schriftelijke toestem-
ming van hun heer. 4)

1) Deze akte komt voor bij Sloet, II 795, en bij Bondam,
Ch. 303, waar zij ten onrechte op het jaar 1209 is gesteld.

2) Sloet, II 777.

Met contracten als de genoemde kan men vergelijken overeen-
komsten als die waarbij de Deutsche Orde zich in 1270 verbond,
om op twee curtes, waarvoor haar vrijheid van belasting is toe-
gekend, geen personen op te nemen waarop de Graaf van Gelre
recht had (Sloet II, 892).

3) Bondam Ch., bl. 382. Sloet II, bl. 548.

4) Nijh. I, 60.

In het Priv. van Nieuw-Wageningen 1263 eindelijk werd verondersteld, dat de personen, die van buiten inkwamen en een heer hadden, aan dezen onderworpen bleven; immers deze erfde van hen. ¹⁾

§ 5. Inwoners en vreemdelingen.

In enkele Overijsselsche steden is sprake van personen in de stad wonende met toestemming, als inwoners zekere rechten genietende en aan zekere rechten gebonden.

Hier heeten ze »personen in burghers moeden sit-tende.” Zij komen eenigszins overeen met de personen in Zierikzee, »buurman” geheeten, en met hen die te Groningen het »recht van buurmael” hebben gewonnen. ²⁾

Slechts weinige bepalingen handelen over deze personen, die, zou men kunnen zeggen, het recht van ingezetenschap hebben.

»Een ingeseten” (zoo zeggen de costumen van Zierikzee) ³⁾ »jaer en dach residentie gehouden hebbende »binnen Zierikzee, geniet buurmans-recht en word »aangesproken gelyk andere poorters.”

Tot dit buurmans-recht behoort ook de volkomen huisvrede, medebrengeude dat, zoomin in eens buurmans als in eens poorters huis, buiten toestemming van den bewoner iemand mag worden gearresteerd.

In Zierikzee is blijkens deze bepaling het buurmans-

¹⁾ Bondam Ch. 560.

²⁾ Stadb. 1452, IX, a. 50.

³⁾ Smallegange, 519, a. 3.

recht verkregen door *inwoning van jaar en dag* ¹⁾.

Te Zwolle, a. 297, is slechts noodig inwoning en deelneming in stedelijke lasten »die in onse stad queme »met synre woene, ende scot ende schulde ghulde »mitter stad, ende wakede ende groeve, dien sal men »holden in burghers moeden.”

Te Kampen (G. B., bl. 241) wordt omgekeerd de verplichting tot zekere jaarlijksche praestatie opgelegd aan »die inwoeners van deser stadt die gien burgers »en synnen, dan hyr in burger gemoede to huys ende »hove sitten.”

Deze bepaling komt mij juister voor dan de Zwolsche, men duldt hen niet als inwoners omdat zij betalen, maar zij moeten betalen omdat zij inwoners zijn.

Het meest kenmerkende in hun rechtstoestand schijnt te Kampen als te Zierikzee te zijn, dat zij voor het stedelijke gerecht als de poorters terecht staan, en dat men hun goederen mag uitwinnen op dezelfde wijze als die van burgers. ²⁾

Te Zwolle wordt (t. a. p.) uitdrukkelijk bepaald, dat zij niet als burgers het recht van medekoop genieten (vergel. p. 46).

Ook onze stadboeken van Vollenhove gewagen van personen »in burgers ghemode zittende.” Zij kennen hun enkele rechten toe en leggen hun verplichtingen

¹⁾ In Groningen verleent de raad buurmaal zoowel als burgerschap, het eerste echter tegen betaling van geringer bijdrage (t. a. p.).

Ook in Sneek wordt eene mindere som dan door de burgers betaald door de inwoners die men tot geen burgers hebben wil (Stadb. 1456, a. 144, vgl. Bolsward 1455, a. 32. 1479, a. 38, Leeuwarden, a. 15, a. 5).

²⁾ Kampen B. v. R., bl. 10, a. 19, bl. 34, a. 30. G. B. bl. 161.

op, welke beide zij, zooals men zal opmerken, ten deele met de burgers gemeen hebben.

De rechten der ingezetenen zijn:

a. De stad vertegenwoordigt hen, zoo zij dit verlangen, in rechte, maar (en in zoover staan zij bij de burgers achter) op stadskosten slechts binnen de vrijheid, (B. 15, C. 21) ¹⁾.

b. Panden door hen den schepenen gezet voor accijns, boete of schatting, staan evenals die van burgers zes weken en drie dagen (C. 102).

c. Zij hebben (al schijnen de art. B. 12, 13, C. 22 lijnrecht het tegendeel vast te stellen) blijkbaar het recht tot sommige neringen binnen de vrijheid. Dit toch maak ik op uit A. 35, B. 139, C. 142, eene strafbepaling tegen »borghere of de in borgers gemode »sitten,» welke »veyle tappen» of »enygerhande veylinge» hebben, en daarbij onwettige maten of gewichten gebruiken ²⁾.

1) Dat het verschaffen van een vertegenwoordiger of voorspraak ook voor het stadsgericht nuttig kon zijn, spreekt van zelf.

Het art. zegt woordelijk »die schepen of raet en sullen *syne »dage* van der stat wegen niet veerre *holden*, dan binnen die »vryheit.» Racer O. G., V, 366, zegt niet te weten wat het *dage holden* beteekent en gist dat het ziet op dagen aangekondigd om stadsdienst te doen.

Ook t. a. p. 381, waar hij art. 65 van ons stadboek uitlegt, verklaart hij »*des borghers daghe holden te rechte*» niet zeer helder door »*des burgers gericht houden*.»

Volkomen juist geeft hij eerst de beteekenis der woorden op alle drie plaatsen aan, bij de verklaring van een artikel uit het stadrecht van Genemuiden (O. G. VI, 81) »*syne daghe holden »hem verdedigen op rechtdagen, alwaar hij buiten de stad te »doen had*.» Wij zouden in onze rechtstaal, ons zoo na mogelijk bij de oude uitdrukking aansluitende, kunnen zeggen: een termijn voor hem waarnemen.

2) Staan de artikelen wellicht in verband met het beginsel van C. 209, § 30?

Als verplichtingen der ingezetenen worden genoemd:

- a. Jaargeld te geven (B. 15, C. 21).
- b. Evenals de burgers op te komen bij brand, met de voorgeschreven werktuigen (B. 146, C. 149).
- c. Als huisbewoners, zooals we reeds zagen bl. 39, aan sommige werken deel te nemen (A 49, B. 181, C. 177).

Vrij uitvoerige bepalingen omtrent het ingezetenschap komen voor te Goor en te Hasselt, waar men het blijkbaar weinig genegen was, en maatregelen nam om blijvende ingezetenen tot het verwerven van het burgerschap te dringen.

Te Goor, a. 63, mochten burgers geen huis aan een vreemde verhuren, tenzij zij goed zeiden »voer die borgerschap bynnen jaers tho betaelen, unde sollen »oeck bewys brengen van waer sie geboeren bindt »unde erlick unde frome bynnen.”

Te Hasselt (p. 50, 51) werden in de 17e eeuw dergelijke, meer uitvoerige voorschriften gegeven.

Daar betaalde verder een inwoner, die geen burger was, jaarlijks 1 fl ; woonde hij er langer dan een jaar en weigerde hij zonder goede gronden burger te worden, hij had jaarlijks »2 olde schilde” te voldoen (p. 61).

Ook hier werden de inwoners, die geen burgers waren, aangeduid als personen die *in burgers gemuede sitten* en stonden zij rechtens met burgers gelijk, uitgenomen dat men niet »reist” om hunnentwil en zij geene ambten mogen bekleeden (p. 62) ¹⁾.

1) Ook te Leeuwarden mocht men slechts jaar en dag wonen zonder burger te worden.

Te Hasselt p. 62, 63 golden nog enkele bijzondere bepalingen, met betrekking tot ingezetenen, die of omdat zij geen eigen huishouding hadden, of omdat zij in een huurhuis woonden, of om andere redenen ter beoordeeling van schepenen, »nyed vaste »en zeten.”

Ook van *Vreemdelingen* (*Gasten*) wordt bij herhaling melding gemaakt.

Trad een vreemdeling met eene dagvaarding als eischer op, partijen moesten den volgenden morgen vóór de hoogmis in rechte verschijnen (A. 80, B. 84, C. 98).

Alleen in het geestelijk gericht kon een vreemdeling eischer door getuigenbewijs den onschuldseed van den gedaagde uitsluiten (t. z. p.).

Werd een gast voor de schepenenbank gedaagd, en wilde hij hier zijne zaak doen berechten, dan moest hij terstond een voldoende borg stellen hiervoor, dat hij het proces daar ten einde toe zou voeren, op welken de eischer zijne vordering zou kunnen verhalen zoo hij in het gelijk werd gesteld. (C. 190, g.)

Wanneer een vreemdeling roerend goed van eenen burger uitwon, moest hij trachten dit aan een burger te verkoopen. Eerst wanneer dat niet gelukte, mocht hij het goed verkoopen aan een vreemdeling, die het dan nog 14 dagen ter lossing in de stadsvrijheid moest laten. (B. 101, C. 116.)

Een vreemdeling, die wapenen erfde in de stad, mocht deze niet wegvoeren, dan wanneer na afkondiging in de kerk was gebleken, dat geen burger ze voor een redelijken prijs wilde koopen. (A. 51, B. 107, C. 122.)

Een vreemdeling verbeurde dubbele boete. (A. 20, B. 16, C. 24.)

Hij betaalde in verschillende gevallen dubbel loon aan den stadsbode. (C. 190, z. 209 § 29.)

In andere steden kwamen eveneens voorschriften voor omtrent vreemdelingen, waarvan ik slechts als het opmerkelijkste noem Kampen B. v. R. p. 10, G. B. p. 97.

De laatste plaats luidt aldus »voert off enich gast »van buten quame ende wolde ontfangen guet bynnen »onser stat, als dat hem aenghecomen weer, dat en »sal men hem nyet volgen laten uut onser stat, hy »en sette ghuede borgen bynnen onser stat, nyet meer »enighen menschen daer omme te moyen ende alle »schult ende testamente te betalen die men mit recht »op hem brengen mach.”¹⁾

§ 6. De sculte.

Bij de bespreking van het stadsbestuur dienen wij allereerst melding te maken van den schout.

Zooals wij vroeger zagen, voordat Vollenhove een afzonderlijken rechtskring vormde, behoorde het tot het ambt Vollenhove, waar de schout den bisschop als landsheer vertegenwoordigde.

Ook in en tegenover de *stad* Vollenhove bleef hij de landsheerlijke rechten uitoefenen. De voorrecht-brieven en keurboeken geven ons daarvan menig bewijs. Op den voorgrond staat dat de burgers den schout trouw moeten zijn en deze wederkeering hen »voirstaen” en tegen onrecht beschermen. (Pr. 1461 a. 5, 1492 a. 6.)

De schout is het dan ook, die naar Pr. 1354, a. 3 hun den eed aan den heer afneemt.

De schepenen worden naar de privilegiën van (1354 a. 1, 1461 a. 9, 1492 a. 10) gekozen, »bi raede ende

¹⁾ Deze regel vindt, zooals men begrijpt, zijn grond hierin, dat de goederen tot de nalatenschap behorende, buiten de stad gevoerd, aan hare rechtsmacht zijn onttrokken. We vinden dien eveneens uitgesproken bij Matth., p. 154.

»guetduncken onses schouten,» »bi onsen schulten, die »mit hem kieser ende inder kiesinge tegenswoordig »wesen sall.» Naar het privilegie van 1353 a. 1, is hij het ook die de schepenen beëedigt ¹⁾.

Eerst volgens het privilegie van 1450 beëedigen de oude schepenen de nieuwe »by onsen schulten.»

Aanvankelijk was het zelfs de schout te wiens overstaan de aftredende schepenen rekening aflegden en die zoo noodig het saldo uitpandde (Pr. 1354, a. 10.) De schout zit met de schepenen ter rechtspraak (Pr. 1354, a. 1.) Eerst sinds Pr. 1408, art. 1, is het de schepenen geoorloofd geschillen te beslechten en over eigendomsopdracht te staan buiten zijne tegenwoordigheid. Ik wees er reeds op, dat in een groot aantal artikelen van Keurboek A, welke over rechtspraak handelen, het woord sculte is doorgehaald.

Buiten de stadsvrijheid hebben de stedelijke magistraten geene rechtsmacht, maar is deze in handen van den schout als 's heeren vertegenwoordiger. Dit blijkt ook uit de stedelijke rechtsbronnen meermalen. Een geschil over de grenzen van het stedelijke rechtsgebied is een geschil tusschen *den scholte* eenerzijds, en *burgemeesteren, schepenen en raad* ter andere zijde. (Pr. 1492, a. 3.) Tot het doen ten uitvoer leggen van vonnissen van den stedelijken rechter, tegen personen die buiten de stadsvrijheid gevlucht zijn, heeft men de hulp van den schout in te roepen. (Pr. 1641, a. 1 en 2, 1492, art. 4 en 5.) Met den schout van 's heeren wegen mogen de schepenen wetgevenden arbeid verrichten, willekeuren maken, (Pr. 1354, a. 8.)

¹⁾ Wederkeurig verzekert de schout op den eed aan den heer, dat hij de burgers niet zal »veronrechten, noch laten veronrechten »waer hyt keren mach.»

Deze medewerking van den schout (resp. drost) tref-
fen we nog aan in de tweede helft der 16e eeuw.

Omtrent onderwerpen echter, waarbij de belangen
van den heer niet rechtstreeks betrokken waren, kon-
den de stedelijke magistraten keuren maken zonder
medewerking van den schout. Voorbeelden hiervan
geven B 185, C 199 en C 200 (1536).

De schout vertegenwoordigde den heer ook in gel-
delijke zaken. Niet alleen werd hem van de veroor-
deeling tot geldboete aan den heer kennis gegeven,
opdat hij deze zou kunnen innen (C 93), ¹⁾ hij werkte
ook mede bij de invordering der accijnsen (Pr. 1492).

Hij besliste met schepenen op een verzoek om te
mogen bouwen binnen een bepaalden afstand van den
stadswal (A 102).

Hij eindelijk gaf met deze bevel tot het luiden
der alarmklok (A 42, B 155, C 158).

Naast den schout stond een *onderschout*, van wien
in verschillende oorkonden melding wordt gemaakt ²⁾.

§ 7. De schepenen.

Zoals de heer werd vertegenwoordigd door den
schout, zoo vinden de stad en de burgers hun ver-
tegenwoordigers allereerst in de schepenen.

Ik zeg allereerst, en bedoel dit in tweeeërlei zin;
onder de personen en lichamen, die voor de burgers
optreden, vinden we niet alleen de schepenen het eerst
genoemd, maar bekleeden deze ook op den duur de

¹⁾ Als vertegenwoordiger van den heer kon hij geen borg
zijn voor breuken, die den heer en de stad aangingen B. 55, C. 64.

²⁾ B.v. O. A. Kampen, I, p. 245.

voornaamste plaats. Zij zijn zeven in getal. Hunne verkiezing wordt en in verschillende voorrechtsbrieven en in de stadboeken besproken.

Volgens het privilege van 1354 mogen de burgers jaarlijks op Sunte Peters dach ad cathedram (22 Februari) met goedvinden van den schout zeven schepenen kiezen. Wil de schout tot die verkiezing niet meewerken, op dezen dag of binnen 6 weken daarna, zoo mag men tot de verkiezing overgaan buiten hem.

Honderd jaar later is, blijkens het privilege van Rudolph van Diepholt van 1450, de wijze van verkiezing geheel veranderd. De zeven aftredende schepenen zullen, zoo wordt daar verordend, zeven uit de gemeente (d. i. uit de burgers) kiezen; deze zeven begeben zich met de zeven aftredende zwoerne meenten op het raadhuis, waar zij loten welke zeven van hen veertien als kiescollege zullen optreden. De zeven op wie het lot valt, kiezen de schepenen. Onmiddellijke keuze is dus volgens dit privilege uitgesloten ¹⁾.

Of de voorrechtsbrieven van 1461 en 1492 zich bij deze laatste regeling aansluiten, is niet recht duidelijk. De eerste zegt »voert soo en salmen ghenen borger »oft borgerssche onser stadt van Vollenhoe »dagen Voert soe moegen scepenen ende »raet haere weeckemarkt setten »Voert moegen *sy* den raet bij hem selven op hoer »raethues kiezen.”

In den tweeden leest men: »Voert soe sullen borgermeisteren, scepenen ende rait hoere weckemarckt in die weke setten.”

¹⁾ Eene dergelijke verkiezing met een trap als hier wordt beschreven, treffen we in vele steden aan, o. a. te Zwolle, a. 297, 298.

»Voert zo en sullen die kerkmeesters onser kerken »tot Vollenhoe genen scoelmeister aannemen » anders dan by consent van onsen scholte, »borgermeesteren, scepenen ende raet onser stat.

»Voert moegen *sy* den raedt by onsen schulten » op hoeren raidthuse kiezen.

Wie zijn in beide brieven *sy* die verkiesen? Met de *Deductie van Vollenhove* p. 3 eenvoudig te paraphraseeren »*die van Vollenhove*», is dunkt mij niet volkomen geoorloofd.

Het boek van allerhande akten (vervolg van Keurboek A) geeft geen licht; het vermeldt alleen telkens op Sunte Peter, wie »tot scepenen gecoren» zijn. Hoe dit nu moge wezen, onze stadboeken staan blijkbaar nog op het standpunt van het oudste privilege.

De schepenen worden ook volgens deze gekozen op Sunte Petri ad Cathedram (B 1, C 1) en niet slechts de aftredenden, maar ook de burgers moeten op straffe tot die keuze opkomen (A 75, 76, B 5, 6, C 8, 9), wel een bewijs dat de verkiezing door de burgerij geschiedt.

Om tot schepen verkiesbaar te zijn, moet men aan verschillende vereischten voldoen. Men moet:

- 1°. Vrij zijn, m. a. w. niet hoorig.
- 2°. Echt wezen, d. i. uit een wettig huwelijk geboren.
- 3°. Huis en hof hebben binnen de stad en daar wonen, of er ten minste genoeg roerend goed hebben om zijne schuld uit te betalen (B 3, C 6).
- 4°. »Tegen die heerlicheit onverbroken» zijn (d. i. geen misdrijf te zijnen laste hebben) (Pr. 1354, a. 6).
- 5°. Bovendien mogen niet meer dan vier »*haveluden*» in den raad worden gekozen, van welke dan twee *schepenen* en twee *raden* zullen zijn.

Omtrent de beteekenis van het woord haveluden merk ik het volgende op.

Dikwijls worden deze in middeleeuwsche oorkonden gesteld tegenover huislieden of schotbare lieden en burgers, somtijds ook als ridders gequalificeerd. In dergelijke oorkonden worden daarmede dus edelen aangeduid. Voorbeelden geven brieven van 1315 en 1385 bij Jung cod. dipl. et doc. pro hist. Benth. p. 234, 235, waar naast elkaar voorkomen »haveman, »borghere, huisman.”

De Nye Reformatie van Max. v. Egmond van 1541, a. 12 ¹⁾ zegt, dat, ingeval van proces, een schotbaar man op kosten van ongelijk mag medebrengen één man, een dienstman twee, een riddermatig hovenman zeven. In de Nederduitsche vertaling van een brief van 1237 ²⁾ wordt gesproken van »hovelyuden des »casteels Diepenheim oder hare huysvrouwen oft *wapendrageren*.

Zijn in deze stukken de hovelieden edelen, deze beteekenis van het woord is zeker niet de oorspronkelijke.

Haveman is oorspronkelijk niet anders dan de man die eene *hoeve* bewoont (ook hovener) ³⁾, of tot eenen hof behoort ⁴⁾ of eenen hof bezit. Van de laatste beteekenis is die welke ik voorop stelde, afgeleid.

Evenals met de beteekenis van *haveman* is het n. f. gegaan met die van *havexathe*.

Oorspronkelijk zal dit wel niets anders hebben aan-

1) Racer III, 250.

2) Racer II, 252.

3) Vergel. oork. 1233. Racer II, 255. Oork. 1473. Nijh. V, p. 13.

4) *Sch. u. Lübben* i. v. Hoveman.

geduid dan eene hofstede ¹⁾. Later is het blijkbaar van beteekenis veranderd. In Drenthe, Gelderland en Overijssel is het recht om onder de ridderschap ten landdage te verschijnen, afhankelijk gesteld van het bezit eener havezathe, en het aantal dezer is zeer beperkt. Havezathe kan dus daar niet eenvoudig hofstede hebben beteekend.

Mij schijnt de veranderde zin van beide woorden samen te hangen met de geschiedenis van het grondbezit in de middeleeuwen.

Er is een tijd geweest waarin als regel kon worden beschouwd, dat elk vrij huisgezin eene eigen hoeve bewoonde, en waarin de onvrijen verre de minderheid vormden ²⁾. Maar in dien toestand kwam geleidelijk eene groote wijziging. Meer en meer hoopten de onroerende goederen zich op in handen van enkelen. Slechts een kleine minderheid bleef *hare eigene hoeve* bewonen. Van hen die goederen van anderen in gebruik hadden, was weer eene minderheid vrij gebleven (leenmannen, vrije thynsmannen, een enkele huurder). De groote meerderheid had van hare volle vrijheid een deel verloren en was in eene betrekking van afhankelijkheid getreden tot den grondeigenaar of den leenman.

Al waren nu deze onvrijen, hoorigen, dezelfde hoeve blijven bewonen die zij vroeger in eigendom hadden bezeten ³⁾, die hoeve was van beteekenis geheel veranderd. In de vrijengemeenschap gaf ze geen der

¹⁾ Vergel. *Sch. u. Lübben* i. v. Hovesate.

²⁾ Ik spreek hier natuurlijk van Nederlandsche en in het bijzonder van Overijsselsche toestanden.

³⁾ Dit kwam dikwijls voor, waar kleine grondeigenaars zich zelven en hunne hoeven aan een ander opdroegen om die hoeven ten hoorigen rechte in gebruik terug te erlangen.

rechten meer, die ze vroeger had verschaft. Slechts die hofsteden, welke door vrijen bewoond bleven en die nu voor het meerendeel de middelpunten geworden waren van grootere landelijke bezittingen, waren nu nog hofsteden, havezathen in den ouden zin, aan welker bezit de oude rechten onverminderd gehecht bleven.

Wel volgde op de groote omkeering, die ik aanstipte, een terugkeer. Toen het aantal hoorigen, in het bijzonder ook dergenen die hoorig waren aan denzelfden heer, zeer belangrijk was geworden, sloten deze laatste zich nauwer en nauwer aaneen. In hunne vereeniging vooral vonden zij de kracht om hunne rechten tegen hunnen heer te handhaven niet alleen, maar ook om met vrucht naar uitbreiding dier rechten te streven. Zoo wisten zij hun toestand geleidelijk te verbeteren, totdat er eindelijk van het recht van den heer op hun persoon en hunne hoeve weinig of niets meer overbleef dan de aanspraak op eene jaarlijksche grondrente ¹⁾. Maar het onderscheid tusschen de heerehofstede en de boerehofstede, de havezathe en de hoeve, was hierom niet uitgewischt, het bleef leven in de herinnering en deed bij voortdoring zijn invloed op den rechtstoestand van den bezitter gelden.

In Vollenhove nu (om tot ons onderwerp terug te keeren) waren verschillende havezathen ²⁾. Van de haveluden die deze bewoonden, mochten er slechts vier in den raad gekozen worden. Bedrieg ik mij niet,

¹⁾ Ik moet mij hier tot deze algemeene opmerking bepalen, en behoef er niet op te wijzen, dat dit ontwikkelingsproces niet overal, veelmin overal gelijktijdig en gelijkmatig plaats had.

²⁾ Ebbinge Wubben (Overijss. Alm. 1844—1849) noemt er veertien.

dan hebben we hier dus te doen met eene bepaling ter wering van de overmacht der aristocratie.

Wie tot schepen was verkozen, was verplicht zijn zetel in te nemen op verbeurte van eene boete aan de stad (B 2, C 2).

Bij de aanvaarding hunner bediening legden de schepenen een eed af, die volgens het privilege van 1354 o. a. moest inhouden »dat sy onse schoute, onse »boeden ende onse heerlicheyt helpen zullen ende »voerstaen tieghen alle dieghene die hoere borghere »niet en syn, ende tieghen die heerlicheit niet te doen.” Dit was echter slechts ééne zijde van den eed, mag men zeggen, en juist die zijde waarover de keurboeken zwijgen. Deze vestigen slechts de aandacht op der schepenen plicht tegenover de stad en hare burgers, als ze hun opleggen te zweren ¹⁾ »dat gij tot uwen »jaren hueden ende waren der stat raet ende der stat »recht ende der stat bederve ²⁾ ende gij alle Manen- »daghe toe huys sint, ghy en varen bider schepenen ³⁾ »oirloff ende gij richten alsoe dat in den brewre ghe- »screven staet, den armen als den ryken, den hul- »peloosen als denghenen die hulpe hevet”, enz.

Als de voornaamste werkzaamheid der schepenen mag ongetwijfeld worden beschouwd de rechtspraak.

Hiertoe moeten zij elken Maandag resp. Donderdag op het raadhuis verschijnen, zeggen B 67, C 87 en de aangehaalde artikelen over den eed.

Tal van artikelen, die ik in een ander verband bespreek, gaan bovendien van de veronderstelling uit, dat het de schepenen en alleen deze zijn, die recht

1) A. 31, B. 8, C. 12.

2) Hd. Bedarf, d. i. wat de stad noodig heeft.

3) Kb. C, »burgemeesteren.”

spreken ¹⁾. De handhaving der wetten is dan ook aan het hoofd van Keurboek C hun met name opgedragen, a. 1 (vgl. A opschr. 68).

In nauw verband met hunne rechterlijke werkzaamheid staan verschillende bepalingen, die hun het geven van onderscheiden beslissingen opdragen.

Zoo is in sommige gevallen aan de schepenen overgelaten, eene straf naar hunne keuze op te leggen (B 88, C 103).

Heeft een vruchtgebruiker een huis vernieuwd of verbeterd, of een huurder op het gehuurde gebouwd, dan hebben de schepenen uit te maken, welke schade-loosstelling de eigenaar bij het einde van vruchtgebruik of huur zal hebben te voldoen (A 53, B 175, 176, C 171, 172).

Bij onvermogen van een veroordeelde om boete te betalen, bepalen de schepenen hoe lang hij zal worden gegeeseld (A 27, B 50, C 60).

Wordt er binnen de stad gevochten, een schepen kan vrede gebieden (A 17, B 57, C 67).

Bestaat er grond tot voorloopige inhechtenisneming, het zijn de schepenen die »antasten ende in den stock »leggen" (A 18, B 53, 58, C 63, 68, 73).

Te hunnen overstaan kunnen verbintenissen worden aangegaan (B 9, C 23).

Verder staan schepenen over de schenking van eigen goed op het ziekbed en beschikking na doode (A 96, B 122, 123, 124, C 128, 129, 130), bezegelen zij erfbrieven (C 190 n) en zijn zij bij enkele aanzeggingen tegenwoordig (A 54, B 176, C 172); ook ver-

¹⁾ Ik verwijs hier naar C. 16, 38, 56, 65, 91, 92, 97, 115, 132, 178, 187, 190g, 191 vlg., 198 en de daarmee corresponderende artikelen van A en B.

voogden zij of stellen zij voogden aan (A 93, B 186, 187, C 181, 182).

Behalve deze eigenlijke rechterlijke functien, hebben zij bevoegdheden als hoogste stedelijk regeeringslichaam.

Vooreerst hebben zij wetgevende macht (B 71, 72, 73, 95, C 79, 80, 81, 111).

Van hen gaan verder de broodzetting en de vaststelling der maten uit (A 35, 36, B 139, 140, 141, 143, C 142, 143, 144, 146).

Zij bepalen of er buursprake zal worden gehouden (B 192, C 5, 187).

Zij geven verlof tot het oprichten van gilden en oefenen hierop toezicht uit (B 158, 159, C 188, 189).

Zij eischen panden voor stedelijke schuldvorderingen, accijnsen en dergelijke (A 44, B 87, C 102) ¹⁾.

Zij verklaren ingeval van geschil onder eede wat al of niet stadsgoed is, en hebben over dit goed, tot op zekere hoogte althans, de beschikking (B 164, C 161).

Zij oefenen toezicht uit op de gemeene werken (A 15, B 156, 161, C 11, 16).

In hunne handen stelt de bode panden, welker sequestratie verlangd wordt (A 79, B 102, C 117).

Zij ontvangen het verzoek tot aanneming als burger (B 11, C 19).

Zij geven verlof tot opzegging van het burgerschap (B 167, 168, C 164, 165), en tot reizen uit de stad om iemands wille (B 169, C 166).

Zij vertegenwoordigen de poorters voor vreemde gerichten (B 54, 182, C 65, 178).

¹⁾ Dat de schepenen, evenmin als de schout, borg kunnen zijn, voor boeten aan den heer en de stad verschuldigd, wordt in B 55. C 64 uitdrukkelijk bepaald.

Bij brand hebben de schepenen, zooals we later zullen zien, het oppertoezicht en in het bijzonder het recht, afbraak van een huis te gelasten. Zij bepalen dan de hiervoor te vergoeden waarde (A 55, B 148, C 151).

Schepenen en schout eindelijk mogen de alarmklok doen luiden (A 42, B 155, C 158).

Den schepenen was uitdrukkelijk voorgeschreven, niet slechts dat zij zouden meewerken tot de verkiezing van hunne opvolgers, maar ook dat zij op het raadhuis zouden verschijnen, zoo dikwijls zij er werden ontboden ¹⁾ (A 75, B 5, 76, C 8, 84).

Strafbepalingen beschermden hen tegen belediging (A 46, 50, B 156, 157, C 16, 17).

§ 8. De raad.

Naast de *schepenen* staan *raden*, met welke zij *den raad* uitmaken.

De art. B 157 en C 17 handelen, blijkens het opschrift, »van hoensprake to doen op enigen *scepenen*» en zij bepalen straf tegen belediging van »*yemant »van den rade.*»

B 3, C 6 dragen tot opschrift »*van de schepen »toe kesen*» en stellen de vereischten vast, waaraan hij moet voldoen, dien men »*in den raet keesen*» wil.

B 4, C 7 handelen blijkens hun opschrift »van den »haveluden *in den raet to kesen.*» Zij bepalen dan ook inderdaad, dat niet meer dan vier haveluden *in den*

¹⁾ Ook oudtijds gold de hedendaagsche regel, dat publiek recht publieke plicht is; hij werd zelfs meermalen scherper uitgedrukt dan nu, niet zelden in den vorm eener strafbepaling.

raet mogen worden gekozen en voegen er bij, dat twee dezer *schepenen* zullen zijn, en twee *raden*.

Uit al deze artikelen, in het bijzonder uit de laatst aangehaalde, blijkt voldoende wat ik voorop stelde.

Omtrent de verkiezing en de beteekenis van deze *raden* zouden we in onzekerheid verkeeren, ware ons niet het boek van allerhande akten, het vervolg op Keurboek A, bewaard. Hieruit blijkt in de eerste plaats dat, behoudens enkele uitzonderingen, twee zeventallen *schepenen* elkaar jaarlijks afwisselden, zoodat elk zevental om het andere jaar werd herkozen. En in de tweede plaats vinden we o. a. in het jaar 1507 na de vermelding van de *schepenenverkiezing*, het volgende aangeteekend: »Des dages nae Sant Peter voirseit hebben *die raet, die scepenen geweest syn*, gecoren tot eenen *tresoryn*, enz. ¹⁾.

Hiermede is alle twijfel opgelost. De *schepenen* van het vorige jaar ²⁾ droegen den titel van *raden*, vormden gezamenlijk *den raad in den engsten zin*, met de *schepenen den raad in ruimeren zin*.

De raad (de gezamenlijke *raden*) had zelfstandig geene andere bevoegdheid dan die tot benoeming van een *tresoryn* ³⁾, een heemraad en voor ieder der kerken een kerkmeester.

Elk der *raden* kon, zoowel als een *schepen*, worden belast met de vertegenwoordiging van een burger of inwoner (B 15, C 21, 64).

¹⁾ Nog duidelijker wordt aldaar in 1497 gezegd, dat »*die olde »scepene*» hebben gekozen o. a. een »*tresorier van des raets wegen*».

²⁾ Elders oudraet of »*scepen uyt den eet*» genoemd.

³⁾ De *schepenen* benoemden uit de gezworen gemeente een tweeden, blijkens de zooeven aangehaalde aantekening van 1507.

Omtrent de bevoegdheid van *den raad*, in den zin van schepenen en raden, is ons het volgende bekend ¹⁾.

Vooreerst benoemt hij eenige stedelijke beambten, volgens de aangehaalde aantekening van 1507 een »diener op dat huys" en eenen »waker van den raet" volgens C 217 (anni 1454) en A 125 (anni 1458) »kerckmeysters" ²⁾.

Vervolgens heeft hij wetgevende macht. Dit wordt boven allen twijfel verheven door B 72, C 80, welke artikelen des te duidelijker spreken door de tegenstelling met B 69, 71, C 77, 79.

Eene verordening, hetzij van *schepenen*, van *schepenen en raad*, of van *schepenen raad en gezworen gemeente* kon slechts worden te niet gedaan door de macht, die ze had vastgesteld ³⁾.

Bij geschil tusschen partijen (beleediger en beleedigde) bepaalt *de raad* het bedrag van het zoengeld (A 17, B 60, C 70).

Voor schepenen en raad ook wordt, naar eene akte van 1525, door een beleediger de beleedigde in zijne eer hersteld (C 219).

In de tweede helft der 16e eeuw althans hadden schepenen en raad te zamen rechtsmacht (C 209, §§ 31 en 34). Sinds 1509 deelden de raden met de schepenen in het »segelgeldt" (vacatieloon voor het

1) Eenige twijfel blijft omtrent de grenzen dier bevoegdheid over. Er is n.l., zooals we zullen zien, nog een derde regeeringslichaam, dat meestal *gemeene raad* wordt genoemd, maar somtijds ook onder den naam van *raad* zonder meer voorkomt. B.v. C 83 (vergel. C 82).

2) Naar het boek van allerhande akten schijnen deze echter later altijd door den oudraad te worden gekozen.

3) Volgens Priv. 1492, a. 8, hebben burgemeesteren, schepenen en raad ook het ijkrecht.

zegelen van akten) C 199 en naar luid van C 209, § 34, kwam hun een aandeel in het ordelgeld toe.

§ 9. De gezworen gemeente en de gemeene raad.

Had aldus de *raad* (in den zin van schepenen en raad) reeds verschillende bevoegdheden, zijne betekenis werd niet weinig verhoogd, doordat hij met de *gezworen gemeente* uitmaakte den *gemeenen raad*.

De *gemeente is de burgerij*. Worden op geregelde tijden uit deze een zeker aantal personen gekozen om bij gewichtige regeeringshandelingen met de magistraten te beraadslagen en te besluiten, dan dragen deze meestal, naar den eed dien zij bij hun optreden hebben af te leggen, den naam van gezworen gemeente.

Zoo ook te Vollenhove, waar jaarlijks na de keuze van schepenen zeven »zwoerne meenten» gekozen worden, die verplicht zijn zich de keuze te laten welgevallen (C 3). Zonderling genoeg, de keurboeken zwijgen van de wijze waarop de verkiezing plaats heeft. We zouden geneigd zijn a priori aan te nemen, dat ze geschiedde door de burgers. De magistraten werden aanvankelijk door dezen verkozen, hoeveel te eer, zouden we meenen, diegene, die hen bij den magistraat hebben te vertegenwoordigen. Misschien is dan ook aanvankelijk de keuze bij de gemeente geweest, maar hiervan blijkt niets.

Volgens het boek van allerhande akten, dat de eerste zekere berichten tot ons brengt, kiezen de nieuwe schepenen de zwoeren meente.

De gekozenen leggen den eed af, dat zij zullen

waken voor der stede eer en belang, te rade komen zoo dikwijls zij worden opgeroepen, naar hun beste weten stemmen, het geheim omtrent het verhandelde bewaren en het gerecht zoo noodig hun steun verleenen (B 48, C 13).

Evenals andere bestuursleden, zijn de gezworenen door eene bijzondere strafbepaling tegen belediging beschermd (C 18).

Zooals ik zeide, de gezworen gemeente vormt met schepenen en raden den *gemeenen raad*.

Deze wordt, naar B 78, C 86, opgeroepen door burgemeesteren. De leden zijn verplicht op deze oproeping ten raadhuize te verschijnen op straffe (B 76, C 84). Verschijnt een hunner moedwillig niet, of verlaat hij zonder verlof de vergadering, de gemeene raad veroordeelt hem tot eene straf naar goeddunken (B 77, C 85) ¹⁾.

Omtrent den werkring van den gemeenen raad is ons uit de bronnen het volgende bekend.

Hij maakt verordeningen; dit blijkt niet slechts uit het boven aangehaalde (C 76, B 68, A 66), maar ook uit tal van bepalingen, in welker hoofd schepenen, raad en gezworen meente worden genoemd, als diegene die ze hebben vastgesteld (b.v. C 78, 190y, 199, 200, 209, 210, 211, A 122) ²⁾.

Hij beslist of iemand, die hiertoe het verzoek heeft gedaan, als burger kan worden aangenomen, en welk burgergeld hij zal hebben te betalen (B 11, C 19).

¹⁾ Het verstoren der orde in de vergadering van den raad, of de buersprake is strafbaar met verschillende straffen, naarmate het geschiedt door een raadslid of een ander, B 160, C 88, 89.

²⁾ In het laatste artikel worden als wetgevers genoemd Burgemeesteren, schepenen, raet ende zwoerne meente *olde ende nye*. Vgl. ook C 208.

De gemeene raad is het die het burgerschap ontleent aan dengeen, die het te zijnen overstaan heeft opgezegd (C 217, 218).

De gemeene raad eindelijk wordt opgeroepen om mededeeling te ontvangen van de boeten, waarin af-tredende burgemeesters zijn vervallen (B 74, C 82). Al vermeldt het artikel het niet uitdrukkelijk, wij zullen wel mogen aannemen, dat hij ook in geval van geschil uitspraak deed over de boetschuldigheid en het bedrag der boete.

§ 10. De buersprake.

Wij leerden nu reeds drie wetgevende vergaderingen kennen: *a.* schepenen, *b.* schepenen en raad, *c.* de gemeene raad.

Naast deze staat nog een vierde, de *buersprake*, d. i. de vergadering van alle stemgerechtigde burgers, die verplicht zijn op de ter buersprake bestemde tijden op te komen (B 7, C 10).

Ik zeg, die verplichting rust op de *stemgerechtigde burgers*, en beweer daarmee dus tweeërlei. Vooreerst dat alleen burgers ter buersprake kunnen komen; in de tweede plaats dat niet alle burgers stemgerechtigd zijn.

Voor het eerste ligt het onmiddellijke bewijs in de artikelen B 7, C 5, 10.

Het tweede is niet met onomstootelijke gronden te staven. Toch durf ik het aannemen. Immers en minderjarigen en vrouwen hadden te Vollenhove beperkte zelfstandigheid met betrekking tot wat wij onder burgerlijk recht begrijpen; hoe zou men hun regeerings-

rechten hebben toegekend? Allerminst aannemelijk is, dat men die aan kinderen heeft gegeven.

Bovendien, hetzij eene stad zich al dan niet ontwikkelde uit een markedorp, de bewoners brachten er alle in meerdere of mindere mate mede, de herinnering aan de Oud-Germaansche landelijke volksorganisatie. Deze rustte nu o. a. op dit beginsel, dat uit elk huis één, als hoofd van het gezin, dit vertegenwoordigde in alle rechten en plichten tegenover het volksgenootschap. Eene geheele afwijking van dit beginsel in dien geest, dat alle leden van het gezin de publieke rechten en plichten deelden, zou ik in een middeleeuwsch Nederlandsch stadrecht niet zonder uitdrukkelijke bepaling durven aannemen.

Eindelijk steunen artt. B 191, C 186 mijne opvatting. Immers, deze verbinden de verplichting van een inwoner tot het verrichten van publieke diensten (waken, graven, schat en schulde gelden) aan het feit, dat hij »*vuer ende roeck*» houdt in de stad, dat wil zeggen *eigen* vuur en rook houdt, en dit doet slechts het hoofd van het huis. In B 192, C 187 toch volgt eene bepaling, van de vorige geheel afwijkende, voor den ongetrouwde. Van dezen wordt daarin verondersteld, dat hij in een huis in de stad »dagelix teert of »in ende uut gaet, ende syn slaepstede hevet.» Dat kan dus het geval zijn zonder dat hij »*vuer ende roeck*» houdt. Dit doet alleen het hoofd des huizes; deze alleen is tot publieke diensten verplicht. Waarom anders zou slechts hij het zijn, dan omdat in Vollenhove de grondgedachte van het Oud Germaansche staatsrecht (s. v. v.) voortleefde: uit elk huisgezin is één onmiddellijk lid van het volksgenootschap en vertegenwoordiger der overigen.

Op deze gronden meen ik dus van *stemgerechtigde* burgers te mogen spreken.

Reeds in den tijd echter toen ons Keurboek C werd vervaardigd, schijnt het opkomen ter buersprake als een last te zijn beschouwd, en de opkomst ongeregeld te zijn geworden. Van daar ongetwijfeld de bepaling dat, zoo dikwijls een besluit der burgers noodig werd geacht, kon worden volstaan met oproeping van de gezworen meente en »achte bequeme borgeren,” en dat een besluit door dezen te zamen genomen, van gelijke kracht zou zijn als eene buersprake (C 5).

Ook de buersprake is wetgever; dit blijkt onmiddelijk uit A 49, B 181, C 177, waar wordt vastgesteld welk aandeel in de stadsweide zal toekomen aan hem die eens burgers huis bewoont, en in welke mate hij tot diensten zal zijn verplicht. »Aldus sint overdragen (zijn overeengekomen) schepenen ende raet »mitter ganser meenten van Vollenhoe in der buerspraken,” zoo luidt de aanhef dier artikelen ¹⁾. Oogenschijnlijk is dus zulk een besluit eene overeenkomst tusschen twee partijen, en mocht men op de woorden afgaan, men zou denken aan het uitbrengen van twee stemmen, eene door ieder der partijen.

Een dergelijke invloed aan de magistraten (let wel, geen vertegenwoordigers van den heer, maar van de burgers) schijnt mij echter niet aannemelijk. Te minder, omdat het volgens C 5 de gezworene meente en de acht bequeme borgers zijn, die »sluten enden avercomen” (besluiten en overeenkomen).

Ik neem dus aan, dat de *gemeente* heeft gestemd en deze alleen. Tot die gemeente behoorden en de

¹⁾ Hetzelfde volgt uit het in hoofdzaak eveneens gestelde opschrift van Keurb. C.

schepenen en raden en de gezworenen en alle verder opgekomen burgers. Ieder hunner zal ééne stem hebben uitgebracht.

De burgers kozen, zooals ik reeds zeide, oudtijds de schepenen, ook dit deden zij vermoedelijk in de buersprake.

De vrede in de buersprake was verzekerd door bijzondere strafbepalingen tegen hem die haar verbrak (B 160, C 89).

Welke de bevoegdheid is geweest van elk der vier wetgevende machten, die we leerden kennen, is niet met zekerheid uit te maken. Vast staat echter, dat elk haar eigen terrein had. Ware dit niet het geval geweest, hadden we met hoogere en lagere wetgevers te doen, de hoogere zou de verordeningen van den lagere hebben kunnen te niet doen, b.v. schepenen, raad en gezworen meente, die van schepenen en raad; en we zagen het boven, dit konden zij niet.

Mocht ik eene gissing wagen omtrent de grenzen van elks werkkring (die ook niet meer dan eene gissing zou wezen), het zou deze zijn:

Schepenen, raad en gezworen meente waren de gewone wetgever;

Buersprake werd gehouden over die onderwerpen, die het meest onmiddellijk de belangen der burgers raakten;

Schepenen en raad hadden het recht tot uitvaardiging van verordeningen, voor zoover dit tot de uitvoerende macht behoorde;

Schepenen bovendien voor zoover hunne rechtsmacht dit medebracht en noodzakelijk maakte.

§ 11. De burgemeesters.

Geruimen tijd is de stad Vollenhove bestuurd door de collegien die ik noemde, zonder dat er voor de dagelijksche leiding der zaken uit hen enkele waren aangewezen. Met de toeneming der zelfstandigheid van het stedelijk bestuur en den groei der stad, vermeerderden vermoedelijk ook de dagelijksche bemoeiingen der schepenen. Hierin zal de oorzaak gelegen zijn, waarom men begon telkens twee hunner bij afwisseling verschillende werkzaamheden op te dragen, die vroeger door het geheele schepenen-college werden verricht ¹⁾.

Reeds vroeger zeide ik, dat ik het eerste optreden der burgemeesters omstreeks 1408 waarschijnlijk acht. Ze komen reeds voor in eene akte van 1424 (A 105).

De burgemeesters vervullen hunne functien voor eene maand, vermoedelijk volgens eene rooster bij beurten (C 81—83).

Als belast met de dagelijksche werkzaamheden, ontvangen zij in de eerste plaats alle aanklachten (C 93, 208).

In de tweede plaats staan zij over allerhande akten; om eenige voorbeelden te noemen over:

a. Verwillekeuring van panden (B 105, 108, C 120, 123) ²⁾.

b. Verwillekeuring (C 190, d. 221 noot).

c. Opdracht (C 190, l. 222).

¹⁾ Een voorbeeld uit velen geeft het verlof aan een schepen om zich uit de stad te verwijderen, vroeger gegeven door schepenen A 32, later door burgemeesteren C 12. In B 8 stond eerst schepenen en is dit veranderd in burgemeesteren.

Zie ook de bepalingen van A 82, B 86, C 101.

²⁾ Vergel. A 64, 100.

d. Vestiging en kwijtschelding van rente (A 111, C 214).

e. Lastgeving (C 190 m.).

f. Bezegelen van een plackersbrief of sendebrief (C 190 o.).

g. Beschikking na doode (C 221).

h. Verhuring (C 223).

i. Handlichting (A 113).

Burgemeesters vervullen verder die rechterlijke functien welke spoed eischen, en geven voorloopige beschikkingen, die geen uitstel lijden.

Zoo treden zij veelal op tot het geven van uitspraken bij verwin (C 190 b.) en panding (C 101, 104, 108, 109, 116, 179, 190 c. e. f.) ¹⁾.

Zij bepalen den prijs, waarvoor vreemdelingen zekere goederen, door hen binnen de stad geërfd, te koop moeten bieden (C 122).

Aan hen wordt de klacht ingediend over de weigering van een buurman om mede te werken tot erf-scheiding (wederwerck te doen) (C 168, 190 j.).

Zij doen inleiding in en uitleiding uit een erfhuis (C 190 i.).

Zij verzegelen en ontzegelen (a. 190 h.).

Zij kiezen mombers (C 190 k.).

Van hen gaat ook de aanmaning uit, tot het voldoen van bij vonnis opgelegde boeten (C 63).

Nog behoort tot hunne hoofdwerkzaamheden: het doen oproepen van den gemeenen raad (C 83, 87); het leiden der vergadering van dien raad (C 87);

¹⁾ Vergelijk de overeenkomende artikelen in B. Van de onderwerpen hier behandeld, werden in A slechts twee geregeld, in a. 82 dat van schepenen en a. 77 dat van burgemeesteren spreekt.

het geven van verlof aan de raadsleden (C 12, 90) ¹⁾; het uitvoeren van 's raads besluiten (C 81) ²⁾.

De optredende burgemeesters onderzoeken telkens binnen drie dagen of hunne voorgangers zich aan verzuim van die uitvoering hebben schuldig gemaakt, in welk geval zij den gemeenen raad oproepen om dezen hiervan kennis te geven (C 82). Is een der schepenen van huis op den dag waarop hij als burgemeester moet optreden, dan geschiedt de oproeping van den gemeenen raad binnen drie dagen na zijne terugkomst (C 83).

Eindelijk vervullen de burgemeesters werkzaamheden van zuiver administratieven aard. Zij wijzen b v. volgens C 154 de plaats aan waar, na afloop van een brand, ieder zich zal hebben te vervoegen met zijne emmers en andere voorwerpen bij de blussching gebezigd (C 153) ³⁾.

§ 12. Stedelijke beambten.

Voordat Vollenhove eene stad was, had vermoedelijk de bisschop er zijn *bode*; ook in het privilege van 1354, a. 2, is nog sprake van des bisschops bode.

Eerst bij het privilege van 1408, a. 3, erlangde de magistraat de bevoegdheid tot het benoemen van een stedelijken bode.

De werkkring van dezen beambte blijkt ten deele reeds uit zijn naam.

¹⁾ A 31 draagt dit aan de schepenen op.

²⁾ Bij niet uitvoering verbeuren zij eene boete.

³⁾ In deze § heb ik niet alle gelijkkluidende art. uit Keurboek B aangehaald.

Vooreerst roept hij, zoo dikwijls dit door de bevoegde macht wordt gelast, de leden van den gemeenen raad op ter vergadering (C 82).

Vervolgens doet hij gerechtelijke oproepingen en aanzeggingen (C 170, 190, a.).

Ook is hij vermoedelijk bij de terechtzittingen tegenwoordig; immers dit volgt met eenige waarschijnlijkheid uit C 190 g., dat hem eene belooning van een half butken toekent, indien een vreemdeling als gedaagde op vordering des eischers borgtocht stelt. Waarvoor zou hier de bode eene belooning genieten, zoo hij niet op de terechtzitting het een of ander had te verrichten? Dat die borgstelling aanzeggingen meebracht, blijkt niet.

In de vierde plaats treedt hij handelend op bij uitwinning (C 190 c.). Hij is het die de gepande goederen uitlevert aan den executant (C 95), die de inbeslagneming doet (A 52, C 110, 170, 179)¹⁾, die tot aan de uitpanding de panden bij de schepenen in bewaring brengt (C 117).

Ten vijfde is hij gerechtigd tot in beslag neming van brood, dat niet voldoet aan de vereischen bij eene verordening vastgesteld (C 147).

Ten zesde kan hij worden geroepen om een schepen te vergezellen, waar deze vrede gaat gebieden aan vechtenden (A 16, C 67).

Eindelijk is het de bode, die de geeseling toedient, welke in de plaats der boete treedt in geval van onvermogen van den bekeurde (A 27, C 60).

¹⁾ Vermoedelijk wordt dan ook met den *pander* in art. 109 de *bode* bedoeld.

In de 16e eeuw heet de bode »stadsgiener.» Zijn eed is geformuleerd in C 208 ¹⁾.

Meer bijzonderheden omtrent den bode, zijne werkzaamheden en zijn loon blijken uit de voorwaarden van aanstelling van 1479, die ik achter de keurboeken afdruk.

Blijkens het boek van allerhande akten wordt daags na Sanct Peter ad Cathedram gekozen, een *nachtwaker*; vermoedelijk is hij dezelfde die in de 18e eeuw wordt bestempeld met den naam van *scholt bij nacht*, en wiens eed is medegedeeld (C 213); ook zijne instructie van 1497 druk ik af.

De eed van den *Stadt-Secretarius* van 1595 komt voor in C 206, dat er echter reeds veel vroeger een vaste secretaris was, blijkt uit het boek van allerhande akten.

Jaarlijks op Sint Peter ad Cathedram worden door de nieuwe schepenen gekozen *Broetwegers*, *Vischmeysters ende ander koermeysters*, die op verbeurte eener boete verplicht zijn de betrekking te aanvaarden (C 4).

Blijkens het boek van allerhande akten werden er gekozen *twee vischmeysters*, *twee broetwegers* en *twee koermeysters*, onder welke laatste naar ik vermoed in het bijzonder *byerproevers* worden verstaan. Zij allen leggen bij de aanvaarding hunner bediening een eed af, uit welken ten deele hunne werkzaamheden blijken. Zij hebben n.l. de waren, waarover hun het toezicht is opgedragen, te keuren en van overtredin-

¹⁾ Wordt de stadsgiener in stadsgienerdienst gewond of geslagen, de stad of de schepenen zijn hem geene schadevergoeding verschuldigd (C 75). Deze bepaling rust vermoedelijk op het beginsel dat tot gelijksoortige beslissingen leidt voor dienstboden en werklieden.

gen der verordeningen daaromtrent aan de burgemeesters kennis te geven (C 14) ¹⁾.

De broodwegers waren in het bijzonder belast met het waken voor de naleving der broodzetting; zij deden te dien einde van tijd tot tijd een onderzoek in de bakkerijen en bakkerswinkels, en waren zoowel als de bode bevoegd, het brood, dat niet aan de voorschriften voldeed, in beslag te nemen.

Eene strafbepaling beschermde hen tegen belediging bij de uitoefening hunner bediening (C 143-147, 209, § 2).

C 190 s. gewaagt van *koirmeystersen*, aan wie de emolumenten, aan schepenen en raad verschuldigd voor het zegelen eener akte, moesten worden voldaan. Of hier sprake is van dezelfde *koirmeysters*, over welke de zooeven genoemde artikelen handelen, blijkt niet. Zoo ja, dan hangt het genot dezer voordeelen toch zeker niet samen met hunne oorspronkelijke functie.

Uit C 209, § 24, blijkt verder, dat er in het laatst der 16e eeuw *cysmeysters* waren, personen belast met den ontvangst van de accijnsen, aan wie o. a. van elken inslag van bier moest worden kennis gegeven.

Eindelijk maken Keurboek C 217 en het boek van allerhande akten melding van de jaarlijksche keuze van *kerckmeysters* ²⁾, eveneens op straffe verplicht tot aanneming der bediening, en blijkt uit het laatste de jaarlijksche verkiezing van een *heemraet*.

¹⁾ In het boek van allerhande akten is in 1497 nog een afzonderlijk eedsformulier voor de *byerproevers* opgenomen: »Wy »zweren dat wy dit jair lang rechte proeven ende keuren doen »sullen van den byere die brouwers brouwen, ende den burgemeyster inder tyt recht aenbrengen sullen, nae bevele ons van »der stat wegen dair af gedaen oft gedaen wert, dat en sullen »wy laten omme maechschap (enz. als andere eeden).

²⁾ Zie over hun werkkring o. a. A 125.

HOOFDSTUK II.

Strafproces en strafrecht.

Alvorens weer te geven wat omtrent het onderwerp van dit hoofdstuk in de Vollenhoofsche rechtsbronnen voorkomt, dien ik eene algemeene opmerking te maken.

In Overijssel werd, evenals in andere provinciën, in het bijzonder ook als in Holland, onderscheiden tusschen hooge en lage jurisdictie. De eerste omvatte de zwaarste misdrijven, de tweede de lichtere en de burgerlijke zaken.

Waar de rechtsmacht in ééne hand was, de landsheer alleen die in zijne gerechten uitoefende, *kon* deze onderscheiding zich openbaren in eene verschillende wijze van procederen, in verschillende bewijsregeling, zelfs in berechting door verschillende gerechten, maar ze *kon* ook bijna geheel onzichtbaar zijn. Het duidelijkst wel trad zij overal in het licht, waar de landsheer zijne rechtsmacht geheel of ten deele aan anderen afstond. Bijna altijd behield bij dergelijke overdracht (althans aanvankelijk) de heer zich de hooge jurisdictie voor.

Dit deed de bisschop te Vollenhove ¹⁾.

Van de straffen op de zwaarste misdrijven gesteld en van de wijze van berechting hiervan, vinden we in onze stedelijke bronnen dan ook slechts bij uitzondering melding gemaakt ²⁾.

Reeds Joh. v. Vernenborg zegt in zijn Landbrief van 1365, art. 18 ³⁾, welke misdrijven ten hoogsten rechte behooren, n.l. verkrachting, doodslag, klaagbare wonden, roof, brand en gewelddaden, die »aen een »lijf gaen” ⁴⁾.

Wat klaagbare of keurbare wonden zijn, vinden we uiteengezet in den tweeden Landbrief van David v. Bourgondië van 1478 ⁵⁾, art. 22, n.l. wonden in het lijf, die een *lid* diep, of in het hoofd boven het oog, die een *lid* lang zijn; onder een lid wordt dan verstaan het nagellid van den voorsten vinger.

Dit artikel heeft dezelfde strekking als het zooeven genoemde en zegt dat in het heymael (d. i. het hoogste gerecht) slechts behooren de »koirbair wonde” en de »saken die aen lyff dragen.” — Een ander artikel van denzelfden Landbrief (art. 35) vult als het ware het het algemeene slot van den Landbrief van Verneborg art. 18 aan. Het vermeldt de misdrijven waarop de de doodstraf staat en die niet mogen worden afgekocht ⁶⁾. »Soe sal men moerdeners, moertberners,

¹⁾ Over de verkrijging van hooge jurisdictie door andere Overijsselsche steden, zie de Geer, de opkomst der steden § 34 en vergel. Dumbar K. en W., Dev. I, p. 55, v. Hattum I, p. 248.

²⁾ Ik zal later gelegenheid hebben op zulke uitzonderingen te wijzen.

³⁾ Racer O. G. III, p. 32. Winhoff, p. 251.

⁴⁾ Strafbaar met den dood.

⁵⁾ Racer O. G. III, p. 163. Winhoff, p. 252.

⁶⁾ Racer O. G. III, p. 191. Winhoff, p. 316.

»kerkschyners, vrouwen verkrechters, stratenschyners, »vredereckers, dieven die eens tot eniger plaetsen »van dieften gecoft syn ¹⁾ ende doitslagers mit opsaten »ende voirlage nyet laten copen, mer recht doen na »hoere misdaet.”

We weten dus wat lijfstraffelijke zaken waren. Deze werden berecht in het »heymael”, d. i. in de volksvergadering onder voorzitterschap van den drost (resp. schult) ter rechtspraak samengekomen. Ook in deze gerichten zal wel geleidelijk de opkomst van het volk zijn verminderd en eindelijk de drost met twee keurnooten alleen zijn overgebleven. Ook hier werd in later tijd een advies van een advocaat in vonnisvorm, als vonnis uitgesproken ²⁾.

Hoe werd geprocedeerd, of praeventieve hechtenis was toegelaten, of de beklagde met zijn onschuldseede kon volstaan, dit alles hing af vooral van de vraag of er »blickende schyn” (heeter daad) was en zoo neen, welke bewijzen er tegen den beklagde bestonden. Ik behoef hier dit alles niet te bespreken en kan volstaan met verwijzing naar Winhoff ³⁾ en Schlingemann ⁴⁾, onder opmerking echter, dat omtrent weinige onderwerpen van gewicht uit de Overijsselsche rechtsgeschiedenis onze berichten zoo schaars en zoo gebrekkig zijn, als juist omtrent de hooge

1) Het is een bekend feit, Racer merkt het t. a. p. op, dat Winhoff hier, door voor *deven* te lezen *denen*, tot een ook in beteekenis geheel afwijkenden tekst is gekomen, en dat zijne fout is overgegaan in Landr. 1630, II, 22, a. 1. Een bewijs voor den grooten invloed van Winhoffs arbeid.

2) Zie onder meer voorbeelden Strubberg O. A. IV, p. 27.

3) Chalmot p. 242—323 en p. 505 vlg.

4) F. L. Schlingemann; de Judiciis Transisalaniae Tempore Reipubl. Prov. Unit. p. 21.

jurisdictie. Het vorige strekt slechts om in het licht te stellen, waarom van de ernstigste misdrijven en de berechting daarvan geen melding wordt gemaakt in de stedelijke rechtsbronnen van Vollenhove, welker inhoud ik nu ga bespreken.

§ 13. Het strafproces.

Naar art. 92, Kb. C ¹⁾, ons leert, was te Vollenhove de regel van kracht »*waer gheen clayher en is, »daer en is gheen richter*» ²⁾. Hij gold echter hier niet zonder gewichtige uitzonderingen. De eerste troffen we reeds in hetzelfde artikel aan, dat aldus vervolgt: »*ten weer sake datter een gemeen geruchte weer, »dat gheen bewijs en behoefde.*» Juist daarom is er een klager noodig, omdat deze tevens is de partij die eene rol speelt bij de bewijsvoering. Is er een algemeen gerucht (waarover straks) dat ander bewijs overbodig maakt, dan kan daarom het strafproces ook zonder klager worden gevoerd. Op het geval van *gemeen gerucht* zien wellicht B 64, C 25, waar met het oog op eene vechtpartij wordt gesproken van het geval »*datter ghene clage en geschiede ende dat geruchte dat vervolgede.*»

1) Wanneer ik slechts Kb. C noem, wil dit zeggen dat de beide andere keurboeken over het onderwerp zwijgen.

2) De noodzakelijkheid eener klacht maakt stedelijke ambtenaren met het opsporen van misdrijven in het algemeen belast, minder noodig. De schout bij nacht, die in later tijd voorkomt (C a. 213), heeft dan ook veeleer de bewering van orde en rust en de voorkoming van misdrijven ten taak.

Op de ambtenaren ter opsporing van enkele bepaalde overtredingen kom ik later terug.

De tweede uitzondering betreft de zaken van hooge jurisdictie, waarin de heer zelf een klager kan doen optreden. Dit lees ik wel niet met zoovele woorden in eene Vollenhoofsche bron, maar toch durf ik het met gerustheid aannemen. Immers in deze zaken geldt het Landrecht, dat aldus bepaalt ¹⁾. In het stadrecht van Zwolle, a. 14, vind ik dan ook gesproken van een doodslag »daer anders ghene clagers van en weren »dan die here.” Het ligt trouwens voor de hand, dat men den heer in deze zaken als klager moet toelaten; zijn recht is zoo goed geschonden als dat van den persoon tegen wien het misdrijf onmiddellijk is gericht geweest, en zijn bloedverwanten.

Waar geen van deze uitgezonderde gevallen aanwezig is, moet er dus worden geklaagd. De klacht wordt gedaan volgens C 92 aan de schepenen, volgens C 93 aan de burgemeesteren ²⁾. Het eerste art. zal wel een vroeger ontwikkelingsstadium weergeven; dat men het naast art. 93 heeft behouden, kan wellicht hierdoor worden verdedigd, dat de burgemeesteren ook schepenen zijn.

De klager moet borg stellen, dat hij zijn zaak zal vervolgen, althans waar het geldt zaken waardoor aan den heer en de stad een boete wordt verbeurd (C 92).

Ook buiten de natuurlijke menschelijke neiging om zijn recht te zoeken, konden er voor den beleedigde ³⁾

¹⁾ Zie o. a. 2e Landbr. David v. Bourg. 1478, a. 24. Winhoff (Chalmot) p. 505.

²⁾ Ik spreek ook hier natuurlijk weder niet van de zaken van hooge jurisdictie, waarin de klager met wapengerucht de zaak voor de rechter brengt (vergel. Winhoff Chalmot p. 245, 249).

³⁾ Ik bezig dit woord in den zin van *de persoon tegen wien een misdrijf gepleegd is*, zooals men in vele onzer oude bronnen dezen den *hoene* of *hoende*, d. i. den *gehoonde* noemde.

verschillende redenen bestaan om zijne klacht in te dienen. Heeft er n.l. eene vechtpartij plaats, dan komt aan hem die het eerst klaagt het bewijsrecht toe (C a. 25 B a. 64), en somtijds kan men zich van zijne eigene aansprakelijkheid voor een misdrijf ontheffen, door een ander aan te klagen. Dit blijkt uit C 94 »soe wie den heren ende der stat *kuer breket* ende *niet en claghet* de sal synen kuer selven ghelden.” Volkomen helder is het artikel op zich zelf niet. Vermoedelijk slaat het op het geval, dat eene in den regel strafbare handeling haar strafwaardig karakter verliest, wyl ze is gericht tegen iemand die zelf het recht schond, en omdat hij dit schond, b.v. de verwonding van hem die eene huisvredebreuk pleegde. Klaagt nu hij die de verwonding pleegde niet over de huisvredebreuk, dan komt het voor hem bestaande fait justificatif te zijner verontschuldiging niet in aanmerking. Ook kan het zijn dat men op het oog heeft gehad het geval van provocatie, waarin, naar de bepaling van vele andere keuren, degene die provoceerde (»die de verhalinge syn weer”) de boeten moest betalen, door beide partijen verbeurd; eindelijk is het mogelijk dat men hier tevens gedacht heeft aan straffeloosheid van een materieelen dader, die een ander als intellectueelen dader aanwees; die straffeloosheid komt voor, maar is n. f. voor Vollenhove niet bewijsbaar.

Het proces wordt binnen Vollenhove gevoerd voor de schepenenbank. De burgers mogen elkander voor geen ander wereldlijk of geestelijk gericht dagen. (A 97, C 162). Alleen een geestelijke heeft het recht, dengeen die een misdrijf tegen hem pleegde voor den wereldlijken of voor den geestelijken rechter te roepen naar zijne keuze. (C 198). Heeft een burger buiten

de stadsvrijheid een misdrijf gepleegd tegen den heer, hij moet dit aan de schepenen te kennen geven en aanbieden zich aan hunne rechtspraak te onderwerpen; wil de heer zich bij deze rechtspraak niet neerleggen, de burger wordt voor het vreemde gerecht van stadswege vertegenwoordigd. (C 65, B 54). ¹⁾ De aangeklaagde wordt door den bode gedagvaard, en vermoedelijk tot verschijning in rechte gedrongen, door verbeurte van eene boete telkenmale als hij afwezig blijft. Deze regeling treffen we althans aan voor een enkel geval, waarop ik terug kom (A 17, B 60, C 70), en verstekboeten zijn ook in de Overijsselsche stede-rechten regel. ²⁾

We zagen reeds, dat volgens C 92 het bestaan van een *gemeen geruchte*, niet slechts de klacht, maar ook het bewijs overbodig maakte. We zouden het liever aldus uitdrukken *gemeen gerucht* is een bewijs dat alle andere onnoodig doet zijn. Onder *gemeen gerucht* zal wel moeten worden verstaan wat elders *slantmeer, stratenmeer unde mollenmeer*" heet, ³⁾ m. a. w. wat *algemeen* ⁴⁾ openlijk wordt verteld. Alleen dit gerucht zal wel in de plaats van bewijs hebben kunnen treden en niet elk gefluisterd praatje (*vlochmeer*)).

¹⁾ Slechts de berechting van verschillende verzuimen van raadsleden in hunne functiën (het uitspreken van disciplinaire straffen mag men zeggen) is opgedragen aan den gemeenen raad (C 87, B 67).

²⁾ Zie o. a. Hasselt p. 71. Zwolle a. 112.

³⁾ Vgl. o. a. Winhoff, p. 291.

⁴⁾ Dit algemeen is ook naar Winhoff, p. 299 de eisch. Hij zegt daar, dat die »beruchtiginge nicht eyn ider sprake offte »meer in den lande up straten und op mollen vann lichten, un- »bestendigen, untuchtbaren offte wederwerdigen und parthyliken »lyuden gespraten, geachtet syn solle, sunder *ene gemene besten- »dige sprake unde verdacht ener gescheener undaet bij guden »frommen lyuden caet.*»

Is er geen *gemeen gerucht* en bewijs dus vereischt, dan heeft de klager (eischer) bij de bewijslevering den voorrang.

Regel is, dat hij bewijs moet ¹⁾ leveren door getuigen en wel door twee burgers of een burger en eens burgers vrouw (A 1, 30, B 16, C 26, 92). ²⁾

Schiet de eischer hierin te kort, dit brengt echter, ingevolge het Germaansch beginsel, ³⁾ voor den gedaagde geen vrijspraak mee, maar slechts het recht om zijne onschuld te bezweren. Den onschuldseed legt de gedaagde af *of* alleen, *of* met eedhelpers, naarmate van de op het feit gestelde boete. ⁴⁾ Tusschen het getal der eeden en het bedrag der boete bestaat in het oudste deel van Keurboek A eene vaste evenredigheid. Dit blijkt uit het volgende lijstje: ⁵⁾

Een $\text{\textcircled{w}}$ boete, onschuldseed *mit eenre hant*" (d. i. door den gedaagde alleen) A 1, 2, 3.

Vijf $\text{\textcircled{w}}$ boete, onschuldseed *mit hem vijften* (d. i. door den gedaagde met 4 eedhelpers) A 4, 10, 11.

1) Ik zeg *moet* en niet *mag*. De bewijslevering is toch, althans in de gewichtigste strafzaken, als eene *verplichting* van den eischer te beschouwen, daar hij zich, daarin te kort schietende, bloot stelt aan de straffen op valsche aanklacht gesteld. Vgl. § 16, IX.

2) Of ook somtijds de verklaring van een beambte in de plaats van getuigenverklaringen kan treden, is twijfelachtig. Ik vermoed dat dit mogelijk is, met betrekking tot overtredingen, waartegen bepaald aangewezen beambten hebben te waken, zooals de broodwegers en de vischmeesters. De bepalingen, die over hunne ambtsverrichtingen spreken, geven mij tot dit vermoeden aanleiding (vergel. §§ 12, 17).

3) Zie hierover § 31.

4) Te Zwolle zwoer een burger met burgers, een gast met gasten of burgers (Kb. a. 40).

5) Ik haal slechts enkele artikelen aan; de inzage van Kb. A zal den lezer overtuigen, dat er op den regel slechts eene enkele uitzondering bestaat, die misschien nog wel op rekening van den overschrijver is te stellen.

Tien « boete, onschuldseed »mit hem twaelften” (d. i. door den gedaagde met elf eedhelpers) A 46, 42.

Veertig « boete eveneens onschuldseed »mit hem twaelften” A 26.

Het komt dus neer op deze evenredigheid.

1 pond boete 1 eed. ¹⁾

5 pond boete 5 eeden.

10 pond boete of meer 12 eeden.

Reeds door de wijzigingen in Keurboek A gebracht, is de evenredigheid verbroken. Meermalen toch is de straf verhoogd, zonder dat in het vereischte getal eedhelpers wijziging is gebracht. In de latere keurboeken is de evenredigheid geheel te niet gedaan, zooals een blik op Keurboek C overtuigend leert, b.v. voor eene boete van *10 pond* worden gevorderd *vijf eeden* in C 35, *één eed* in C 45.

Voor een boete van *20 pond*, *vijf eeden* in C 37, *twaalf eeden* in C 50.

Voor boeten van *40 en van 50 pond*, *twaalf eeden* in C 42 en 58, daarentegen voor eene boete van *80 pond*, *vijf eeden* in C 58. ²⁾

Eindelijk, volgens C 72, hebben de schepenen het recht eene boete te bepalen »*cleyn of groet, nae gelegenheit der saeken.*” Wordt nu tegen deze uitspraak gehandeld, die ze overtreedt komt c. q. tot den onschuldseed »*mit synre eenre hant*” (onverschillig dus of de bepaalde boete groot of klein is).

1) Heeft alleen de hoedanigheid van den beklagde ten gevolge dat hij tot hooger boete wordt veroordeeld, dit heeft op het getal der eedhelpers geen invloed (A a. 20).

2) Trouwens deze averechtsche verhouding in a. 58 kwam reeds voor in A a. 67, waaraan het werd ontleend, en moet hieraan zijn toe te schrijven, dat al. 1 een latere toevoeging is; zie hiervóór p. 24.

Toch zijn er m. i. blikken, dat men zich bij het opstellen en schrijven van Keurboek C van het beginsel nog flauw bewust was.

Vooreerst, C a. 92 zegt van den onschuldseede voor een misdrijf waarop een verschillende straf kan staan ¹⁾, het volgende: »hij” (de beklaagde) »mach hem des »afnemen *na grote der broke, ter scepen claringe woe »mennighen volgher hy hebben sal, syn onschult to »done.”* ²⁾

In de tweede plaats heeft C 31 eene merkwaardige lacune. Het handelt over het geval, dat vechtenden gescheiden worden; heeft daarbij eene verwonding plaats, de dader »hevet alsoe vele gebroken den heren »ende der stad, als hij dengenen gedaen mochte hebben daer hij tegen gevochten hadde, mach men hem »verwinnen” (d. i. kan men het hem bewijzen) »mach »mens niet verwinnen, hy mach hem onschuldich »maken mit” Hier eindigt de schrijver. Met hoeveel eedhelpers? Ja, dat kan men niet zeggen; dat hangt juist af van het bedrag der boete, dat hier niet is bepaald.

In het latere recht, uit het laatst der 16e eeuw (C 209) is zelfs dit spoor verdwenen. Art. 31 is er

¹⁾ Valsche aanklacht, strafbaar met dezelfde boete welke is gesteld op het misdrijf, waarvan men aanklaagt.

²⁾ Dit herinnert ons onwillekeurig aan uitdrukking in sommigen onzer oudste rechtsbronnen, b.v. *Lex Frisionum* T. 1, § 12, »juxta quod summa precii occisi mancipii fuerit aestimata, majori vel minori sacramento se excusare debet T. IV, § 2, 3, ita solvantur, prout fuerint a possessore earum adpretiata; aut si negaverit, juxta quod judex dictaverit, juret.

Het beginsel, waarop deze bepalingen rusten, spreekt zoo duidelijk mogelijk uit oude Friesche bronnen, b.v. uit de keuren der Brokmers en Emsingers. »De debitis solvendis hec est sententia: qui concedit solvat; qui vero negat, abjurat, *pro solido »juramentum.”*

in § 6 aangevuld met het voorschrift van een eed door vier eedhelpers, en ook overigens is de verhouding tusschen boete en eedhelpers er nog meer dan vroeger verbroken. Er worden b.v. bij eene boete van 40 pond gevorderd in §§ 5, 7 en 14 vijf eeden, in § 13 eene eed, in § 16 twaalf eeden. ¹⁾

Ik zeide dus, levert de eischer geen bewijs, de beklaagde moet zweren, soms met eedhelpers. Kan hij die eedhelpers niet vinden, hij is daarom niet altijd van den onschuldseed verstoken. Keurboek C 92 bevat daaromtrent eene opmerkelijke, zij het ook niet ongewone, regeling. Het bepaalt n.l. dat de beklaagde in zoodanig geval eerst zal mogen zweren »dat hij neymant en hevet in desen gestichte, die »hem syn onschult mogen helpen doen,» en daarop zelf het aantal eeden afleggen, voor den beklaagde en de eedhelpers te zamen voorgeschreven. ²⁾

Is de veroordeeling tot eene boete aan den heer en de stad uitgesproken, dan, maar ook niet eerder, stellen de burgemeesteren den schout hiermee in kennis, opdat hij als vertegenwoordiger van den heer het verschuldigde invordere (C 93). ³⁾

Was de hangende rechtzaak van dien aard, dat schepenen daarin raad moesten zoeken, (m. a. w. ten

¹⁾ Te Zwolle was de evenredigheid al verbroken in het keurboek van 1399 (zie a. 30).

²⁾ Vergel. Nyo Reform. 1541, a. 25; Racer III, p. 267; Winhoff, p. 270.

³⁾ Dit schijnt mij de zin van het artikel. Er volgt dan echter uit, dat in dergelijke zaken buiten tegenwoordigheid van den schout werd recht gedaan. Toch vallen ze vermoedelijk niet onder die »an schade ende schult dragende», waarvan het priv. van 1408, a. 1, spreekt, want dan zou de boete volgens dat priv. a. 2, geheel aan de stad komen en de schout dus met de veroordeeling niet te maken hebben.

hove varen te Zwolle) ¹⁾ de partijen moesten hiermede genoeg nemen en naar een besluit uit het laatst der 16e eeuw (C 290 § 31) tot hoeding der kosten ieder een Beierschen gulden inleggen in handen der burgemeesteren.

Dit weinige slechts, weten we van het gewone strafproces. Nog enkele bijzonderheden zijn ons echter bekend over sommige bepaalde procedures.

Zoo treffen we eene afwijking van de gewone rechtspleging aan, in geval van overspel. Wanneer dit bekend wordt, gaat men niet onmiddellijk tot eene vervolging over, maar de schepenen beginnen met de overspelers voor zich te roepen en hen te laten beloven, aan hunne ongeoorloofde verhouding een einde te maken. Eerst wanneer zij daarna op nieuw in het oude euvel vervallen, worden zij vervolgd. (C 191). Eene dergelijke waarschuwing is eveneens voorgeschreven bij mishandeling van de vrouw door den man (A* boven p. 26).

C 219 geeft ons eene herstelling in eer en goeden naam te zien, die vermoedelijk strekt ter voorkoming van eene vervolging wegens laster. Voor burgemeesteren, schepenen en raad, verschijnen n.l. twee personen, die openlijk verklaren, de oneerlijke woorden die zij beide tegen een derden hebben gesproken, die zijne eer aanrandden, weer in hun hals geklopt te hebben.

Tot vrij uitvoerige regeling geven eindelijk het vredegebod en de zoen aanleiding.

Over het vredegebod handelen (A 16 en 18, B 21, 56, 57, 58, C 31, 66, 67, 68).

Wanneer er eene vechtpartij plaats heeft, is de eerste zorg de partijen te scheiden. Dit geschiedt

¹⁾ Vergel. hierna de §, die over het proces handelt.

natuurlijk het best door feitelijke tusschenkomst; hij die zich hieraan waagt wordt beschermd door eene strafbepaling tegen het »wonden in den scheid».

De tweede zorg is, dat de gescheidenen elkaar niet op nieuw aanvallen. Hiervoor wordt zooveel mogelijk gewaakt door het *vredegebod*. ¹⁾ Elk burger n.l. kan de gescheiden gelasten, vrede onder elkaar te houden. Overtreding van dit gebod is als zoodanig strafbaar. (C a. 66, B a. 56). Volgens eene uitspraak te Zwolle ten hove gehaald, kan een schepen met den bode of met een burger vrede gebieden op straffe van 100 pond; ²⁾ zoo dit geen gevolg heeft, mogen het twee schepenen herhalen op straffe weder van 100 pond, en blijft ook dit gebod vruchteloos, vier schepenen op eene boete van 100 oude schilden (A a. 16, B a. 57, C a. 67). ³⁾

¹⁾ Dat dit ook kon worden aangewend als middel om de vechtenden te scheiden, zou men licht aannemen, ware niet te Deventer (Dumbar K. en W. D. I, p. 163) uitdrukkelijk bepaald, dat men partijen den vrede gebieden moest »voer eer sy an »malkanderen koemen, of wanneer sy van malkanderen gekoemen »weeren.» Ook C 66 veronderstelt dat partijen zijn gescheiden voor dat het vredegebod werd gegeven.

²⁾ In Deventer is op het breken van den door schepenen of burgemeesteren geboden vrede de doodstraf gesteld (Dumbar K. en W. D. I, 163).

³⁾ Het keurboek van Zwolle, a. 2, veronderstelt de mogelijkheid dat het vredegebod door *één burger*, daar geoorloofd, niet wordt nagekomen, omdat één der partijen een te grooten ahang heeft, en laat in dat geval eveneens den vrede gebieden door schepenen of raden.

Het artikel dat het vredegebod door *een burger* veroorlooft, komt in Vollenhove in Keurboek A niet voor. Valt hieruit af te leiden, dat het van later dagteekening is? Ik zou het niet durven aannemen. Niet alleen mag men als regel stellen, dat daar, waar burgers als getuigen bewijskrachtige verklaringen kunnen afleggen, zij ook een vredegebod mogen doen, maar in B is het artikel ook overgenomen uit het »*Olde boeck*,» naar ik vermoed het nu verloren boek, waaruit A is overgeschreven.

Het vredegebod heeft niet slechts ten doel, het voortzetten of hervatten der vijandelijkheden te verbieden, maar bovendien, partijen te doen *beloven* ze niet te zullen hervatten. Weigert een der partijen die belofte, het *geven van dien vrede*, de schepenen mogen hem in hechtenis nemen en houden totdat hij den vrede geven wil. (A 18, B 58, C 68).

Zegt een hunner, dat hij zich het vredegebod niet aantrekt, en gaat hij des ondanks door met strafbare handelingen, dit leidt tot eene afzonderlijke straf. (B 59, C 69).

De vrede op deze wijze verkregen, is echter niet dan een voorloopige, om het zoo uit te drukken een wapenstilstand. De volkomen vrede komt eerst tot stand bij de verzoening (»de suene»). Kunnen partijen het eens worden over het zoengeld, ¹⁾ de verzoening kan zonder tusschenkomst van het openbaar gezag tot stand komen. ²⁾ In het tegenovergestelde geval echter, kan de meest gereede partij de tusschenkomst van den rechter inroepen. ³⁾

Deze gelast dan de tegenpartij voor hem te verschijnen, om het bedrag van het zoengeld te hooren vaststellen. Verschijnt hij niet, of weigert hij mee te werken tot die vaststelling, hij verbeurt op elken

¹⁾ Het zoengeld zal wel te Vollenhove als elders, meer en meer het oorspronkelijk karakter van eer- en rechtsherstelling verloren, en dat van schadevergoeding aangenomen hebben.

²⁾ Vergel. Zwolle, a. 68.

³⁾ Volgens A a. 17, B a. 60, C a. 70, doet de raad hierin recht, volgens B a. 62, en C a. 72 doen het de schepenen. Onder den raad in de eerstgenoemde artt. is misschien de schepenbank te verstaan. Opmerking verdient echter, dat te Zwolle a. 65 naar het oudere keurboek de schepenen, naar het jongere schepenen en raad de uitspraak deden.

rechtstag, tegen welken hij wordt opgeroepen, eene boete. (A 17, B 60, C 70). ¹⁾

Zijn enkele partijen voortvluchtig, dit belet niet de rechterlijke tusschenkomst tot verzoening der overigen. (B 61, C 71).

De schepenen verbinden aan een zoen, evenals aan elke andere uitspraak, eene strafbepaling voor het geval dat zij niet wordt nagekomen. (B 62, C 72).

Een vreemdeling is in sommige gevallen verplicht, borg te stellen voor boeten en zoengeld en kan dan, zoo hij dit weigert, bij lijfswang tot voldoening worden genoodzaakt. (B 26, C 38). ²⁾ Voorloopige hechtenis komt slechts op twee plaatsen voor, en strekt dan alleen tot zekerheid voor de toepassing der uit te spreken straf. (A 37, 40, B 40 en 42, C 52 en 54).³⁾ Waar het de toepassing van eene vermogensstraf geldt, heeft men op een burger eerder verhaal dan op een vreemdeling, vandaar dat deze somtijds op zijn burgerschap mag gaan, d. i. onder borgtocht in vrijheid blijven tot het vonnis.

Ieder die gevangen heeft gezeten, is verplicht bij zijn ontslag oirvede te doen »B 53, 58, C 63, 68), d. i. te bezweren dat hij voortaan niemand zal moeien, ieder met vrede laten, in het bijzonder den heer, zijne ambtenaren en beambten en der stede burgers. Een voorbeeld van zulk eene oirvede geeft A 124. Het opleggen der verplichting vindt natuurlijk zijn grond in de vrees, dat de ontslagen gevangene wraak

¹⁾ Vergel. Kampen, B v. R. 60.

²⁾ Vergel. Zwolle, 65, 66.

³⁾ Dezelfde beteekenis heeft de voorloopige hechtenis te Zwolle, a. 39. Als maatregel ter voorkoming van misdrijf schijnt ze te beschouwen Zwolle a. 285 en als middel tot bevordering van een geregelde instructie bij Winhoff p. 291.

zal nemen op hen die hem in hechtenis hebben doen nemen en hebben gehouden.

§ 14. De straffen.

Reeds waar we de Germaansche maatschappij het eerst leeren kennen, zien wij er een strafrecht gelden in den zin dien wij aan het woord plegen te hechten, een strafrecht n.l. in aard en wezen afwijkende van het burgerlijke recht. Het kan ook wel niet anders. Zoodra er maar eene schaduw van maatschappelijke ordening, van gemeenschapsleven aanwezig was, moest men inzien, dat er wel is waar menigerlei onrecht bestond, *onmiddellijk gericht tegen bepaalde personen*, maar dat er daarnaast handelingen konden worden gepleegd, *niet tegen bijzondere personen gericht, en niettemin zonder twijfel onrechtmatig*, allereerst die tegen de maatschappelijke ordening, hoe primitief dan ook, zelve. Tacitus zegt het ons reeds ¹⁾ dat de misdrijven naar hun aard verschillende straffen meebrengen. De zwaarste, tevens die bij welke het duidelijkst in het oog valt dat zij een onrecht tegen de gemeenschap in zich sluiten, worden gestraft met den dood, de lichtere met eene boete; maar ook bij deze heeft men niet over het hoofd gezien, dat zij, naast de schending van het recht van bijzondere personen, eene krenking van dat der gemeenschap omvatten. Vanwaar anders de toekenning van een deel der boete aan den koning of de civitas. Nog scherper komt in later tijd het begrip uit; ik behoef slechts te wijzen ^{1°}. op het feit dat de boete (in den ruimen zin) aan den beleedigde zich

¹⁾ Germ. C. 12.

niet bepaalde tot schadevergoeding (capitale, haubit-geld) maar soms daarnaast stond, een andermaal daarin begrepen was eene boete in eigenlijken zin, a. h. w. tot tenietdoening der rechtskrenking aan den beleedigde.

2°. Op de strafgeldten aan het publiek gezag uit te keeren (fredum, lyoedferd, ban). ¹⁾

3°. 'Op het steeds toenemend aantal levens-, lijfs-, vrijheids- en bijzondere ongetwijfeld publiekrechtelijke vermogens-straffen.

In de middeleeuwsche stadrechten, en in het bijzonder in die van Vollenhove, treedt dan ook het strafrecht met zijn afwijkend karakter zeer helder te voorschijn. Nu moet men overal, waar men komt tot strafbedreiging en straftoepassing, een meer of minder helder bewustzijn hebben van het *waarom* en *waartoe* der straf, van eene strafrechtstheorie zou ik haast zeggen. Men moet eenigen grond hebben gehad om het eene onrecht wel, het andere niet tot een *strafbaar* onrecht te maken, zij het dan ook dat men dien grond voor zich zelve niet scherp heeft geformuleerd. Men weet hoe moeilijk het is zelfs uit de beste hedendaagsche strafwetboeken af te leiden, welke leer de ontwerpers hebben gehuldigd over den grond en het doel der straf; dat uit middeleeuwsche rechtsbronnen eene duidelijke theorie daaromtrent zal spreken, is allerminst te verwachten.

Toch tref ik er te Vollenhove sporen van aan, en wel niet van de ruwste begrippen. In tal van andere stederechten vinden we straffen opgelegd, welker ten uitvoerlegging, volgens de uitdrukkelijke woorden der keuren, hiertoe moet strekken, dat's een ander hem

¹⁾ Vergel. onder velen b.v. 24e Landr. Westerl. tekst bij Richthofen Fries. Rechtsq. p. 79.

»te bet hoeden moghe'', ¹⁾ men is zelfs in 1473 te Delft zoover gegaan, ²⁾ dat men op het inslaan en insmijten van deuren en vensters de doodstraf stelde, omdat verbanning en mindere straffen niet afdoende bleken om het kwaad te keeren.

Naar het mij voorkomt staat het Vollenhoofsche recht in beginsel hooger. Niet slechts vind ik er nergens met zooveel woorden gewaagd van de straf als middel tot afschrikking, maar bovendien doen een paar artikelen mij denken dat men zich de straf eenigermate heeft voorgesteld als een ideëel herstel van een door het misdrijf in het leven geroepen onrecht. Het zijn (A 27, 28, B 50, 51, C 60, 61). Er wordt daar omschreven, welke straf bij wanbetaling de boete zal vervangen. Is nu deze straf toegepast, zoo zeggen de artt. »daarmede is den heren ende der stat voldaan'' (het is alsof men zeggen wilde, hiermee is het onrecht gedelgd, en daarom, vervolgen de artikelen) »ende wie dat hem daernaev verwete » de verlore tegen den heren ende der »stat een pont.'' ³⁾

¹⁾ Het straffen »een ander ten exempel'', Hasselt, p. 69, (anni 1664) is vooral in lateren bronnen schering en inslag.

²⁾ O. K. a. 52 (N. Bijdr. 1876, p. 404).

³⁾ Iets dergelijks treffen we aan in eene bepaling van het Deventersche Stadboek van 1486 (Dumbar K. en W. D. I, p. 165), waarin het beginsel der talio op den voorgrond staat. »Hals tegen hals, hant tegen hant.'' Dit beginsel ontmoeten we trouwens ook in tal van middeleeuwsche rechtsbronnen, evenals dat andere, dat men moet worden gestraft aan het lichaamsdeel waarmede men heeft misdreven, de verspieder aan de oogen, de muntsnijder aan den duim, de meenedige aan de voorste vingers van zijn rechterhand.

Geen dezer beide beginselen, dit is duidelijk, is onvereinbaar met de voorstelling, dat de straf zou zijn een ideëel herstel van een door het misdrijf in het leven geroepen onrecht.

Het meest wordt elk strafrecht gekenmerkt door den aard der straffen. Op *de straffen naar het Vollenhoofsche stadrecht*, vestig ik daarom nu in de eerste plaats de aandacht.

1°. De zwaarste straf die wordt vermeld, is de *doodstraf*, het verbeuren van »het lyf den heren.» Deze wordt slechts ter loops genoemd, voor gevallen waarin eene opzettelijke handeling iemands dood ten gevolge heeft; het betreft eigenlijk zaken van hooge jurisdictie, die in het stedelijke Keurboek, zooals we zagen, niet thuis behooren en alleen ter sprake komen omdat òf ook van stadswege eene straf is bedreigd, òf, bij minder ernstig gevolg, de daad door schepenen wordt berecht, òf omdat op andere wijze het stedelijke gezag bij de strafbare handeling is betrokken. De artt. die met de doodstraf bedreigen zijn: (A 67, B 35, 42, 46, C 47, 54, 58, 74).

Hoe men de doodstraf heeft uitgevoerd blijkt niet, maar slaan we een blik op het uittreksel uit de Deventer Cameraarsrekeningen door Dr. van Vloten gegeven ¹⁾ dan zien we dat daar de onthoofding met het zwaard de meest gewone doodstraf was.

2°. Tweemaal vind ik melding gemaakt van eene lijfstraf, het »richten toe scanden an hoer lyf'' (C 191, 195), in beide gevallen gevolgd door het »rumen'' der stad. Welke straf hier is bedoeld, is niet met zekerheid uit te maken. Ik meen echter te mogen

¹⁾ Vijftal lezingen, p. 172.

Deventer maakte van hare hooge jurisdictie een ruim, ik mag niet zeggen een goed, gebruik. Het strafrecht was er uitermate streng. Uit het uittreksel blijkt ons, naast vele onthoofdingen, van verschillende andere levens- en lijfstraffen: levend begraven, radbraken, verbranden, afhouden van handen en van ooren, uitsteken der oogen, geeseling.

zeggen dat in de middeleeuwsche stederechten in het algemeen, de *geeseling* is geweest *de schandelijke lijfstraf bij uitnemendheid*. Ik vermoed daarom, dat deze ook hier is bedoeld. Dat ze in Vollenhove niet onbekend was, zal ons blijken.

3°. Eene derde straf was *de verbanning* uit het stadsgebied, die o. a. voorkomt in (A 67, B 46, C 58, 191, 194, 195). De verbanning wordt soms bedreigd zonder tijdsbepaling, levenslang dus zeker, soms voor honderd jaar en een dag, wat wel op hetzelfde neer zal komen. De sanctie bestaat in eene straf op verbreking der verbanning, eene enkele maal de doodstraf, in andere gevallen eene boete voor elke keer dat men in de stad komt. ¹⁾

4°. Eene vierde straf was *het verbeuren van het burgerschap* (A 15, B 161, C 11) of van *het recht om burger te worden* (B 168, C 165).

5°. *De boete* was de straf op verreweg de meeste misdrijven gesteld. Ik zal niet alle artikelen aanhalen waarin ze is bepaald, ik zou daartoe nagenoeg de helft hebben te noemen.

De boete komt òf aan *den heer en de stad* (b.v. C 26—55 en de daarmee corresponderende artikelen der andere keurboeken), ieder erlangt dan de helft, blijkens het Priv. van 1492; òf aan *de stad* (b.v. C 8, 9, 16 en de daarmee corresponderende artikelen der andere keurboeken); dit is het geval speciaal bij delicten, die slechts de stedelijke politiezorg raken, bij die waarin de boete bij priv. van 1408 aan de stad alleen is toegekend, en eindelijk bij die waarop eene boete aan de stad staat naast eene levensstraf aan den heer, òf eindelijk aan *de schepenen* (B 67, C 87).

¹⁾ Vergelijk bovendien § 16, III.

Het bedrag der boete wordt meestal uitdrukkelijk bepaald òf in geld òf in steenen, in welk laatste geval 1000 steenen op een Beierschen gulden worden gerekend (C 86, B 78). Een paar maal hangt hare hoegrootheid af van den bijzonderen vorm, waarin een bepaald misdrijf zich voordoet, b.v. B 21, C 31. Een enkele maal is *de hoogste* boete bedreigd (C 210, § 37) ¹⁾.

De boete was verschuldigd terstond na het vonnis, zooals ik hieruit opmaak, dat er geen termijn van betaling wordt genoemd. Het spreekt echter wel van zelf, dat men niet terstond na de veroordeeling tot dwangmaatregelen ter invordering overging. Misschien wachtten de stedelijke magistraten hiermee in den regel totdat hunne opvolgers gekozen waren. Is dit zoo, dan zal dat gebruik de bron zijn geweest van het latere C 203, een art. van omstreeks 1550, volgens hetwelk ieder, die tot eene boete was veroordeeld, ze moest betalen op »avent Petri ad Cathedram», op straffe van verdubbeling reeds bij een dag vertraging ²⁾.

De meest voor de hand liggende wijze van invordering eener boete is de *panding* (parate executie), en deze is dan ook geoorloofd (B 94, C 109).

Men kan geneigd zijn die *panding* uit te stellen, maar zekerheid begeeren. Die te vorderen is geoorloofd (B 53, C 63) ³⁾. Weigert de boetvallige borg

¹⁾ Zie hierna over de *beteringe tot des rades seggen*.

²⁾ Als uiterste termijn van betaling (of van invordering) wordt ook reeds de aftreding van den raad genoemd (B 78, 160, C 86, 89).

³⁾ Men zal ze hebben geëischt in het geval, waarin het stadrecht van Hasselt, p. 63, uitdrukkelijk het nemen van borgen toestaat, n.l. »dat yemend broeke dede die bynnen onser stad woenachtich weer ende den scepenen duchte dat hi nyed vast genoech en zete ende die stad oers brokes byster mochte werden.

te stellen, de schepenen mogen hem gevangen nemen en gevangen houden eene nacht of zooveel langer als zij goedvinden, totdat hij een borg heeft gesteld. Als zoodanig mogen niet optreden de schout, de schepenen, de raden en hunne knechten (B 55, C 64).

Is eenmaal een borg gesteld, men kan dezen zoowel als den hoofdschuldenaar panden niet alleen aan zijn goed, maar ook aan zijn persoon, hem »thueuen »ende holden» (B 45, C 57). Dit toch is een der middelen, die deels als drang tot betaling, deels als vervangende straf dienst doen, en waarover in het bijzonder handelen A 27, 28, 29, B 50, 51, 52, C 60, 61, 62).

Men heeft te onderscheiden, of hij die zijne boete niet verborgt of betaalt is een burger, eene vrouw (burgeres vermoedelijk) of een gast. Een burger zal men eene geeseling toedienen, voor elk pond boete zooveel slagen als de schepenen, daartoe aangewezen, noodig achten.

Eene burgeres zal den steen dragen, voor elk pond boete eens om de stad ¹⁾.

Een gast zal men uit de stad verbannen. Men vrage niet, waarom den gast die voor hem lichtere straf opgelegd. Immers, komt hij in de stad, dan kan men hem door gevangenzetting tot borgstelling dwingen, en komt hij er niet, dan is verbanning al het eenige dwangmiddel dat men op hem kan toepassen. Eene uitspraak van het stedelijke gerecht *buiten* het stads-

1) Men kent die straf, het dragen van een zwaren steen gesloten in een beugel, welke om den nek van de delinquente werd bevestigd. Wellicht werd zij die den steen droeg, ook te Vollenhove evenals te Deventer, door den beul als trompetter voorafgegaan (v. Vloten, *Vijftal lezingen*, p. 174).

gebied ten uitvoer leggen, kan men niet, tijdens de opstelling van Keurboek C. Eerst later, bij het Priv. van 1467, a. 1, is, tot gevangenneming van boetvaligen die zich buiten het stadsgebied ophouden, de bevoegdheid verleend.

6°. Eene zesde straf, als men ze zoo noemen mag, is de arbitraire correctie, de »*beteringe toe des rades seggen*», of »*toe der scepenen seggen*», die voorkomt, meestal naast eene boete aan de stad, in C 16, 76, 85, 88, 111, 142, 143, 147, 152, 159, 160, 190 h, 196 en de daarmee corresponderende artikelen der andere keurboeken ¹⁾. Die *beteringe* is niet altijd eene *geldelijke praestatie*, zooals ik afleid uit a. 85, »dat sal staen tot *beteringe* des ghemenen rades »*wat hy daervan doen* ²⁾ *sal*;» ze is niet altijd *betering van eer*, want niet alle misdrijven waarop ze is gesteld, hebben het karakter van eerroof; ze is evenmin altijd eene *praestatie aan den beleedigde*, want deze is niet in alle genoemde artikelen aan te wijzen. Ze moet dus wezen een ideëel herstel van het gepleegde onrecht, in een vorm door den raad of de schepenen te bepalen.

7°. Eene laatste straf eindelijk, die ik in een enkel geval vind genoemd, is *bijzondere verbeurdverklaring* (n.l. van brood, dat niet aan de voorschriften voldoet) ten behoeve van de armen (A 46, B 140, C 144).

Verbeurdverklaring van alle goederen komt niet voor. Zelfs de vredelooze verloor in Overijssel wel de rechtszekerheid voor zijn persoon, niet die voor zijn goed (Winhof, Chalmot, p. 262).

¹⁾ Eene enkele maal komt de arbitraire correctie voor in dezen vorm »voert» (bij 3e herhaling) »tot der schepenen seggen», zonder dat er van *beteringe* sprake is (A 77, B 89, C 104).

²⁾ Of is *doen* hier = *geven*? Het komt meer in dien zin voor.

In het bijzonder het huis van den vredeloozen doodslager moest men eerbiedigen (Priv. 1365) ¹⁾.

§ 15. **Algemeene leerstukken.**

Het opschrift dezer paragraaf duidt eigenlijk meer aan wat ik er in zou willen, dan wat ik er in zal kunnen geven. De vroegere wetgevers hebben zeker in menig opzicht even goed, zoo niet beter dan de tegenwoordige, de kunst verstaan om voorschriften te geven, beantwoordende aan de behoeften van het oogenblik, en verstaanbaar voor hen die er aan waren onderworpen, maar ze stonden ongetwijfeld ver achter in de wetenschappelijke vorming, die er noodig is om in de bijzondere voorschriften den algemeenen regel te ontdekken. Zij trachtten daarnaar niet en misten dus ook een hulpmiddel om de bijzondere voorschriften te controleren. Dit maakt het voor ons veelal moeilijk hunne algemeene leerstukken te construeeren, zonder hun meer of andere voorschriften toe te dichten dan zij gegeven hebben en gewild, te moeilijker omdat de stellige bepalingen, waaruit wij hebben te redeneeren, meestal weinige in aantal zijn.

Omvang van de werking der strafwet. ²⁾

De strafwet is van toepassing op misdrijven binnen het stadsgebied gepleegd, onverschillig of de dader een burger of een vreemdeling is; dit volgt reeds uit de bepalingen omtrent het verhaal der boeten op gasten,

¹⁾ Vergel. de keuren van Zwolle, a. 270, en Ommen en Genemuiden, de beide laatsten bij Racer O. G. V, p. 192.

²⁾ Ik volg in deze § zooveel mogelijk de indeeling en de uitdrukkingen van ons strafwetboek.

die ik aanhaalde, en bovendien uit verschillende strafbepalingen waarin uitdrukkelijk van burgers en gasten gesproken wordt.

Op misdrijven van den eenen burger tegen den ander, is het stedelijk recht toepasselijk, ook al worden zij buiten dat gebied gepleegd (B 169, C 166).

Uitsluiting der strafbaarheid.

De strafbaarheid is uitgesloten:

1°. Van nalatigheid, wanneer men niet heeft *kunnen* doen wat was voorgeschreven; volgens de oude terminologie dus ingeval van »noetsaken”, wij zouden zeggen van overmacht. Dit bepalen althans B 79, C 90 met betrekking tot verschillende verzuimen van magistraatspersonen.

2°. Wanneer eene in het algemeen strafbare handeling is uitgelokt door een ander delict. In dit geval is alleen de dader van het laatstgenoemde strafbaar. Dit is, zoo dunkt mij althans, het beginsel waarop de volgende bepalingen rusten.

Valt een gast een burger aan, de tegenweer van den laatste is straffeloos (A 24, B 28, C 40).

Wanneer iemand een ander aanvat of omver trekt »in buerten” ¹⁾ (d. i. in scherts, stoeiende) is eene verwonding, den eerste daarop toegebracht, niet strafbaar (B 43, C 55).

Geene straf treft hem, die eenig leed toebrengt aan een indringer, dien hij uit zijn huis tracht te houden of te verwijderen (B 33, 36, C 45, 48).

Heeft er van overheidswege eene huiszoeking plaats en verzet zich iemand hiertegen, voor wat hem daarbij

¹⁾ Vgl. Zwolle 1, 21, 29, Genemuiden 1 (Racer VI, 56) en tal van andere plaatsen in Overijsselsche stederechten, zie Verwijs en Verdam M. Nederl. Wb. in voce.

mocht wedervaren is geen boete verschuldigd. (C 196).

Evenmin voor wat dengeen treft, die zich tegen eene rechtmatige gevangenneming verzet (Priv. 1467, a. 1). ¹⁾

3°. Eigen richting, zij het ook door in het algemeen strafbare handelingen, tegen iemand die zelf den weg van rechte afsnijdt, is eveneens straffeloos. Ook dit beginsel, dat eigenlijk niet veel anders is dan eene uitwerking van het vorige, spreekt uit een paar artikelen.

Heeft er eene vechtpartij plaats tusschen eenen burger en eenen gast en zijn partijen gescheiden, dan is de gast verplicht in het naaste huis te gaan, tot dat schout en schepenen ter plaatse zijn om het geschil te beslechten. Wil echter de gast zich niet aan hunne uitspraak onderwerpen, zoo is voor wat hem dan verder overkomt geen boete verschuldigd. (A 21). ²⁾ Hetzelfde geldt met betrekking tot andere geschillen welke een gast, die zich in de stad bevindt, weigert door de schepenen te doen berechten. (A 22, B 26, C 38). ³⁾

¹⁾ Een vrij algemeen geldend beginsel schijnt te zijn, dat, ingeval van bewijsbare provocatie, hij die heeft uitgelokt de boeten van beide partijen voldoet. Zie daaromtrent o. a. Hasselt, p. 64, 65, 66; Racer V, 308 (die ten onrechte *verhael*, d. i. *provocatie*, door *herhaling* vertaalt).

Ook te Vollenhove schijnt dit beginsel te hebben gegolden blijkens B 64, C 25.

²⁾ Dit artikel is, naar ik vermoed, in onbruik geraakt; daaraan schrijf ik het toe dat de woorden *den scolten* daarin niet, zooals in de volgende, zijn doorgehaald; het ontbreekt ook in B en C.

³⁾ De artt. veronderstellen dat er een geschil tusschen een burger en een gast bestaat. De burger mag in dat geval niet beginnen met zijn eigen rechter te zijn, zoodra hij den gast in

Verhooging der strafbaarheid.

Rechtsbescherming genieten, is naar de Germaansche spreekwijze: »vrede hebben." Ieder lid der gemeenschap heeft vrede, alleen de vredelooze ontbeert dien. Er zijn echter gevallen waarin, en personen ten behoeve van welke, eene buitengewone rechtsbescherming noodig wordt geacht, een bijzondere vrede geldt, die zich openbaart door hoogere strafbepalingen.

De Vollenhoofsche keuren geven daarvan de navolgende voorbeelden.

1°. Bij nacht (d. i. tusschen zons op- en ondergang) zijn alle boeten dubbel. (A 19, B 16, 63, C 24). ¹⁾

Deze bijzondere vrede zal wel zijn grond vinden in het grootere gevaar voor delicten bij duister en »bij slapenden luden" zooals het soms wordt uitgedrukt.

2°. Onrechtmatige handelingen tegen iemand dien men uitdrukkelijk vrede had toegezegd, »een vrede hadde gelovet metter hant" zooals het meermalen heet, worden hooger gestraft. Te Vollenhove wordt dit verondersteld, meer dan uitdrukkelijk bepaald. We vinden n.l. in (B 31, C 43) het geval voorzien, dat de eene burger den ander buiten de stad vervolgt en doodslaat. Hij verbeurt aan de stad eene boete ²⁾ van 20 pond »des hij dat bauen ghenen vrede gedaen hadde" (tenzij hij het deed niettegenstaande eene vredebelofte); dat beteekent natuurlijk niet, dat hij ingeval van vrede-

de stad aantreft. Hij moet dezen voor de schepenbank roepen. Weigert de gast zich aan die rechtspraak te onderwerpen, zoo heeft hij niet langer dan dien eenen dag vrede, d. i. geniet hij niet langer rechtsbescherming. Hem wordt dus de gelegenheid gelaten, zich uit de voeten te maken, maar doet hij dit niet, wat hem volgende dagen wordt aangedaan, is straffeloos.

¹⁾ Deze bepaling komt veel voor, b.v. Goor a. 37.

²⁾ Natuurlijk boven de straf aan den heer.

breuk geene boete verbeurt, maar dat hem dan eene hogere straf treft. Trouwens dit wordt elders bij herhaling verordend. ¹⁾ Ook het breken van den oirvede (vgl. p. 98) valt hieronder. (A 124). ²⁾

3°. Een bijzondere vrede heerscht verder ter terechtzitting en overal waar de schepenen tot eene ambtsverrichting tegenwoordig zijn. (B 44, C 56, 209, §§ 20 en 21).

Behalve de omstandigheden die een bijzonderen vrede meebrengen, kent het Vollenhoofsche recht nog eene algemeen verzwarende omstandigheid n.l. de hoedanigheid van vreemdeling. De gast verbeurt altijd dubbele boete. ³⁾ (A 19, B 16, C 24).

Poging.

We zullen, wanneer we de verschillende misdrijven nagaan, er meerdere kunnen opmerken, die men zou mogen beschouwen als poging tot andere eveneens bekende, maar onze bronnen zelven merken ze niet als zoodanig aan.

Als voorbeelden kan ik hier reeds noemen het »schieten in toernigen moede ende niet raken.» (C 58).

Te Vollenhove geldt hieromtrent eene andere regel dan met betrekking tot het »schieten en raken.»

Nauwkeuriger nog worden die beide delicten onder-

1) Soms ook eene afzonderlijke straf, b.v. Zwolle a. 68.

2) Te Hasselt, p. 113, wordt echter zeer terecht onderscheiden tusschen het geval dat de ontslagen gevangene een ander misdoet ter zelfder zake waarvoor hij oirvede heeft gedaan of wegens iets anders. Alleen in het eerste geval is er voor de bijzondere straf aanleiding. In Hasselt vind ik ook nog enkele gevallen van bijzonderen vrede genoemd, waarover in de Vollenhoofsche bronnen niet wordt gesproken; zoo den kerkhofsvrede (p. 47 en 48) en de vrede van hem die pandt; wordt den laatste door den gepande iets misdaan, het is dubbele boete (p. 80).

3) Zie ook te Goor § 34.

scheiden te Hasselt (p. 49). Wie daar eene boog spant om op iemand te schieten, verbeurt 5 Rijnsche guldens; schiet hij en raakt hij niet, de boete bedraagt 10 R. g.; en raakt hij wel, hij wordt gestraft met 20 R. g. boete.

Eveneens eene poging zien we strafbaar gesteld te Hasselt p. 40, n.l. het slaan naar iemand, zonder hem te raken.

Maar ik herhaal, al treffen we hier en daar afzonderlijke delicten aan, die in onze oogen het karakter van poging dragen, in de bronnen zelven is dit begrip niet bekend.

Deelneming aan strafbare feiten.

Ook het algemeene begrip *medeplichtigheid* vinden we in onze bronnen niet; veelmin eene scherpe onderscheiding tusschen medeplichtigheid en mededaderschap. ¹⁾ Trouwens deze laatste is er ook onnoodig, want, zoo dikwijls wij straf zien bepalen tegen personen die wij medeplichtigen zouden noemen, is die straf dezelfde welke de hoofddaders treft. In de Vollenhoofsche Keurboeken verdienen vijf artikelen in dit opzicht onze aandacht, die alle betreffen misdrijven tegen lijf of leven gericht.

(B 24, C 37). Strafbaar is verwonding met gewapende hand, dezelfde straf treft degenen die »mit den »dader hebben gevochten, ende in wege ende velde »mede geweest hadden op yemants argeste.”

(B 26, C 38). Zij die met een gast »sint op onser »borger argeste” worden gestraft met dezelfde straf als die gast.

¹⁾ Te Zwolle, a. 16, vind ik een voorbeeld van strafbaarheid van den auctor materialis. Wordt iemand zijns ondanks tegen een ander geworpen (uppen andere ghescoven) strafbaar is, hij »die den anderen ghescoven hevet.”

(B 35, C 47). Wanneer er bij gelegenheid van iemands aanranding in zijn huis een doodslag geschiedt, »so verlore de gene die dat dede ende die mede in wege ende in velde weren op sijn argeste, hoer lijf den heren ende der stat twintich pont.”

(B 37, C 49). Inbraak, met het doel van geweldpleging tegen den bewoner, is strafbaar met eene boete. »Desgelykes verlesen alle deghene die daer mede weren in wege ende in velde op yemants argeste.”

(B 42, C 54). Ingeval van verwonding met doodelijk gevolg, worden met dezelfde straf als de dader gestraft »alle degene die mit hem weges ende veldes, rades ende dades weren.”

Winhoff ¹⁾ kan ons deze plaatsen te beter helpen verstaan. Niet slechts om *raad* of *daad*, zegt hij, mag men voor den strafrechter worden geroepen, maar ook om verschillende andere redenen, waaruit men raad of daad mag afleiden, met name hierom dat men *in wege ofte velde* gevonden is, waar een misdrijf werd gepleegd. In het laatste geval kan men zijn onschuld bezweren. Met dezelfde straf zijn dan ook slechts te straffen *daad, hulp en raad*.

Vergelijken we nu deze toelichting, die het zijn in *wege ofte velde* ter plaatse van het misdrijf *als xoo-danig* niet strafbaar verklaart, met onze artikelen, dan verkrijgen de woorden dezer laatste eene scherpe betekenis. Als medeplichtigen stellen ze, bij aanranding van personen, strafbaar hen die *met den dader op pad en weg xijn*, maar alleen dan, wanneer zij met hem »in »weghe ende velde” zijn »op yemants argeste,” d. i.

¹⁾ Chalmot, p. 259.

wanneer zij kennis dragen van de voorgenomen aanranding en bedoelen daaraan mede te werken ¹⁾.

Samenloop.

Dat men zich ook van een leerstuk van den samenloop niet bewust is geweest, wien zal het verwonderen.

Iets dat in ons oog samenloop is, heeft men natuurlijk wel degelijk gekend en geen ander stelsel dan dat van cumulatie gehuldigd. Immers we vinden op elk misdrijf eene vaste straf gesteld en nimmer bepaald, dat deze wijziging zal ondergaan wanneer meer dan één delict valt te berechten, iets waarover we ons te minder kunnen verwonderen, daar de straf in den regel eene boete is, en juist bij boeten het cumulatie-stelsel de minste bezwaren meebrengt.

Zelfs de concursus idealis komt voor. Hij is aanwezig, zoo dikwijls de stedelijke wetgever eene afzonderlijke straf stelt op een misdrijf van hooge jurisdictie, waardoor men »den heren syn lyf'' verbeurt. Er worden dan c. q. door ééne handeling twee strafbepalingen overtreden.

Hij bestaat eveneens in gevallen als dat van C 69, wanneer iemand door eene op zich zelve reeds strafbare handeling tevens een vredegebod schendt.

Herhaling van misdrijf.

In verschillende artikelen wordt eene hoogere straf bepaald voor tweede en volgende overtredingen van een bestaand voorschrift of een van overheidswege gegeven gebod (C 11, 38, 67, 191, 197). Hier is wel een vroeger delict, niet een voorafgaand vonnis de

¹⁾ Elders treffen we meer gevallen van medeplichtigheid aan; om een enkel te noemen, te Hasselt p. 90, is strafbaar wie bewust iemand zijne goederen helpt wegvoeren ten nadeele der schuldeischers.

grond der strafverhooving. Dat ooit eene vroegere *veroordeeling* leidde tot verhooving der strafbaarheid van een volgend delict, m. a. w. dat men ons begrip van *récidive* kende, blijkt niet ¹⁾.

§ 16. Delicten.

Om van de delicten, in onze keurboeken voorkomende, een eenigszins geleidelijk overzicht te geven, zal ik trachten ze in verschillende rubrieken te verdeelen, op de wijze waarop dit in nieuwere wetboeken pleegt te geschieden. Het is wel somtijds uiterst moeilijk, aan elk bijzonder delict de juiste plaats aan te wijzen en dus die indeeling vol te houden, maar toch zal deze naar ik hoop het overzicht vergemakkelijken. Bij elk misdrijf vermeld ik de boete of andere straf, die er op was gesteld. Het is belangwekkend te zien hoe men in de 15e eeuw over de betrekkelijke zwaarte der misdrijven heeft gedacht.

Wil ik niet al te wijdloopig worden, dan zal deze paragraaf voor een goed deel den vorm van een tarief moeten hebben; de lezer houde mij dit ten goede.

I. *Misdrijven tegen de gemeente.*

Een burger die niet opkomt ter verkiezing van schepenen, verbeurt 2 pond (A 76, B 6, C 9).

Komt hij niet op ter buursprake hij verbeurt 1 pond (B 7, C 10).

¹⁾ Trouwens men houde in het oog dat er kort recht werd gedaan en de eene overtreding, gepleegd na de andere, ook wel altijd zal zijn voorafgegaan door eene rechtskrachtige veroordeeling voor deze laatste.

Verschijnt hij niet zelf of door een behoorlijken plaatsvervanger op de oproeping tot gemeene werken, hij wordt beboet, de eerste maal met 1 pond, de tweede maal met 2 pond, de derde maal met 3 pond; de vierde maal eindelijk verbeurt hij zijn burgerschap. (C 11) ¹⁾.

Overeenkomstig het nagenoeg in elke middeleeuw-sche gemeenschap geldende beginsel, zijn de leden (hier de burgers) verplicht de betrekkingen te aanvaarden die hun worden opgedragen; straffen sanctionneeren die verplichting.

De boete bedraagt voor de weigering om op te treden:

- als schepen 100 oude schilden (B 2, C 2),
- als lid der »zwoerne meente» 10 oude schilden (C 3),
- als broodweger of keurmeester 1000 steenen (C 4),
- als kerkmeester 100 Frankr. schilden (C 217).

Nog kan men onder deze catagorie rangschikken de opzegging van het burgerschap buiten goedkeuring van schepenen, zonder betaling van de bij die gelegenheid verschuldigde 20000 steenen of 20 Beiersche guldens. De hierop gestelde boete bedraagt 5 pond, terwijl hij die aldus zijn burgerschap opzegt, het op geene wijze kan terug bekomen (B 168, C 165).

Verder het bekruipen of beklimmen van de stads-veste en het breken of beschadigen van der stede

¹⁾ De straffen zijn in de oudere keurboeken verschillend (A 15, B 161).

De eerste maal A 5 scill, B $\frac{1}{2}$ pond.

De tweede maal A 1 pond, B 1 pond.

De derde maal A $\left\{ \begin{array}{l} 7 \text{ pond} \\ 100 \text{ scill.} \end{array} \right. \left. \vphantom{\begin{array}{l} 7 \text{ pond} \\ 100 \text{ scill.} \end{array}} \right\} \text{ B } 3 \text{ pond.}$

De vierde maal A en B het burgerschap.

poorten of sloten, strafbaar met 80 pond en beteringe tot des rades zeggen (B 162, C 159).

Eindelijk het maken van wegen of nederreden over der stede borstwering, het beschadigen of hakken van de heg, en elke andere beschadiging van der stede goed, te boeten met 50 pond en beteringe tot des rades zeggen (B 163, C 160).

II. *Misdrijven tegen regeeringspersonen* 1).

Belediging van schepenen terwijl zij in hun ambt werkzaam zijn, wordt geboet met 13 pond en betering tot des raads zeggen (A 46, 50, B 156, C 16) 2).

Belediging van een raadslid ter zake van een proces door het stedelijk gerecht beslist of te beslissen, wordt gestraft met dezelfde boete (B 157, C 17) 3).

Wie leden der gezworen gemeente of keurmeesters beledigingen toevoegt, met het oog op hunne ambtsverrichtingen, wordt gestraft met eene boete van 5 pond (C 18) 4).

Dezelfde straf treft hem die de broodwegers of den bode op beledigende wijze het recht tot inbeslag-neming van bekeurd brood betwist (B 144, C 147).

Mishandeling van den stadsbode, of van een ander die eene panding komt doen, wordt geboet met 40 pond en betering »to des rades seggen» (B 96, C 111) 5).

1) Deze categorie zou men gevoegelijk als een onderdeel van de eerste kunnen beschouwen.

2) Vergelijk B 53, C 63, waaruit blijkt dat althans in een geval injuria realis met verbalis wordt gelijkgesteld.

3) Volgens het latere artikel 209, § 1, is de straf 80 pond.

4) Naar artikel 209, § 2, is de boete 40 pond.

5) Dezelfde straf van 40 pond treft naar artikel 209, § 23, dengeen, die den bode de panden met geweld ontnemt, of hem beledigt.

III. *Misdrijven tegen het publiek gezag* ¹⁾.

Die »spreekt op» (d. i. zich op beleedigende wijze uitlaat over) een raadsbesluit, verbeurt 13 pond en betering tot des raads zeggen (A 66, B 68, C 76).

Wetgevende macht komt, zooals we zagen, toe aan schepenen, aan schepenen en raad, aan den gemeenen raad. Een besluit door een dezer lichamen genomen, kan slechts door datzelfde lichaam worden te niet gedaan. Wanneer een ander het »ofset» of »breket» hij verbeurt waar het geldt een besluit van schepenen 1000 steenen, van schepenen en raad 2000 steenen, van den gemeenen raad 3000 steenen (B 71, 72, 69, C 79, 80, 77).

Ik kan in deze bepalingen niet anders zien, dan voorschriften tegen machtsoverschrijding. Zonder eenig gezag een besluit, door de bevoegde macht genomen, in te trekken, is de daad van een dwaas. Hiertegen zal men wel geene strafbepaling hebben gemaakt. Vermoedelijk dagteekenen de artikelen uit den tijd toen pas aan de stedelijke regeeringslichamen zelfstandige wetgevende macht was toegekend, en hebben ze de strekking gehad, om de onschendbaarheid der besluiten voor het vervolg aan alle autoriteiten in te prenten.

De schepenen mogen en moeten op niet nakoming van elk voorschrift dat zij geven, van elke uitspraak die zij doen, eene straf stellen »nae gelegenheit der »saecken», zoo zeggen B 62, C 72. Voor elk bijzonder geval hebben zij dus de straf aan te wijzen ²⁾,

¹⁾ Nog haast meer dan de vorige categorie, valt deze samen met de eerste.

²⁾ Een voorbeeld geeft C 161.

tenzij er eene algemeene strafbepaling bestaat waaronder de overtreding valt.

Zulke zijn er onderscheidene. Is iemand tot eene betaling veroordeeld en vindt men niets in zijn bezit waarop de vordering kan worden verhaald, de schepenen (later burgemeesteren) zullen den schuldenaar gelasten alsnog te betalen binnen de eerste acht dagen, op eene boete van 1 pond voor elken dag verzuim ¹⁾ A 82, B 86, C 101).

Moet er executie op onroerend goed geschieden, zoo heeft de schuldenaar zelf de gerechtelijke opdracht te doen. Verzuimt hij dit, hij verbeurt ter eerste terechtzitting 1 pond, ter tweede 5 pond, ter derde 10 pond, ter vierde treft hem eene straf »tot der »scepene seggen" (A 77, B 89, C 104).

Het doen van pandwering ²⁾ is strafbaar met 1 pond volgens A 47.

Die zich met beleedigende woorden verzet tegen den bode die komt panden verbeurt 5 pond, die hem de panden met geweld ontnemt 20 pond (A 52, B 95, C 110).

Is de gepande afwezig en wordt met het oog hierop pandwering gedaan, hij moet ter eerste terechtzitting na zijne terugkomst verschijnen op eene boete van 1 pond voor elk verstek (B 93, C 108).

Die nalaat met zijn buurman tot vrediging mede

¹⁾ Deze boete is, bij uitzondering, tegelijk met de hoofdschuld verhaalbaar bij lijfswang.

²⁾ Vergelijk hierna de §, die over het proces handelt.

Pandwering in den zin van *verzet langs gerechtelijken weg* zal men wel niet hebben willen straffen. Ik vermoed dat hier, evenals op verschillende andere plaatsen, pandwering beteekent *feitelijk* verzet tegen de panding; A 47 zal dan vervallen zijn door A 52 en hierom in B en C niet overgenomen.

te werken, niettegenstaande hem dit door burgemeesteren is gelast, verbeurt 1 pond (B 172, C 168).

Weigering om de deur te openen voor hem die van overheidswege eene huiszoeking komt verrichten, is strafbaar met 5 pond boete. Verwering daartegen, nadat de deur is opengebroken, met »beteringe toe »des rades seggen" C 196.

Bevrijding van een persoon dien men van stadswege gevangen neemt ¹⁾, wordt geboet met 80 pond (C 73).

Is de gevangene een ter dood veroordeelde, en bevrijdt men dezen door het maken van gedrang of door het openbreken der sloten van de gevangenis, men wordt gestraft met den dood (C 74).

Het niet achten van een vredegebod ²⁾ is strafbaar met verschillende boeten, naarmate van den persoon die het vredegebod heeft gegeven en van de wijze waarop het is overtreden.

Gebiedt een burger vrede, hij die niettemin »stonde of dronge to dryste of keurber woerde hadde" (d. i. door daden of woorden eene uitdagende houding aannam) verbeurt 5 pond boete, die niettemin vecht en slaat, 20 pond (B 56, C 66).

Op overtreding van het eerste vredegebod door een schepen met den bode staat 100 pond, van het tweede door twee schepenen 100 pond, van het derde door vier schepenen 100 oude schilden (A 16, B 57, C 67).

Verklaart een der partijen uitdrukkelijk, zich het verbod niet aan te trekken, en gaat hij door met tegen den ander strafbare handelingen te plegen, hij ver-

¹⁾ Het ontdringen van den gevangene aan de schepenen staat er eindelijk; het is niet zonder beteekenis, omdat er uit blijkt dat deze zelve de gevangenneming deden.

²⁾ Vergel. § 15 p. 96.

beurt aan den heer en de stad ieder 25000 steenen ¹⁾ voor de ongehoorzaamheid alleen, boven de andere boeten (B 59, C 69).

Hij die niettegenstaande verbanning in de stad komt, wordt telkenmale beboet met 50 pond (B 46, C 59). Het oudste Keurboek A 67 stelt op deze verbreking der verbanning de doodstraf; dit is echter meer een verschil in woorden dan in werkelijkheid. Het geldt een misdrijf, waarop de doodstraf staat. Ontkomt de schuldege, zoo kan men de doodstraf niet op hem toepassen, en treedt daarvoor in de plaats eene boete van 50 pond en verbanning voor 100 jaar en een dag. Komt hij niettemin in de stad terug en vat men hem, de doodstraf wordt uitgevoerd. Op dit geval ziet A 67. Ontkomt hij ook nu weer, dan treft hem eene tweede boete van 50 pond. Dit geval hebben B 46 en C 59 op het oog.

Is iemand uit de stad verbannen, alwie hem of het zijne ²⁾ »huysede of havede'' (op zijn hof of in zijn huis ontvangt) of met hem eet of drinkt, verbeurt eene boete; zoo wordt althans in twee bijzondere gevallen bepaald. In A 29, B 52, C 62 is sprake van het huizen van een gast, wegens wanbetaling eener keur verbannen; de boete is in A 5 schillingen, in B en C 1 pond.

C 194 geldt het desbewust huizen van verbannen overspelers en bepaalt de boete op 20 pond.

Die den schout of zijn bode op het maken van wapengerucht niet te hulp komt, verbeurt 10 pond (A

¹⁾ In B is de boete van 100 pond doorgehaald.

²⁾ Er staat zeer karakteristiek »den gast, syn paert, ofte syn »schyptouwe.»

41); eveneens de burger die niet opkomt bij het luiden van de alarmklok (A 42, B 155, C 158).

Verbreking van zegels door de burgemeesters gelegd, is strafbaar met eene boete van 10 pond en beteringe to des rades seggen (C 190 h.).

(Vergel. verder § 17 *brandpolitie.*)

IV. *Misdrijven tegen de openbare orde, de algemeene rust en veiligheid* ¹⁾.

Een burger die uit de stad reist »omme yemants willen», zonder toestemming der schepenen, verbeurt 5 pond of zooals A zegt 100 scillinge (A 32, B 170, C 167).

Eene bepaling als deze komt in vele keurboeken voor. Nergens, voor zoover ik mij herinner, duidelijker dan in het Groninger stadboek van 1425, B VI, a. 11 en 13, waar we het volgende lezen: »a. 11. »Waer oec enich man de sinen vrenden helpen wilde »buter stad, de solde comen voer den raet ende doet »hem kundich, ende daer mede so verleset he sine »borgherscap ende he sal buter stad wesen *al want »de sake comet ter sone*; wil he daerna weder in de »stad, he sal sine borgherscap wynnen mit vier olden »francxe schilden.

»a. 13 voer yenich man wt der stad sinen vrenden

1) Ook deze zijn moeilijk te onderscheiden van die der eerste categorie. Toch meen ik tot de splitsing eenig recht te hebben.

De misdrijven van *categorie 1* zijn onmiddellijk gericht *tegen magistraatspersonen als zoodanig*;

die van *categorie 2* *tegen maatregelen van hen uitgegaan*;

die van *categorie 3* *tegen de gemeente als geheel* (zonder de orde en veiligheid in gevaar te brengen);

die van *categorie 4* *eindelijk brengen rust, orde en veiligheid in gevaar, zonder onmiddellijk gericht te zijn tegen magistraten of door hen genomen maatregelen of de gemeente als geheel.*

»toe helpen, de dat den rade niet kundich en dede, »de solde doghen also dane broke alse de ghene de »dede roef, brant of huus wyninghe.”

De grond van deze bepalingen is volkomen helder. Een burger, die uit de stad trekt om met zijne vrienden (verwanten) eene veete te helpen uitvechten, stelt zijne medeburgers en de stad aan représailles bloot ¹⁾. Van hier de strafbepaling ook te Vollenhove.

Een gast die een geschil heeft met een burger en dit niet wil onderwerpen aan der schepenen oordeel, mag na die weigering niet weer in de stad komen, op eene boete de eerste maal van 1000, de tweede maal van 2000, de derde maal van 3000 steenen (B 26, C 38).

De reden van de strafbepaling is duidelijk; de tegenwoordigheid van den gast in de stad zou als het ware een uitlokken van daden van eigen richting van den burger zijn. Men vreest blijkbaar zelfs dat de gast met het oog hierop hulptroepen zal meebrengen, want men bedreigt in een adem straf tegen degenen die met hem zijn »op onser borger argheste.”

Een burger die een gast slaat ter zake van een geschil met dezen, in plaats van der schepenen rechtspraak in te roepen, verbeurt 5 pond, volgens A honderd scillinge (A 23, B 27, C 39).

Een burger of burgeres ²⁾, die wapengerucht maakt zonder noodzaak, verbeurt 5 pond (A 14, B 154, C 157)³⁾.

¹⁾ Vgl. hiervoor § 4, p. 40 vlg.

²⁾ De grond, waarom hier bij uitzondering ook van eene burgeres wordt gesproken, zal wel hierin zijn gelegen, dat een van de weinige zaken waarom men »den anderen wapen over roepen mocht, was een misdrijf tegen eene vrouw, n.l. verkrachting” (Landbr. J. v. Verneberg 1365, a. 18).

³⁾ Naar luid van het latere artikel C 209, § 27, tien pond.

Die meewerkt tot het oprichten van een gilde, broederschap of vereeniging ¹⁾ zonder toestemming van de schepenen, verbeurt 5 pond (B 158, C 188).

Terloops moet ik hier wijzen op een paar artikelen uit andere stederechten.

Vooreerst op eenige bepalingen uit het Deventersche stadrecht van 1486, welke men wel in elk keurboek zou verwachten, n.l. die welke straf (de doedstraf) bedreigen tegen hen die der stede vijanden worden, verbonden tegen haar sluiten of oorlog tegen haar voeren (Dumbar K. en W. Dev. I, 162).

In de tweede plaats op eene curieuse bepaling uit het stadrecht van Goor, a. 27. »Wert sake dat iemant »wt offt in der stad veste qweme in jenigherwys wan »der stads poirten gheslaten weren, de breke der »stads hogheste koir'' ²⁾.

Het is of men dezen misdadiger heeft willen straffen, omdat hij in het licht heeft gesteld dat het sluiten der poort eene onvoldoende afsluiting was.

V. *Misdrijven tegen medeburgers als zoodanig.*

Tusschen de burgers bestaat een genootschappelijke band, die verschillende verplichtingen meebrengt, welke schending geacht kan worden eene bijzondere soort van misdrijven te vormen. Ik breng daartoe de volgende.

Een herbergier kan, van iemand die geen burger is, betaling of pand voor zijne verteringen vorderen. Wil de schuldenaar noch geld noch pand geven, de herbergier mag hem arresteeren. Weigert een burger hem

¹⁾ »Vergaderinge'' kan in het artikel geene andere dan de meermalen voorkomende beteekenis van vereeniging hebben.

²⁾ Vergel. Hasselt, 39.

desgevraagd hiertoe bij te staan, hij verbeurt 1 pond (A 45, B 136, C 139).

Een burger die geen hulp verleent aan een medeburger, in zijne tegenwoordigheid door een gast aangevallen, verbeurt 5 pond (A 24, B 28, C 40).

Men zal opmerken dat we hier twee gevallen van hulpverzuim (sens. lat.) voor ons hebben.

Is de eene burger verplicht den ander in den strijd met een gast te hulp te komen, à fortiori is hij gehouden daarin geen partij *tegen* hem te kiezen.

Komt hij een gast te hulp in een gevecht tegen een burger, hij wordt beboet met 10 pond (A 25, B 29, C 41).

Onderneemt hij iets tegen zijn medeburger ter wraakneming ten behoeve van een gast, hij verbeurt 40 pond (A 26, B 30, C 42).

Treedt hij op als woordvoerder voor een gast in een geding tegen een burger, de boete bedraagt 5 pond (A 60, B 166, C 163) ¹⁾.

Nog kan men naar de Vollenhoofsche wet tegen zijn medeburger strafbaar onrecht plegen, door te weigeren hem als medekooper toe te laten ²⁾, boete 5 pond (A 34, B 128, C 137); en door hem voor een vreemd gerecht te dagen, boete 5 pond (B 165, C 162).

Te Hasselt komen, om dit in het voorbijgaan te vermelden, nog twee misdrijven van dezen aard voor, n.l. het bezwaren van een medeburger bij den landsheer of iemand anders ³⁾, en het doen van *ondercoep*,

¹⁾ Vergelijk over dit onderwerp o. a. Zwolle a. 36, 37, 72, 74; Hasselt p. 85.

²⁾ Vergelijk § 4, p. 46.

³⁾ Hasselt p. 68.

d. i. het koopen van wat een medeburger reeds gekocht heeft.

VI. *Misdrijven der magistraten als zoodanig* ¹⁾.

De leden van den gemeenen raad verbeuren, wanneer zij, behoorlijk opgeroepen, niet ter vergadering verschijnen, 1000 steenen (B 76, C 84) ²⁾.

Is hunne afwezigheid aan onwil toe te schrijven, of verlaten zij de vergadering zonder verlof en komen zij niet terug, zij boeten met eene straf ter bepaling van den gemeenen raad (B 77, C 85).

In één geval treft de afwezige leden van den gemeenen raad eene straf naar gelang der te behandelen zaak. Zoo het namelijk geldt de veroordeeling van burgemeesteren wegens verzuimen, boeten de raadsleden die niet opkomen met dezelfde straf als de burgemeesters (B 73, C 82).

De schepenen, die bij de keuze van hunne opvolgers niet verschijnen, verbeuren 40 pond (A 75, B 5, C 8).

De burgemeesteren, die niet voldoen aan eene opdracht van den gemeenen raad, worden beboet met 3000 steenen, en blijven zij na aanmaning nalatig, nog eens met dezelfde straf (B 73, C 81).

Eveneens 3000 steenen verbeurt eindelijk de burgemeester, die, afwezig op het oogenblik dat hij in functie moet treden, den raad niet binnen drie dagen

¹⁾ De volksvertegenwoordigers zijn geene ambtenaren in den gewonen zin en ik spreek daarom niet van ambtsmisdrijven.

²⁾ Naar B 67, C 87 verbeuren de raden en gezworenen in hetzelfde geval, zoo zij niet verschijnen voor de opening der vergadering, aan *de schepenen* twee vleemsche (placken).

na zijne terugkomst doet oproepen om recht te doen over verzuimen van zijne voorgangers (B 74, C 82).

VII. *Misdrijven tegen lijf of leven.*

Wie om iemand aan te vallen zijn mes trekt, of ook maar daarnaar grijpt, verbeurt 1 pond (A 9, 19 a., C 29, 26) ¹⁾.

Wie een ander opwacht »mit lediger lage of mit »voersatinge dingen'' ²⁾, verbeurt 10 pond (B 32, C 44), naar art. 209, § 12, twintig pond.

Het toebrengen van een slag, die geene verwonding ten gevolge heeft, wordt gestraft:

a. Zoo er geslagen is met de hand of een ander voorwerp, dat niet als wapen kan worden beschouwd, met eene boete van 1 pond (A 6, B 18, C 28) ³⁾.

b. Zoo de slag is gegeven met een wapen, hetwelk de dader niet bij zich had of placht te hebben (zoodat er aan geen voorbedachten rade te denken valt), met eene boete van 5 pond (A 8, B 23, C 34).

c. Zoo die is toegebracht met voorbedachten rade, met eene boete van 10 pond (A 7, C 36) ⁴⁾.

Hij die een ander in toorn met eene kan of iets anders werpt, verbeurt 5 pond (A 10, B 25, C 33) ⁵⁾.

1) Naar het latere C 209, § 4, is de boete 10 pond.

2) We zien uit dergelijke artikelen, dat de »voorbedachte raad en geleide lagen'' hier te lande reeds oude rechtstermen zijn.

3) Naar C 209, § 3, vijf pond.

4) In A vroeger 100 scillinge (= 5 pond). Naar C 209, § 10, twintig pond.

5) Er staat eigenlijk die »nae den anderen worpe.'' Uit de straf leid ik af dat hier van meer dan eene voleindigde poging sprake is. Het kan echter zijn, dat men reeds deze als een ernstig vergrijp heeft beschouwd, dat, vooral met het oog op ruziemakerij in de herbergen, door eene strenge strafbepaling moest worden tegengegaan.

Ook verwonding (bloetwondinge) wordt naar de omstandigheden verschillend geboet:

a. Eenvoudige verwonding in drift met 5 pond (A 11, B 20, C 30) ¹⁾.

b. Verwonding met wapenen, met 10 pond (C 35).

c. Verwonding met zwaarden, pieken, bijlen of andere wapenen, met 20 pond (B 24, C 37) ²⁾.

d. Verwonding van iemand die vechtenden tracht te scheiden, is strafbaar naar gelang van de straf door het gevecht beloopt (B 21, C 32, 209, § 6).

e. Verwonding met doodelijk gevolg is strafbaar met »het lyf den heren" en 20 pond aan de stad (B 42, C 54) ³⁾. Deze straf wordt niet verhoogd, al is de dader dengene dien hij heeft verwond daartoe nageloopt of nagereden (B 31, C 43, 209, § 11).

Naast de verwonding kenden reeds de oudste Volkenhoofsche bronnen nog eene tweede gequalificeerde mishandeling, n.l. het *lemmen* (verminking), strafbaar met 20 pond, of wanneer het met voorbedachten rade geschiedt, met 40 pond ⁴⁾ (A 37, 39, B 40, 41, C 52, 53).

Het *schieten in de stad* is een zwaarder of lichter delict, naarmate van de bedoeling en van de gevolgen.

a. Die schiet »sonder arch", d. i. zonder de bedoeling om iemand te raken, verbeurt 5 pond (B 47, C 59).

b. Die schiet »in toernighen moede" (om te raken

¹⁾ Naar C 209, § 5, 40 pond.

²⁾ Blijkbaar moeten hier onder littera *b* andere wapenen zijn bedoeld; ik vermoed zakmessen en dergelijke.

³⁾ C 209, § 8, kent nog eene andere onderscheiding. Heeft de verwonding wel is waar den dood niet ten gevolge, maar is ze toch zoo ernstig, dat de verwonde de H. Sacramenten ontvangt, de dader verbeurt 80 pond.

⁴⁾ A 39, 20 pond.

dus) en niet treft, verbeurt 80 pond (A 67, B 46, C 58).

c. Treft hij iemand, hij verbeurt zijn leven (A 67, B 46, C 58).

VIII. *Misdrijven tegen het vermogen.*

Diefstal en roof behooren tot de hooge jurisdictie; de strafbepalingen daartegen hebben we dan ook niet in onze stedelijke rechtsbronnen te zoeken.

Toch vinden we in A 5 eene strafbepaling tegen dengeen die een ander iets *ontneemt* beneden de waarde van 100 scillinge. Die dit doet verbeurt 1 pond.

Naar ik vermoed, heeft men dergelijke kleine diefstallen beschouwd als in aard van de grootere onderscheiden, zooals ons strafwetboek verschil maakt tusschen diefstal en strooperij. Ook in het stadrecht van Hasselt b.v. wordt over geene andere diefstallen gesproken, dan over die van ooft, hout of planken (p. 37 en 38).

IX. *Misdrijven tegen de eer.*

Onze bronnen kennen drie soorten van belediging. Vooreerst het *»lochenen»*, in de tweede plaats het *»spreken an de ere»*, in de derde plaats het verwijten van een misdrijf, waarvoor straf is ondergaan. Het laatste is strafbaar met 1 pond (A 27, 28, B 50, 51, C 60, 61), het *lochenen* eveneens met 1 pond (B 17, C 27), het *spreken an de ere* met 5 pond (A 4, B 22, C 32) ¹⁾.

Lochenen en spreken an de ere zijn beide beledigingen met woorden; waar de grens tusschen beide ligt, is niet zeer gemakkelijk te bepalen.

¹⁾ Naar C 209, § 7, met 40 pond.

Letterlijk is *lochenen*, heeten liegen, voor een leugenaar uitmaken ¹⁾. Te Hasselt komt echter het woord blijkbaar in een anderen zin voor. In het stadrecht p. 40 toch wordt strafbaar gesteld hij, die een ander »keytyf hete, off bove, ofte *lochende*, ofte hem »toe zegede *ghi spaerd die waerheit*. Lochenen is dus hier iets anders dan die waerheit spaeren.

Van het *spreken an de ere* herinner ik mij niet ergens uitvoeriger omschrijving gelezen te hebben dan in K. Ö. Landr. c. 278 ²⁾ »daz wir sprechen: *an ir ere*, daz meinen wir also, ob man einen man an »seinen eit sprichet, oder an siniu é werch, oder daz »man giht, er si nit gelovbig, oder daz man in seit »von der christenheit, daz er diu ding getan habe, die »onchristenlich sint.”

Ik wil niet uitmaken of men te Vollenhove juist deze zelfde en geene andere te laste leggingen als eerroovend heeft beschouwd. Zooveel houd ik echter voor waarschijnlijk, dat alleen de lichtere, niet eerroovende beledigingen er met het woord »lochenen” zijn aangeduid ³⁾.

Nog is onder de misdrijven tegen de eer te rekenen de *valsche aanklacht*, strafbaar volgens C 92 met dezelfde straf die den aangeklaagde zou hebben getroffen, zoo de klacht gegrond ware geweest ⁴⁾

¹⁾ Vergel. o. a. Racer VI, p. 58, en Schiller u. Lübben in voce.

²⁾ Aangehaald bij *Dr. H. Siegel*. Die rechtliche Stellung der Dienstmänner in Oesterreich im 12en u. 13en Jahrh. p. 25.

³⁾ Het stadboek van Hasselt heeft eene rubriek »Van wie op des anderen eer spreek”, waaronder allerlei hoon en belediging wordt behandeld (p. 35). Men vindt daar een curieus vocabularum van scheldwoorden en beledigende uitdrukkingen, te Hasselt naar het schijnt in gebruik, p. 35, 36, 38, 40 (vergel. 108).

⁴⁾ Vergel. ook C 99 en A* hierboven, p. 25, noot 2.

In 1563 is bovendien vastgesteld, dat wie ten onrechte bij den heer of iemand anders zijn beklag doet over hem wedervaren onrecht, 10 Beyersche guldens zal verbeuren (B 185, C 200).

X. *Huisvredebreuk.*

Een bijzondere vrede, die in alle Germaansche landen op hoogen prijs werd gesteld, is de huisvrede. Zoo ergens, dan moet ieder vrij en onbelet zijn in zijn eigen huis. Vandaar de vele overal voorkomende strafbepalingen tegen den huisvredebreuk in zijne verschillende vormen. Te Vollenhove treffen we de volgende aan.

Die bij nacht, terwijl de bewoners slapen, in iemands huis gaat, verbeurt 10 pond ¹⁾ (B 33, C 45) ²⁾.

Die eens anders huis binnen treedt in strijd met zijn verbod, verbeurt 20 pond (B 36, C 48).

Die bij dag iemand »*to huys sochte*», dat is naar zijn huis gaat om geweld tegen hem te plegen, of »met onbescheide», d. i. met onbehoorlijke gedragingen, op zijn erf komt, wordt beboet met 20 pond; brengt hij er verwondingen toe, de boete bedraagt 40 pond en geschiedt er een doodslag, de straf is de dood en 20 pond boete (B 35, C 47).

Niet slechts hij die een ander in zijn huis opzoekt, maar ook die hem uitdaagt er uit te komen om te

¹⁾ Als er over geklaagd wordt; dus als het buiten en tegen den wil des bewoners geschiedde.

²⁾ Naar C 203, § 13, dat de straf op 40 pond bepaalt, is een element van het misdrijf, dat de indringer het huis niet gewillig weer verlaat.

vechten, is strafbaar en wel met eene boete van 20 pond (B 34, C 46) ¹⁾.

»Huysstotinge'', d. i. een gewelddadige aanval op iemands huis wordt gestraft met 20 pond boete (A 12, B 38, C 50). »Alsoe mennich man verbreken . . . »20 pont,'' staat er. Trouwens een gewelddadige aanval op een huis door een persoon, laat zich moeilijk denken ²⁾.

Inbraak in een huis eindelijk, om daar binnen iemand te misdoen, wordt gestraft met 50 pond boete (B 37, C 49) ³⁾.

XI. *Ontseggen.*

Een misdrijf, dat in de meeste Overijsselsche bronnen strafbaar wordt gesteld, is het »*Ontseggen an lyf ende in syn guet.*'' Die het pleegt, verbeurt 40 pond (B 39, C 51) ⁴⁾.

»Ontseggen an lyf ende in syn guet'' is, iemand aanzeggen, dat men zijn persoon en goed, zijne rechten, voortaan niet zal eerbiedigen; om zoo te spreken, hem den oorlog verklaren.

¹⁾ Volgens het vroegere A 2 was de boete 1 pond, volgens het latere C 209, § 14, 40 pond.

Dit »*utdagen*'', »*toe eenwige laeden*'' (tot een tweegevecht uitdagen) is wel te onderscheiden van het »*dagen te campe*'', het dagvaarden, met kennisgeving dat men bewijs wenscht te leveren door het kampordale, het gerechtelijk duel. In verschillende stederechten staan beide naast elkaar, b.v. te Zwolle 15 o. a. »*van . . . tot eenwige te laden*'', 171 »*van die den anderen te campe loede.*''

²⁾ Vergel. Wilda Strafr. d. G., p. 953.

³⁾ Naar C 209, § 15, met 80 pond.

⁴⁾ Naar A 3 verbeurt hij 1 pond, naar C 209, § 17, bedraagt de boete 80 pond naar de Landbrief van 1478 50 oude schilde.

Van ontzegbrieven zijn ons verschillende voorbeelden bekend. Ik noem slechts een van 1483 ¹⁾, waarbij Geert van Bernsveld met zijne helpers bisschop David ontzegt, »en wil op zijne landen, steden, sloten en »luiden schade brengen waar hij kan, met roof en »brand, bij dage en bij nachte'', en een van 1387, luidende: »Wetet gy heren van Deventer, dat wy Al- »bert van den Bussche und Geert van Rees mit unsen »heleren uw und uwer stad vyand wesen willen, dair »gy staet up maiken konnet ²⁾.

XII. *Misdrijven tegen de goede zeden en den godsdiens.*

Overspel, nadat men van overheidswege is vermaand het na te laten, wordt gestraft, de eerste maal met 10 pond, de tweede maal met 20 pond boete, de derde maal met richten te schande aan het lijf en verbanning uit de stad (C 192).

Het verwekken van een kind buiten echt wordt geboet met 10 beyersche guldens (C 210, § 35) ³⁾.

Op wichelarij of toovenarij staat eene boete, de eerste maal van 10, de tweede maal van 20, de derde maal »richten an hoer lyeff toe schanden'' en rumen der stad (C 195).

Aanbod van een valschen eed in een proces wordt gestraft met eene boete van 5 pond (C 99).

1) O. A. Kampen I, 269.

2) Dumbar K. en W. Deventer I, 594.

3) Het geldt hier eigenlijk misdrijven van geestelijke jurisdictie. Over de straf op bloedschande, verkrachting, bigamie, zie Hasselt 70, Deventer (Dumbar K. en W. D., p. 162).

§ 17. Politie-overtredingen ¹⁾.

Verschillende voorschriften betreffen de *handels- en bedrijfs-politie*.

De vreemdeling, die in strijd met de bestaande voorschriften nering doet, verbeurt eene boete, naar het recht der 16e eeuw, van 10 pond (B 12, 13, C 22, 209, § 30).

Die met andere maten of gewichten meet of weegt, dan de stad heeft verordend, verbeurt naar A 35, B 139, C 142 vijf pond en beteringe tot des rades zegen, naar C 209, § 29, twintig pond.

De bakker, die de verordening ter broodzetting ²⁾ overtreedt, door òf de zemelen afzonderlijk te bakken en te verkoopen òf zijn brood het vereischte gewicht niet te geven, wordt gestraft telkens met eene boete van 1 pond en verbeurdverklaring van het brood voor weldadige doeleinden (A 36, B 140, C 144).

Laat hij met voordacht en zonder noodzaak 14 dagen

¹⁾ Ik deel de meening, dat de onderscheiding tusschen misdrijven en overtredingen theoretisch moeilijk te verdedigen is. Toch vereenig ik hier eenige strafbare feiten onder het opschrift politie-overtredingen, alleen omdat men, aan de oude terminologie gewend, ze het eerst daaronder zal zoeken.

²⁾ Voorbeelden van zulke verordeningen geeft het boek van allerhande akten vele, b.v. »op 27 Febr. 1497 hebben die scepenen overdragen ende geordineert dair nae men backen sal:

»In den eersten dat een roggenbroet van een butken sal wegen »vyff pont ende 1 vyerendel;

»Item een weggo van ene placke sal wegen vyfftien loet;

»Item een cleen roggen van eene placke sal wegen 24 loet;

»Item die backers sullen backen goet gaer broet ende geen »vonstich koern;

»Item die kuer hyer af, ele punth by 5 pont ende dat broet »verboert te wesen.”

lang het bakken na, hij boet met 13 pond en beteringe to des rades seggen (B 141, C 143) ¹).

Wie zijn bier of brood duurder verkoopt dan de verordening voorschrijft, verbeurt 5 pond, en wie de maat niet vol tapt 1 pond (B 143, C 146).

Tot de *herberg-politie* kan men brengen twee bepalingen: C 209, § 25 en 26.

De vreemdeling, die den waard »ontgaet mit sin »gelach" (d. i. met voordacht wegloupt zonder te betalen) verbeurt vijf pond.

Alwie in eene taverne kannen of kroezen breekt, verbeurt eveneens vijf pond.

Beide overtredingen worden niet dan op klachte vervolgd.

Het *niet nakomen der verplichting tot vrediging* wordt op klachte gestraft met eene boete van 10 pond (C 209, § 28).

Het *opslaan van bier zonder kennisgeving aan de cysmeesters* wordt geboet volgens (A 43, B 135, C 138) met één pond, volgens C 209, § 24, met tien pond.

Vreemde *bedelaars* en *landloopers* worden geweerd (C 213). Van hunne bestraffing wordt geen melding gemaakt ²).

Keurboek A bevat een aantal *bepalingen tegen de weelde*, in het bijzonder tegen weelderige maaltijden bij geboorte, huwelijk en overlijden.

¹) Aan de broodwegers is (C 145, B 142) uitdrukkelijk voorgeschreven, zich bij hun onderzoek niet te bepalen tot het wegen van het brood dat voor het venster ligt.

²) In andere steden treffen we omtrent dit onderwerp onderscheiden bepalingen aan; om een enkel voorbeeld te noemen, te Hasselt p. 44 is geoorloofd het »staen ende bidden voer die »kerckdoere" en mogen »arme lude altoes selven omgaen bidden," maar is overigens het bedelen en omgaan ter collecte verboden op straffe van 5 pond.

Wanneer een burger »een jonckint hevet'', d. i. naar ik vermoed wanneer hij een kind ten doop heft, mogen 8 vrouwen komen eten en mag de vader 8 mannen met zich nemen »toe bier''. Tot kraambezoek mag geene vrouw meer dan eens komen, geen harer mag meer verdrinken (d. i. vermoedelijk voor het door haar gedronkene betalen) dan een groot. Niemand mag tijdens den duur van het kraambed (d. i. zes weken) schotelen meebrengen ¹⁾. Die deze bepalingen overtreedt, verbeurt 10 pond.

Na de eerste zes weken, wanneer de vrouw haar kerkgang heeft gedaan, mag zij nog eens acht personen ten eten vragen, die dan ieder hun huispenning geven. Zij zelve verschijnt den eersten rechte dag daarna voor de schepenen en legt den eed af, dat zij de stedelijke verordening heeft nageleefd. Blijft zij in gebreke, zij verbeurt 10 pond (A 69—71).

Ook de voorgeschreven beperkingen met betrekking tot de trouwmalen moeten de burgers naleven, op straffe van 20 pond (A 72) ²⁾.

Sterft een minderjarig kind, men mag niet meer dan 8 personen ten eten vragen bij de »begancknisse'', op eene boete van 5 pond (A 73).

Is de overledene meerderjarig, ten lijkdienst mogen opkomen zooveel er willen; zij mogen aan het begrafenismaal deel nemen, maar geene geschenken meebrengen en niet meer ten huispenning geven dan een halve Vlaamsche groot. Overtreding dezer bepaling wordt gestraft met 20 pond.

Eindelijk bevat vooral Keurboek C ³⁾ vele bepalingen

¹⁾ Voor de naaste betrekkingen is later eene uitzondering gemaakt.

²⁾ Vergel. § 22.

³⁾ C 148—156.

gen omtrent de *brand-politie*, welke kort aldus kunnen worden samengevat.

Ieder huis binnen Vollenhove wordt door schepenen en raad *gezet op* zeker brandgereedschap (d. i. zij schrijven voor dat er moeten aanwezig zijn bepaalde ladders, haken, enz.) ¹⁾.

Elkeen moet het gereedschap, waarop hij gezet is, voortdurend tot zijne onmiddellijke beschikking houden.

Die eens anders brandladders wegneemt om ze te gebruiken, zonder dat er brandgevaar bestaat, verbeurt eene boete van 5 pond.

Die uit eens anders emmers of ladders de merken snijdt, verbeurt 10 pond.

Die zijne brandladders uitgeeft of uitleent buiten de stad, wordt gestraft met eene boete van 5 pond.

Wordt er brandgerucht in de stad gemaakt, elk burger en inwoner moet met zijn brandgereedschap opkomen ter blussching, op eene boete van 20 pond, en ook inderdaad tot de blussching medewerken, bij verbeurte van 5 pond. Met deze zelfde boete wordt gestraft, wie zonder verlof vóór het einde van den brand vertrekt, of ontbreekt op het appel bij de keuring van het brandgereedschap daarna.

Maakt iemand, in wiens huis brand ontstaat, geen brandgerucht, zoodat men zonder zijne waarschuwing daarop opmerkzaam wordt, hij verbeurt 10 pond.

En eindelijk, wie zich verzet tegen het afbreken van een huis, in geval van brand door schepenen gelast, verbeurt naar A 55 lijf en goed, volgens C 151 »hondertdusent steens.”

¹⁾ Den 1en Maart 1501 had o. a. zulk eene zetting plaats, waarin 157 huizen worden genoemd.

HOOFDSTUK III.

Burgerlijk recht en proces.

Voor al omtrent het materiele burgerlijke recht zijn de bepalingen in onze bronnen dikwijls zeer schaarsch. Geen wonder, zij hebben in hoofdzaak niet ten doel recht te scheppen, maar geldend recht voor de vergetelheid te bewaren. Zeer ingewikkelde toestanden komen niet voor; deze stelt men zich althans niet voor bij het maken van keuren, en welke regelen gelden in de telkens terugkeerende gevallen, acht men niet noodig uitdrukkelijk in eene keur te vermelden; dat kinderen van hunne ouders erven, welken invloed het huwelijk op het vermogen der echtgenooten heeft, dat een kooper verplicht is tot betaling en een verkooper tot levering, dit weten de schepenen en zullen ze wel desgeëischt uitmaken, al is er geene geschreven rechtsbron, die het hun gelast.

Ons noopt die soberheid der Vollenhoofsche bronnen, om andere, vooral Overijsselsche, stederechten te hulp te roepen en ook op het Landrecht nu en dan een blik te werpen, ten einde eene niet te frag-

mentarische voorstelling van het burgerlijke recht te krijgen.

De lezer houde echter in het oog, dat ook hier een overzicht van het burgerlijke recht te Vollenhove in den tijd onzer bronnen *doel* is. Alleen dit moet dus volledig zijn, uit andere bronnen wordt slechts tot toelichting geput ¹⁾. Onderwerpen, waarover de Vollenhoofsche keurboeken geene bepalingen bevatten, breng ik slechts bij uitzondering ter sprake.

§ 18. **Rechtstoestand der vrouwen.**

De vrouwen hebben bij de Germanen oudtijds rechte weinig zelfstandigheid gehad; hierover is men het eens, al zijn over de vraag, wat tot hare afhankelijkheid aanleiding gaf, de gevoelens verdeeld. Aanvankelijk stonden de vrouwen haar leven lang onder voogdij van haar vader, een mannelijken bloedverwant, haar echtgenoot. Mocht men in groote trekken aantekenen welke fasen er (niet overal, maar hier en daar) zijn doorlopen, voordat de tegenwoordige toestand werd bereikt, men zou het kunnen doen als volgt.

1e phase. Volkomen onmondigheid van de vrouw.

2e phase. Zij erlangt zelfstandigheid met betrekking tot verschillende rechtshandelingen, maar blijft in het algemeen onmondig. Zij behoudt dan ook een vasten voogd, dien zij echter somtijds zelve kan kiezen.

3e phase. Hare zelfstandigheid wordt regel; de gevallen waarin zij den bijstand van een voogd be-

¹⁾ Zoo is ook eene uitgebreide historische toelichting van elk leerstuk, zooals ze b.v. in eene Overijsselsche rechtsgeschiedenis zou passen, hier buitengesloten.

hoeft, zijn uitzondering. De vaste voogdij is nu vervallen; zoo vaak noodig, kiest de vrouw een voogd, of wordt er haar een gegeven, voor eene bepaalde rechtshandeling.

4e phase. De vrouwenvoogdij is verdwenen.

Zooals uit het volgende zal blijken, verkeerde men te Vollenhove in de 15e eeuw in de derde phase.

Keurboeken A 93, B 186, 187, C 181, 182 bevatten daaromtrent deze bepalingen. Heeft eene *weduwe* geene ouders, dan treden een of meer der schepenen als hare voogden op ¹⁾; heeft zij ouders of een voogd, aan welke de voogdij niet gevoegelijk kan worden toevertrouwd, zoo wijzen schepenen mombers aan, of een of meer hunner voeren de voogdij. In beide gevallen doet de voogd rekening aan de schepenen.

Naar aanleiding van deze artikelen doen zich verschillende vragen voor. Er wordt in één adem gesproken van weduwen en kinderen, en gezegd dat schepenen deze vermombereu zullen tot horen mondigden jaren. Mag men hieruit afleiden, dat slechts weduwen, die den leeftijd der meerderjarigheid niet hebben bereikt, onder voogdij staan?

In de tweede plaats, moet men uit de vermelding der weduwen alleen, opmaken dat andere meerderjarige vrouwen geen voogd hebben?

Ik zou beide vragen bevestigend willen beantwoorden. Men zou al zeer onnauwkeurig hebben gefor-

1) Er staat eigenlijk dat »de schepenen» zullen vermombereu, maar blijkbaar zijn hier enkele of één der schepenen bedoeld. Dit volgt uit den aard der zaak niet alleen (eene voogdij-administratie door 7 personen zou al te omslachtig zijn), maar vooral uit het slot van art. 182, dat de voogden verplicht rekening te doen »den schepenen oeren gesellen», m. a. w. hunnen medeschepenen.

muleerd, als men eene vermombering van de weduwe tot haar dood of haar hertrouw had bedoeld; en het zou moeilijk te verklaren zijn, waarom men hier van andere vrouwen zou hebben gezwegen, wanneer ook deze levenslang onder voogdij hadden gestaan. Bovendien in verschillende akten achter onze keurboeken treden vrouwen op met een *gecoren* voogd, zoo A 116, C 220, 222. In de akte C 220 is de optredende eene weduwe. De vaste voogden, waarvan in C 181 en 182 sprake is, worden niet *gecoren* (sc. door de persoon, die den bijstand behoeft, gekozen), maar *door de schepenen benoemd*; er moeten dus vrouwen en weduwen zijn, die geen vasten voogd hebben en de akten laten zich met de artikelen het best rijmen, wanneer we aannemen dat te Vollenhove heeft gegolden deze regeling. Het huwelijk maakt de vrouw niet mondig, maar brengt haar onder de voogdij van haar man. Sterft deze voor dat zij de meerderjarigheid heeft bereikt, zij blijft onder voogdij. De meerderjarige ongetrouwde vrouw of weduwe is mondig, maar heeft voor alle gerechtelijke handelingen den bijstand noodig van een voogd, dien zij daartoe kiest.

Deze laatste regeling zou dan niet slechts overeenstemmen met het jongere Overijss. Landrecht 1630, I, 2, a. 16, II, 4, a. 1 en Deventer Stadrecht 1642, II, 11, a. 12, III, 3, a. 1, maar ook met het recht van andere provincien uit den tijd der republiek.

Van de keuze van een voogd voor gerechtelijke handelingen, geven akten in het archief van Vollenhove ons verschillende voorbeelden. Ik haal een enkel aan. In 1402 droegen »Heyne Belyen sone en Mylle »syn echte wijf,» voor schout en schepenen van Vollenhove onroerend goed over. Nu kon ook eene ge-

trouwde vrouw geene gerechtelijke handelingen verrichten, zonder bijstand van eenen voogd. In den regel zal haar man van rechtswege als haar voogd zijn opgetreden. In twee gevallen moest zij echter een voogd kiezen, n.l. bij overdracht van onroerend goed met haar man en bij beschikkingen ten voordeele van deze; in het eerste geval kon haar man, in het tweede moest een ander gecoren mombler zijn. Deze beginselen ¹⁾ spreken uit de akten A 108, 111, C 221.

Ook in de akte van 1402 wordt de man vormlijk tot mombler gekozen, de vrouw treedt op »myt »Heynen vorsz. oren ghekoren mombaer den ze daer »koes voer ons mit hande ende myt monde ende oer »ghegheven wart als ordel ende recht wisede.» De vrouw zelve verklaart dus op vormlijke wijze ²⁾ wien ze tot voogd wenscht; een schepenvonniss maakt uit dat zij de keuze heeft gedaan zooals het behoorde en verklaart die geldig.

Omstreeks denzelfden tijd was de ontwikkeling niet in alle Overijsselsche steden even ver gevorderd.

In het *Kamper Boeck van Rechten* p. 4 wordt het geval behandeld, dat een man sterft, nalatende eene weduwe en kinderen. Eerst wordt geregeld de voorziening in de voogdij der kinderen, daarna vervolgt het artikel »ende de vrouwe, der kinder moder, de »solde na oers mannes doet bynnen viertyn nachte

¹⁾ Zij gelden ook naar verschillende jongere Geldersche bronnen

²⁾ Wat het kiezen met *hand* en *mond* hier beteekent, acht ik niet met zekerheid uit te maken. Het waarschijnlijkst komt het mij voor, dat oorspronkelijk met *de hand* eene festuca is overgereikt, of dat de vrouw en de voogd *junctis manibus* hun wil hebben te kennen gegeven.

»daer naest volghende twee goede mombern kesen.” Nemen de schepenen met de aldus gekozen mombers geen genoegen, dan stellen zij »by oeren vrienden” haar twee goede mombers »de oer guet wal verwarden, »also dat de vrouwen ghelic dien kinderen mombren »hebben soelen.”

Uit deze laatste zinsnede mag wel worden opge- maakt, dat het artikel, ofschoon de regeling makende naar aanleiding van weduwen, ze toepasselijk acht op alle vrouwen. Het vervolg van het artikel stelt buiten twijfel, dat alle vrouwen voogden hebben. »Noch »vrowen, noch joncfrowen, noch jonghe lude” (zoo lezen we daar) »echtscap te maken, dan bi oern mom- »bern,” en »wanneer vrouwen, jonckvrouwen of jonghe »lude mombern gekoren hebben, oft hun mombern »geset syn, die soelen mombern bliven.”

Er is dus geen sprake van voogden voor ééne be- paalde rechtshandeling, maar van vaste voogden ¹⁾.

Nog duidelijker wordt dit gezegd in het Stadrecht van Hasselt, p. 85. Eene ongehuwde vrouw n.l., wier vader sterft, eene vrouw wier man overlijdt, of wier voogd sterft of de stad verlaat, moet zich binnen 6 weken door schepenen mombers laten geven. Naast deze bepalingen staan andere over de voogdij van *onmondige* kinderen (p. 86) en de eerste slaan dus op *meerderjarige* vrouwen.

Minder algemeen wordt de verplichting om een voogd te hebben, aan vrouwen opgelegd te Zwolle a. 132, 133.

Deze artikelen toch verplichten tot het kiezen van

¹⁾ Een voorbeeld van het optreden eener weduwe met een voogd geeft eene akte van 1414, K. A. I, 132, no. 420.

mommers slechts »*weduwen* en *bestorven jonckvrouwen*, »*die liggende erve of coepschat* ¹⁾ hebben.

Het doel, dat men zich te Zwolle met de vrouwen-voogdij voorstelde, was blijkbaar, te waken tegen vreemdingen ten nadeele van haar zelve en hare erfgenamen. In de aangehaalde artikelen lezen we dan ook, dat vrouwen niet mogen *vertichten buten oeren mombaers*, die weer moeten handelen in overleg met den raad. Dit voorschrift wordt nog nader uitgewerkt in de artt. 216 en 225, waar aan vrouwen wordt verboden, zonder mombber erfnis (d. i. onroerend goed) te verkoopen, te vertien, te winnen ofte verliezen voor scepen of voor gherichte, en schenkingen onder de levenden te doen.

Niet zonder belang is eindelijk het recht van Geneuiden omtrent dit onderwerp. Wel is waar bevatten de uitgegeven bronnen slechts ééne bepaling daarover, maar deze geeft ons n. f. een stuk geschiedenis te zien. We lezen n.l. *Racer VI*, p. 70, in eene keur van 1390: »Voort meer, so en mach ghiene vrouwe haer »goet ghiftighen, het en si myt horen corenne mom- »baer, ende dese vorss. willecore wart ghewillecoert »int jaer ons Heren 1390 op sente Pauwels dach con- »versio. Ende wat daer voer gheschiet is sonder mom- »baer, dat blijft stadich, mar wat hier na gheschiet is, »dat en haelt ghen stade.»

Nu is het zeker niet waarschijnlijk, dat men in

1) *Coepschat* omschrijft *Gulden Boeck Kampen*, p. 99, als »alle silverenwerck koen ende hoy, vlass, ongesneden lynwant, »rogge ende molt wes daer meer is dan een vrouwe myt eenre »maget off een man een jaer behoefft, ende torff ende holt, des »gelyx speck ende ryntvleisch wes gecofft ende geslagen is nae »oere eens dode van man off wive.» Hier vertalen we het woord het best door *roerend kapitaal*.

Genemuiden den tegenovergestelden weg heeft bewandeld als overal elders, en de vrouwenvoogdij daar eene latere schepping is. Ik durf dus uit deze bepaling afleiden, dat men er aanvankelijk de vrouwenvoogdij in haar vollen omvang heeft gekend, dat men deze geheel heeft afgeschaft, maar in 1390 ingezien dat men te ver was gegaan, en dus voor enkele rechtshandelingen den verplichten bijstand van een mombler heeft hersteld.

Afgezien van de vrouwenvoogdij, verschilt ook in Vollenhove de vrouw in rechtsbevoegdheid eenigszins van den man. Zoo mag naar A 81 »Geen wyff enen »man *guet off tueghen* ten weer van der stadt »wilkeur." En ook in strafzaken is, zooals wij zagen, hare bevoegdheid om als getuige op te treden beperkt. Een man en eene vrouw mogen daarin getuigen, niet twee vrouwen.

§ 19. Minderjarigheid en voogdij.

Ten allen tijde hebben de Germanen ingezien, dat kinderen eene bijzondere zorg vereischten. De inrichting der Germaansche maatschappij trouwens, deed dien eisch dubbel gevoelen. Met de vrouwen hadden de kinderen de onweerbaarheid gemeen, maar een onderscheid tusschen beide moest alda de aandacht trekken. Wel de kinderen, niet de vrouwen zijn verstandelijk onrijp.

Zoodra de staatsorganisatie krachtiger werd, zoodra de steun van den sterken staatsarm, aan allen verleend, den grond voor rechtsongelijkheid van de lichamelijke sterken en zwakken deed wegvallen, verdween

dan ook, zij het langzaam, de vrouwenvoogdij, terwijl we de voogdij over minderjarigen in alle vroegere en latere bronnen terugvinden.

Vragen we ons allereerst af *hoe de minderjarigheid eindigt*, dan is het antwoord niet gemakkelijk te geven. In geen der oudere Overijsselsche bronnen komt eene bepaling voor over den *leeftijd*, *waarop men mondig wordt*.

Eerst eene Kamper sententie van 1532 maakt uit, dat men op zijn 18e jaar mondig is (B. v. R. p. 6). Latere bronnen stellen de meerderjarigheid op 25 jaar. (Landr. 1630, II 4, a. 1. Deventer 1642, III 3, a. 1. Zwolle 1794, III 3, a. 2 ¹).

Misschien mogen we, met het oog op de groote verwantschap van het Zwolsche recht met dat van Vollenhove in het algemeen, aannemen, dat ook hier heeft gegolden wat te Zwolle volgens O. K. a. 223 recht was, dat n.l. »gheen kint in Swolle mondich wesen (sal) »eer dier tijt datten scepenen dunket dattet kint also »wys si, dattet syn goet wal verwaren kan, ende hem »die scepene daertoe oerlof ghegheven hebben syn goet »te verwaren.»

Hiermee schijnt wel is waar eenigszins in strijd, dat C 181, 182 en 183 en de daarmee overeenstemmende bepalingen der andere keurboeken spreken van »mondige jaren»; dit doet aan een vasten leeftijd denken, waarop men meerderjarig wordt. Misschien echter is de oplossing te zoeken in eene rechtsgewoonte als die welke is geformuleerd in eene Zwolsche bepa-

¹) Dit is trouwens in de meeste provinciën en steden in later tijd de leeftijd waarop men meerderjarig wordt. In de middel-eeuwen eindigt de minderjarigheid overal vroeger.

ling ¹⁾, volgens welke »de mumbar, hy si gast oft »burgher, alse die kindere mundich sin, sal comen »op 't huis vor die mene schepene ende daer soelen »die kindere enen mumbar kesen dats den schepenen »ende den maghen van beyden siden wal ghenoghe.”

Men heeft willicht in de minderjarigheid twee tijdvakken onderscheiden, het eerste van geheele onmondigheid, eindigende op een bepaalden leeftijd (misschien van 12 jaar evenals te Zutphen), het tweede waarin de minderjarige een gekozen voogd had, vooral voor toezicht op het vermogen, en dat eindigde op een tijdstip door schepenen voor elk bijzonder geval te bepalen ²⁾. Ik geef dit echter voor niet meer dan eene gissing.

Of oudtijds *het huwelyk* in Overijssel mondig maakte, wordt ons niet met zoovele woorden gezegd. Zeker werden in later tijd, noch naar het Landrecht 1630, II 4, a. 1, noch naar Deventer 1642, III 3, a. 21, de gehuwde minderjarigen in alle opzichten met meerderjarigen gelijk gesteld. De laatste bepaling ³⁾ luidt: »den onmondigen so sich in den echten staet begeven, »sal mogen toegelaten worden, de vrije bedieninge van »beweechlicke goederen, jaerlixen renten ende incomsten, dan liggende grondt ende erffenisse sullen sy »niet mogen verkopen noch belasten anders als voorsz.

¹⁾ Bijgeschreven in Keurboek A en later doorgeschied. Dozy p. 131 noot 2.

Eene dergelyke bepaling komt ook in Geldersche bronnen voor, b.v. Zutphen I, B, § 71 en ook Kampen G. B. 103 heeft naar ik vermoed hierop het oog als het zegt: »Item hebben wy ghesat, »dat gheen mondich kynt en sal mombers kyesen, tenzy bi den »scepene ghemeenlic sonder arg.

²⁾ Vergel. Sachsensp. I 42, § 1.

³⁾ Het landr. stemt hiermee in hoofdzak overeen.

»is,» (d. i. met inachtneming der regelen voor minderjarigen in het algemeen gesteld).

Handlichting. Gelden bepalingen als die ik uit het oude Zwolsche keurboek aanhaalde, dan, zou men kunnen zeggen, is handlichting regel en eindigt elke onmondigheid daardoor. Wij plegen echter onder handlichting iets anders te verstaan, n.l. de toekenning van alle of eenige rechten van meerderjarigheid vóór den leeftijd, waarop naar den regel der wet de minderjarigheid eindigt. Ook in dezen zin heeft men ze vermoedelijk te Vollenhove reeds in 1435 gekend, althans in dat jaar »scheldt» iemand »die momberscap qwyt» van zijn zoon, d. i. ontslaat hij dezen van de voogdij (Keurb. A 113).

In denzelfden zin kwam zij ook in latere Overijselsche bronnen voor (Deventer 1642, III 3, a. 22. Zwolle 1794, III 3, a. 2. Landr. 1630, II 4, a. 1). In hoofdzaak stemmen deze bepalingen overeen. Het nauwkeurigst is die van Deventer, die aldus luidt: »onmondige die sich tot coopmanschap of eenich ampt »begeven willen ten minsten 20 jaeren out zynde, »waeromme hen noodich zyn mochte der momberschap »ontslagen te zyn eer sy 25 jaren out zyn, sullen »haer versoeck by schepenen ende raedt te kennen »geven; ende so verre schepenen ende raet goet dunct, »sullen de supplicanten van de momberschap ontslaen »ende zegel ende brieven geven dat sy mondich ver»klaert, copen ende verkopen mogen, sullende noch»tans erfgrondt ende vaste renten niet anders verkoft »worden als boven geschreven staet.»

In de beide andere bronnen heet dit het verleenen van Venia aetatis.

Het recht beschouwt dan de personen, zoolang de

minderjarigheid duurt, als onzelfstandig, als hulpbehoevend, en geeft hun beschermers en vertegenwoordigers.

Staande het huwelijk treden als zoodanig op, voeren de voogdij de ouders. Dit wordt, voor zoover ik mij herinner, nergens in de Overijsselsche bronnen met zoovele woorden gezegd en ook elders zwijgen de oudere keuren er in den regel over. Dat op de ouders bij beider leven de plicht rust hunne minderjarige kinderen te beschermen en op te voeden, spreekt trouwens zoozeer van zelf, dat het niet noodig is het uitdrukkelijk te bepalen, en ook gemis aan regeling van de macht over den persoon en het goed laat zich meestal niet gevoelen. Misbruik van tuchtrecht door ouders, zal wel altijd tot de zeldzaamheden hebben behoord, en vermogen hebben minderjarigen vóór den dood van vader of moeder ook oudtijds meestal niet gehad.

Over de voogdij der ouders staande het huwelijk heb ik dan ook hier geene bijzonderheden mede te deelen. Slechts mag ik er op wijzen, dat uit alle Nederlandsche vroegere en latere bronnen blijkt, dat de voogdij der ouders gedurende het huwelijk (die wij nu ouderlijke macht noemen) in aard niet onderscheiden was van hunne voogdij na ontbinding des huwelijks en van de voogdij van anderen. Wel heeft men ten allen tijde ingezien, dat de echtgenooten staande het huwelijk elkaars aangewezen controleurs waren bij de voogdij, terwijl een hunner na ontbinding des huwelijks toezicht kon behoeven, ook dat men ouders, of naaste betrekkingen in het algemeen, veilig eene meer uitgebreide macht kan toekennen dan anderen, maar een verschil *in aard* tusschen ouderlijke macht en voogdij hebben n. f. het Germaansche en het Oud-

Nederlandsche recht ook uit den tijd der republiek nooit gekend ¹⁾.

Dat eerst bij gebreke van ouders, of wanneer deze den minderjarige »niet nutte en sint», andere mombers werden aangesteld, zeggen onze Vollenhoofsche bronnen uitdrukkelijk (B 186, 187, C 181, 182).

Deze bepalingen leeren ons nog enkele belangrijke rechtsbeginselen, n.l. dat ook de ouders zoo noodig uit hunne macht kunnen worden ontzet; dat behalve de ouders slechts voogden voorkomen, door de schepenen benoemd; dat de schepenen òf een hunner òf een ander als mombber kunnen aanwijzen, en dat deze jaarlijks aan de schepenen rekening doet.

Uit C 190 k. schijnt af te leiden, dat de mombbers gekozen werden niet door de geheele schepenenbank, maar door de burgemeesteren.

¹⁾ Wel is men, toen men geraakte onder den invloed der Romeinsche rechtsleer, en der Romeinsche terminologie vooral, ook hier te lande gaan spreken van ouderlijke macht en voogdij, maar zonder aan die verschillende namen verschillende begrippen te verbinden. Om enkele sterk sprekende voorbeelden te noemen. De Groot handelt in zijne Inleiding t. d. H. Rechtsgel. I 6 over de *onbestorven kinderen* (d. i. wier beide ouders in leven zijn), I 7, over de *onbejuarde weezen* (d. z. »ouderlooze of vaderlooze »of moederlooze kinderen, zijnde beneden hun vijf en twintigste »jaar»).

Van de eerste, zegt de Groot § 1, komt *de voogdij* den vader toe. Behalve door huwelijk en handlichting § 5 »werd des vaders »voogdij ook geëindigd, zoo wanneer de vader zelve in voogdij »werd gesteld.»

Een der weinige bronnen uit den tijd der republiek, die een afzonderlijken titel over de ouderlijke macht bevatten, is het Geref. Landr. van de 4 bovenampten des Nymeegschen quartiers van 1686 T. XVI. Art. 1 zegt, »de kinderen zijn en blijven onder »de macht van de vader, ende de vader overleden zijnde, van »de moeder, tot dat zij mondigh of wettigh getrouwt zijn.» Art. 2 »Sonder dat haer van die *macht ende vooghdye* bevrijden kan, »dat sy sich in militairen dienst begeven». enz. Art. 3 »Ver-

Dit is al wat we omtrent de voogdij over minderjarigen te Vollenhove weten. Meer is ons daaromtrent uit andere Overijsselsche bronnen bekend.

Wat betreft de vraag wie voogd is, hebben we te onderscheiden tusschen het oudere en het nieuwere recht.

Het middeleeuwsche stadrecht vinden we vrij nauwkeurig in Kampen B. v. R. p. 4, 5, G. B. 101 vlg. Zwolle a. 223—224.

De langstlevende vader is voogd. Hem staat het vrij een mombler aan te wijzen, die hem na zijn dood zal vervangen. Doet hij het niet, de schepenen zetten na zijn overlijden mombbers, naar de bepaling van het Kamper stadboek in overleg met der kinderen magen ¹⁾.

Te Zwolle kan niettemin de langstlevende moeder met de kinderen in den gemeenen boedel blijven zitten

»mogens welcke *macht ende vooghdye* de ouders hebben de administratie van hunner kinderen goederen ende genieten de »vruchten ende opkomsten van deselve, sonder dat sy daarvan »rekeninge te doen gehouden zyn", enz. (Vgl. ook Statuyt v. d. Overmomborie Brussel 1657, a. 1.)

Men verliest dunkt mij dit historische feit te veel uit het oog, wanneer men betoogt, dat onder onze hedendaagsche wetgeving de langstlevende de voogdij verkrijgt bij de ouderlijke macht die hij behoudt en dus ook de eerste kan verliezen met behoud van de tweede. Mag men bij de dubbelzinnigheid der wet in deze, zooals ik geloof, de historische wording der rechtsinstellingen als middel van uitlegging bezigen, dan moet men veeleer aldus redeneeren: De langstlevende behoudt de macht die hij had, zij het onder een anderen naam; wordt de voogdij, zooals die macht nu heet, hem ontnomen, dan rest hem niets.

¹⁾ Naar Zwolle's oudste keurboek (p. 131, noot 2) volgde daar vroeger »dieghene die gheboren mumber is" den vader op, waarmede zeker de oudste naaste mannelijke bloedverwant van vaderszijde is bedoeld. In Kampen schijnt er een tijd te zijn geweest waarin de bloedverwanten de voogden benoemden. (Zie de doorgehaalde bepaling B. v. R. 5.)

en die administreeren onder toezicht van een of meer raadslieden daartoe aangewezen. Hertrouwt de moeder of beheert zij niet behoorlijk, ook de administratie van der kinderen goederen komt aan de benoemde members.

De nieuwere bronnen handelen over de opvolging in de voogdij in Landr. 1630, II 4, a. 2—4, Deventer 1642, III 3, a. 3—5, 9, Zwolle 1794, III 3, a. 17—20 en a. 5. Volgens deze zijn tot de voogdij geroepen:

1°. De bloedverwanten in de opgaande lijn in deze orde, vader, moeder, grootvader, grootmoeder. (Dat de moeder voor den grootvader ging, is althans te gissen. Vermoedelijk ging wel de grootvader van vaderszijde vóór dien van moederszijde en deze weer vóór de grootmoeder van vaderskant.)

Deze vrouwen-voogdessen hebben echter de bevestiging door het gerecht noodig, terwijl haar te Zwolle en te Deventer memberen kunnen worden toegevoegd.

2°. Voogden bij uitersten wil benoemd door ouder of grootouder.

3°. Naaste bloedverwanten, door den magistraat aangesteld of bevestigd.

4°. Bij gebreke van deze, andere bekwame personen benoemd naar Landrecht door den Drost of Richter, te Zwolle door schepenen ende raedt, te Deventer door »straetschepenen vander straten daer dat »erfhuys is, met raedt ende gevolgh van schepenen »ende raedt.»

Opdat de aangewezen magistraten in de gelegenheid zullen zijn aan de hun opgelegde verplichtingen te voldoen, wordt meermalen aan bureu en naaste bloedverwanten voorgeschreven, hun kennis te geven van

stergevallen, die voorziening in eene voogdij noodzakelijk maken.

Tot de voogdij is bekwaam, wie niet uitdrukkelijk is uitgesloten.

In de oudere bronnen vind ik als reden van uitsluiting slechts vermeld het vreemdelingschap, b.v. Kampen B. v. R. p. 5 »Voertmer hebben de scepen »ghesat ende ghewillcoert, dat neghien ghasst onser »borgher kinder vermombern sal van alsoelken guede »alse bynnen onser stat vryheyt ghelegghen is" ¹⁾. De grond zal wel hierin liggen, dat vreemdelingen niet aan de stedelijke rechtsmacht zijn onderworpen en hun beheer dientengevolge voor den stedeling minder waarborgen biedt. Juister zijn hierom jongere bepalingen, welke vreemdelingen als voogden toelaten, maar hun inheemschen toevoegen (Deventer 1642, III 3, a. 3, Zwolle III 3, a. 19).

Tot de aanvaarding, d. i. het op zich nemen van de voogdij, is iedere voogd verplicht, tenzij er voor hem redenen van versooning bestaan.

Hiervan wordt slechts melding gemaakt in de jongere bronnen.

Deventer 1642, III 3, a. 6 noemt »het voeren van »drie momberschappen of een anderen grond door schepen en raad billijk geacht;" t. z. p., a. 25 »het zijn van burgemeester, schepen of raad" ²⁾; te Zwolle 1794, III 3, a. 22, de ouderdom van 60 jaren of andere wettige redenen, ook hier ter beoordeeling van schepenen en raden.

¹⁾ Vgl. ook Kampen G. B. p. 103. Zwolle a. 223 A noot.

²⁾ Die reden van verontschuldiging wordt hierop gegrond, dat de magistraten zijn oppervoogden van alle onmondigen.

In het Landrecht 1630, II 4, a. 6, is slechts sprake van wettelijke redenen van excusatie, te beoordeelen door de overigheid ofte 'tgerichte.

De aanvaarding heeft plaats, althans volgens de latere bronnen, door het afleggen van een eed (Landr. 1630, II 4, a. 5; Deventer 1642, III 3, a. 11; Zwolle 1794, III 3, a. 8 en 24).

Naar het recht der meeste provinciën mocht geen voogd aan het goed der minderjarigen de hand slaan, alvorens zekerheid te hebben gesteld voor zijn beheer ¹⁾. In Overijssel gold die regel niet. Slechts vind ik dien vermeld te Zwolle in eene bepaling in Keurboek A bijgeschreven en weer doorgehaald (a. 223 noot) ²⁾.

In het Zwolsche stadrecht van 1794 wordt dien-aangaande alleen bepaald, dat de langstlevende, die der minderjarigen goed na hertrouw onder zich houdt, naar omstandigheden cautie moet stellen, terwijl er op zijne goederen eene stilzwijgende hypotheek rust.

Wel was ook in Overijssel de voogd verplicht tot het opmaken eener boedelbeschrijving.

Men zou kunnen zeggen, het recht dat in geheel Overijssel naar de latere bronnen geldt, wordt samengevat in eenē Kamper keur van 1613 (G. B. p. 256), die hierop neerkomt:

Zijn er voogden bij het leven van een der ouders,

¹⁾ Hij moet »een voirvanck doen,” het goed der kinderen »verborghen”, »verseeckeren”, »belegghen op tweeschatten erven.” In Holland is deze verplichting veelal vervallen, toen in de bewaring van het roerend kapitaal ter weeskamer de minderjarigen een anderen waarborg hadden verkregen.

²⁾ Dit ingevoegde artikel bevat meer voorschriften van het Overijsselsch recht geheel afwijkende, en ik betwijfel dan ook of het ooit Zwolsch recht is geweest.

dan moeten zij dezen een inventaris afvorderen; zijn de ouders overleden en is er geene boedelbeschrijving, dan maken de mombers die op in tegenwoordigheid der »naeste vrienden ten beyden zyden" (en te Kampen van de hoefftluyden in 't Espel).

Hiermee zijn te vergelijken en bijzonderheden van de latere regeling vindt men vermeld: (Hasselt p. 86. Landr. 1630, II 4, a. 5 en 6. Deventer 1642, III 3, a. 11. Zwolle 1794, III 3, a. 7, 17, 18, 25, 26, 28).

Wat het toezicht op den voogd betreft, de Overijsselsche bronnen spreken veelal van *mombers*, en veronderstellen dus dat er meerdere zijn. Niet echter, naar het schijnt, met dien verstande als in Drenthe, dat een administreert en de anderen toezicht uitoefenen. De nieuwere bronnen althans leeren ons uitdrukkelijk het volgende. Zijn er meer voogden benoemd (wat volgens Landr. 1630, II 4, a. 7, van den aard des boedels moet afhangen), dan administreeren zij te zamen, kunnen zoowel afzonderlijk als gezamenlijk ter vertegenwoordiging van den minderjarige optreden en zijn ieder voor het geheel aansprakelijk (Landr. 1630, II 4, a. 16).

De magistraat, die de benoeming heeft, kan echter één der mombers speciaal *met de bediening der goederen* belasten (Deventer 1642, III 3, a. 7; Zwolle 1794, III 3, a. 30).

Handelingen van toezicht van den magistraat komen bij herhaling voor, hetzij eene bijzondere »vergadering van gecommiteerden" er mee belast is (Zwolle 1794, III 3, 1) of »burgemeesteren, schepenen ende »raedt" oppervoogden zijn (Deventer 1642, III 3, a. 25).

Dat op de voogden rust de zorg voor den persoon en het goed van den minderjarige, spreekt van zelf; het eerste wordt zelfs in de meeste bronnen niet vermeld, maar slechts eene enkele toepassing gemaakt van het beginsel, waar de toestemming van de mombers tot het huwelijk der minderjarigen wordt vereischt (Kampen B. v. R. p. 5, G. B. p. 102; Deventer 1642, III 3, a. 22).

Minderjarigen zijn onbevoegd handelend op te treden zonder bijstand van hun voogd; dit zeggen oudere en jongere bronnen bij herhaling in verschillenden vorm, en aan dit voorschrift verleenen zij op onderscheiden wijze sanctie, b.v. Kampen B. v. R. p. 72: »Is overdraghen dat ghiene jonghe lude brieve gheven noch schult maken en soelen dan bij tweeen oeren naesten moeghen ende gheven zij anders brieve of makeden zy schult dan alse voirsz. is, daer en solde ghen gherichte over gheschien noch die schepen en wolden dair ghiene woirde van liden, mer dat sal staen ter schepen claringhe.»

Nog nader wordt dit omschreven Kampen G. B. 206, waar alle vorderingsrecht wordt ontzegd aan hen, die met kinderen in de macht van ouders of voogden eenig contract boven een bedrag van »een golden pont groet» hebben aangegaan.

In een privilege aan Kampen van 1420 ¹⁾ zeide de bisschop toe, dat vervreemding van onroerende goederen door onmondigen te Kampen woonachtig buiten hun voogden, door het geheele bisschoppelijke gebied als krachteloos zou worden beschouwd.

Te Zwolle mocht volgens O. K., a. 225, alleen de mondige man zonder momber iets wegschenken.

¹⁾ Racer O. G. VI, 314.

Te Deventer waren naar het stadboek van 1642, III 3, a. 19, en III 4, a. 6, niet slechts contracten, maar ook testamenten van minderjarigen zonder mombber, nietig.

Des voogden zorg voor het goed van den minderjarige omvat beheer en beschikking.

Wat het eerste betreft, de mombbers moeten de gereede penningen beleggen en ze mogen dit niet anders doen dan door aankoop van onroerende goederen (erven of renten) of door ze uit te zetten op rente tegen behoorlijke zekerheid. Zij zijn daarbij bovendien gebonden aan de goedkeuring van den stedelijken magistraat of op het platteland van drost of schout (Kampen G. B. p. 256; Landr. 1630, II 4, a. 15; Deventer 1642, III 3, a. 15, 16; Zwolle 1794, III 3, a. 31).

Is eene dergelijke belegging niet mogelijk, zoo moet de voogd van 3 maanden tot 3 maanden hiervan aan den magistraat kennis geven, op straffe van zelf rente schuldig te zijn.

Van de grondrente, voor minderjarigen gekocht, mag bij uitzondering door den heffer losbaarheid worden bedongen (Deventer eod. a. 17).

Geldbelegging buiten consent van schepenen en raad geschiedt op risico van den voogd, zoo zegt ten overvloede Deventer eod. a. 18 ¹⁾.

Wat het recht van beschikking aangaat, voor vervreemding van roerende goederen wordt in de nieuwere

1) Niet volkomen duidelijk is mij Zwolle O. K. a. 223 »ende »weer dier kinder enich die die mombaers verhoerde ende oëren »willen niet en deden, dien kinde solden die scepen syn goet »ontweldighen also langhe thent dat kint der scepen ende der »mombaer wille doet, ende dan zal dat kint syn goet weder »hebben.» Hier schijnt te worden verondersteld, dat de minderjarige zelf, en niet de mombber, het goed in handen heeft.

bronnen vereischt toestemming van aangewezen magistraten, volgens het Landrecht en het Zwolsche stadboek tevens publieke verkoop, volgens het eerste bovendien voorafgaande publicatie (Landr. 1630, II 4, a. 10, Deventer 1642, III 3, a. 13, Zwolle 1794, III 3, a. 35, 36).

Naar de laatste bepaling staan zelfs, met betrekking tot de vervreemding, alle roerende goederen, behalve meubelen en inboedel, met onroerende gelijk.

Voor vervreemding en bezwaring van onroerende goederen werd, reeds naar onze oudste stedelijke bronnen, consent van den raad of de schepenen gevorderd (Kampen G. B. p. 256; Zwolle O. K. a. 223), terwijl men naar het privilege van Urk van 1415, a. 27, »geenre weesen kynder goedt vercoopen (mocht), ten »sij bij den vier vierendeell'' (d. i. met toestemming der bloedverwanten van de vier zijden).

Ook volgens de nieuwe bronnen zijn hiervoor vereischt, toestemming van de magistraten (die alleen in geval van blijkbaar voordeel mag worden verleend), publicatie en openbare verkoop, naar het Landrecht »met insate ende verhogen bij brandende keersen'' (Landrecht 1630, III 4, a. 8 en 9; Deventer 1642, III 3, a. 12, Zwolle 1794, III 3, a. 35).

Volgens laatstgenoemd artikel is dezelfde vergunning gevorderd bij verhuring voor langer dan 6 jaar, terwijl verhuring voor langer dan den duur der minderjarigheid is verboden.

We hebben reeds enkele waarborgen voor een goed beheer leeren kennen.

Een der belangrijkste is nog te noemen, n.l. de rekening gedurende de voogdij.

Deze moet worden afgelegd, naar alle bronnen aan

het openbaar gezag, volgens enkele ten aanhoore van bloedverwanten, naar de oudere jaarlijks, volgens de jongere eens in de twee jaar (Kampen G. B. 256; Zwolle O. K. a. 223; Hasselt p. 86; Landr. 1630, II 4, a. 13; Deventer 1642, III 3, a. 24; Zwolle 1794, III 3, a. 27) ¹⁾.

Behalve deze periodieke rekeningen, wordt bij het eindigen der voogdij eene slotrekening gedaan, dit spreekt van zelf.

Implicite wordt het gezegd te Kampen B. v. R. p. 4, G. B. p. 103; immers de voogd moet bij het einde der voogdij uitkeeren wat hij heeft ontvangen, en dit kan niet worden uitgemaakt zonder rekening (Vgl. Zwolle O. K. a. 223; Landr. 1630, II 4, a. 15 en 16; Zwolle III 3, a. 37).

Naar de laatste bepaling moest de rekening worden afgelegd ten overstaan van gecommiteerden ²⁾. Op de rekening kon worden gebracht salaris voor den voogd, zoo dit hem toekomt. Dit schijnt geval geweest te zijn te Hasselt 1590, p. 86.

Te Deventer 1642, III 3, a. 8, kon aan de voogden, behalve aan de ouders, door de straatschepenen uitdrukkelijk salaris worden toegekend.

De vruchten moesten worden verantwoord, behalve door de ouders ingeval zij op het genot daarvan recht

¹⁾ Onder de waarborgen tegen plichtverzuim zijn eveneens te vermelden de straffen, op vele plaatsen bepaald tegen het nalaten van inventarisatie en andere verrichtingen.

²⁾ De zeker hoogst practische bepaling, dat de voogdijrekening moet worden afgelegd ten overstaan van het publiek gezag of van bloedverwanten, komt in onze oude bronnen veel voor. Ik noem ze practisch omdat, naar ik meen, in de meeste gevallen de meerderjarig gewordenen de noodige zelfstandigheid en vrijmoedigheid tegenover zijn voogd mist, en dus een zeer slecht beoordeelaar van diens beheer is.

hadden, zooals uitdrukkelijk was bepaald te Zwolle 1794, III 3, a. 12.

De vordering van den meerderjarige tegen zijn vroegeren voogd verjaarde naar Zwolle 1794, III 3, a. 41, in vier jaar.

De slotrekening werd afgelegd in elk geval, waarin òf de minderjarige mondig werd òf de voogdij van den voogd verviel. Dit laatste had plaats:

a. bij de benoeming van nieuwe mombers, ingeval van tweede huwelijk van den langstlevende der ouders (Landr. 1630, II 4, a. 3; Deventer 1642, III 3, a. 10; Zwolle 1794, III 3, a. 6 en 10).

b. bij afzetting van den voogd.

De bevoegdheid hiertoe berustte reeds volgens de oude stadrechten bij schepenen, of schepenen en raad (Zwolle O. K. a. 223, Kampen B. v. R. p. 5, G. B. p. 102). De laatstgemelde bepalingen schijnen, vreemd genoeg, te veronderstellen dat de aangifte, de klacht, uitgaat van den vermomberde zelve. De mombers moeten daarop worden gehoord.

§ 20. Voogdij over krankzinnigen en verkwisters.

Elk mensch, ik herhaal het, behoeft in het tijdperk zijner kinderjaren zorg, bijstand, vertegenwoordiging. Van daar dat eene regeling van de voogdij over *onbejaarden* in bijna geen recht, hoe onontwikkeld ook, ontbreekt.

Anders is het met de voogdij over meerderjarigen. Dat deze wegens geesteszwakheid of verkwisting bijzondere zorg behoeven, komt slechts eene enkele maal

voor, en een recht moet tot eene niet onbelangrijke mate van ontwikkeling zijn gekomen, voordat het zich de regeling van deze zeldzame gevallen aantrekt ¹⁾. Het kan ons dan ook geen groote verwondering baren, dat van de oudere Overijsselsche stederechten slechts twee van voogdij over meerderjarigen gewagen, en van deze twee slechts één in eenige bijzonderheden daaromtrent treedt.

Hasselt p. 86 zegt alleen, dat schepenen en raad manspersonen mombers mogen geven (setten), zoo zij dit noodig achten, welke mombers dan jaarlijks rekening hebben af te leggen.

Uitvoeriger zijn de bepalingen te Kampen G. B. p. 102, 103. Er wordt daar eerst in een artikel van 1388 gesproken over de verhoogding van weduwen en hare minderjarige kinderen, en vervolgens in één adem het volgende voorschrift gegeven: »Weert dat enen manne »syn wyff afstorve ende den schepenen ende sinen »vrienden duchte dat hy mombere behoeft, so sol- »den die schepen hem by sinen vrienden twee guede »momber setten, die syn ghuet ende synre kyndere »wal verwaren thent den scepen ende sinen vrienden »duchte, dat hy wys ghenoech weer syn ghuet selven »te verwaeren.

Deze samenkoppeling is voor ons van gewicht, omdat ze ons leert dat de momberschap over meerderjarige mannen in wezen niet verschilt van die over vrouwen en kinderen.

Juist het verband met het voorgaande is oorzaak,

¹⁾ Het is duidelijk, dat in de oud-Germaansche rechten zulk eene regeling te eerder kon worden gemist, omdat reeds het familierecht in het algemeen tegen dwaze vervreemding, althans van onroerend goed, afdoenden waarborg gaf.

dat hier slechts over weduenaars wordt gesproken. De bepaling schijnt echter niet dan de toepassing van een algemeen beginsel, dat we terugvinden op de volgende bladzijde in deze bepaling: »Voert hebben »scepene ende raet myt ore meynte overdragen, wat »lude die oer guet onnuttelic ende onwyslic to bren- »gen ende die raet inder waerheyt ondervinden konde, »dat zy nyet wys ghenoech en weren oer guet selven »te beleiden, den sal die raet mombare setten ende »zy over die kerke doen roepen" 1).

We zien dus dat het de raad is, die wegens verkwisting onder voogdij stelt en dat deze tevens de mombars benoemt 2).

Het gevolg der openbaar (in de kerk) afgekondigde voogdij, blijkt uit de tweede aangehaalde plaats, die aldus vervolgt »ende wes zy voer den dage dat zy »over die kerke gheropen worden schuldich weren, »dat solmen van oren guede betalen also veyer (?) als »oer guet reyket." Vroegere handelingen van den onder voogdij gestelde zijn dus geldig, latere zonder den mombars verricht niet (zoo zullen we hier wel a contrario mogen redeneeren).

Het blijkt bovendien zonneklaar uit het privilege van Frederik van Blankenheim 1420 3), dat ik boven aanhaalde, volgens hetwelk burgers en burgeressen van Kampen, »die oer gudt onwyslic verwaeren" en

1) Zie ook Hasselt p. 104.

2) Naar de eerstgenoemde plaats, dit zal men opmerken, is de beslissing en de benoeming bij de *scepene* en is de voorziening niet gegrond op verkwisting, maar op het algemeene feit dat iemand mombars behoeft. Het geldt daar echter een geval waarin, met het oog op de voogdij der kinderen, dubbele voorzichtigheid plicht is.

3) Racer VI, p. 314.

over wie schepenen en raad mombers gezet hebben »oer gude te verwaren”, hun goed buiten de stads-vrijheid niet mogen overdragen of bezwaren buiten tegenwoordigheid en zonder toestemming van hunne mombers. De bepaling heeft natuurlijk ten doel, aan eene beperking der handelingsbevoegdheid van den onmondig verklaarde kracht te verleen, ook buiten het gebied waar de uitspraak van schepenen en raad gezag heeft.

Eindelijk geeft de genoemde bepaling G. B. p 103 nog een waarborg tegen Jaden van verzet van den onder voogdij gestelden. Wanneer deze n.l. òf een van den raad, òf een der mombers met woorden of werken misdoet, zoo zet men hem in de stedelijke gevangenis, zoolang den raad goeddunkt »Ende *hierto* (d. i. bovendien) »sal hem die raet guede mombers »zetten.” Aan de voogdij kan hij dus door zijn verzet in geen geval ontkomen.

De jongere bronnen wijden ieder aan dit onderwerp slechts óéne bepaling, volgens welke men »stommen, »onsinnigen, onnoselen, opmakers ende verquistes »van hare goederen” mombere zal stellen en dat zij in het algemeen met minderjarigen zullen gelijk staan (Landr. 1630, II 4, a. 17; Deventer 1642, III 3, a. 2; Zwolle 1794, III 3, a. 3).

§ 21. Rechtsgevolgen van afwezigheid.

Ook omtrent dit onderwerp bevatten de meeste oudere rechtsbronnen slechts enkele bepalingen, die in twee categoriën zijn te splitsen, naar hare strekking in het belang van den afwezige zelve, of van zijne vermoedelijke erfgenamen.

De Hollandsche stederechten o. a. bevatten reeds menige voorziening op dit punt ¹⁾.

De Overijsselsche daarentegen vestigen, bedrieg ik mij niet, slechts op ééne zijde van de afwezigheid het oog. Zij beschouwen deze n.l. als eene *noetsaecke* (zooals het elders heet *nootsinninghe*, *sinne*) d. i. eene geldige verontschuldiging o. a. voor niet verschijning in rechte. Fatale termijnen loopen niet tegen een afwezige. Heeft hij zelf in rechte aan te spreken, de gelegenheid daartoe staat hem open na zijne terugkomst, en vertrekt hij spoedig weder, hij behoeft zelfs de gewone terechtzitting niet af te wachten. Wordt tegen den afwezige eene vordering ingesteld, er worden voorschriften gegeven teneinde hem zoo mogelijk daarmede in kennis te stellen.

De artikelen der oude stadrechten, die dit onderwerp betreffen, zijn de volgende.

Zwolle O. K. a. 114 zegt, dat wie varende of wanderende is, kan doen dagvaarden en kan worden gedagvaard buiten de »meyne boeden.” Die bepaling slaat wel niet rechtstreeks op afwezigen, maar mag hier worden vermeld omdat ze, kan men zeggen, strekt ten voordeele van hem, die dikwijls afwezig moet zijn.

¹⁾ B.v. *in het belang van den afwezige*: a. voorziening in het beheer (Oudewater O. K. 62 en 63, Cost. v. Vlissingen C. VII, a, 12); b. Zijne vertegenwoordiging bij boedelscheiding (Leiden 1450, I 8, Handv. v. ZuytHoll 1314, v. d. Eyck p. 124, Handv. v. Papendrecht 1387, v. d. Eyck p. 346); c. Schorsing der verjaring te zijnen behoeve in menigen zin (Dordt v. Mieris II 155, Dordt O. K. a. 62, Rbr. v. Dordt I 211, II 165, Delft O. K. a. 253, Leiden 1406 I a. 1, Heusden v. M. III 635, C. v. 's Gravenh. a. 13); *in het belang der vermoedelijke erfgenamen.*, bepalingen die hem de in bezitneming van de goederen van den afwezige veroorloven (Matthyss. p. 178, Rbr. v. Dordt II 86, de Groot Inl. I 10 § 5, Obs. op de Groot I 16).

Drie bepalingen behoeden den afwezige voor versteknadeelen en voor de gevolgen van het verloopen van een fatalen termijn.

In de eerste plaats eene Vollenhoofsche, Kb. B 93, C 108. Het artikel betreft het geval, dat iemand *gepand* wordt (er bij hem beslag wordt gelegd) en men »pandweringe doet op des mans komste” (d. i. dat iemand opschorting der verdere daden van uitwinning vordert tot de terugkomst van den gepande, die afwezig is). De executie wordt dan geschorst, terwijl den gepande de gelegenheid openstaat, om tot den dag na zijn terugkomst na de hoogmis door voldoening van het verschuldigde de uitwinning te stuiten.

Vervolgens eene plaats van het Kamper Dig. Vet. p. 32. »Alle borger ende inwoenre die den anderen »willen doen bieden dat ierste bot, sullen coemen »des dinxedages of des donredages voir middage als »die clocke gelut is in die scepenkamer of voir dat »raethuus ende laten dat van den baden teyken(en) »uutgesacht noetsaken of iemant uut der see of van »buten in queme, dat men den allikewel solde aent »recht hebben ende bieden nae older gewoenten.”

Het bod (de oproeping, dagvaarding) behoorlijk gedaan, heeft ten gevolge, dat men tot eene volgende proceshandeling ¹⁾ kan overgaan, ook al is de opgeroepene niet verschenen. Is echter de opgeroepene afwezig, zoo moet hij na zijne terugkomst nog in de gelegenheid worden gesteld, op de oproeping te verschijnen.

Eindelijk Zwolle O. K. a. 318. Wordt iemands goed buiten zijne tegenwoordigheid bezet (in beslag

¹⁾ Soms eene tweede oproeping, soms eene handeling van executie.

genomen), dan geeft de schout dezen met den bode hiervan kennis. Is nu degeen, tegen wien het bezet is gedaan, binnen 's lands en verzet hij zich niet binnen 6 weken, dan gaat de executie voort. Implicite wordt dus gezegd, dat tegen een afwezige deze termijn van zes weken niet loopt.

In al deze gevallen kan men voor de belangen van den afwezige waken, zonder die van anderen te krenken.

Zijn beide niet vereenigbaar, zoo moeten naar sommige bepalingen de eerste wijken.

Er bestaan n.l. zekere verplichtingen van bureu bij den bouw van huismuren ¹⁾. Met het oop hierop moet men zijn buurman van een voorgenomen huisbouw aanzegging doen. Is deze afwezig, zoo geschiedt de aanzegging (naar Zwolle O. K. a. 246) aan twee schepenen in de straat waar men bouwen wil, met hetzelfde gevolg als anders aan den persoon zelven ¹⁾.

Ik herhaal, deze bepalingen beschouwen de afwezigheid slechts van ééne zijde en we vinden geen bijzondere rechtsgevolgen toegekend aan eene afwezigheid van zoo langen duur, dat zij een vermoeden van overlijden vestigt ³⁾.

§ 22. Huwelijksvorm.

De huwelijksvorm bij de Germanen hing nauw samen met hunne begrippen omtrent den rechtstoestand der vrouw en met de contractsvormen.

¹⁾ Vergel. hierna § 28.

²⁾ Vgl. Deventer 1450, p. 140, 1486 p. 171.

³⁾ Behoudens die hierna vermeld p. 175 noot.

Geen huwelijk zonder voogdij van den man over de vrouw. In den tijd dus, waarin de onmondigheid der vrouwen nog in volle kracht was, geen huwelijk zonder overdracht van de voogdij door den voogd aan den man.

In dien tijd kwam het huwelijk tot stand door eene dubbele rechtshandeling, *de verloving* (de toezegging van de opdracht der voogdij), het *huwelyk* (die opdracht zelve, gevolgd door het voeren van de bruid naar de echtelijke woning).

Beide hadden plaats met inachtneming van voorgeschreven of gebruikelijke vormen, ongetwijfeld deels strekkende om de bedoeling en de beteekenis van de handeling buiten twijfel te stellen, deels om het bewijs daarvan te verzekeren.

Toen de voogdij over vrouwen was verzwakt, bleven vele van de oude vormen in gebruik, behield men in het bijzonder de dubbele rechtshandeling, verloving en huwelijk.

De handeling, waardoor het laatste wordt voltrokken, was de samenleving, streng genomen de bij-slaap ¹⁾, maar deze schiep alleen dan een huwelijk, wanneer was voorafgegaan de verloving, dat is de rechtskrachtige verklaring der huwelijksbedoeling.

Dat er in de middeleeuwen en hier en daar zelfs later niet meer werd vereischt, daarvoor zijn ons uit

¹⁾ Mij komt het voor, dat eerst deze eigenlijk het huwelijk schiep. Verloving met daarop gevolgte concubitus maakten naar tal van bronnen den echt, dit staat vast. Dat men in een aantal andere sprak niet van den concubitus, maar van het »te bedde gaan» of nog ruimer van het betrekken van één huis, zal wel hieraan zijn toe te schrijven, dat, ook in eene niet fijn beschaafde maatschappij, de welvoegelijkheid de mogelijkheid van bewijs binnen zekere grenzen houdt.

verschillende provinciën overtuigende blijken bewaard. Ik ontleen een enkel voorbeeld aan het Geldersche recht ¹⁾. Op een dag in het jaar 1547, wilde zekere *Jan Aelbertz* eene dochter uit haar moeders huis halen, en toen deze er zich tegen verzette, antwoordde hij: »ick wil se mit my nemen, *want idt is myn »echte getrouwede wiff.*

Getuigen verklaarden dat die dochter, *Geertyen Peters* »een eerlicke persoen was *eer sy van Jan Aelbertss getrouwet is geweest.*”

Wij kunnen aan de beteekenis dezer woorden moeilijk twifelen, te minder omdat we weten wat er in hetzelfde jaar bij het ziekbed van Geertyen is voorgevallen.

Een kapelaan kwam haar de laatste sacramenten toedienen. Jan Aelbertsz stond er bij en de kapelaan vroeg hem »Johan hoe staet gy met Geerten”? Johan antwoordde hierop: »dat weet Geertyen soe woell als »ick, *dat ick oer getrouwet heb*; en zeide vervolgens tot Geertje: »Geertyen, *laet den penninck syn daer »ick u mede getrouwet heb.*”

Geertje richtte zich toen op in haar bed, en tastte in haren rok »ind hefft (zoo vervolgt het verhaal) »uth »oeren buydell getogen eynen snaphaen, die een scheer»tyen had, ind hefft den Jan vurss. in zyn hant ge»daen ind Jan voorss. dede denselven snaphaen Geer»tyen wederom ind seyde *Ja Geertyen, dit is den »snaphaen daer ik u mede getrouwt heb*, ind soe »vroech als gy gesont bynt, soe will ick voert der »heyliger kerck voldoin ind u toe kercken leyden.”

Het is volkomen duidelijk, hoe zich de zaak heeft

¹⁾ G. v. Hasselt, Arnh. Oudh. I, p. 45.

toegedragen. Op verloving door middel van eene godspenning is concubitus gevolgd. Deze is niet als ontuchtig te beschouwen, maar heeft met huwelijksbedoeling plaats gehad en dus de vrouw gemaakt tot het *echte getrouwede wiff* van den man.

Deze zelfde plaats doet ons zien, dat de kerk de copulatie zonder kerkelijke inzegening als eene zonde beschouwde, waarvoor absolutie moest worden gekocht. Immers de kapelaan zeide tot Jan Aelbertsz »Jan, soe bent gy my een absolutie schuldich toe betalen, ind hefft van stonden an synen buedell of »stesse opgedaan ind oin die absolutie betaelt, in »heer Herman (de kapelaan) hefft van stonden die absolutie gescreven, caet.”

De kerk moedigde de kerkelijke solemnisatie van het huwelijk aan, en schreef ze voor, reeds lang voordat zij die als eenigen bewijskrachtigen vorm erkende.

Een niet onbelangrijk blijk van die aanmoediging vinden we in eene akte van 9 Dec. 1404 ¹⁾. Paus Innocentius VII heeft vernomen, dat eenige Kamper zeevaarders in het begin van April vertrokken om in November of daaromtrent terug te keeren, waarop de Advent en daarna de Zondag Septuagesima volgden. Dit was oorzaak dat hun huwelijk, ofschoon *behoorlijk gesloten*, niet kon worden *gecelebreerd*. Hij gelast den Bisschop van Utrecht, toe te laten dat hun huwelijken binnen dien tijd worden gecelebreerd.

Nu we van elders weten, dat de concubitus, met uit de verloving gebleken huwelijksbedoeling, het huwelijk tot stand bracht, geven ons de Overijsselsche stederechten genoegzame gronden om aan te nemen,

¹⁾ O. A. Kampen I, p. 115.

dat de rechtsgebruiken hier dezelfde zijn geweest. Vooral de bepalingen tegen weelderige feestmalen geven ons hier licht.

Zij onderscheiden tweeërlei, het »struwen van de bruyt'' (d. i. het trouw beloven aan haar, de verloving) en het »te bedde ghaen.''

Het Vollenhoofsche keurboek A spreekt alleen van de eerste handeling (a. 72). De bruidegom mag bij gelegenheid zijner bruiloft zijne vrienden tot een gelag nitnoodigen *voordat hij de bruid trouwt*; daarentegen *wanneer die bruidegom comet tot der bruet huys ende sall sie truwen*, dan mag daar niemand blijven eten.

Duidelijker spreekt vooral het Zwolsche Keurboek a. 152. »Wanneer dat een bruiloft ghemaket is'', zoo lees ik daar, »soe moet die brudegom wal gaen in »dat wynhuys of in die biertaveerne ende drinken daer »een gelach *to wyncoop* ende dat moet die brudegom »wel ghelden.''

Dergelijke bepalingen komen ook voor Deventer 1450 p. 159, 1486 p. 168-169; Kampen B. v. R. p. 7.

Als wyncoop wordt het bruiloftsmaal daar niet uitdrukkelijk betiteld, maar toch komt ook in Kampen eene zeer opmerkelijke bepaling voor, n.l. de volgende: »wanneer gheschiedt eene bruitlocht tusschen man ende »wyf, daer verbede wie alle cost van hanschoen to »nemene wanneer men si trowet.'' Bedenken we nu dat de handschoen tot de meest gebruikelijke »*arrhae*'' behoorde, dan is het ons duidelijk, dat zoowel de *wyncoop* te Zwolle als de *handschoenen* te Kampen wijzen op het »struwen'' (d. i. de verloving) als eene *rechtshandeling*.

Dit had dan ook tweeërlei rechtsgevolg. Vooreerst verplichtte het tot het huwelijk. Dit volgt middellijk

uit Hasselt p. 69 en Kampen B. v. R. p. 8, G. B. p. 105. Naar de eerste bepaling verbeurde eene boete wie een ander »trouwe an teghe" (in rechte beweerde dat de ander zich aan hem had verloofd), en dit niet kon bewijzen.

Naar de andere moet een man, die zich van eene verloving wil afmaken, door de bewering dat hij met eene nicht zijner verloofde gemeenschap heeft gehad en de verloving dus incest is, dit bezweren met elf burgers als eedhelpers ¹⁾.

Waarvoor *hier* deze verontschuldiging, dit bewijs, *daar* het aantijgen der trouwe, wanneer niet eene regelmatige verloving tot hare nakoming verplichtte.

Het tweede gevolg der verloving was, dat zij den lateren concubitus tot huwelijksvoltrekking stempelde.

Immers niet meer was hiertoe vereischt. De zoo-even aangehaalde Kamper keur, die over het trouwen handelt, vervolgt aldus: »ende verbeden, soe wanneer »si te bedde ghaen, hekede (snoeken), hoenre of wyn »daer te brengen." En de Zwolsche bepaling houdt in, dat wanneer na het eerste gastmaal de bruiloft wordt uitgesteld, geen tweede onthaal zal mogen worden aangeboden »eer des avendes dat men se te bedde »nemet" ²⁾.

Het zal wel ontwijfelbaar wezen, dat het hier geene onkieschheid van uitdrukking geldt. Men zou den huwelijksdag anders hebben omschreven, of althans niet altijd aldus hebben aangeduid, wanneer het wezen der huwelijksvoltrekking in iets anders had bestaan

¹⁾ Zie daar den uitvoerigen inhoud van den eed en vergel. X. IV 13.

²⁾ Vgl. ook Hasselt p. 54.

dan juist in de fysieke consummatio matrimonii ¹⁾.

Nog eene andere Zwolsche keur, a. 180, komt ons in deze meening versterken.

Als in andere provincien, zoo begon met zich ook hier aldra te kanten tegen *heimelijke huwelijken* en nu is het opmerkelijk, dat men de tegenwoordigheid der bloedverwanten of andere vrienden vorderde bij *de verloving*, niet bij *de huwelijksvoltrekking*. Waarom dit, zoo niet omdat de laatste uit haar aard onder vier oogen plaats had?

Het artikel, waarop ik het oog heb, luidt aldus: »Enich man of vrouwe, joncfrou of knecht, die won- »achtich sin binnen onser vriheit, die heymelike trouwe »doen (daer oerre beyder moghe niet bi en sin, of »en hadden si ghene maghe, so moeghen se goede »lude daer aver nemen die oer vrende sin), die ver- »liesen elckerlick ende al dieghene die over dier hey- »welcker trouwe sin ²⁾ teghen die stad viertich pont.»

Zoo was dus de oude rechtstoestand. Eene belangrijke wijziging hierin blijkt ons uit de latere bronnen (Deventer 1642, III 1 vlg.; Zwolle 1794, III 1 vlg.; Landr. 1630, II 1 vlg. ³⁾).

1) Vandaar dan ook, dat naar het Giethoornsche St. Maartensrecht, Racer IV, p. 220, a. 7, een vrij man, die desbewust eene St. Maartens vrouw neemt, St. Maartens man wordt, *soo vro als hy by haer te bedde is*.

2) Dat »trouwe» kan worden bewezen »mit ghoiden luden, »diet witlic ende cundich is,» zegt ook Zwolle O. K. a. 216, n. 3.

3) Zoo eerst deze bronnen, verschillende vragen, het sluiten van het huwelijk betreffende, uitvoerig behandelen, vindt dit zonder twijfel zijn grond hierin, dat men vroeger van vele vragen de oplossing zocht in het Can. recht.

Dat voor het geestelijke gerecht behoorden »de saken belangende

Deze bepalingen komen hierop neer. Eene rechtskrachtige verloving kon slechts plaats hebben per verba de praesenti, door minderjarigen ten overstaan en met toestemming van hunne ouders of voogden, door meerderjarigen ten overstaan van minstens twee bloedverwanten van elke zijde of althans van twee eerbare mannen voor elke partij ¹⁾.

Wilden de verloofden tot een huwelijk overgaan, dan moesten zij zich vervoegen »by den kerkendienaer »of by de overigheid harer residentie'' (Landr.); »bij »de gecommiteerden van den Nederduitschen Gereformeerden kerkeraad of ook bij den Walschen Kerkeraad'' (Zwolle); »bij de vergaderinge der commissariën over de echtsaken'' (Deventer).

Zij moesten deze verzoeken, de vereischte drie afkondigingen te doen plaats hebben ²⁾, die gewoonlijk geschieden in de kerk.

Waren de proclamatiën zonder stuiting afgeloopen ³⁾, dan volgde de kerkelijke inzegening en zij *moest volgen binnen zekeren termijn, op straffe.*

»rechtschap, brutscap, ebrekerie,'' zegt ons o. a. Winhoff (Chalmot p. 364).

Vandaar ook (Deventer 1486, III 1) »nymant van onsen burgeren inwoeners ofte ondersaten en sal den anderen van euniger »erfnissen, woe die geloedet is, of van eennigen anderen saeken »anspreken ende vervolgen, anders dan voer scepenen ende raet »der stad van Deventer, *uytgesecht van trouwe.*''

¹⁾ Voor de laatsten; de meerderjarigen is de verloving zelfs rechtskrachtig, al is ze niet in tegenwoordigheid van getuigen voltrokken.

²⁾ Voor personen uit verschillende plaatsen moesten de afkondigingen geschieden op hun woonplaatsen, eveneens op de vroegere woonplaats voor hen die geen jaar en 6 weken in de stad gewoond hadden.

³⁾ Naar een resolutie van 1644 (Nadere reglem. no. 9), kon de stuiting rechtskrachtig plaats hebben tot op het oogenblik der inzegening.

Tot de huwelijksinzegening waren geene andere dan de met name genoemde kerkedienaren bevoegd. Nog in 1698 werd bij Landdagsordonnantie aan de Menno-nieten ingescherpt, het verbod om te trouwen anders dan in de gereformeerde kerken of voor de magistraten, schouten of richteren.

Ten overvloede zegt nog een advies van 1716 ¹⁾, dat het strijdig is met de wetten, »van zulke (trouw) »beloften alleen met bijslaapen te bekragtigen” ¹⁾. Indien echter de man voor de solemnisatie stierf, kwam een reeds verwekt kind ten volle op in 's vaders nalatenschap (Landr. 1630, II 1, a. 10; Zwolle 1794).

§ 23. Huwelijk, vereischten en beletselen.

Gaan we nu de positieve en de negatieve vereischten voor het huwelijk na, dan treft ons allereerst in de meeste bronnen, het ontbreken van bepalingen omtrent den leeftijd daarvoor gevorderd. Slechts Deventer 1642, XII 1, a. 16, vordert voor mannen 14, voor vrouwen 12 j.

Een vorig nog bijstaand huwelijk, belet een later. Onze Overijsselsche bronnen maken veelal het onge-

¹⁾ Strubberg Overijss. Advysb. III, 420 vlg. Het gold een geval, waarin iemand verklaarde zich verloofd en trouwbeloften gegeven te hebben »bestaande in 3 rijksdaalders en een goud-gulden en dat die trouw al voor zes jaaren door byslaapen hadde »bevestigd.”

¹⁾ Hiermee stemt ook overeen eene bepaling, met eene jongere hand bijgeschreven in het stadboek van Hasselt p. 104, »die nu »voertaen in onechtschap, *sonder solemnisatie*, bij malckanderen »blyven sitten, boven de tyt van sess weken, sullen nyet alleene »voor onchte worden gehouden maer oock der stadt ver- »bueren thyn goltg.”

oorloofde hiervan uit, door zeer strenge strafbepalingen tegen bigamie. Deventer 1450, p. 147, Zwolle O. K. a. 182, Kampen G. B. p. 106 stellen daarop de doodstraf, »so solde men den manne dat hoefft »affhouwen, ende dat wyff levendich graven», zegt de laatste plaats ¹⁾.

Ook voor eene volgende zelfs voorwaardelijke veroving is een bestaand huwelijk een beletsel naar Deventer 1642, III 1, a. 31. »Diegene,» zoo zegt het artikel, »so alle godlicke wetten ende eerbaerheyt ver»getende, aan meer dan eene persone sich verloven, »ofte *op het afsterven van haer tegenwoordige ehe»genote willen trouwen*, deselve sullen trouw- en eer»loos gehouden ende by schepenen ende raedt aen lyf »ofte goet gestraft worden ende uyt dese stadt ende »derselver vryheyt ten eeuwigen dage verbannen zyn.»

Een vorig, door den dood ontbonden, huwelijk kan gedurende eenigen tijd een beletsel zijn voor een volgend. Naar de nieuwere Overijsselsche bronnen duurde deze rouwtijd voor den man vijf, voor de vrouw negen maanden (Landr. 1630, II 1, a. 9; Deventer 1642, III 1, a. 11; Zwolle 1794, III 1, a. 14). De sanctie van dit verbod is eene strafbepaling.

Bloed- en aanverwantschap binnen zekeren graad verhindert een wettig huwelijk. De verbodsgarden strekken zich, naar de Overijsselsche bronnen uit den tijd der republiek, verder uit dan bijna overal elders

1) Vergel. Zwolle 1794, IV 3, a. 37. Alleen wanneer de eene echtgenoot lang afwezig blijft, kan na verloop van zekeren termijn, en na behoorlijke informatie, aan de verlatene het aangaan van een ander huwelijk worden vergund. (Landr. 1630, II 1, a. 18).

hier te lande. Niet slechts tusschen personen, die elkaar in de rechte lijn bestaan of in de zijlinie tot in den vierden graad, is het huwelijk verboden, maar ook »sullen niet onder malkanderen houwelyken de »oomen met hare nichten, noch de moeyen met hare »neven, noch derselver kinderen ende kintskinderen »in infinitum, also (en die grond is opmerkelijk) oomen »ende moeyen ten respecte van hare neven ende nichten »staen in plaetse van vader ende moeder” (Landr. 1630, II 1, a. 13; Deventer 1642, III 1, a. 19 en 20; Zwolle 1794, III 1, a. 24).

Vershil van godsdienst was in Overijssel naar het wereldlijke recht n. f. nooit een huwelijksbeletsel, maar ééne bepaling daaromtrent verdient toch, dunkt mij, uitdrukkelijke vermelding, n.l. die van Zwolle 1794, III 1, a. 14, o. a. bepalende, dat de aangifte van een huwelijk tusschen een roomschgezinde en een geformeerde niet wordt aangenomen, tenzij blijke van den eed, dat zij hunne kinderen in den gereformeerden godsdienst zullen opvoeden.

Ook over de huwelijks toestemming handelen slechts de jongere bronnen in de aangehaalde artikels. Zij vorderen voor personen beneden de 25 jaren toestemming van ouders of voogden. Die boven de 25 jaren moeten de toestemming verzoeken; wordt deze geweigerd, met name aangewezen magistraten hebben de beslissing.

Dezelfde bronnen regelen de stuiting van het huwelijk en dragen het onderzoek naar de rechtmatigheid hiervan aan bepaalde lichamen op.

§ 24. Ontbinding van het huwelijk.

Zoolang het Canonieke recht in Overijssel van kracht was, kon daar, zooals van zelf spreekt, geene echtscheiding worden toegelaten. Wel daarentegen scheiding van tafel en bed, die door den officiaal werd uitgesproken, blijkt eene akte van 1574 ¹⁾, waarin eene vrouw er zich op beriep »dat zij bij sententie van de officiaal des Bisdoms van Deventer van haren man zoowel in de cohabitatie des persoons als administratie der goederen gescheiden was.”

Eerst naar de jongere bronnen ²⁾ is echtscheiding toegelaten, op grond van overspel en van kwaadwillige verlating. Zij wordt uitgesproken door schepenen en raad, die eveneens »om erheffelijke redenen” de echtgenooten van tafel en bed gescheiden kunnen verklaren.

§ 25. Rechtsgevolg van het huwelijk met betrekking tot de personen der echtgenooten, en hun goed.

Ook in Overijssel werd de man van ouds beschouwd als mombler van zijne vrouw, dit is niet twijfelachtig.

Het blijkt vooreerst uit verschillende bepalingen over de vrouwenvoogdij. Waar deze veelal gemaakt zijn voor de *jonkvrouten* en *weduwen*, ligt de vooronderstelling voor de hand, dat *de gehuwde vrouw* van rechtswege een mombler had en dat kan wel geen ander zijn geweest dan haar man.

¹⁾ Reg. v. Overijss. oork. no. 814.

²⁾ Land. 1630, II 1, a. 19, 20; Deventer 1642, III 1, a. 29 vlg.; Zwolle 1794, III 1, a. 28 vlg.

In de tweede plaats volgt het uit vele oorkonden. Om eene enkele te noemen: in eene overeenkomst van 1394 tusschen den bisschop van Utrecht en den heer van Almelo, zegt Bathe Jonkvrouwe te Almelo op te treden »by wille ende mit hande *mys mans ende mombers*”¹⁾.

Later gold hetzelfde meer uitgewerkt. Zoo zeggen ons Deventer 1642, III 2, a. 8—10²⁾. »Door bevestiginge des houwelix werd de man gehouden voor »voogt of mombes syner huysvrouwen, om voor haar »in recht te spreken, alle hare rechtsaken ende schulden te vorderen, hare goederen te bedienen, over »alle roerende goederen te kopen ende verkopen, »also (N. B.) dat de vrouwe nae des mans doot voor »de halve schult, door den man gemaect, moge aengesproken worden, ten ware bij houwelix voorwaerden »over de bediening der goederen anders ware bedongen enz.”

De voogdij gaf den man in de eerste plaats macht over den persoon der vrouw.

Het recht tot eene modica, en misschien zelfs tot eene vrij gevoelige castigatio van de vrouw, schijnt hem niet onthouden. Immers naar Kb. A*³⁾ is er van bestraffing van den man deswege slechts sprake, wanneer hij ook na herhaalde waarschuwing door de schepenen zijne vrouw dermate mishandelt, dat zij de buren te hulp roept.

Onroerend goed mocht geen der echtgenooten vreemden zonder gemeen gerechtelijk consent. Schul-

1) Dumbar Anal. II, p. 339.

2) Waarmee overeenstemmen Zwolle 1794, III 2, a. 7—10; Landr. 1630, II 2, a. 4 en 5.

3) Hierboven p. 26 noot.

den door de vrouw gemaakt kwamen alleen dan ten laste van den man, wanneer zij die als openbare koopvrouw had aangegaan, of het huisschulden waren.

Ook op den vermogenstoestand der echtgenooten deed het huwelijk zijn invloed gelden ¹⁾. Reeds naar de oudste Overijsselsche rechtsbronnen vestigde het huwelijk gemeenschap van goederen.

Om de plaatsen, die hierop betrekking hebben, wel te verstaan, dienen we echter vooraf met een woord te spreken over de *voordeelgoederen*.

In den boedel van elk echtpaar bevinden zich goederen, die uit hun aard slechts door een der echtgenooten kunnen worden gebezigd, andere welke voor elken langstlevende onmisbaar zijn.

In verschillende streken treffen we nu de bepaling aan, dat de langstlevende bij de verdeeling van den boedel onder den naam van voordeelgoederen vooruit geniet en deze voor hem meest onmisbare voorwerpen en die welke tot zijn lijf of gebruik behooren. Naar enkele rechten zijn hem die goederen altijd verzekerd, maar andere (en hieronder die van Overijssel) alleen dan wanneer uit het huwelijk geene kinderen overblijven ²⁾.

Welke de voordeelgoederen zijn, wordt in verschillende bronnen nauwkeurig omschreven. In Vollenhove zijn het de volgende (B 189, C 184): het beste bed, een hoofdpeluw, een paar lakens, een deken en een

¹⁾ De laatst aangehaalde bepalingen voeren ons, het is duidelijk, reeds eenigermate op dit gebied.

²⁾ Het is zeer verklaarbaar, dat men den langstlevende *niet* wilde bevordeelen ten nadeele der kinderen, *wel* ten nadeele van andere erfgenamen. Men kon te geruster de beperking maken, omdat van de kinderen allermint is te verwachten dat zij een hunner ouders het noodzakelijke zullen ontnemen.

oorkussen, een stoel met een stoelkussen, eene tafel, een tafellaken en een »dwele" (d. i. een servet of handdoek); bovendien voor den man zijne kleederen, zijne wapenrusting en zijn gereedschap, voor de vrouw hare kleederen, hare hoofdversiering en haar lijfdracht, met uitzondering van goud en zilver ¹⁾).

Ik zeide, men moet wel letten op deze bepalingen over de voordeelgoederen, om die omtrent het huwelijksrecht niet verkeerd te verstaan. Voor Kampen toch wordt bepaald, dat bij *beërfd huwelijk* de kinderen *half en half deelen* met den langstlevende. Men zou hieruit bij oppervlakkige beschouwing kunnen afleiden, dat *bij beërfd huwelijk gemeenschap* bestond, *bij onbeërfd huwelijk niet* ²⁾). Die gevolgtrekking zou onjuist zijn. De onderscheiding slaat alleen op de voordeelgoederen. Deze worden niet genoten bij beërfd huwelijk. Is dit onbeërfd, dan geniet de langstlevende *ze vooruit* en wordt dus in zoover de boedel niet half en half gedeeld; dit neemt echter niet weg, dat er ook in dit geval algeheele gemeenschap van goederen plaats vindt. Immers naar luid van B. v. R. p. 1, 2, G. B. p. 95, worden als voordeelgoederen vooruit genoten »*uyt den menen guede*"', o. a. de eigen

¹⁾ C maakt de restrictie »soe veer als se alleens geloedet sint" (d. i. standsgelijken zijn), welke ook in B later is bijgeschreven. Is nl. een der echtgenooten hoorig, zoo kan het erfrecht van den heer in deze regeling wijziging noodzakelijk maken. Dat een vrije, met een hoorigen huwende, vrij blijft, is mogelijk, met toestemming van den heer.

Andere omschrijvingen van voordeelgoederen komen voor Hasselt p. 100, 101; Kampen B. v. R. p. 1, 2, G. B. p. 95, Zwolle a. 214; Genemuiden 1383, Racer VI 63; Deventer 1450 p. 153, 1486 p. 171.

²⁾ Zooals men weet komt een dergelijke bepaling in verschillende oude bronnen voor.

kleederen. Zijn nu deze gemeen goed, dan zal wel alles gemeen zijn geweest ¹⁾.

Ook in de andere Overijsselsche steden vestigde het huwelijk gemeenschap van goederen.

Hasselt p. 101 zegt, na te hebben bepaald wat den langstlevende als voordeelgoed toekomt, »ende all ander gued sullen zee *sceyden halff ende halff caet.*»

Eveneens zegt het oudste Zwolsche keurboek a. 214 na eene gelijke bepaling »Ende al (ander) goet dat »daer is (ende) erven mach, ghelike eigenen, (salmen »delen) tusschen dien man ende dier vrouwen erfghenamen al ghelike.»

Bijna met dezelfde woorden zeggen ook eene keur van 1376 en het keurboek van 1399 (O. K. a. 210), zoo er geene huwelijksvoorwaarden gemaakt zijn »wanneer dat oerre een storve, so solde oerre beyder »eyghelike goet ghaen in samwininghen ende al goet »dat erven mach ghelyc eyghen, dat solde men ghelike deylen.»

Wat »erven mach ghelyc eyghen,» vinden we nader verklaard in art. 212, »waer man ende wyf verghaderen in echtscap ende in samwininghen, wat goede »dat si dan *winnen* of *copen* die wyle dat si beyde »leven, dat si leen of eyghen of hoe dattet anders »gheecht si, wanneer dat oerre een stervet, so sal »dat goet al erven ghelyc eyghen;» het keurboek van 1399 voegt er bij »mer *storve* oerre enich, leen »of goet van echte *an*, daer ghene kinder er sin, . . .

¹⁾ Aan gemeenschap van *roerend goed* te denken, verbiedt ons n. f. het feit, dat die in geene andere Overijss. stad voorkomt, terwijl ook geene enkele Kamper bepaling er aan doet denken.

»dat sal erven daer dat met rechte erven sal na gheleghentheid des goedes.»

De regeling komt dus hierop neer: alle goederen der echtgenooten worden gemeen, met uitzondering alleen van leen- en heeren-goederen in den uitgebreiden zin, door hen ingebracht of gedurende het huwelijk geërfd. Door den eigenaar dier goederen is immers daaraan als eene blijvende eigenschap verbonden, dat zij niet zonder zijne bijzondere medewerking in eene andere familie kunnen overgaan, maar in die waarin ze eenmaal zijn in haar geheel moeten vererven, naar door hem vastgestelde regelen. Voor den leenman, tynsman enz. vormen zij dus een afzonderlijk vermogensdeel, met betrekking waartoe hij tegenover den eigenaar aan min of meer strenge regelen gebonden is.

Dat niettemin voor diezelfde goederen andere regelen gelden wanneer ze aangewonnen zijn, is niet te verwonderen. Van het standpunt van de echtgenooten is de afwijking gerechtvaardigd, want het aequivalent waarvoor het leen enz. werd verkregen, was gemeen; wat natuurlijker, dan dat het hiervoor verworvene het ook wordt. En van het standpunt van den eigenaar eveneens. Hij werkt mede om het goed in een gemeenen boedel te brengen, en kan niet geacht worden tegen de onmiddellijke gevolgen hiervan bezwaar te hebben ¹⁾.

¹⁾ Ik ga hier opzettelijk voorbij, wat er in de aangehaalde plaatsen voorkomt over het veroersaten van zulk goed, het vergoeden van de waarde daarvan door hem die het krachtens leenrecht erft, het restoir enz. Dit alles zou ons te ver voeren op het gebied van het feudale recht. Genoeg zij het op te merken, dat, krachtens de bijzondere erfrechtelijke regelen, bij het aanwinnen van leengoed, niet zoozeer het leenrecht zelf, als de waarde daarvan, moet geacht worden in gemeenschap te zijn.

Gemeenschap van goederen die als eigen mogen vererven, bestaat eveneens naar de jongste bronnen (Landr. 1630, II 2, a. 2. Deventer 1642, III 2, a. 3 (vgl. a. 16) ¹⁾. Zwolle 1794, III 2, a. 1).

Ook in Overijssel stond, zooals we zagen, de vrouw onder voogdij van haren man, en had deze hierom het beheer van haar goed. A fortiori, mogen we zeggen, beheerde hij de gemeenschap. Dit wordt uitdrukkelijk gezegd (Deventer 1642, III 2, a. 8. Zwolle 1794, III 2, a. 7), waar den man tevens de bevoegdheid wordt gegeven om over het roerend goed te beschikken. Hij heeft die ongetwijfeld eveneens volgens Landrecht 1630. Ze is toch implicite gelegen in II 2, a. 4 aldaar ²⁾, waar wordt bepaald, dat geen der echtgenooten over *onroerend goed* mag beschikken zonder *gemeen gerechtelijk consent*.

Wat recht is in geval van beschikking zonder dat consent, zegt van deze bronnen alleen Zwolle 1794 t. a. p; ze is geheel nul, zoowel ten opzichte van den man als van de vrouw.

Het nieuwe Zwolsche recht schijnt hier van het oude af te wijken. Ook dit laatste (O. K., a. 216, 217) verbood het doen van »vertichnisse” ³⁾. Door den eenen echtgenoot »buten den anderen, die den »anderen onstade doen mach an synre ernnisse” en

¹⁾ Dat hier het tot stand komen der gemeenschap uitdrukkelijk onafhankelijk wordt verklaard van den bijslaap, is natuurlijk een terugslag op vroegere begrippen omtrent den aanvang, het tot stand komen van het huwelijk.

²⁾ Dit art. stemt overeen met Deventer 1642, III 2, a. 10; Zwolle 1794, III 2, a. 10.

³⁾ Eigenlijk het doen van afstand, hier genomen voor de eigendoms-overdracht, waarvan ze een der zijden is.

het »wech gheven van een goet door den een buten »des anders orlove.»

Althans in het tweede geval, had het gemis van toestemming geene nietigheid ten gevolge, maar gaf het slechts aan hem wiens toestemming had ontbroken, of zijne erfgenamen, het recht om bij latere boedelscheiding de waarde van het weggeschonken goed vooruit te genieten.

De regelen der huwelijksgemeenschap gelden, zoo niet het tegendeel is bedongen, m. a. w. bij gebreke van *huwelijksche voorwaarden*.

Deze zijn, niet slechts in Overijssel maar veelal ook elders, wat den *vorm* betreft, boven andere akten bevoorrecht. Zij behoeven niet gerechtelijk te worden verleden, niettegenstaande zij rechtsgevolgen hebben die voor andere rechtshandelingen den gerechtelijken vorm noodzakelijk maken.

Reeds het 1e Landr. v. David van Bourg. 1457 a. 2 ¹⁾ eischt slechts verlijding voor »vrienden ende maghen aen beyden tzyden». Het Landr. 1630 II 2, a. 1, stemt hiermee overeen en eischt »verzegeling of »onderteekening by beider zyts houwelijxvrienden ofte »dedingsluyden, ofte by 't meerendeel ende over de »helfte van deselve vrienden» ²⁾. Zwolle O. K., a. 210, vordert het opmaken van *opene breve* binnen 's jaars na het huwelijk, maar verklaart binnen dezen termijn de voorwaarden bewijsbaar »met twee bruytmans van »beyden syden» en eischt dus voor het bestaan der *huwelijksche voorwaarden* geen schrift.

¹⁾ Winhoff IV, a. 4.

²⁾ In gelijken geest Deventer 1642, III 2, a. 1 en Zwolle 1794 III 2, a. 3 en 6, waar ook over de kracht der huwelijksche voorwaarden bij gebreke van den voorgeschreven vorm, en over hare openbaarmaking het een en ander voorkomt.

Het nauwste sluit zich bij het oude landrecht aan, het Stadrecht van Hasselt p. 113, dat kracht toekent aan wat »gedadinct (overeengekomen) wordt van guede »bynnen (der) vryheit gelegen,” ten overstaan »twee »bruidmans van elker zyd ene.” Ook in Kampen gold hetzelfde, zooals blijkt uit eene procesakte van 1345 ¹⁾, volgens welke iemand eene bepaling uit huwelijksche voorwaarden bewijst met »bruetluden” van weerszijden, die daarbij tegenwoordig waren geweest, n.l. dat hem »in brueloften” iets was toegezegd.

Volgens de aangehaalde oude Zwolsche keur kunnen de huwelijksche voorwaarden alleen binnensjaars door getuigen worden bewezen en moet er dus binnen dien tijd eene akte worden opgemaakt. Een voorschrift, dat het sluiten der overeenkomst zelf aan het huwelijk moet voorafgaan, vind ik niet in de oudere, wel in de jongere bronnen (Zwolle 1794, III 2, a. 3; Deventer 1642, III 2, a. 1, 2) ²⁾. Het laatste artikel zegt, dat, indien de echtgenooten eenige »verbintenissen der »goederen willen oprichten, nae bevestiginge des huwelix,” zulke verbintenissen zullen moeten worden »bevestiget nae nature der plaetsen ende goederen.” Alleen voor overeenkomsten aan de huwelijksvoltrekking voorafgaande, geldt dus de bevoorrechting in den vorm, waarvan ik zoeven sprak.

De *strekking der huwelijksche voorwaarden* is natuurlijk afwijking van het wettelijke huwelijksgoederenrecht.

Omtrent de bijzonderheden verwijs ik naar de reeds meermalen aangehaalde titels van de rechtsbronnen

¹⁾ O. A. Kampen V, p. 72.

²⁾ Vergel. Zwolle 1794, III 2, a. 14; Landr. 1630, II 2, a. 14.

uit den tijd der republiek. Slechts vestig ik de aandacht op eene bij uitstek praktische bepaling, welke in Landr. 1630, II 2, a. 10, en Zwolle 1794, III 2, a. 5, voorkomt. Ook al is de gemeenschap uitgesloten, toch zal »om alle twist ende misverstant te praevenieren” twee jaar na het huwelijk de inboedel (het huisraad) gemeen wezen, tenzij uit een door beide echtgenooten geteekend geschrift het tegendeel blijkt.

Nog omtrent een paar gebruikelijke bedingen een woord.

a. Het beding »wen got ervet, dat hi gheervet »si” (m. a. w. dat, ingeval er kinderen geboren worden, deze erfgenamen zullen zijn). Is dit overeengekomen, dan mag de langstlevende geene »ghiftinghe »maken dewile dat de boert levet” (Kampen B. v. R. p. 9, G. B. p. 105.

b. Op de bedongen lyftucht kom ik terug bij de bespreking van het vruchtgebruik in het algemeen. Slechts zij hier terloops vermeld, dat lyftucht tusschen echtgenooten met recht van vertering, niet wegneemt de verplichting tot inventarisatie.

c. De morgengave. Zooals bekend is, hebben in verschillende Germaansche streken geruimen tijd naast elkaar gestaan, twee giften van den man aan de vrouw, de *dos* en de *morgengave*.

De eerste werd besproken *vóór*, de tweede oorspronkelijk gegeven 's morgens *na* het huwelijk. Omtrent strekking en beteekenis van deze laatste loopen de meeningen uiteen. Mij komt het waarschijnlijk voor, dat zij althans ten deele strekte als erkenning en bewijs van het rechtens zoo belangrijke feit der physieke *consummatio matrimonii*.

Later is ongetwijfeld het oorspronkelijke doel der

morgengave op den achtergrond getreden en is ze in hoofdzaak geworden eene bevoordeeling der echtgenootte ¹⁾. Toch is ze in Overijssel niet versmolten in de *dos* (als ik het bij huwelijksche voorwaarden besproken voordeel, meestal lijftucht, zoo noemen mag). Voor beide golden verschillende regelen. Te Zwolle was getuigenbewijs en het opmaken van eene rechtskrachtige akte ook na het jaar, voor morgengaven toegelaten ²⁾.

Deventer 1642, III 2, a. 5, en Zwolle III 9, a. 33, bevatten de bijzondere bepaling, dat eene morgengave, bij huwelijksche voorwaarden beloofd, vervalt, zoo de man vóór de vrouw overlijdt, zonder een kind te hebben verwekt.

Is aan den langstlevenden echtgenoot bij huwelijksche voorwaarden een voordeel welk ook toegekend, zoo is hij niet verplicht tot scheiding over te gaan, alvorens in het genot hiervan te zijn gesteld.

Van *scheiding van goederen* is eerst in latere bronnen sprake ³⁾. De vrouw kan ze vragen wegens verkwisting of wanbeheer van den man. De *overheid*, resp. *schepenen ende raedt*, spreken ze uit (Landr. 1630, II 2, a. 11; Deventer 1642, III 2, a. 8). Naar het Landrecht kan ook de man scheiding van

1) Zeker leidde de wettelijke beperking van de *dos* tot het zoeken van een anderen weg om de vrouw een vermogensvoordeel toe te voegen.

2) Anders, zooals we zagen, dan voor huwelijksche voorwaarden.

3) Slechts vermoed ik, dat op scheiding van goederen betrekking heeft, eene plaats in de Deventer Cameraarsrekeningen II 3, p. 632, volgens welke schepenen zijn aangewezen (*positi*) »ad »separandum Christianum Rutinge et suam uxorem" (1359). Het kan echter ook zijn, dat hier bedoeld is medewerking bij de boedelscheiding van de echtgenooten ingevolge eene uitgesproken scheiding van tafel en bed.

goederen vragen, eene bevoegdheid, die mij met het aan hem toegekende recht van beheer moeilijk te rijmen schijnt ¹⁾.

§ 26. De rechtsgevolgen van een tweede of volgend huwelijk.

Met het oog op hertrouw, heeft het recht voor tweeërlei te waken, n.l. hiervoor, dat:

1°. de verschillende boedels niet in elkaar verward raken, en

2°. de tweede echtgenoot geen voordeel geniete ten koste van de voorkinderen.

En voor het een en voor het ander is in de oude Overijsselsche stederechten zorg gedragen.

Wat *het eerste* betreft, merken we al dadelijk eene Vollenhoofsche bepaling op (C 210, § 37), volgens welke eene langstlevende op straffe verplicht is, alvorens weder in den echt te treden, de kinderen of erfgenamen van den eerstgestorvene »rechte erfuitinge» te doen (d. i. hun erfdeel uit te keeren).

In beginsel stemmen alle oude stadrechten hiermee overeen; slechts in de bijzonderheden wijken zij van elkaar af. Het naast bij Vollenhove staat Deventer (1450, p. 152, 1486 p. 171), waar de hertrouwde eveneens verplicht is, *vóór de huwelijksvoltrekking* zijne kinderen uit den eersten echt »hoer guet» te »bewysen», en wel »bi hoeren maghen ende vrenden.» Te Zwolle O. K. a. 213 moet de »bewisinge» geschie-

¹⁾ Ik wees bij de bespreking der scheiding van tafel en bed op eene oork. van 1574, volgens welke deze met scheiding van goederen gepaard ging.

den *binnensjaars*, »bi den scepenen ende bi den vrenden.” Te Kampen B. v. R. p. 3, G. B. p. 97, eindelijk mogen de boedels vermengd blijven totdat »die »vriende comen ende bewisinge begeren” ¹⁾).

In de jongere bronnen is de zaak uitvoeriger geregeld in dier voege, dat de langstlevende vóór zijn tweede huwelijk moet zorg dragen, dat mombers over de kinderen worden gesteld. Op deze rust dan de zorg voor boedelbeschrijving, enz. (Landr. 1630, III 4, a. 3 vlg., Deventer 1642, III 3, a. 10 vlg., Zwolle 1794, III 3, a. 6 vlg.).

Ook tegenover bevoordeeling van den tweeden echtgenoot ten nadeele der voorkinderen, wordt in oudere en jongere bronnen op verschillende wijze gewaakt.

Kampen B. v. R. p. 3, G. B. p. 97, bevatten eene opmerkelijke bepaling, die wel mag worden aangehaald: »Weert dat God ende die doet scheiden man »ende wyff, ende die man off dat wyff sunderlinge »kynder hadden ende die kynder van den vader offte »moder gesceiden weren, so solde die man offte wyff »oer voordeel hebben. Mer bleven die kynder mit hem »in samenwynningen, so en solden sy dat vordel nyet »hebben.”

We hebben gezien, dat de langstlevende geene voordeelgoederen genoot, indien er eigen kinderen waren. Hetzelfde geldt nu, naar onze bepaling, indien er voorkinderen in den onverdeelde boedel zitten. Vermoedelijk heeft deze bepaling ten doel, deels

¹⁾ De eerst aangehaalde plaats veronderstelt tevens, dat de bloedverwanten na de uitkeering de kinderen met het goed tot zich nemen. Beide plaatsen zeggen dat men de kinderen zal geven »alsoele guet alse si mit rechte *eyghen*” (d. i. als hun rechtens toekomt).

tot scheiding met de voorkinderen te nopen, deels te voorkomen dat als voordeelgoederen aan den boedel zullen worden onttrokken, voorwerpen waartoe die kinderen mede gerechtigd zijn.

Dezelfde zorg spreekt uit eene oude Zwolsche bepaling (O. K. a. 213, noot 2), die ik, omdat ze eenigszins moeilijk te verstaan is, in eenvoudiger vorm weergeef. Ze betreft het volgende geval:

Vader I	Moeder	Vader II
<i>a</i>	<i>b en c</i>	

Een man, dien ik *vader I* noem, huwt; uit zijn huwelijk wordt geboren een kind *a*; daarna overlijdt *vader I* en de *moeder* hertrouwt met *vader II*; uit dit huwelijk worden twee kinderen geboren, *b* en *c*.

Nu sterft de *moeder*. Van den boedel, die gemeen is, komt aan *vader II* de helft; van de wederhelft (die de nalatenschap van de moeder uitmaakt) krijgen de kinderen *a*, *b* en *c* ieder $\frac{1}{3}$, dus van den gemeenen boedel ieder $\frac{1}{6}$.

Dit $\frac{1}{6}$ wordt aan kind *a* uitgekeerd, terwijl de kinderen *b* en *c* met *vader II* in samwinninge blijven.

Kind *b* sterft, daarna hertrouwt *vader II* en vervolgens sterft hij. Nu is de vraag hoeveel krijgt kind *c* uit den gemeenen boedel. Er moet worden zorg gedragen, dat de tweede vrouw van *vader II* niets geniet ten nadeele van kind *c*. Het artikel tracht dit te voorkomen door aan kind *c* het recht toe te kennen, vooruit te nemen $\frac{1}{6}$ van het onroerend en $\frac{1}{4}$ van het roerend goed, waarna het de rest met de tweede vrouw gelijk deelt.

Van willekeur is deze bepaling zeker niet vrij te pleiten.

Eerst in de jongere bronnen zijn perken gesteld aan de bevoegdheid van den hertrouwende, om de tweede echtgenoot te bevoordeelen bij huwelijksche voorwaarden, schenking of testament ¹⁾).

Te Deventer mag haar langs geen dier wegen meer worden gegeven dan een »kints deel"; naar Landrecht en te Zwolle niet meer »als een van de voorkinderen *mamaels uit des hertrouwenden vaders ofte moeders goederen (resp. nalatenschap) kan bekomen, ofte soude gehad hebben ingevalle datter geen voorwaerden »gemaakt waren" ²⁾.*

Bevoordeeling der tweede echtgenoot door de *huwelijksgemeenschap* is niet ongeoorloofd.

§ 27. De voortgezette gemeenschap.

Indien tusschen echtgenooten gemeenschap van goederen heeft bestaan, is er na den dood van een hunner een boedel gemeen tusschen den langstlevende en de erfgenamen van de eerstoverledene. Die boedel bestaat aanvankelijk uit alle goederen en schulden

¹⁾ Landr. 1630, II 2, a. 6; Deventer 1642, III 2, a. 7; Zwolle 1794, III 2, a. 11.

²⁾ Op de gecursiveerde regelen vestig ik de aandacht. Nageenog alle bepalingen onzer vroegere wetgevingen, die het beginsel der *lex hac edictali* uitdrukkelijk huldigen, zijn in dergelijken vorm vervat. Dit zou er mij toe leiden, in de artt. 236 en 949 B. W. onder *boedel* en *goederen* te verstaan de *nalatenschap* van den hertrouwende, en niet met den Hoogen Raad en de Landsadvocaten den *aanbreng*. Art. 240 B. W. levert geen bezwaar op tegen deze opvatting. Het heeft slechts tengevolge, dat de tweede echtgenoot van de winst de helft mag genieten, ook dan wanneer deze meer bedraagt dan een kindsgedeelte of $\frac{1}{4}$ van de geheele nalatenschap van den hertrouwende.

die de gemeenschap vormden, op het oogenblik dat het huwelijk door den dood werd ontbonden. Heeft er niet onmiddellijk scheiding plaats, dan duurt niet slechts deze gemeenschap voort, maar kan ook de boedel, die er het voorwerp van is, allerlei wijzigingen ondergaan. Hij wordt b.v. vermeerderd met de vruchten der gemeene goederen, verminderd met al wat door toeval te niet gaat.

Dit is zoo duidelijk, dat het overal gelden zou, al werd het in geene wet vermeld.

Niet zoo is het met andere wijzigingen, die de boedel kan ondergaan en waaromtrent bijzondere voorzieningen noodig zijn en ook veelal worden gemaakt ¹⁾.

1°. De rust van het sterfhuis moet eenigen tijd worden geëerbiedigd (dertig dagen, zes weken, drie maanden plegen de wettelijke bepalingen te zijn). Zit er ondertusschen een langstlevende echtgenoot of een andere deelgenoot in den boedel, dan is het dezen bijna niet mogelijk zich te onthouden van daden, waardoor hij (meest te zijnen behoeve) den toestand daarvan verandert. Dit doet hij reeds wanneer hij van den aanwezigen mondvoorraad gebruikt.

Bijna overal heeft men ingezien, dat men van hem geen rekenschap kan vorderen omtrent dat verbruik; te minder vermoedelijk, omdat zijne bewaring van den boedel strekt in aller belang. Eene reeks van voorschriften in verschillende provinciën strekt dan ook om, hetzij den langstlevende alleen, hetzij andere deelgerechtigden met hem, te veroorloven gedurende

¹⁾ Die voorzieningen betreffen tal van verschillende gevallen, die door de schrijvers, zeer ten nadeele ook van de historische interpretatie van ons art. 182 B. W., veelal niet voldoende worden onderscheiden. Ik kan hier niet veel meer doen dan aanstippen.

eenigen tijd na het overlijden *uit* den gemeenen boedel te teren. Zoo zegt, om een enkel voorbeeld te noemen, Geref. Landr. Veluwe en Veluwenzoon 1604, XXXIV 4: »Und de erfutter mach in den erfhuys »blyven sitten ses weken, und te goeder wyse van »der erven cost teeren.”

2°. Na afloop van den bepaalden termijn worden de deelgenooten geacht tot scheiding of althans tot boedelbeschrijving over te kunnen gaan. Doen zij het niet, dan mag men aannemen dat zij mogelijke wijzigingen van den boedel voor hunne rekening willen nemen, dat de boedelhouder gemeen wil maken wat hij door zijn arbeid daaraan toevoegt, de overigen daarentegen voor goed aanzien dat deze er uit blijft teren. Op dit beginsel berusten verschillende Overijsselsche bepalingen, die we zoo aanstonds zullen leeren kennen, en tal van andere, die soms van erfgenamen, soms van kinderen (let wel, niet van onmondige kinderen) spreken.

Onder de laatste is merkwaardig Cost. v. Utrecht 1550 (v. d. Water II, 340), T. XXIII, 4: »Wat een weduwnaar »of weduwe onverdeylt van haren kinderen verkrygt, dat »wordt gemeyne tusschen den verkrygeren en den kin«
«deren, *als verkregen metter gemeene have*, maer wat »een yegelyk van hen, 't sy man of wyf of kinderen, »by maekinge of besterfnisse aenkomt, sullen sy alleen »behouden, sonder 'tselve gemeens boedels te werden” ¹⁾.

¹⁾ Hiermee zijn te vergelijken de Cost. en Us. van het Eemsche quartier en van het Overquartier van 1569; Keur van Schoonhoven 1557, Rubr. van boedelscheiding en successie a. 16.

Dat eene gemeenschap tusschen handelingsbevoegde personen voortdurende, krachtens uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomst, zich ook verder kan uitstrekken en b.v. de erfenissen aan de deelgenooten opgekomen kan omvatten, dit spreekt van zelf. De saamwinninge naar het Giethoornsche St. Maartensrecht geeft daarvan o. a. een voorbeeld.

3°. Dezelfde gevolgtrekking is niet geoorloofd, indien met den langstlevende in gemeenschap zitten zijne onmondige kinderen, wier wettelijke vertegenwoordiger hij is. Toch leidt een ander beginsel menigen wetgever voor dat geval tot hetzelfde resultaat. Men heeft veelal niet gewild, dat de meerderjarig geworden kinderen van hun vader of moeder tot den laatsten stuiver rekenschap zouden vragen en daarom bepalingen gemaakt als die van Zwolle O. K. a. 224, welke we straks zullen leeren kennen en andere ¹⁾.

4°. Vooral in jongere bronnen wordt meermalen de bepaling gemaakt, dat de langstlevende binnen een bepaalden termijn tot boedelbeschrijving of zelfs tot scheiding met zijne onmondige kinderen moet overgaan. De sanctie van dit voorschrift ligt dan òf in eene strafbepaling (eene boete) ²⁾, òf in het vervallen van het vruchtgenot van den langstlevende die het overtreedt ³⁾, òf in eene *voortduring der gemeenschap* in dien zin, dat niet slechts de oorspronkelijke boedel met hare vruchten gemeen blijft, maar ook in de gemeenschap valt al wat de langstlevende, langs welken weg ook, verkrijgt, en de vermindering van den boedel alleen voor zijne rekening komt. ⁴⁾ Voor som-

1) De drieërlei voortduring der gemeenschap hier besproken, heeft niets te maken met de regeling in ons art. 182 B. W.

2) B.v. Ord. Weesk. Gorinchem 1711, Gr. Placaetb. V, p. 733.

3) B.v. Gelresche rechten des Ruremundschen quartiers 1619, T. II, § 3—19.

4) B.v. Weeskeure den Briel 1644, a. 48; Turbe den Haag 1554; Weesk. Wormer 1661, T. II, a. 27; Weesk. Amsterdam 1563, a. 21; Willekeur v. Harderwijk 1734, II c. 6, a. 51; Landrecht Tieler- en Bommelerwaarden 1721, c. 28, a. 24; Landrecht der 4 Bovenampten 1686, XVI, a. 9; Stadrecht van Bommel 1721, XXVI, a. 24—27; Schrassert Cons. en Adv. II, 536, (vergel. Schomaker Cons. IV, c. 45 en 46).

mige bronnen geldt dit rechtsgevolg niet slechts ten behoeve van onmondige kinderen alleen, maar van alle kinderen.

Nat dit voorop gesteld te hebben, kunnen we tot de beschouwing van het Overijsselsche recht omtrent dit onderwerp overgaan. De oudste bepaling die we hierover aantreffen, is Zwolle O. K., a. 224 (oudste redactie). Zij komt hierop neer, dat bij den dood des mans de vrouw met de kinderen *in samwinnighen* blijft zitten zoo zij behoorlijk administreert en niet hertrouwt. Haar worden een of twee raadslieden toegevoegd en administreert zij slecht, zoo mogen door

Het zij mij vergund hier de artikelen van het stadrecht van Bommel, als type van nauwkeurige onderscheiding, weer te geven.

Zorgen noch de langstlevende, noch de erfgenamen van den overledene voor inventarisatie, dan duurt de gemeenschap, welke te voren tusschen de echtgenooten bestond, voort tot er is geïnventariseerd. Dit is de hoofdinhoud van art. 24. De volgende luiden:

A. 25. »Indien de erfgenamen van den overledene zijn *gemeene kinderen van den overledene* alleen, zoo komen in dese gecontinueerde gemeenschap ook de erffenissen den langstlevende aanvallende, maar niet de erffenissen die de kinderen aankomen.»

A. 26. Maar wanneer des overledens erfgenamen zijn *ascendenten of collaterale bloedverwanten of andere vreedende*, zoo zal »de voors. continuatie van de gemeenschap alleen begrijpen de »schade en bate die den gemeenen boedel overkomt, zonder dat »daarin mede zullen vallen de erffenissen van buiten aankomende; »ten ware den langstlevende, nadat hem eenige erffenisse aangevallen was, dan nog ses weeken in gebreeken bleve, staat en »inventaris te leveren of anders tot scheidinge te treden, in »welken val van verder nalatigheid ook zoodanige erffenissen in »gemeenschap zullen komen.»

A. 27. »Ingevalle de erfgenamen van den overleden zijn deszelfs *onmondige kinderen*, zal aan dezelve ook vrij staan van »den langstlevende ten allen tijde te vorderen staat en inventaris »van den gemeenen boedel, gelijk die was bij 't overlijden van »haar vader of moeder, ende na dien staat tot scheidinge en »deylinge te treden, of anders te eyschen vergoedinge van de

schepenen gekozen mombers het beheer overnemen ¹⁾

De bedoeling is duidelijk, de moeder onderhoudt zichzelf en de kinderen. Blijven er onverteerde inkomsten over, deze vermeederen het gemeene goed. Men heeft vermoedelijk deze bepaling gemaakt voor de vrouw alleen, omdat men meende dat ze voor den man van zelf sprak.

Nauwkeuriger is eene bepaling van dezelfde strekking Deventer 1642, III 2, 17. »De leestlevende van »man of vrouwe, gemeene kinderen hebbende, besittet »den boedel in 't gemeyn, onderhoudende de kinderen »in hare onmondige jaren *voor de vruchten*» (tenzij bij huwelijksche voorwaarden of testament anders is bepaald). *Voor de vruchten*, de bedoeling is dus niet dat andere aankomsten gemeen worden.

Naar het volgende artikel, dat ik hierboven aanhaalde, blijft verder elke langstlevende met alle erfgenamen van den eerstgestorvene in gemeenschap van winst en verlies, tot aan de scheiding of de boedelbeschrijving.

Het Landrecht 1630, II 2, a. 15, vereenigt, zou men kunnen zeggen, deze beide bepalingen tot ééne. Volgens deze geldt de gecontinueerde gemeenschap alleen

»schade en interesse bij haar geleden, door de nalatigheyd van »den langstlevende in 't leveren van staat en inventaris en in de »bevordering der scheidung.»

Vestig ik op de hier aangehaalde en meer dergelijke voorschriften van ons oude recht het oog, dan kom ik met betrekking tot den oorsprong van art. 182 B. W. tot deze conclusie. Het vindt zijn onmiddellijke bron in art. 196 Wetb. Lodew. Nap. Dit art., in den Code gebracht toen deze voor *Holland* werd ingericht, mag eer geacht worden te zijn ontleend aan oud-Nederlandsche rechten en costumen waarmee het *wel*, dan aan de Nouv. Cout. de Paris waarmee het *niet* overeenstemt.

1) Over de later bijgevoegde alinea spreek ik bij den inbreng.

voor kinderen, mondige en onmondige en eindigt ze slechts door *erfuytinge*. »De langstlevende der echte »luiden" (zoo lezen we) »sal met de kinderen bij den »overledene geprocreëert in gemeenschap blijven zitten, »totdat behoorlike erfuytinge wordt bewesen, uytge- »nomen successien ondertusschen anvallende, die in »geene gemeenschap komen sullen, wijders als voor de »jaerlyxe opkomsten ende nuttingen van dien."

Meer uitvoerig wordt de voortgezette gemeenschap behandeld onder den titel van boedelhouderschap in Zwolle 1794 III 9.

Boedelhouder ¹⁾ is de langstlevende, onverschillig of er gemeenschap bestond of niet. Art. 1 noemt hem boedelhouder en erfuitter, als om in die twee hoedanigheden ²⁾ de bron van zijne rechten en plichten aan te wijzen.

Zijne hoofdverplichting is de bewaring, het bewind en de possessie des boedels tot de scheiding, alsof de eerstgestorvene nog in leven ware.

De erfgenamen mogen dus niet eigener autoriteit in den boedel komen ³⁾.

De boedelhouder mag ingeval van noodzakelijkheid goederen bezwaren en zelfs, met toestemming van de erfgenamen of van het gerecht, verkoopen. Hij mag ter bewaring van de rechten des boedels zonder bijzonderen last eischend of verwerend in rechte optreden. Gedurende de eerste zes weken na het overlijden mag hij ongemoeid met de inwonende kinderen

1) Vergelijk omtrent den *boedelhouder*, *erfuytter*, *uytrecker des versterfs* ook hierna § 39.

2) Eigenlijk slechts twee woorden die op twee verschillende zijden van het boedelhouderschap wijzen.

3) Slechts kan hun voorloopig door schepenen en raden een deel der vruchten worden toegelegd.

uit den boedel teren ¹⁾. Na verloop van dien termijn kan elke erfgenaam den boedelhouder aanspreken, tot inventarisatie binnen de eerstvolgende 6 weken. De erfgenamen kunnen de juistheid van den inventaris binnen bepaalde termijnen betwisten, zij hebben ook het recht een boedeleed te vorderen.

Tot aan de inventarisatie of de erfuyting, zit de boedelhouder met *de meerderjarige of minderjarige kinderen, niet met andere erfgenamen*, in gemeenschap *uitgezonderd erfenissen ondertusschen aanvallende* (a. 25) ²⁾.

De grondeigendom en zijne grenzen.

In den tijd waaruit de rechtsbronnen der steden dagteekenen, is daar, ik behoef het niet te vermelden, de individueele eigendom van onroerend goed reeds volkomen ontwikkeld. Het is hier allermint de plaats voor eene beschrijving van den gang dier ontwikkeling. Ik heb slechts uiteen te zetten welken omvang het grondeigendomsrecht had.

Dit was ook hier het meest onbeperkte recht, maar evenmin als elders onbegrensd. We vestigen het oog achtereenvolgens op de perken waarbinnen het naar verschillende richtingen was besloten, we kunnen ons daardoor het best eene duidelijke voorstelling maken van wat binnen die grenzen lag.

A. *Beperkingen van den eigendom door het politierecht*, hebben in de Overijsselsche steden vroeger en later in kleiner of grooter aantal bestaan. Hier waren het de belangen der verdediging, daar de zorg voor

¹⁾ Eene zwangere weduwe mag dit tot hare verlossing.

²⁾ Dit overzicht leert ons, dat eene voortgezette gemeenschap als straf, als dwangmiddel in den zin onzer wet, in Overijssel niet bekend was.

de uiterlijke gedaante der stad, elders weer de eischen der algemeene veiligheid die ze ingaven.

Met het geven van enkele voorbeelden kan ik volstaan.

Te Deventer ¹⁾ mocht men geene erven of huizen, in zeker deel der stad nabij den stadsmuur gelegen, vervreemden of verkoopen, zonder goedkeuring van de schepenen.

Te Kampen ²⁾ en te Zwolle ³⁾ niet timmeren zonder consent van den raad, te Kampen ⁴⁾ evenmin zonder dat consent een huis afbreken en de afbraak buten de stad brengen.

Te Zwolle ⁵⁾ mocht men zijne straat niet hooger leggen dan zijne bureu, te Kampen ⁶⁾ geen muur optrekken op een erf van minder dan eene vastgestelde breedte. Te Hasselt ⁷⁾ was men verplicht op aanzegging van schepenen een bouwvallig huis te herstellen. Bijna overal werd vroeger of later eene onbrandbare dakbedekking voorgeschreven en omtrent de inrichting van schoorsteenen en ovens kwamen bepalingen voor ⁸⁾.

B. *Onteigeningsrecht* was ook in de Overijsselsche steden niet onbekend. Het werd er geregeld met het oog op brand. De belangrijkste bepalingen daaromtrent treft men aan (Kampen G. B. 114, Zwolle O. K. 107, Hasselt p. 56, Vollenhove C 151, B 148, A 55).

Het openbaar gezag mocht een huis omver doen halen, om een brand te stuiten; den eigenaar werd

1) 1450 p. 139; 1486 p. 168.

2) Dig. V., p. 45.

3) Zwolle O. K., a. 253.

4) G. B., p. 112.

5) O. K., a. 254.

6) G. B., p. 111.

7) p. 98.

8) Zie ook Hasselt p. 97, 98, 99.

dan zijne schade vergoed. Dit is het beginsel dat we overal vinden uitgewerkt.

Wie de schadeloosstelling te dragen had, blijkt niet altijd duidelijk. De Vollenhoofsche artikelen zeggen »so sal *men* de husinge gelden.” *Men* zal hier vermoedelijk zijn *de stad*. Deze droeg volgens het oudste keurboek ook te Zwolle de schade. Later kwam ze hier ten laste van degenen, »dien dat te staden comen »mochte,” m. a. w. van hen die door het afbreken gebaat werden.

In de Kamper bepaling is sprake van brand in eene bepaalde wijk, »de Wachte to Bronop.” Werd daarbij een huis omver gehaald, de schade trof »alle die huse »die binnen der wachte to Bronop ghelegen syn.”

Te Hasselt werd ze gedragen door hen »die daer »die brand mede bescuddet weer.”

Deze bepalingen laten ongetwijfeld eene zeer moeilijke beslissing voor den rechter over. Wie door het afbreken gebaat zijn, ja zelfs of er iemand door gebaat is, kan men slechts gissen, niet met zekerheid uitmaken, daar het afhangt van de vraag wat zou zijn geschied wanneer het huis niet ware afgebroken.

Weinig gemakkelijker is het, de waarde te begrooten van een brandend, of met brandgevaar bedreigd, huis. De verplichting om die waardeering te doen, en dus het bedrag der schadevergoeding te bepalen, rustte te Vollenhove en te Zwolle op de schepenen, te Hasselt op schepenen en raad, te Kampen ¹⁾ op den eigenaar met twee bureu, daartoe beëdigd.

¹⁾ Hier wordt uitdrukkelijk de restrictie gemaakt, die, zooals van zelf spreekt, overal geldt, dat waardeering alleen te pas komt, ingeval partijen het niet eens kunnen worden over het bedrag der schadevergoeding.

Had de brand zich voorbij het omvergehaalde huis uitgestrekt, zoo werd te Zwolle en te Vollenhove volgens kb. B en C niets vergoed; Kb. A zeide, dat men in dit geval niet »ghelden” zou »ten weer sake »dattat den schepenen dochte dat hie wat eghede” (d. i. dat hem, den eigenaar, iets toekwam) »dat solde men »doen.” Deze bijvoeging is later doorgehaald; niet ten onrechte, naar het schijnt. Dat de brand door het afbreken niet wordt gestuit, maar over de afbraak heen nog een volgend huis aantast, is wel het beste bewijs dat het omvergehaalde niet zou zijn gespaard gebleven.

C. *Burenrecht.*

a. *Bepalingen ter bevordering van het bouwen van steenen huizen.*

Aanvankelijk waren in de meeste onzer steden de huizen van hout en met riet gedekt.

Het groote brandgevaar, waaraan dergelijke huizen waren blootgesteld, leidde bijna overal, ik merkte het zoo even op, tot bepalingen omtrent de inrichting der daken van nieuwe huizen, meestal in dezen geest dat men verplicht was »ten mynnesten (te) decken in leme”¹⁾.

Minder dringend was de behoefte aan steenen muren, en ze waren te kostbaar, dan dat men ze durfde voorschrijven. Men sloeg echter een zijweg in; men verplichtte onder zekere voorwaarden de burenen, mede te dragen in de kosten van het bouwen van eenen muur, die ook hun kon dienen, en maakte zoo dien bouw minder bezwaarlijk.

Te Vollenhove tref ik geene bepalingen met die strekking aan, wel echter in vele andere Overijsselsche steden.

¹⁾ Hasselt p. 99.

Te Zwolle komen zij in grove trekken hierop neer (O. K., a. 239—247, 255): Hij die »steenwerc'' timmeren wil, doet hiervan tijdig aanzegging aan zijn buurman. Deze heeft naar het oude keurboek de keuze of hij mee wil timmeren (d. i. den muur mee betalen) of niet. Naar het latere mag hij zich alleen onttrekken, op grond van voor hem bestaande onmogelijkheid, die hij bij eede moet bevestigen. Bouwt hij niet mee, zoo is hij toch verplicht, op eigen kosten zijne wand (waarvoor de muur in de plaats zal komen) af te breken, zijne balken te stutten en het fundament mede te leggen. Den gemeenschappelijken muur bouwt nu de ander, en die niet bouwen wilde of konde, betaalt eene bepaalde rente van de helft der kosten (die worden berekend naar het aantal der gebruikte steenen). Is daarentegen de buurman bereid om mee te bouwen, hij draagt de helft der kosten.

In een woord dus, bureu zijn verplicht den bouw van huismuren gezamenlijk te bekostigen. Die dwang kan echter, -dit spreekt wel van zelf, slechts worden opgelegd onder voorwaarden, die tot waarborg strekken, dat de muren ook hun beiden kunnen dienen, met name dat zij: *a.* niet meer dan vier roeden van de straat verwijderd; *b.* niet meer dan 14 voet hoog, en *c.* geen keldermuren zijn.

Voldoet een muur niet aan deze voorwaarden, zoo behoeft de buurman dien alleen mee te betalen (in het geval sub *b* mee te betalen boven de bepaalde hoogte), zoo hij er gebruik van maakt.

Is het naastgelegen erf onbewoond, of de bewoner afwezig, zoo heeft aanzegging aan de schepenen hetzelfde gevolg als anders die aan den buurman zelven. Is er in dit geval gebouwd en des buurmans helft

niet vergoed, zoo mag hij, die den bouw betaalde, het buurerf gebruiken, tot hij het verschuldigde heeft ontvangen. Behoort het buurerf aan een vreemdeling en is het bij een burger in gebruik, ook deze zal van zijn gebruiksrecht verstoken zijn, zoolang niet door den eigenaar of door hem zelve den bouwer is voldaan wat hem toekomt.

Hij die eenmaal zijn buurman heeft aangezegd, dat hij wil timmeren, is, behoudens afdoende redenen van versooning, verplicht aan zijn voornemen binnen zekeren termijn gevolg te geven, op straffe ¹⁾.

Dezelfde beginselen vinden we uitgewerkt in de Kamper rechtsboeken B. v. R., p. 11 vlg., G. B., p. 108 vlg. In bijzonderheden wijkt echter de regeling hier eenigszins van de Zwolsche af.

Zoo draagt de buurman mee in de kosten van de fundeering tot zekere diepte en in de kosten van den muur tot ééne roede hoog en vier roeden lang; meer alleen dan, wanneer hij van den muur gebruik maakt. Hij behoeft er niet in te dragen zoo de muur wordt gezet op meer dan een bepaalden afstand van de publieke straat, noch ook wanneer deze minder dan eene aangewezen dikte heeft. Wil iemand een huis van steen optrekken tusschen twee huizen van ongelijke hoogte, hij moet bouwen zoo hoog als één van beide of eene verdieping hooger dan het hoogste ²⁾. De laatste bepaling geldt ook, in elk geval waarin men hooger dan zijns buurmans huis wil bouwen. Doet men het, de buurman moet zelf afbreken wat niet kan blijven; de kosten van herstelling daaren-

¹⁾ Vermoedelijk opdat de buurman niet noodeloos worde afgehouden van het nemen van het initiatief.

²⁾ Voor eene verdieping is dan de maat aangewezen.

tegen worden gedragen, voor zoover het arbeidsloon betreft door den bouwende, voor het overige door den buurman ¹⁾. Maar bouwt men op een ledig erf, zoo draagt men de helft der kosten van het breken, stutten en herstellen van 's buurmans houten huis.

Heeft men daarentegen zelf geen ledig erf, maar eveneens een houten huis, naast dat van zijn buurman, dan draagt ingeval van muurbouw, elk zijne eigene kosten van breken, stutten en herstellen.

Die een schoorsteen wil metselen in zijns buurmans muur, dien hij niet mede bekostigde, moet betalen naar evenredigheid van het gebruik dat hij maakt.

Inankering in een aangrenzenden muur is slechts geoorloofd wanneer men zijn aandeel daarin heeft betaald (Kampen G. B. p. 117, Dig. V. p. 24).

Evenals te Zwolle moet, met het oog op deze geheele regeling, te Kampen aan elken nieuwbouw eene kennisgeving voorafgaan.

Ook te Deventer is aanzegging van den nieuwbouw aan de bureu voorgeschreven, maar met een geheel ander doel (Dev. 1450, p. 140, 1486 p. 171a, 1642, III 9, a. 2). Dat doel blijkt ten duideljkste uit de artikelen zelven. Het eerst aangehaalde luidt: »Nye-mant en sal by synen naebuereu ennich fundament »maken of nye timmeren, he en sal den naesten nae-»buereu dat toe weten laten, die daer naest geërvet »syn; ende en weeren die nyt in der stad, soe sal »hy 't den straetscepenen toe weten doen, ende en

1) Rust op den reeds gemeenschappelijken muur eene goot, dan moet te Deventer hij die hooger wil bouwen, die goot op zijne kosten behoorlijk leggen op de eene helft van den muur en de andere helft optrekken. Deventer 1450, p. 140; 1642, III 9, a. 7.

»dede hi des nyt ende besprack daernaef of queme van »den naesten geërveden naeburen, ende in den on »rechte gevonden worde, soe sal hi dat tymmer weder »opbreken.»

Het doel der aanzegging is dus hier, tot verzet, en zoo noodig tot beslissing hierop, gelegenheid te geven vóór den bouw; verzet, natuurlijk op grond van onrechtmatigheid van dien voorgenomen bouw.

Dit brengt ons als van zelf tot:

b. *Beperking van het bouwrecht in het belang der bureu.*

Voorop staat overal, al wordt het niet altijd met zoo veel woorden vermeld, de regel, »dat ellic op den sinen tymmeren mach op ende neder, alst hem ge- »lieft» (Kampen G. B. p. 117, Dig. V. p. 25).

1°. *Men mag zijn buurman niet te na timmeren.*

Dat men niet over de grens mag komen, spreekt van zelf; bestaat er twijfel over de grensscheiding, men zal te Vollenhove de burgemeesters ter plaatse eischen, die op kosten van ongelijk eene beslissing geven (C 190j).

Maar ook zonder de grens te overschrijden, kan men zijn buurman te na timmeren. Zoo moet b.v. te Kampen, wie een huis van steen wil bouwen, naast een ledig erf of een houten huis, eene zekere tusschenruimte laten voor den drop ¹⁾.

Te Vollenhove is een bepaalde afstand alleen voorgeschreven voor »varkenshokken en andere inrichtingen, die onreinheid kunnen meebrengen» (C 179, B 183).

1) Opmerkelijk, niet voor zijn eigen, maar »tot syns nabuers drupte.» (B. v. R. p. 20.) Hij moet bovendien, indien niet anders is overeengekomen, loodrecht bouwen (bedoeld zal wel zijn, niet aldus dat zijn muur naar 's buurmans zijde overhangt).

Zelfs waar die afstand is in het oog gehouden, is ieder verplicht zijn buurman te hoeden voor schade of hinder, door dergelijke inrichtingen te veroorzaken, zooals hij ook aansprakelijk is voor schade, den buurman toegebracht door zijne wasscherijen of uitwateringen in zijnen muur ¹⁾ (B 184, C 180).

Te Hasselt, p. 60, is een afstand van drie voet voorgeschreven voor het graven van greppels, van vier voet voor het planten van boomen, welker overhangende takken bovendien door den buurman zoowel als door den eigenaar mogen worden afgekapt.

Meent nu de buurman dat wordt gebouwd in strijd met de bestaande voorschriften, dat men hem *ste na*'' komt, zoo zal hij vermoedelijk te Vollenhove wel de burgemeesters ter plaatsopneming hebben geroepen.

Te Hasselt p. 98 en te Almelo p. 319 riep hij tot dat einde de schepenen op. Konden zij partijen niet tot elkaar brengen, zoo verwezen zij hen naar de terechtzitting.

Te Hasselt werd ondertusschen de bouw geschorst; te Almelo werd voor de afbraak van den onrechtmatig gebleken bouw (het *ruemen*) een termijn van 8 of 14 dagen bepaald.

2°. *Men moet de bepalingen omtrent het vensterrecht in acht nemen.*

Vrij uitvoerige bepalingen bevat daaromtrent het Kamper G. B. p. 117.

In gemeene muren mag men geene vensters of gaten maken, zonder toestemming van den mede-eigenaar.

1) Men ziet, te Vollenhove begreep men volkomen juist, dat de schadelijkheid of hinderlijkheid van een zeker gebruik van onroerend goed voor de bureu, een factor moet zijn van de beslissing omtrent de rechtmatigheid daarvan.

In zijn eigen muur mag men geene doorgaande vensters of gaten aanbrengen op eene hoogte van minder dan eene roede ¹⁾. Hooger mag men er vensters in aanbrengen, mits *a.* zoo getralied, dat men er niet door klimmen kan, en *b.* van staande ramen met glas voorzien, zoodat men er niet uit kan »werpen, ghieten noch kieken.” Het artikel voegt er bij »wtge»sacht of dair breve of schine van weren,” m. a. w. dus, behoudens een servituut, krachtens hetwelk een uitgebreider vensterrecht den eigenaar toekomt ²⁾.

c. Afsluiting van erven.

Voor al geldt de regel, dat bureu verplicht zijn hunne erven te zamen te vredigen. Verschillende artikelen in tal van bronnen leeren ons dit ³⁾.

In hoofdzaak komen de bepalingen hierop neer. Waar van een bepaald soort van afsluiting sprake is, wordt steeds het graven van eene sloot verondersteld; alleen Genemuiden p. 69 zegt uitdrukkelijk: »weert »sake dat die spade nyet verre werken en conde, so »solde die ene den anderen helpen vreden myt holte, »alzo dat die yene den anderen ghien schade en doet.”

De scheiding moet, behoudens uitgezonderde gevallen, door beide gelijkelijk worden betaald, naar de lengte van ieders erf, en voor de helft van elk der erven worden afgenomen.

¹⁾ Hiermee hangt ongetwijfeld samen de verplichting van den buurman, om mee te dragen in de kosten van den bouw eene roede hoog.

²⁾ Wat ik hier omtrent het bureu recht vermeld, wordt in denzelfden geest uitvoeriger geregeld te Deventer 1642, III 9 en te Zwolle 1798, III 17.

³⁾ Vollenhove B 172, C 168, C 209, § 28; Zwolle O. K., a. 95—97; Kampen B. v. R. p. 41, G. B. p. 115; Genemuiden p. 69; Vriezenveen p. 421; Hasselt p. 71, 99; Priv. L. v. Vollenhove 1387 (hierna D. II, p. 194); Landr. 1630, II T. 16.

De sanctie van dit voorschrift is verschillend, en er kunnen meerdere sanctiën samengaan. Te Vriezenveen maant men tot het doen van »wederwerk” ¹⁾ bij herhaling aan, en verbeurt de weigerachtige eene telkens stijgende boete.

Te Hasselt treft hem eene bepaalde boete voor elken werkdag verzuim na bevel van den burgemeester. Bovendien is hier en te Zwolle degeen, die de afsluiting verlangt, gerechtigd het werk uit te besteden en de helft der kosten bij panding in te vorderen.

In de stad ²⁾ en in het land van Vollenhove geldt eene dergelijke regeling, die echter dit eigenaardige heeft, dat, wanneer de eischer (s. v. v.) het werk heeft uitbesteed, de tegenpartij een termijn van drie dagen is toegestaan, om te beproeven het goedkooper te doen aannemen. Naar het latere Overijss. Landrecht, doet desverlangd de rechter de uitbesteding.

Te Kampen, te Zwolle ³⁾ en in het land van Vollenhove bestaat op den regel omtrent het doen van »wederwerck” deze uitzondering, dat een buurman, die een zeer smal erf heeft ⁴⁾, dat belangrijk in waarde zou verminderen door het afgraven van eene halve

¹⁾ Zoo heet het deelnemen aan de vrediging, treffend juist, vooral wanneer, zooals in den regel geschiedt, beide bureu de halve sloot graven en elkaar op het midden ontmoeten. Zij werken dan tegen elkaar in.

²⁾ Bovendien is in het jongere Vollenhoofsche recht C. 209, § 28, eene boete bedreigd tegen het schaden van een buurman door onvoldoende vrediging.

³⁾ Behalve naar het alleroudste keurboek.

⁴⁾ B.v. naar het Landr. v. Vollenhove minder dan 3 roeden breed. Te Kampen ligt in tijdsorde tusschen twee bepalingen, die voor erven van minder dan 3 roeden breed eene uitzondering maken, eene daarmee strijdige van 1366, volgens welke de regel geldt voor alle erven »tsy cleyne oft groet, smal ofte briet.”

sloot, kan vorderen mede ingegraven te worden (d. i. ongescheiden te blijven van zijn buurman, die vrediging begeert, en met hem beide erven te zamen te vredigen tegenover de andere bureu). Beide dragen dan de kosten der afsluiting roede-roedes gelijk ¹⁾.

Ook te Zwolle (O. K. a. 94) zijn eigenaars van gronden in eene kavel gelegen, verplicht te vredigen »na groote oers landes.” Die in gebreke blijft dit te doen, is aansprakelijk voor de schade daardoor veroorzaakt en boetvallig.

§ 29. Mede-eigendom.

In de Overijsselsche rechtsbronnen, zoowel als in die van andere provinciën, vinden we bij herhaling melding gemaakt van de rechtsbetrekking tusschen mede-eigenaars van onroerend goed.

Op den voorgrond staat de regel, dat zij kunnen verdeelen. Slechts wordt te Kampen eene praktische uitzondering gemaakt, n.l. deze: bouwterrein mag niet worden verdeeld, of althans de verdeeling hiervan niet worden gevorderd, tenzij het kleinste deel minstens 7 Lüb. ellen breed blijft.

Zou het smaller worden, dan mag de mede-eigenaar die wil bouwen, het andere deel vorderen, te huur of te koop, »of hi macht laeten tot stadrechte.” Deze laatste alinea, die elders luidt: »off hi mach dat setten »nader stat recht” ²⁾, vindt hare verklaring in eene andere Kamper bepaling ³⁾, die hierop neerkomt. Hij,

1) Te Kampen en Zwolle moet de sloot 7, resp. 8 voet breed zijn.

2) B. v. R. p. 39, G. B. p. 114.

3) B. v. R. p. 40, G. B. p. 113.

die de gemeenschap wil opheffen, mag zijn deel voor eene bepaalde som den ander te koop aanbieden. Deze heeft een termijn van beraad en mag, ingeval hij tot den koop besluit, kiezen of hij de gevraagde hoofdsom wil betalen, of in de plaats daarvan eene jaarlijksche rente ¹⁾. Weigert hij, wien het aanbod is gedaan, den koop, zoo moet hij die het deed, het deel van zijn mede-eigenaar overnemen, voor denzelfden prijs (naar evenredigheid natuurlijk) waarvoor hij het zijne heeft aangeboden en hij *moet* betalen in *kapitaal*.

Eene dergelijke regeling komt voor te Zwolle O. K. 205. Slechts op één zeer opmerkelijk verschilpunt zij geweest. Te Zwolle doet de eischer (s. v. v.) de waardeering niet in kapitaal, maar in *thins*; hij wien het aanbod gedaan is, heeft de bevoegdheid in kapitaal te betalen, maar de ander *moet* c. q. voldoen in *thins* ²⁾.

Te Hasselt is het onderwerp weer in eenigszins anderen geest geregeld. Men vreest er blijkbaar vóór alles, willekeur van den eigenaar die het grootste aandeel heeft.

Den rijke moet niet vrijstaan den arme »vut den huus »of hofstede (toe) drucken.” Wil hij de gemeenschap zien opgeheven, hij mag »setten” (te nemen of te geven) ³⁾. De »arme” mag nu kiezen binnen 3 uren. Kiest hij het geld ⁴⁾, het moet hem worden betaald binnen

¹⁾ Voor elk pond groot, een pond klein, de zestiende penning. Deze rente is losbaar bij gedeelten, mits niet minder dan zeker evenredig deel tegelijk.

²⁾ In de oudste redactie schijnt slechts aan betaling in hoofdsom gedacht.

³⁾ D. i. zeggen: neem mijn deel voor deze of die som, of geef mij het uwe voor dienzelfden prijs.

⁴⁾ D. i. den verkoop van het zijne.

6 weken; kiest hij het huis of den hof, hij moet betalen binnen een jaar.

Deze regeling geldt, zoowel als de deelgenoot minderjarig, als wanneer hij meerderjarig is. De stadboeken van Kampen en Zwolle beide zeggen dit uitdrukkelijk; alleen moet in het eerste geval, zooals van zelf spreekt, het aanbod worden gedaan aan der kinderen voogd of naaste magen ¹⁾.

Te Vollenhove tref ik eene dergelijke regeling niet aan; wel wordt, aan hem die een huis of erf met een ander gemeen heeft, het naastingsrecht gegeven ingeval van verkoop van het aandeel van zijn mede-eigenaar. Deze moet hem dit aanbieden en hij heeft een termijn van beraad van zes weken (A 54, B 176, C 172).

Men zou allicht meenen, dat genoeg gedaan was met eene regeling van de wijze waarop mede-eigenaars, tot samenwerking ongezind, tot scheiding ²⁾ konden geraken.

In de middeleeuwen en zelfs later, dacht men hier-

¹⁾ Kampen B. v. R. p. 40, G. B. p. 113; Zwolle a. 208. Dat ook een onmondige „deser settinghen sal wachten,” mag wel uitdrukkelijk worden bepaald. Op sommige plaatsen is dat anders, b.v. Enkhuizen O. K., a. 98, 99. De latere regeling van het zetten te geven of te nemen, vinden we voor Overijssel in Landr. 1630, II 14, a. 8, en Deventer 1642, III 12, a. 6.

²⁾ Ik gebruik met voordracht het woord *scheiding*; immers men mag als een in onze oude bronnen en schrijvers vrij algemeen spraakgebruik beschouwen, dat *scheiding* kan worden verkregen of door *verdeeling*, of door *verkoop van het aandeel* door den eenen deelgenoot aan den ander.

Met het oog hierop verdient het misschien overweging, of terecht onlangs door een onzer rechterlijke collegiën *scheiding* en *verkoop van aandeel aan den deelgenoot* als verschillende begrippen (naar het burgerlijk recht) *tegenover* elkander werden gesteld. (W. v. h. R., no. 5022.)

over anders. Vermoedelijk was men den onverdeelden eigendom meer genegen dan tegenwoordig. Althans, men zocht bijna overal naar eene regeling van het gemeenschappelijke genot, die de ontbinding der gemeenschap ongetwijfeld meermalen heeft verhoed ¹⁾.

Te Vollenhove is de daartoe strekkende bepaling niet zeer duidelijk (A 89, B 177, C 173).

Naar ik vermoed, is de bedoeling, dat de mede-eigenaars elkander beurtelings twee jaar in het gemeenschappelijke huis zullen laten wonen en dat ieder hunner, een half jaar voordat de beurt aan hem komt, zal te kennen geven of hij van zijn recht gebruik wil maken.

Duidelijker is het voorschrift van het oude Zwolsche keurboek, a. 207. Willen de partijen niet scheiden, zoo wordt daar verordend, dan moeten zij òf te zamen verhuren zoo goed zij kunnen, òf beurtelings een of twee jaar (ingeval van geschil twee jaar) elkander tegen een redelijken »tyns'' ²⁾, ter schepenen schatting, in het huis laten wonen. De eigenaars zijn tegenover elkaar verplicht, het huis dak- en wanddicht te houden. Blijft een hunner in gebreke, de ander, die tijdelijk in het huis woont, wordt in zijn gebruik gehandhaafd, totdat de eerste aan zijne verplichting heeft voldaan.

Te Deventer wordt in het Stadrecht van 1642, III 11, a. 3, bepaald, dat een mede-eigenaar den voor-

¹⁾ Soortgelijke bepalingen als omtrent gemeenschappelijk gebruik door mede-eigenaars, komen meermalen voor over dat door eigenaars pro diviso van landerijen in één kavel liggende, binnen ééne gemeenschappelijke vrediging gelegen, en het is zelfs niet altijd gemakkelijk uit te maken, of de wetgever het eene of het andere op het oog heeft gehad.

²⁾ Het gebruik van dit woord is hier eenigszins vreemd.

rang voor de huur zal hebben, de »naeste tot de »huur» zal zijn.

Wat ik hier omtrent den mede-eigendom opmerkte, betreft slechts onroerende goederen. Het oude Zwolsche keurboek bevat echter in art. 206 eene bepaling omtrent roerend goed. Ook dit mag een mede-eigenaar zetten te geven of te nemen. Volkomen juist; deze wijze van scheiding komt het eerst bij ondeelbare zaken te pas en dit zijn roerende veelal. Van betaling van het gekochte aandeel in thins, is hier geen sprake; natuurlijk, er is geen goed, waarop de thins zou kunnen worden gevestigd; bovendien, de waarde van een roerend goed zal wel meestal niet zoo groot zijn, dat de betaling van een aandeel hem die het koopt zeer bezwaarlijk kan vallen.

Te Hasselt p. 88 is eene bijzondere regeling gemaakt, om het ontstaan van mede-eigendom, tengevolge van de uitoefening van het mede-koopsrecht door burgers, te voorkomen. De eerste koper mag n.l. eischen, dat de nieuwe verkrijgers zullen dubbelen, wie hunner, tegen een door hem te bepalen verhoogden prijs, eigenaar zal worden van het geheel.

§ 30. Overdracht van onroerend goed.

Reeds bij herhaling sprak ik van *onroerend* goed. Dit wordt meermalen tegenover roerend goed gesteld, zonder dat echter beide begrippen nauwkeurig worden omschreven. Men zal wel mogen aannemen, dat op onroerende goederen rustende grondrenten en erfpachten, als onroerend worden beschouwd. Te Has-

selt 1) wordt met zoovele woorden gezegd, dat »alle »geldrenthen ende erfpacht gerekend sind voer erf-nisse.”

Onroerende goederen zijn o. a. in zooverre onderscheiden van roerende, dat voor hunne overdracht andere regelen gelden. De regel, dien we omtrent den eigendomsovergang der onroerende goederen in nage-noeg alle bronnen, in verschillenden vorm, terug vinden, is deze: Geen eigendomsovergang zonder *opdracht voor het gerecht*.

De Landbrief van David v. Bourg. van 1457, a. 2 2), geeft het volgende voorschrift: »dat niemant in vnser »lande an desse sidt der Isselen, geen guedt auerge-»uen, verkoepen offte weerloesz werden sal, dan met »richters breuen, des geene daer die guder onder ge-»legen syn, vnde wie hier en bauen dede, dat en sal »van gheenre weerden weesen, dat sullen wij, vnser »ridderen vnd knechte vnde vnse drie stede eynpar-»liken malkanderen helpen vthdregen. Beholtelick hier »inne moetsone, machscheydinge, hilikes voerwerden »van frunden vnd magen an beyden syden in ere »macht tho wesen” 3).

Wie de rechters, hier bedoeld, zijn, hangt af van den aard van het goed, of het n.l. eigen, leen of hoorig goed is 4).

De rechter mag geene brieven van »oplatynge” verlijden (evenmin als over eenige andere handeling staan)

1) p. 113.

2) Racer III, 129. Winhoff IV, 4.

3) Wat de uitzonderingen in de laatste alinea betreft, over vorm en kracht der huwelijksche voorwaarden, en den minnelijken zoen, sprak ik reeds. Over de boedelscheidingen later.

4) Winhoff eod. N. Ref. 1541, a. 2.

dan in tegenwoordigheid van twee »koernoten ende »gerichtsluyden" 1).

De aantekening, die Winhoff op het eerst aangehaalde artikel maakt, verdient de aandacht. Hij zet n.l. uiteen, hoe het niet aangaat, op grond van gemis der richters brieven, den kooper ongehouden, den koop nietig te verklaren. Zonder deze brieven, zegt hij, geen *opdracht*, wel echter eene *verkoop* die tot opdracht verplicht. Deze zuiver Romeensch-rechtelijke onderscheiding tusschen den verkoop die een persoonlijken rechtsband en de opdracht, die een zakelijk recht vestigt, maakt Winhoff ter toelichting ook van N. Ref. 1541, a. 2, dat aldus luidt: »vund offt eenige »vprachten van den landen, eruen offte renten anders »dann voer den genenn daer solckes is behoorende, gescheet wer sollen alsulke segel »und breue van vnwerden gekandt werdenn, vund »die vorkoper offte syn erffgenamen sollen gehalten »syn, den koeper syn gelt vnd vnkoesten, vund schaden wedder tho geuen, offt sollen hem daer voer »binnen yaer vnd dag solcke vorwissinge vund sekerheit doen, daer hie genochsam an gehalten syn mach ». beholtelick dat nochthans eyn yder »voer hem vnd syn erffgenamenn gehalten sal wesen, »syne segele, breue vund hantschriften tho achterfolgen."''

Zelf echter is Winhoff nog weinig vast in deze leer, zooals blijkt uit hetgeen hij weinige bladzijden verder schrijft (p. 388), dat n.l. het artikel bedoelt »dat die contracten auer guder, met richtersbreuen, daer die guder »vnder gelegenn, sollenn *transporteert*, bestetiget vunde

1) N. Ref. 1546, a. 6; Winhoff II, 24. Volgens N. Ref. 1541 a. 2, zegelen echter slechts de richter en de verkooper.

»bepfestiget werden, vunde dat vmme grote trefflike
 »oersaken, wante then eersten so staen die contracten
 »vp betere grunde, die gerichtlick *bekent*, *vpgedra-*
gen vnd *bestediget* syn, etc.”

Het is alsof Winhoff hier in de opdracht niet ziet eene rechtshandeling, die een zakelijk recht toevoegt aan een persoonlijk recht door de overeenkomst gevestigd, maar eene bekrachtiging, eene volmaking van deze laatste, die dan als het rechtscheppende in elke richting zou zijn te beschouwen.

Met andere woorden, terwijl Winhoff op de eene plaats de Romeinsche rechtsleer voordraagt, blijkt hij zelf nog niet ontwassen aan de Germaansche begrippen, die Brunner ¹⁾ aldus formuleert: »wir dürfen uns »die sala, donatio, venditio oder permutatio nicht etwa »als obligatorischen Vertrag vorstellen, sondern als ein »Veräußerungsgeschäft welches den Uebereignungs »willen des Veräußerers sammt der zu Grunde liegenden causa zum Ausdruck bringt.”

¹⁾ *Zur Rechtsgesch. d. Röm. u. Germ. Urkunde I*, p. 279. Terzelfder plaatse zegt de schr. van de investituur, de opdracht, dat zij is op te vatten »nicht sowohl als Erfüllung denn als »ergänzung der sala.”

Ik haal hier Brunner aan, in wiens woorden wel zoo voorzichtig mogelijk des schr. meening is weergegeven over een op verre na niet onbetwist rechtspunt. Onder de merkwaardigste geschriften van de laatste jaren, die dit onderwerp behandelen, mogen vooral worden genoemd *R. Sohm, zur Gesch. der Auflassung* (in *Festgabe zum Doctorjubiläum des Dr. H. Thöl. Strassburg* 1879), vooral § 2, en *A. Heusler die Gewere, Weimar* 1872, vooral § 2. Zie ook de litteratuur-opgave bij *O. Stobbe, Handb. des D. Priv. R. Berlin* 1875. II 1, p. 167.

Het is hier zeker niet de plaats om eene oplossing van de vraag te beproeven. Dat ze tot hiertoe eene open vraag is gebleven, is allermeest toe te schrijven aan het onregelmatig gebruik van dezelfde woorden in onderscheiden zin, in de oude oorkonden die ons aan het antwoord moet helpen.

De stellige bepalingen uit de oude Landrechten, die ik zoeven aanhaalde, zijn in hoofdzaak overgegaan in het *Landrecht* van 1630, II 8, a. 3 en 4 ¹⁾.

In de stedelijke rechtsbronnen vinden we dezelfde beginselen terug.

Voor Vollenhove zou dit reeds zijn te vermoeden uit C 169, hetwelk uitgaat van de veronderstelling, dat een gekocht onroerend goed den koper *gevestet* wordt, en uit C 190 l., dat aan de burgemeesters een Vlaamsche groot toekent ingeval van »oplatinge van »arue, huysse of renthe.»

Het blijkt bovendien zonneklaar uit tal van akten in het archief dier stad voorhanden, waarvan ik er slechts ééne wil aanhalen, van 1402. Voor schout en schepenen verschenen in dat jaar »in enen ghehegheden heymael, daer (sy) toe gherichte saten,» Heyne Belyen sone, en zijne vrouw, de laatste gesterkt met haar man als »ghekoren mombaer», ter opdracht van een huis en erf, welke in dezer voege wordt vermeld. »Dit voirseide huis ende hofstede myt synen »tobehoer droech Heyne ende Mylle vorseit op ende scol»dent quyt voer om ende voer oer erfgenamen erflike, »ewelike ende ommermeer ende ghenghen daer wt mit »oplatynghe ende vertichnisse als ordel ende recht »wisede» ²⁾.

Uit de laatste woorden blijkt, in verband met wat we van elders weten, ten duidelijkste, dat degeen die

¹⁾ Allermerkwaardigst uit dit oogpunt, is ook Lr. 1630, II 8, a. 6, waar, ingeval van verzwijging van lasten enz. bij den verkoop, de akte nietig wordt verklaard met betrekking tot *de reale verbintenis* daerin aangetogen, behoudens de *personeele verbintenis* van den verkooper.

²⁾ Vergel. ook C 222.

de opdracht doet, formaliteiten heeft in acht te nemen, solemneele woorden heeft te spreken of handelingen heeft te verrichten. — Bij »ordel ende recht" wordt ongetwijfeld gewezen, welke vormen hij heeft te vervullen en ten slotte dat hij ze naar behooren heeft vervuld.

In andere steden werd eveneens onroerend goed opgedragen voor het gerecht. Ik verwijs naar Kampen G. B. p. 114, Dig. v. p. 43; Hasselt p. 99; Deventer 1642, III 10, a. 1; Zwolle 1794, III 12, a. 14.

Volgens het Deventersche artikel kon men geene onroerende goederen weerloos worden »ten zij door »brieven bij twee schepenen gepasseert, waarmede geschiede ontervinge des verkopers ende aenervinge des »kopers."

§ 31. Actiën om schuld.

In de zuiver Germaansche rechten zien wij nergens met zoovele woorden onderscheid gemaakt tusschen absolute en relatieve, of tusschen zakelijke en persoonlijke rechten. Men is zich natuurlijk wel bewust geweest van een onderscheid in omvang tusschen verschillende bijzondere rechten, maar dat men door waarneming van dat onderscheid er ook maar van verre toe gebracht is, twee catagoriën van in aard en wezen verschillende rechten aan te nemen, hiervan vind ik geen spoor.

Reeds hierom is in die rechten eene onderscheiding tusschen zakelijke en persoonlijke rechtsvorderingen ondenkbaar.

Maar er is nog een andere, ik zou bijna zeggen

een nog meer afdoende grond, die eene dergelijke tegenstelling uitsloot.

De actiën in materieelen zin kan men onderscheiden naar haar grond. Maar dat begrip actie (vorderingsrecht) kan niet overal ontstaan. Waar, als te Rome de praetor, een rechtsprekend ambtenaar de bevoegdheid heeft, aan het geldende recht zijne kracht ten deele te ontnemen, en omgekeerd een regel te doen eerbiedigen, die in den strengen zin niet is een rechtsregel, daar kan men *jus habere, actionem autem non habere*, en omgekeerd *actionem habere, jus autem non habere*. Daar kan de tegenstelling ontstaan tusschen *het recht zelf* en *het recht om dit te doen gelden*.

Waar echter van zulk eene ambtsbevoegdheid geen sprake is, brengt elk recht zonder onderscheid mee, ligt onmiddellijk daarin, het recht om het te doen gelden. Dat het publiek gezag in de wet een zeker recht erkent, toekent, wil toch niets anders zeggen, dan dat het zoo noodig zijne macht zal aanwenden om het te handhaven.

In de Germaansche landen was een dergelijk ambtsgezag onbekend en kon dus het begrip *actio in materieelen zin* zich niet ontwikkelen naast het begrip *recht* (in subjectieve beteekenis) ¹⁾.

¹⁾ Het pleit m. i. al zeer weinig voor de hedendaagsche rechtswetenschap, dat zij nog altijd schermt met dat begrip van *actio*, dat ook in den hedendaagschen staat misplaatst is. Het heeft de schoolsche geleerdheid heel wat moeite gekost, bij onze practici en onze rechtscollegiën de volkomen overtuiging te vestigen, dat zakelijk zijn niet actiën om zaken, maar actiën op zakelijke rechten gebaseerd. Ik hoop dat we over niet te langen tijd eene wet zullen zien geboren worden, die brekende met eene leer, die slechts op Romeinschen bodem te huis behoort, de praktijk veroorlooft op de oude banen terug te keeren.

De Germaansche rechten kennen dan ook slechts de actiën in formeelen zin (de rechtsvorderingen) en onderscheiden deze slechts naar hare strekking, in *actiën om schuld* (of *schade*), waarbij het betreft de opvordering van eene geldsom of van eene zekere hoeveelheid vervangbare zaken, en *actiën om goed*, waarbij het geldt de opvordering van eene bepaalde zaak; de laatste kan men weer onderverdeelen in *actiën om onroerend* en *om roerend goed*.

Over den gang van het proces spreek ik aan het einde van dit hoofdstuk. Ik meen echter wel te doen met reeds hier een blik te werpen op de *bewijsregeling* in de actiën om schuld.

De Romeinen huldigden den regel »*actori incumbit probatio, actore non probante absolvitur reus.*» Vermoedelijk hebben zij wel aldus geredeneerd: de eischer vordert van den rechter, dat hij den sterken arm van den staat tot zijne beschikking zal stellen, tot het brengen van eene verandering in een feitelijk bestaanden toestand ¹⁾; de rechter kan niet verplicht worden geacht aan dit verlangen te voldoen, voordat hem de gegrontheid hiervan is gebleken.

De Germanen volgden een geheel ander stelsel, naar hetwelk geene partij werd in het gelijk gesteld, zonder dat zij het bewijs had geleverd van de gegrontheid van haar beweren. Naar het mij voorkomt, berustte deze regeling op de redeneering: indien twee partijen voor den rechter verschijnen en tegenovergestelde beweringen voordragen, kan deze geen grond hebben één hunner geloof te schenken, den ander geloof te ontzeggen, dan indien de eerste bewijs levert.

¹⁾ Hetzij dan door hem goed of geld te doen afgeven, door eene bestaande stoornis te doen ophouden, of hoe ook.

Dit leidt tot den regel, bewijslevering staat elk der partijen vrij. Bieden beide bewijs aan, de wet moet uitmaken wie daartoe zal worden toegelaten. Zij wijst tevens de rechtskrachtige bewijsmiddelen aan.

Op deze beginselen berust dan ook inderdaad het Germaansche bewijsrecht, ook dat hetwelk we in verschillende Overijsselsche bronnen vinden weergegeven.

Alvorens dit aan te toonen, een woord over den inhoud der dagvaarding.

Waar den gedaagde, bij de oproeping om in rechte te verschijnen, slechts wordt medegedeeld *wat* van hem wordt gevorderd, niet *op welken grond* het wordt geëischt, daar kan hij slechts ontkennen of erkennen; eene andere verdediging te voeren betreffende het recht zelf, is hem dan feitelijk onmogelijk.

Maar is de gedaagde door eene ongemotiveerde dagvaarding beperkt in zijn antwoord, de eischer kan daardoor eveneens beperkt wezen in zijn bewijsrecht. Wil hij toch een bewijs leveren, zoo moeten er feiten genoemd zijn waarover het kan loopen, of, zooals we zullen zien, daadzaken die hem bij uitzondering tot het bezweren zijner vordering het recht geven.

Ik ben geneigd aan te nemen, dat oudtijds in Overijssel eene volstrekte gehoudenheid, tot het noemen van de feitelijke gronden van den eisch, niet heeft bestaan. Ik leid dit af niet alleen uit het ontbreken van voorschriften daaromtrent, maar bovendien uit eene oude Zwolsche keur (art. 122), die aldus luidt: »Enich man of vrouwe, die den anderen beclaghet »voer goet dat hi hem schuldich is, ende die ghene »die daer gheboeden is biedet dat to te brengen met

»ghichtighen scepenen of mit goeden tughen, dat hi »daer eens recht uoer ghedaen heeft, velle dan die »aenclagher op ander woerde ende seghet, ten is dat »ghoet niet daer hi to rechte uoer ghestaen heeft mer »dat is ander goet daer hine uoer an spreket, so coemt »die ghene die anghesproken is op sinen verschen »voet tot antwerden.»

De wetgever doelt dus op een geval waarin uit gedaagdes antwoord blijkt, dat hij niet weet waarop hij zich heeft te verdedigen, van welke schuld sprake is; dit kan moeilijk voorkomen wanneer de vermelding van de gronden van den eisch in de dagvaarding is voorgeschreven. Wellicht mogen we aannemen, dat ook in Overijssel in de middeleeuwen die gronden al of niet, of althans meer of minder nauwkeurig, zijn opgegeven naarmate de eischer al of niet »hem bewijs vermat», dat wil zeggen, zich bij het instellen der vordering sterk maakte, zijne beweringen te bewijzen.

Immers, ook hier kon men »*dingen op getuuch*», »*op schepenengichte*» of, in tegenstelling daarvan, aenspreken mit eenre *slichter claghe*».

In Zwolle O. K. a. 110 wordt het geval vermeld, dat »die aenspreker hem aenspreket mit eenre slichter »claghe ende neet en vermet te bethugen» en in a. 128 het »dinghen op scepen ghichte.»

Ik herhaal, uit den aard der zaak was vermelding van den feitelijken grondslag onmisbaar waar de eischer zich voorstelde bewijs te leveren, ontbeerlijk waar hij alles op de ontkentenis van de tegenpartij wilde laten aankomen.

Ook Winhoff maakt nog melding van eene *schlichte claghe*, maar het juiste onderscheid tusschen deze en

elke andere wordt blijkbaar te zijnen tijde reeds niet meer volkomen gevat. De *schlichte ansprake* omschrijft hij aldus ¹⁾: »up gedane ansprake ja offte neen tho »seggen, to bekennen offte tho versaken, vermidde »den gesworen eedt, dat welke die beklagede offte be- »sprakede gehouden is tho doene; so hie des »weygeringe dede, were hie vellich ²⁾ gelyck als off hie »bekande. Unde so die anlegger in dessen valle syner »saken guedt bewysz hadde, moste hie dat selue by »dusdzaniger anspraken vnde gedanen ede vallen laten »vnde verlesen.”

Tot zoover volkomen juist. Waar hij echter de tegenstelling maakt, en den bewijsregel voor de niet slichte claghe formuleert, geraakt hij op Romanistischen weg. Immers daar zegt hij: »Wert nu sake dat »die anlegger met dusdzanigher ansprake nicht spreke, »noch den anderen vp synen eedt beschuldigede, moste »hie die ansprake bewysen. Vnde so hie in gebreck »des bewyses die sake an den eedt des verwerders »scheten wolde, wer die verwerder nicht gehouden den »eedt an to nemen vnde tho doen, sonder geuge die »regula des rechten *Actore non probante, reus absolui »debet.*”

Deze beschouwing wijkt af van de Germaansche beginselen omtrent het bewijsrecht, welke ook uit de oude Overijsselsche stederechten spreken en die hierop neerkomen. Heeft de eischer niet met eene *slichte claghe* aangesproken, dan staat het hem vrij het bewijs te leveren van de feiten, waarop hij zijn recht grondt, voor zoover zij worden ontkend. Levert hij dit bewijs

¹⁾ IV, a. 17, Chalm. p. 456.

²⁾ D. i. verloor hij zijne zaak.

niet, de gedaagde mag (en moet) de gegrondheid zijner tegenspraak staven, door die te bezweren.

De eischer is in de keuze zijner bewijsmiddelen beperkt tot die, welke het recht met name aanwijst.

Bepaalt de gedaagde zich niet tot eenvoudige ontkenning, maar beroept hij zich op feiten, waardoor de door den eischer gestelde daadzaken hare kracht hebben verloren, of de hieruit geboren rechtsbetrekking is te niet gegaan, zoo komt alleen de gedaagde tot het bewijs van zijne bewering. Slechts in uitgezonderde gevallen wordt van deze regelen afgeweken.

Ik wil trachten dit een en ander in het kort aan te toonen.

Dat er geen bewijs te pas komt, wanneer de gedaagde volledig erkent, behoeft geen betoog. Slechts mag vermeld, dat hem te Deventer in dat geval (misschien wel om het bekennen gemakkelijker te maken) een uitstel van betaling toegekend »verten nacht dach »gegeven” wordt ¹⁾.

Ontkent de gedaagde, de eischer komt tot bewijs, of bij gebreke hiervan de gedaagde tot den onschuldseed. C 99 zegt het ons met zoovele woorden, zelfs indien hij »de to gesproken wert syn eet daer voer biedet, »soe mach de ghene de to spreket tughe inleggen” ²⁾.

Even duidelijk spreken de Deventersche keuren ³⁾, waar zij het geval regelen »dat yemant voer die banck

¹⁾ Deventer 1450, p. 155.

²⁾ De af te leggen eed zal ongetwijfeld zijn voorgezegd, *gestaafd*, vroeger door den schout, later door een der schepenen of der burgemeesteren (C 190, q). In welken vorm men den eed zwoer, of het stamelen of gebrekkig nazeggen van het eedsformulier nadeelen meebracht, dit, en zooveel meer den onschuldseed betreffende, blijkt niet.

³⁾ 1450, p. 156; 1486, p. 172.

»toe gesproken (weer) van scade of van scolde, ende »hi dan syn onscholt boede, en die clager sich dan »vermeete den anderen die sake toe overtugen" ¹⁾.

Ook de Zwolsche stadrechten geven ons bewijsplaatsen.

In de artt. 256 en 257 is sprake van de vordering van een koopprijs, in beide luidt de slotalinea »mocht »mens niet verwinnen, elc die soldes hem of nemen »met synre eenre hant."

In art. 263 wordt het volgende geval geregeld: een eischer beweert, dat de gedaagde land van hem in huur heeft (en vordert vermoedelijk den huurprijs). Zegt nu de gedaagde »ic lye (beken) dat ic alsoe »mennich jaer daer an hadde, mer die jare die sin »vyt"; kan dan de eischer met getuigen, die over de verhuuring gestaan hebben, zijne stelling bewijzen »so »en mach hi (de gedaagde) daer niet neen uer zegghen; mach hi hem des niet bereden (bewijzen), so »mach die ander syn onschult daer uer doen mit »synre eenre hant, dat sine jaer vyt sin" ²⁾.

¹⁾ Gelukt den eischer het bewijs, hij die den eed had aangeboden, verbeurt zekere rechten, gelukt het niet, hij die »hem »des vermeten hadde", verbeurt eene boete. Zie eene dergelijke regeling Vollenhove C 99.

²⁾ Ook voor de actie van den huurder geldt hetzelfde beginsel; ik vermeld dit hier slechts terloops, daar het geene actie om schuld betreft. Art. 264 zegt »die lant pachtet to jaren, die »is sine jare naerre te behoelden, mit twee goeden knapen die »daer an ende ouer gheweest hadden, dan sie hem die ghene »af te winnon is, die dat lant verpacht(et) heeft."

Vermoedelijk slaan nog op den onschuldseed in zaken »om »scult" Zwolle O. K. 123, waarin o. a. wordt vermeld, dat men »van pachte binnen jaers niet neen zegghen en mach," en Almelo 1489, p. 297 en 310, waar wordt bepaald, wat de stavende schepen kan vorderen indien iemand »eene eeth wil hebben van den »anderen."

Stelt de gedaagde nieuwe feiten, zoo wordt òf omtrent deze, òf omtrent die waarop de eischer zich beroept, bewijs toegelaten, niet omtrent beide.

Zwolle O. K. a. 118 bewijst dit. »Enich onse burgher die anghesproeken worde voer schult »sonder breue, ende die hem vermete ene betalinge »to te brenghen, die sal uoer (eerst, vooraf), die schult »bekennen eer dat hi betughet wordet, ende als hi »die bekenninghe ghedaen heeft, soe mach hi daervan »betalinghe bewisen mit twee goeden knapen.»

Een van beide dus, de gedaagde erkent het ontstaan der schuld, dan komt hiervan geen bewijs te pas en kan de gedaagde betaling bewijzen zoo hij die beweert, òf hij ontkent, en dan mag de eischer bewijzen, maar is ook meteen de gedaagde van alle recht tot het bewijzen van betaling verstoken.

Ook uit het reeds aangehaalde art. 122 van het Zwolsche keurboek spreekt dit stelsel. De gedaagde die op zijn verschen voet tot antwoorden komt »is oec »dan naerre van der lester anspraeke betalinghe te »bewisen of hi wil, dan hem die anclagher auer te »ghane is.»

Zwangere vrouwen konden zich te Zwolle, als elders, van het afleggen van den eed tijdelijk verschoonen. In O. K. art. 117 toch is sprake van »enighe vrouwe, die beclaghet worde ende oer onscult seghet ende oeren dach winnet (uitstel erlangt) »met dien dat sy seghet dat si met kinde is.»

De eischer kan, zoo zeide ik, gedaagdes onschuldeed uitsluiten; maar slechts door zelf rechtens erkende bewijsmiddelen aan te voeren.

Onder deze staan op den voorgrond de *schriftelijke akten* en als type hiervan de schepenbrieven.

Dat zij den onschuldseed uitsluiten, zeggen ons de Vollenhoofsche keurboeken zoo uitdrukkelijk mogelijk (A 95, B 125, C 131). Als men »sinen breue »gheuet” (schriftelijk bewijs heeft gegeven dus) «dair »en salmen niet neen voir seggen.” Dat een akte, waarop men zich tegen een gedaagde beroept, van hem afkomstig is, moet natuurlijk, ingeval hij het ontkent, worden bewezen, en wel door het getuigenis van twee burgers die ze hem hebben zien schrijven (B 126, C 135).

Is hier sprake van schriftelijke bescheiden van de partij zelve uitgegaan, ook schepenbrieven, zoowel »plackers brieden” als »brieuen met een wythangende »segel” ¹⁾, zullen wel niet zeldzaam zijn geweest; in het archief zijn verscheidene voorhanden.

In de andere stederechten wordt hiervan meer melding gemaakt; somtijds met de bepaling dat ieder ze moet verzoeken van de schepenen in zijne straat ²⁾.

Zoo zegt Zwolle O. K. a. 130 »die der scepenen »breue behoeft, die sal der scepene breue nemen, elc »van hoerre straten daer die coep ofte lofte in ghe»schie.”

Uit het volgende artikel blijkt, dat ze somtijds het eenig toegelaten bewijsmiddel zijn. Geen notarius immers mag akten maken over verkoop, schenking, making, bezwaring van erfnisse, renthe, ghelt of guet ³⁾;

¹⁾ Vgl. C 190 o. p.

²⁾ Vergl. hierover Overijss. Vereen., Verslag 38^e verg. p. 13, 14, 16.

³⁾ Dus, als ik de woorden wel versta, van *lichamelijk onroerend goed en grondrenten, betaalbaar in geld of in natura*.

geen burger ook zal over die handelingen getuige wezen. Deze bepaling hangt, laat ik dit er terstond bijvoegen, samen met die omtrent de overdracht van onroerend goed en is in zoover niet slechts eene beperking van bewijskracht, maar veelmeer van rechtskracht van andere dan schepenakten ¹⁾.

Het duidelijkst en uitvoerigst wordt de verhouding tusschen schepenbrieven (en schepenkennis) aan de eene zijde en den onschuldseed aan de andere, weergegeven in Deventer 1450 p. 146: »Weert dat enich »man queme voer scepenen ende loevede (belofte) dede »in der scepenen hand, daer brive af waren ofte gene »brive, dien man salmen toe rechte setten ende ver»volgen voer den scepenen, ten were dat hi hem »anders verwilcort hadde, ende die man en mach nyt »neen seggen voer die lovede.»

1) In Kampen daarentegen wordt uitdrukkelijk bepaald, dat voor zekere verbintenissen geene schepenbrieven zullen worden gegeven. Zoo *niet op hantgelt of op schult die myt comenscap ghemaect is, wel daarentegen »van settingen van husen, van »mueren, van tynse, van ghiftinge van testamenten,*” en wederom *niet »op guede buten onser vriheit geleghen*” (B. v. R. p. 61, G. B. p. 182).

Het laatste verbod zal wel zijn grond hebben gevonden in de betrekkelijke krachteloosheid van zulke brieven buiten het stedelijk gebied; het eerste heeft vermoedelijk gestrekt om voor de daarin genoemde verbintenissen de parate executie uit te sluiten.

We weten toch dat te Kampen *»bekant schult voer scepen,*” kon worden *»ghepant an huus oft erve*” (B. v. R. p. 61). Ook te Zwolle art. 126, 127 gold de regel, *»so wie dat loeuet in scepen »hant, daer solmen enen pander op gheuen onbeclaghet,*” dus zelfs al zijn er geene schepenbrieven opgemaakt, wat echter moet geschieden als men *»loeft hoegher dan tien oelde scilde.*”

Te Vollenhove A 91 moest van elke verwillekeuring voor schepenen boven 10 sch. een schepenbrief worden opgemaakt, *»ende »dair mede machmen panden*” (vergel. hierna § 49).

De betrouwbaarheid van schepenbrieven ligt natuurlijk in de qualiteit der magistraten door wie ze zijn opgemaakt en te wier overstaan de rechtshandeling, daarin vermeld, heeft plaats gehad.

Bovendien zoekt men bijna overal een waarborg voor de rechtmatigheid eener aanspraak met schepenbrieven hierin, dat zij hunne bewijskracht verliezen, jaar en dag nadat de schuld, die er in wordt geconstateerd, opvorderbaar is geworden. In Holland is die bepaling regel ¹⁾, maar wordt tevens een middel aan de hand gedaan om de bewijskracht te verlengen.

De houder mag n.l. binnen den gestelden termijn met zijn schepenbrief voor het gerecht verschijnen en verlenging verzoeken. Van die verschijning en van de inwilliging van het verzoek wordt dan melding gemaakt in een nieuwen schepenbrief, welke met eene strook perkament, door den eersten gestoken, aan dezen gehecht is. Zulk een brief met verlengde bewijskracht, heet daarom een »doirstoken brief.” De schepenen zullen het verzoek wel niet hebben ingewilligd, zonder dat hun bleek van het nog bestaan der schuld, van gronden voor het uitstellen der invordering, in een woord, van de rechtmatigheid van des schuldeischers begeeren. Zonderling genoeg, van regelen van onderzoek, van door den eischer in acht te nemen vormen of bij te brengen bewijzen, blijkt meestal niets. Slechts in het Handv. van Geervliet van 1381 a 42 ²⁾ lees ik: »Ende wie syn brieven

¹⁾ Vergel. o. a. Waterland v. M. II, 737. Haarlem 1390, v. O. de Br. 176. Oudewater O. K. a. 45, 76. Leiden 1406 III 17, 19, 1450 III 49, 1545 IV 47. Delft O. K. a. 93, 434. Zuid-Holl. v. d. Eyck 188. Heusden v. M. III 634. Oudenh. 275. Woudrichem Kemp p. 365.

²⁾ Bronnenuitg. Versl. en Med. IV 197.

»wil doen vernieuwen, sal sweeren met hem drien
 »wettachtich ten Heyligen, dat syn brieven recht syn
 »sonder fallatie.»

In Overijssel is bij de Nye Reformatie van 1541 a. 13 eene schuldverjaring van 10 resp. 20 jaren ingevoerd, die in den vorm aan verjaring van het bewijs herinnert, en, naar ik vermoed, in een vroeger vervallen van de bewijskracht van schriftelijke akten na zekeren termijn haar oorsprong vindt. Het artikel luidt: »dat men alle hantschrijfften, segel ende breve
 »van schulden nu voertaen vorderen sal myt rechte,
 »die inheemsche bynnen 10 jaeren, die uutheymsche
 »binnen 20 jaeren. Ende waert sake yemant daer
 »inne versumich were, die solde van der anspraken
 »versteken wesen.»

Met den schepenbrief staat bijna overal op gelijke lijn de *schepenkennisse* of *schepengichte*, d. i. het mondeling getuigenis van schepenen omtrent hetgeen te hunnen overstaan is verricht. Dit blijkt voor Overijssel o. a. uit de reeds aangehaalde artikelen Zwolle 126, Deventer 1450, p. 146.

Deze had eveneens slechts binnen een beperkten termijn bewijskracht. A 91 zegt het ons uitdrukkelijk: verwillekeuring beneden 10 schellingen mogen de schepenen gedenken een jaar lanck.

Ook Deventer 1450 p. 136, 1486 p. 171 vermelden het »geen scepen en sal tendes jair ende dach ennich
 »gycht doen om saken die voir hem geschien syn van
 »schade ofte van scholde.»

Hetzelfde beginsel ligt n. f. in Kampen Dig. Vetus p. 56: »Alle bekentenissen die geregistreert staan in
 »der stat register, sullen van weerden bliven jair ende
 »dach, dat is VI weken totten jaire, of men sal betalinge

»bewisen also recht is, of men sal uut laten doen.»

Schepenbrieven aan partijen afgegeven zijn in hunne hand een direct bewijs. Het register, het audientieblad daarentegen, is in handen van het gerecht, en dient slechts als grondslag voor de mondelinge verklaring der schepenen, ik zou bijna zeggen tot opscherping hunner memorie.

Verder kunnen wij als regel stellen, dat in Overijssel het *getuigenbewijs* was toegelaten en den onschuldseed uitsloot ¹⁾.

Voor Vollenhove blijkt dit uit het reeds aangehaalde artikel C 99 ²⁾. Biedt de gedaagde den onschuldseed aan, zoo mag de eischer »tughe inlegghen» en de gedagvaarde of althans om het afleggen eener verklaring aangesproken getuige, moet of op de eerste terechtzitting of, zoo hij een termijn van beraad verzoekt, op de volgende antwoorden (B 85, C 100) ³⁾.

Te Zwolle mocht men, naar het schijnt, oudtijds zelfs een gewijsde of althans eene proceshandeling door getuigen bewijzen; immers in het reeds aangehaalde art. 122 wordt het geval verondersteld, dat de gedaagde aanbiedt »dat to te brengen met ghichtigen »schepenen of mit goeden tughen, dat hi dair eens recht voer ghedaen heeft.»

¹⁾ In dit opzicht verdient echter de aandacht Hasselt 84, waar de onschuldseed wordt uitgesloten alleen voor »schult daer »pandinge voer geleden is, ofte die registreert is.»

²⁾ Een gast mocht echter in eene actie tegen eenen burger, voor het wereldlijke gerecht, geen bewijs leveren door getuigen (A 80, B 84, C 98), dan alleen in het geval van C 190 g.

³⁾ Vergel. Hasselt p. 70, Kampen p. 167, Almelo p. 306. Hier dient ook herinnerd C 175, volgens hetwelk men een erftyns kan bewijzen »mit twe guede knapen, ende hy sal seluen voer »zweren ende die twe nae, den dat wetlick ende kondich is, of »de daer an ende auer geweest hebben.»

Toch was daar in sommige zaken getuigenbewijs uitgesloten, zooals a contrario blijkt uit O. K. a. 111, waar aan het slot wordt gesproken van zaken »daer »men enen van betughen mach.”

Als ik als regel stel, dat getuigenbewijs was toegelaten, moet ik er echter terstond bijvoegen, dat niet overal de getuigen »den dat witlick ende kondich »is” op ééne lijn worden gesteld met die welke »daer »an ende auer geweest hebben,” d. i. bij de te bewijzen rechtshandeling als daartoe verzochte getuigen zijn tegenwoordig geweest.

Meermalen wordt alleen van de laatsten gewaagd. Zoo te Kampen B. v. R. p. 1. Eene louede (belofte) tusschen burgers moet worden gehouden »mach hi (de »crediteur) dien (den debiteur) verwinnen myt drien »gueden luden onsen borgheren, de daer ouer ende »an ghewesen hebben.”

Hierop schijnt ook te slaan eene bepaling te Genemuiden p. 81 en 99 »nyemant darff tughen, anders »dan die den coop heft gheheven ¹⁾ ende dragen.”

Te Vollenhove kwam vroeger B 85 de bepaling voor, dat alleen degeen die zijn »orkonde” (d. i. getuigegeld) ontvangen of den wijnkoop mede gedronken had (m. a. w. dus de getuige ad hoc) tot het afleggen van getuigenis verplicht was. Zij schijnt echter slechts kort te hebben gegolden en komt in C niet voor.

De waarborgen voor de juistheid der getuigenverklaringen liggen in den vorm waarin zij moeten worden afgelegd, en de vereischten voor de getuigen gesteld. Deze leggen een eed af (Hasselt 70, Kampen G. B. p. 208). Zij moeten zijn twee of meer in getal

1) p. 81 staat vermoedelijk foutief »ghegheven.”

(Zwolle O. K. a. 111—118, Kampen B. v. R. p. 1).

In gedingen tegen burgers mogen slechts burgers getuigenis afleggen (A 80, B 84, C 98, Kampen B. v. R. p. 1).

Ook moeten de getuigen te Zwolle zijn »onverse-ghede knapen” (a. 111). Te Kampen zijn uitgesloten degenen, die »brieve of saken van schulde onder hadde, »die ruerden van doblen, van spelen ende van sulker, »gheliker saken” ¹⁾ en dit niet aan den raed openbaarden. »Die lude”, zoo lezen we, »en solde men »voirtan voir ghiene guede luede meer holden, ende »zij solden alre waerheyt ongheloeft wesen.” En naar den tweeden landbrief van David van Bourg. a. 4: »soe en sal nyement in onsen landen voirs. richten »oft gichten die openbaer in den banne is” ²⁾.

Te Genemuiden schijnen de getuigen, die over een koop gestaan hebben, niet langer dan een jaar eene bewijskrachtige verklaring daaromtrent te hebben kunnen afleggen. De plaats (p. 81 en 99), die ik reeds aanhaalde, vervolgt: »daer en dorven die tughe geen »tuych langher van doen dan een jaer Ende tendes »den jaer en sal men si daer neyt over noet eeden” ³⁾.

We mogen wel aannemen, dat in het algemeen een testimonium de auditu geen bewijs heeft opgeleverd. Toch schijnt het te Zwolle in één geval te zijn toegelaten. O. K. a. 111 zegt »wie dat levendich tuech

¹⁾ Bewijsstukken dus van schulden uit eene ongeoorloofde oorzaak gesproken.

²⁾ Opmerkelijk is de Kamper bepaling B. v. R. p. 21, dat vennooten, ofschoon belanghebbenden, mogen getuigen in zaken de rekening betreffende.

³⁾ Racer verklaart echter de plaats aldus, dat de bedoelde personen na een jaar niet meer *behoeven* te getuigen. Mij schijnt deze opvatting bedenkelijk.

»heeft, die en sal ghenen doden tuech verwecken »daert an schult draghet, mer wie dat gheen levendich tuech en heeft, die mach enen doden man verwecken met twee goeden levendigen mannen” 1). Dat wil zeggen, voor dezen staat met het getuigenis van één levend man gelijk, de verklaring van twee mannen omtrent hetgeen een overledene hun uit eigen waarneming heeft medegedeeld.

Levert de eischer het getuigenbewijs, dat hij heeft aangeboden, niet, zoo is hij strafbaar en kan, dit spreekt van zelf, de gedaagde onschuld doen (Vriezenveen p. 418. Almelo p. 307).

Ik kom thans tot de gevallen, waarin eene eenigszins afwijkende bewijsregeling geldt bij ontkenenis van den gedaagde.

Allereerst vermeld ik eene actie, waarvan sprake is te Zwolle O. K. 264. De pachter is nader »sine »jaeren te behoelden mit twee goeden knapen, die »daer an ende ouer gheweest hadden, dan sie hem »die ghene af te winnen is, die dat lant verpacht »heeft.” Stelt men zich hier den verhuurder voor als eischer van schadevergoeding, b.v. wegens onrechtmatig gebruik, waartegen de gedaagde zich op de huur beroept, die hem tot gebruik het recht geeft, dan heeft men eene actie om »scade of scult” voor zich, 2) welke deze eigenaardigheid heeft, dat de gedaagde geen onschuldseed zweert, maar door getuigen bewijs levert.

Eene andere afwijking vertoont Zwolle 123, dat

1) Vergel. Zutphen I B 73 noot.

2) Vorderde de huurder het goed op, het zou eene *aanspraak om goed* zijn.

vermoedelijk wel algemeen Overijsselsch recht weergeeft in deze woorden, dat men »van pachte binnen jaers »niet neen zegghen en mach.” De onschuldseed is hier dus voor een bepaald geval uitgesloten ¹⁾.

Een derde geval, waarin de gewone bewijsregelen niet onveranderd golden, is dat waarin het geldt schuld »von der dooder hant gecomen,” d. i. krachtens versterf op een erfgenaam overgegaan.

Men heeft bijna overal gevoeld, dat men dengeen, die in eens anders verplichtingen was getreden, niet onbepaald de verplichting op kon leggen, den onschuldseed te zweren. Licht toch kon hij over het al of niet bestaan der schuld in twijfel verkeeren.

Vandaar onderscheiden bijzondere bepalingen.

In het Kamper G. B. lezen we p. 165: »In den »jare 1415 hebben scepen, raet ende meente overdra- »gen, soe wie den anderen aensprect voor verstoruen »scolt, die die ghene die aengesproken wordt seluen »nyet ghemaect en heeft, dat sal die aenspreker be- »wisen, als recht is. Off die angesproken wordt sal »sinen koer hebben off hij sijn onscolt daer voer doen »wil, dan off hij wil dat die aenspreker dat holde mit »sinen eede, ende wil die aenspreker des mijt sinen »eyde nyet holden, so sal die angesproken wordt, van »der aensprake quyt wesen.”

Beschouwde men deze plaats op zich zelve, men zou licht meenen dat de bewijsregeling hier geene enkele afwijking vertoonde. Eene vermoedelijk jongere bepaling (ald. p. 205) zegt ons echter, dat deze onschuldseed een anderen inhoud heeft dan in gewone gevallen, dat n.l. de gedaagde slechts heeft te zweren

¹⁾ De tegenstelling geeft ons Winhoff IV, a. 14, te zien volgens hetwelk men wel onscoud mag doen voor *verjaarde* pacht.

»dat hy sonder argelist van sulcke schult geen weten-
»heyt hefft" 1).

Te Zwolle 2), en te Deventer 3) verschilt het proces in dit geval in zooverre van het gewone, dat de aangesprokene een termijn van zes weken kan vorderen, om zich te beraden of hij al dan niet wil zweren.

Eindelijk komt ook in het Vollenhoofsche Keurboek C eene bepaling voor, waarvan ik hier melding moet maken. Is de aangesprokene een minderjarig kind van den erfflater, de voogden mogen voldoen wat bij geschrift blijkt verschuldigd te zijn of met burgers als getuigen bewijsbaar is. Wat daar te boven wordt gevorderd, »dat sal staen tot synen mondigen jaren." Is de erfgenaam meerderjarig geworden, zoo heeft men zeker geredeneerd, dan staat het aan hem, te beslissen of hij den onschuldseed wil afleggen.

Bepaalt de gedaagde zich niet tot ontkenning, maar beweert hij te hebben betaald, zoo komt alleen van deze bewering bewijs te pas en met betrekking hiertoe treedt de gedaagde in des eischers plaats. Hij mag nu door de geoorloofde middelen betaling bewijzen en daardoor den eischer van den ontkenningseed uitsluiten. Dit wordt met zoovele woorden gezegd (B 88, C 103) 4).

1) De Nye Ref. vg. 1541, a. 14, bevat eene bepaling in geheel denzelfden geest en formuleert den onschuldseed van den gedaagde aldus »dat hie nicht seker en weet ofte die schult warafftich is."

Ook te Hasselt zweert in dit geval de gedaagde »dat hi van »der schuld nyed en weed" en draagt vervolgens aan den eischer den eed op (p. 70).

2) O. K. a. 110 en 116.

3) 1450 p. 148; 1486 p. 172.

4) Vergel. Hasselt p. 81.

Niet overal echter en in ieder geval heeft de gedaagde dan de vrije keus zijner bewijsmiddelen. Duidelijk zegt dit Zwolle O. K. a. 118: wie »sonder breve'' aangesproken wordt, mag, nadat hij het ontstaan der schuld heeft bekend, »betalinge bewysen met tweeknopen, mer wes dat onse borghere loeuet in openen breuen, daer zoelen si betalinghe van bewisen met quitanciën'' 1).

Minder streng zijn Deventer 1450 p. 149, 1486 p. 171: »wie myd enen geluefden brieve spreke, dat men myd waeraftige quitancie of myd waeraftige konde bewisen mochte, dat sullen die scepenen berichten nae gelegenheit der saken.»

Van het bewijsrecht, zooals ik het hierboven schetste, is onder de republiek in menig opzicht afgeweken.

Den overgang, kan men zeggen, vormt Winhoff. Ik vestigde er reeds de aandacht op, dat hij niet meer op zuiver Germaansch standpunt stond toen hij zeide, in eene slichte ansprake *mag* de eischer niet bewijzen in eene niet slichte ansprake *moet* de eischer bewijzen en komt geen eed van den gedaagde te pas.

Geen wonder, want als uitgangspunt van zijne aantekening over bewijs en eed 2) schrijft hij met een beroep op pandectenplaatsen het volgende neer. »Idt is eyn gemeyn recht, dat geen eedt sal stede hebben ofte thogelaten werden daer bewysz is, vnde so

1) Men heeft zeker deze plaats niet aldus te verstaan, dat eerst den eischer bewijs wordt opgelegd van de verbintenis en daarna aan den ged. bewijs van de kwijting, maar te denken aan het geval dat de eischer zich bij de dagvaarding of in rechte op een schriftelijk bewijs beroept en misschien ook, dit onverplicht in het geding brengt.

2) p. 455.

»wederumme, in gebreck van bewyse is die eedt dat
 »vterste vnde leste remedium daer die twisten eyn
 »ende mede nemen moeten. Van der bewysinge steet
 »eyn gemene regula, dat sie geboere den anlegger ofte
 »den die wat affirmeert ofte waer secht tho wesen,
 »also ist, die vme schult spreket moet den verne-
 »nenden auerwysen. Die anlegger auerst mach genen
 »eedt doen, daer mede den verweerder tho verwin-
 »nen, vnde geet hier dat gemene woert, niemant mach
 »in synen budel sweren.”

Maar, zoo gaat hij voort, men moet in dit opzicht onderscheid maken tusschen de slichte en andere aanspraken. Hoe nu Winhoff, en zeker velen met hem, zijn gekomen aan zijne zonderlinge opvatting van de beteekenis dier onderscheiding, blijkt m. i. eenigermate uit Kampen G. B. p. 209 ¹⁾. Volgens de overweging dezer keur, doet zich dikwijls het volgende geval voor: de gedaagde legt den eed af, daarna komt echter de eischer op nieuw klagen op grond hiervan, dat de afgelegde eed valsch is geweest. Om dit te voorkomen, wordt nu verordend, dat voortaan »niemant den an-
 »deren aanspreecken sall myt slichter clagen, hy en
 »kenne eerst by zynen waren woerden voerden ge-
 »richte, dat hy tot sterckinge zynre anspraecken gheen
 »ander bewys en hebbe noch en weet te krygen, dan
 »die conscientie des verwerers. Ende dat gedaen synde,
 »kendt dan die verwerer by zynen ede dat hy der
 »anspraekken onschuldich is, soe mach hy hem daer
 »mede vry dingen ende die anlegger en sal na dien
 »dage van dieselve saecke tegens den verwerer niet
 »meer gehoert wordden, maer daer van versteecken
 »bliven.”

¹⁾ Eene keur van 1552.

Men ziet, hier hebben we Winhoff's stelsel in de geboorte.

Van de nieuwere bronnen geeft het zuiverst den ouden toestand weer het Landr. van 1630, I 10, a. 1, voor zoover betreft »alle kleine saken onder vijf »en twintig goltgulden ende mede die by slechte klage »op Ja ende Neen, voer schult, schade, loftenissen of »contracten tusschen partijen alleen, sonder getuigen »of geschrifte op te richten." Deze processen zullen ten spoedigste worden afgehandeld »na de maniere van »outs gewoonlijk, te weten, dat de verweerder d'aen- »sprake bij eede sal mogen ontkennen, ofte aen den »anlegger den eed refereren" ¹⁾.

Reeds meer afwijking vertoont ons Deventer 1642, II 14 en 15. Voorop staat hier »dat alle aenleg- »geren haren eysch sullen moeten bewysen." Wie wordt aangesproken »voer schuld, schade, belofte- »nisse of andere contracten, by partyen alleen, son- »der bywesen van getuygen ofte sonder schrift op te »richten, ingegaen" kan onscoud doen. De gedaagde kan bij antwoord volstaan met het aanbieden van onscoud; dit aanbod belet den eischer de bewijsleve- ring niet.

Is eenmaal de eed »ingeruynd" ²⁾, dan is des eischers recht tot bewijslevering vervallen, tenzij nieuwe bewijs- middelen opkomen. Naast dezen onschuldseed staat echter reeds de suppletoire eed, ingeval van beide

¹⁾ Dit proces schijnt ook te Hasselt p. 49 voorgescreven voor actiën onder de 10 heeren ponden.

²⁾ D. i. door den eischer verklaard, dat hij zich hieraan refereert.

zijden bewijs is geleverd en de waarheid niet is uit te vinden ¹⁾.

In het Zwolsche Stadboek van 1794 II 10 eindelijk heeft de onschuldseed reeds geheel zijn oorspronkelijk karakter verloren en het geheele bewijsstelsel een ander aanzien gekregen. De eischer zal in alle zaken van schuld enz., »zoo in 't geheel als omtrent een of »meer decisoire omstandigheden in deselve, mogen »stellen in deeling van eede, zonder daertoe eenich »bewys by te brengen, welken eed de gedaagde zal »moeten accepteren of aan den aanlegger refereeren, »ten ware hij zijne onschuld verloor te bewijzen, hetwelk hem zal vrijstaan.”

Voor de verdere uitwerking van het bewijsstelsel kan ik naar het stadboek zelf verwijzen; het bovenstaande is n. f. voldoende om den grooten afstand tusschen het oudste en het jongste Overijsselsche recht op dit punt in het licht te stellen.

§ 32. Actiën om onroerend goed, bezit van jaar en dag.

Geen proces is denkbaar, zelfs niet bij den minst ontwikkelden rechtstoestand, zonder dat de eischer nauwkeurig te kennen geeft *wat* hij vordert.

Waar de vordering een onroerend goed geldt, is in eene uiterst primitieve maatschappij eene overschrijving van het geëischte veelal hoogst bezwaarlijk. Vandaar ongetwijfeld dat men aanvankelijk, vermoedelijk

¹⁾ Ook dezen eed vinden we reeds bij Winhoff p. 459, voor het geval dat een van beide partijen onvolkomen bewijs had geleverd.

in alle, zeker in zeer vele Germaansche landen, zijn toevlucht heeft genomen tot eene wijze van procederen, waarbij de noodzakelijkheid van *omschrijving* van het geëischte wegviel en hiervoor eene *aanwijzing* in de plaats trad. Men liet namelijk het proces voeren op het goed zelf en het veelal aanvangen met een verzoek van den eischer aan den rechter, om hem persoonlijk te brengen, te leiden op of in het gevorderde goed ¹⁾.

Ook in Overijssel werd het proces om onroerend goed van ouds gevoerd met in- en uytleidinge en bleef die vorm ook in later tijd stand houden, zij het ook met deze belangrijke wijziging, dat de inleiding nog slechts bestond in eene vormlijke verklaring van den rechter, buiten het goed in quaestie.

Eene duidelijke en eenvoudige voorstelling van deze procedure geeft Deventer 1642, II 5; ik laat daarom dien titel hier volgen: a. 1. »Die wegen den eygen»dom van erfgront, ofte om het besit desselven te be»komen, met recht wil spreken, sal sich door twee »straet-schepenen van 't quartier daer onder het goet »gelegen is, laten inleyden, daer by voegende de be»palinge ende het gedeelte waer over de inleydinge »wert versocht.»

Art. 2. »Ende sal voertaen onnodigh zyn, dat de »twee straetschepenen sich vervoegen ter plaetsen daer »den gront gelegen is, om den clageren den rinck te »doen roeren, maer sal de acte door den secretaris in

¹⁾ Men bereikte hierdoor een dubbel doel; vooreerst bleek bij den aanvang van het proces nauwkeurig over welk goed de strijd zou loopen; in de tweede plaats voorkwam men, door de tegenwoordigheid en het handelend optreden van den rechter bij de vormlijke bezitsaanmatiging, feitelijkheden tusschen de partijen.

»t boeck van inleydinge worden geteeckent op het »Stadthuys.”

Art. 3. »Van dese inleydinge sal den eygenaer ofte »besitter des goets ten langsten binnen ses weken de »weete toegesonden worden, om in ses weken binnen »lants ende twaelf weken buyten lants daer tegens »uytleydinge te doen ofte dat hy anderssins van de »possessie des goedes sal zyn versteken, voorbehouden syn recht ten petitoir.”

Art. 4. »Wanneer tegens inleydinge uytleydinge »wert gedaen, sullen de straetschepenen een dach van »rechte stellen voer schepenen ende raedt, op welcken »dach den aenlegger borge sal stellen voer de kosten »ende den verweerder voer de kosten, vruchten ende »schaden.”

De regeling komt dus hierop neer. Het proces vangt aan met eene vormlijke handeling van schepenen ten verzoeke van den eischer, waarmede de gedaagde wordt in kennis gesteld. Laat deze den gestelden termijn verloopen zonder in verzet te komen, de eischer erlangt het bezit. Verzet zich daarentegen de gedaagde, door den eischer te doen uitleiden op gelijke wijze als hij is ingeleid, zoo wordt partijen een rechtsdag gesteld, waarop zij hebben te dingen over het recht op de zaak. De gedaagde (de uitleider) blijft in het bezit.

Met deze regeling komt die in Landr. 1630, I 8, a. 1—3, in hoofdzaak overeen, met ééne zeer gewichtige uitzondering echter. Terwijl men n.l. te Deventer met inleiding procedeert, *wegens den eigendom of om het bezit van een onroerend goed te verkrijgen* (m. a. w. in alle Germaansche actiën om onroerend goed), is naar het Landrecht voor inleiding alleen plaats »in reale actiën indien iemand meent tot

»den eigendom eens goets, tiendens of tinses gerechtig
»te zijn” (m. a. w. in de Romeinsche actiones in rem) ¹⁾.

Het proces met inleiding had voor den gedaagden
bezitter groote bezwaren ²⁾.

Oudtijds toch werd, hangende het proces, het goed
gesequestreerd ³⁾; in later tijd moest, zooals we za-
gen, den bezitter zekerheid stellen voor de vruchten ⁴⁾.

Van hier uitzonderingen op den regel, dat om
onroerend goed alleen met inleiding werd geprocedeerd.

De oudste en belangrijkste hiervan is wel deze:
tegen hem, die jaar en dag in het bezit is, is geene
inleiding toegelaten.

Met ronde woorden is dit reeds uitgesproken in
den 2den Landbrief van David van Bourgondië 1478,
a. 13: ⁵⁾ »Die besit heeft eens guets, dat hie een jair

1) Dit is de bedoeling. Zoo zij nog zeer gebrekkig is uitgedrukt, het is ongetwijfeld hieraan toe te schrijven, dat de wetgever den Germaanschen zuurdeesem nog in zich had. Wat wonder? Immers ook onze wetgever was nog onder Germ. invloed, toen hij in art. 129, W. v. B. R. v., de zakelijke rechtsvordering omschreef als de zoodanige, waarbij *de eigendom* van eene zekere en bepaalde zaak, of wel *eenig ander zakelijk recht* geëischt wordt.

Waarom toch, mag men vragen, eene wet gegrond op uitheemsche onderscheidingen, die zelfs de juristen in de wetgevende vergadering niet duidelijk zijn.

2) Ik laat nu daar, of de al of niet noodzakelijkheid der inleiding ook op de competentie van invloed kon zijn. Hierover verschillen de meeningen (Ov. Adv. IV 335).

3) Winhoff p. 449.

4) Misschien staat hiermee in verband, dat zoowel naar het oude stadrecht van Deventer (1450 p. 154, 1486 p. 171) als naar dat van Zwolle a. 199 de eischer, die in zijne vordering om onroerend goed in het ongelijk wordt gesteld, eene boete verbeurt.

5) Deze veronderstelt dat in het algemeen om onroerend goed wordt geprocedeerd met in- en uitleiding, zooals blijkt ook uit art. 11.

»zess weken ende drie dage beseten heeft, dair en sal
 »sich een ander nyet in laten leiden, die dair op
 »meende hebben te spreken, dan die amptmann ofte
 »richter sal den parthyen dage van rechte leggen ende
 »en quame dan die besitter nyet voir dat gerichte,
 »als dan machmen op sulck guet inleidinge ende uut-
 »leidinge doen, alsoe dat geboiren mocht” (d. i. be-
 hoort).

Ik acht het waarschijnlijk, dat dezelfde zin te hechten is aan art. 6 van den Landbrief van J. v. Vernenborch van 1365: »voert we eyns gueds in gheweer »ziit jair ende nach ane rechte bisprake, den soele wi »ende unse amptlude daer inne hoelden, alzo langhe »dat he daer mit rechte utghezat weerde.”

Wat we onder geweer of bezit hebben te verstaan, daarover geeft ons de tweede Landbrief van David v. Bourg. in a. 14 eenige inlichting: »Item en sal nyement bespreck oft bezate of pandinge doen op enich »erve ofte guet, *des hie gheen besit en heeft*, eer hie »den eigendom ierste gewonnen heeft dan *die besit »eens erfs ofte guets heeft*, mach panden voir syne »onverjairde pacht ende bespreck ofte bezate doen voir »synen toecomende pacht, die hem verschynen sal.” Niet de feitelijke houder dus (de pachter) wordt als bezitter beschouwd, maar de pachttrekker; dus, om met den Richtsteig te spreken »de de nut darut boret.”

De eerste uitzondering is, ik herhaal het, dat met inleiding niet wordt geageerd tegen den bezitter van jaar en dag. Het Landrecht van 1630 voegt daarbij, zooals we reeds zagen, deze tweede, dat in- en uitleiding niet is toegelaten in andere dan reale actiën.

Dit blijkt nader uit dat Landr. I 15, a. 1: »Wat »het interdictum adipiscendae possessionis angaet, sullen

»de drosten niemant stellen in de ervenisse ofte goe-
 »deren, alrede by andere rechtelyck beseten, om den-
 »selven eersten besitter, alschoon hy daer in geen jair
 »en dag geweest hadde, daer uyt te setten, onder wat
 »dexel sulx voorgenomen of gedaen soude mogen wor-
 »den, het ware dan van koop, permutatie, pantstel-
 »linge, van versterf of anders; dan partiën sullen in
 »val van oppositie eerst gerenvoyeert worden ter plaatse
 »of aen 't gerichte daer dat na aert en geschapenheit
 »der actiën bevonden sal worden te behoren.”

Om op de eerste uitzondering terug te komen, het bezit van jaar en dag verschaft dus een processueel voordeel, uitsluiting van het proces met inleiding.

Naar het oude stadrecht van Zwolle gaf het nog een ander, niet minder gewichtig, voorrecht. O. K. a. 202 »enich onse burgher die is syn edel eyghen, »dat hi jaer ende dach beseten heeft onbesproken als »recht is, naerre to behoeldene met synre eenre hant, »dan dat hem een ander af te winnen, ten weer dat »hem die ander anders wat bewisen mochte als recht »is, behoudelic elc syns erftinses die daer uyt ghaet.”

Daargelaten of de woorden »ten weer dat hem die »ander anders wat bewisen mochte” in het algemeen een bewijsrecht aan den eischer toekennen; zooveel is zeker, dat volgens het artikel de eed van den bezitter van jaar en dag gaat voor dien van dengeen die hem aanspreekt ¹⁾.

Het is geene bijzonderheid, dat hier het bezit van

1) Zelfs zonder verloop van jaar en dag, kent Genemuiden 1383 het recht op den onschuldseed toe aan elken bezitter van een betimmerd erf. »Oft hem (den burger of gast) een betim- »mert erve besproken worde, ys hie naerer tholden, dan 't hem »eenich man weer aff te wynnen.

jaar en dag, het tijdsverloop dus, een bewijsvoordeel schenkt ¹⁾. Het bezit van den staat van vrij ingezetenen gedurende 30 jaar, gaf een dergelijk voorrecht volgens het ordel van 1298, dat ik op bl. 47 aanhaalde. Eveneens het bezit van een onroerend goed gedurende 33 jaar 6 w. en 1 dag naar het Landr. van Joh. v. Verneborch 1365 a. 38. »Weert zake dat eyn rumincge ²⁾ queme in dat lant van Twenthe ende eyn man de gued »under hadde ghehat drie en diertich jaer, ses weke »ende drie daghe, ane rechte bisprake, dat weere eyn »naerre to vorstane, dan men 't hem were af to rumene, eyn dienstman mit siner eynre hant, eyn »schotbaer man mit tweenen sinen burenen, de rechte art- »welpen weren'' ³⁾.

Verder ging men in de Nye Reformatie van 1546. Bij a. 3 werd het bezit van jaar en dag verheven tot bron van een zelfstandig recht, m. a. w. beschermd door een bijzonder rechtsmiddel. Het artikel zegt toch, dat de »amptlieden'' en rechtters »gheene pandtkeringe,

¹⁾ Naar tal van Hollandsche bronnen en bijna alle Saksische, heeft het bezit van jaar en dag hetzelfde rechtsgevolg.

²⁾ »Rumincge'' is eigenlijk ontruiming, overdrachtelijk een geding tot ontruiming, om onroerend goed, soms ook in het bijzonder het geding tusschen burenen over hunne grensscheiding, eindelijk eene terechtzitting ter behandeling van actiën om onroerend goed. De laatste betekenis heeft vermoedelijk ook het woord »rumething'', Sloet Oorkb. II 709, 888, dat bovendien daar ter plaatse voorkomt in den zin van eene heffing bij gelegenheid van het rumething.

³⁾ Vermoedelijk zal wel op hetzelfde beginsel rusten, een verbond tusschen Kampen en Zwolle van 1385 (O. A. Kampen I 79) om gezamenlijk onrecht tegen burgers te keeren en hen in hunne rechten te houden, »indien iemand hun eenige rente of »erve, aangeërfd of gekocht, dat zij *jaar en dag onbesproken bezeten hebben als recht is*, wilde afwinnen, op ander recht dan »daar zij het in bezeten hebben.''

»untsettinge off perturbatie in possessie (van jaar en »dag n.l.) sullen ghestaden in enyger wijs; dan (maar) »eenen ygeliken, alsoedaene besit van lande enz. . . »hebbende, altois stercken ende holden in syn ge- »brueck.” Meent een ander dat de annale bezitter »een *quaede ende onrechte possessie* hefft van lande,” hij mag trachten hem langs gerechtelijken weg het bezit af te winnen (op grond van zijn eigen beter recht), maar, zoolang hem dit niet is gelukt, blijft de status quo gehandhaafd ¹⁾.

Winhoff eenigszins Romanistisch gevormd (al ontbrak hem, zooals zoovelen zijner tijdgenooten, het juiste begrip), redeneert in zijne aantekening op art. 3 der Nye Reformatie ²⁾ aldus: het spreekt van zelf dat ieder in zijn bezit (sc. van jaar en dag) moet worden gehandhaafd. Maar niet ieder onthoudt zich van stoornis; hierom is rechtelijke bescherming noodig. »Also hefft »ein ieder overicheit unde richter dat interdictum uti »possidetis, den gemenen landtfreden, voert andere »maneren unde remedia der rechten, daer mede enes »ideren possession tho beschermen unde rustich tho »holden, geweld unde spolia tho weren unde tho straffen, »caet.”

Van deze aantekening van Winhoff stamt, zou ik zeggen, in rechte lijn af, wat Landr. 1630 I 15 omtrent possessoire zaken bepaalt. Het verdeelt deze in *interdicta adipiscendae, retinendae* en *recuperandae possessionis*.

¹⁾ Hierboven bl. 244 gaf ik als mijn vermoeden te kennen, dat a. 6 van den Landbrief v. J. v. Vernenborch van 1365 denzelfden zin had als a. 13 van den Landbrief van 1478. Het kan echter ook zijn, dat daarmee eene bepaling is bedoeld van gelijke strekking als dit art. 3.

²⁾ Winhoff p. 404.

In eerstgenoemde kon, zooals ik boven zeide, de gedaagde, zoo hij jaar en dag bezitter was, zich hierop beroepen om de procedure met inleiding te voorkomen.

In de *interdicta retinendae possessionis* (zoogenaamd) moest de eischer bewijzen (art. 2) »dat hy jaer ende »dach als eigenaer ende propietaris, zonder gerichtelijke »interpellatie daer in geweest ware (ofte alsulke pos- »sessie door eenen anderen in gehad hadde) ter goeder »trouwen, middels titul of ingang tot overdracht des »eigendoms na lantrechte bequaem zynde.»

In de *interdicta recuperandae possessionis* (!) eindelijk moest de eischer bewijzen, het gebruik van jaar en dag en daarenboven bijbrengen zijnen titel en zijne goede trouw.

Men was blijkbaar, niet het minst zeker door Winhoff, op den Romeinschen weg gebracht, maar kon zich van Germaansch standpunt zoo weinig schikken in het denkbeeld van rechtsmiddelen ter bescherming van het bezit als zoodanig, dat men onder dien naam deed doorgaan, rechtsvorderingen die slechts ten goede kwamen aan hem die bezig was door verjaring eigendom te verkrijgen, en aan dezen nog alleen na jaar en dag.

Iets nader bij het Romeinsche bezitsbegrip, kwam men oogenschijnlijk te Deventer 1642, II 17, a. 1, waar werd bepaald, dat, indien iemand »in syn ge- »bruyck van huys, hof ofte andere goederen . . . »eenich geweld, ongebruyck, indracht ofte storinge »quame te lyden,» hij binnen een jaar, zes weken en drie dagen »van alle datelickheden ende nieuwigheden »hem aangedaen,», zich bij de overheid kon beklagen »ende versoecken gebodt ende bevel, dat de tegen- »partye syn ongewaerde handen cost- en schadeloos »aftrecken ende den clager het goet vredelick ende

ongemoeyt sal laten gebruycken ter tyt hy met beter recht sy uytgewonnen.”

Tot zoover meenen we met eene zuivere bezitrechtelijke vordering te doen hebben — zelfs het vereischte van jaar en dag is verdwenen — maar we lezen verder.

De tegenpartij had 14 dagen om te antwoorden. Deed hij het niet, zoo trad het bevel in volle kracht. Deed hij het wel (en hier gaan ons de oogen open) dan werd door schepenen en raad — met voorbehoud van ieders rechten ten petitoire — over de possessie beslist *maerdien beyde partyen haer schyn ende bescheyt van haren titul, goede trouw ende besit sullen hebben overgelevert.*”

Ook hier dus van eigenlijke bezitsbescherming geen spoor.

Het krachtigste gevolg had het bezit van jaar en dag naar het Stadrecht van Vollenhove A 98, C 169 ¹⁾ en naar dat van Deventer 1450 p. 141, 1486 p. 169, welke artikelen hierop neerkomen: een verkoper is gedurende jaar en dag na de opdracht van onroerend goed tot vrijwaring verplicht. Na jaar en dag is hij van deze verplichting ontslagen, maar zijn ook alle rechten van derden, die zoolang hebben gezwegen, op het goed, dood en te niet.

§ 33. Recht op roerend goed.

Omtrent het recht op en het proces om roerend

¹⁾ Ter loops zij hier de aandacht gevestigd op C 161, volgens hetwelk bij geschil omtrent eene grensscheiding tusschen de stad en een bijzonder persoon, de schepenen het recht hadden hunne bewering te bezweren of het doen van den eed aan de tegenpartij over te laten.

goed, komen in onze Vollenhoofsche rechtsbronnen geene bepalingen voor, en wat we daarover in de overige Overijsselsche keuren en landrechten vinden, bepaalt zich meest tot enkele bijzondere punten.

Toch treffen we ééne bepaling aan, die ons het zuiver Germaansche stelsel duidelijk voor oogen plaatst. Ik bedoel Deventer 1450 p. 149, 1486 p. 172. Er wordt hier scherp onderscheiden tusschen het geval waarin iemand een roerend goed *vrijwillig* uit handen heeft gegeven en dat, waarin het *tegen zijn wil* uit zijne macht is geraakt.

In het eerste geval moet de vroegere houder zijn vertrouwen zoeken waar hij het heeft verloren, kan hij slechts van dengeen de zaak terugvorderen, aan wien hij ze heeft ter hand gesteld, zoo zegt de keur: »Wie van onzen borgeren ende ondersaten anderen »onsen borgeren ende ondersaten syn guet *geleent* »hadde of syn guet *in bewaeringe gedaen hadde* of »syn guet voer scholt *toe onderpande geset hadde*, ver- »cofte dan diegene dat guet, die dat soe onder hadde, »of worde he des weerloes enniger wys, soe sal een »igelick sinen wairnen (warenden) sueken, want *hand* »sal *hand waren*.” Duidelijker kan het niet gezegd worden.

In het tweede geval (dat van onvrijwillig bezitsverlies) daarentegen, kan de vroegere houder de zaak van iedereen opvorderen. »Queme oick wie (iemand) »daer he syn guet vonde, *dat he nymans geleent of* »*in bewaeringe gedaen en hadde*, ende wolde bi sinen »guede bliven ende dat vriën bi sinen ede, dat sal »he den borgermeister te kennen geven; soe sal die »borgermeister dat guet in bewaeringe laten holden of »op 't raethuys komen laten ende sal die saken ver-

»hoeren ende dat dan bi guetduncken schepenen ende »raets richten.”

Of hier is bedoeld, dat, zoo maar het onvrijwillige van het bezitsverlies niet wordt betwist, de eischer op zijn eed wordt geloofd, dan of schepenen en raad, na des eischers eed te hebben gehoord, naar bevind van zaken beslissen, durf ik niet uitmaken. Het beginsel, dat de vordering tegen elken houder kan worden ingesteld, is echter volkomen duidelijk uitgedrukt.

Eene derde zinsnede geeft ons nog eene belangrijke — zij het ook eenigszins bevreemdende — opheldering. »Wie syn guet *verhuert* hadde”, zegt zij, »dat »he bewisen mucht of myd sinen ede vriën wolde, »die mach dat guet volgen ende vriën waer he des »becomen conde.” Met andere woorden dus, verhuurd roerend goed wordt niet geacht uit handen te zijn gegeven.

Deze uitzondering daargelaten, vinden we zoo zuiver en zoo volledig als hier, de Germaansche beginselen nauwelijks ergens in Nederland weergegeven, allermint in Overijssel.

Wel treffen ons nog enkele bepalingen over de vraag, wie het bewijsrecht heeft in actiën om roerend goed. Genemuiden 1383, p. 67 en 99, leeren daaromtrent het volgende: »Waer sake, dat enich burgher »of ghaest goet hadde in syn huys of in have of in »onser stad op onser vrien bodem, dat is hy naerre »te behoelden dant hem enich burgher of ghaest is of »te wynnen myt enyghen rechte dat recht is.” M. a. w. dus, feitelijk bezit van roerend goed geeft het recht op den eed in actiën daarover.

Minder dan deze bepaling, hecht blijkbaar aan het bezit op zich zelf O. K. Zwolle a. 260, aldus lui-

dende: »enich onse burgher, man of vrouwe, die goet »coften binnen onser vriheit goedes tughes antwerdes, »dat weren si naerre te beholden met tween guden »luden, dan 't hem enich man is of te winnen (al »hadde oec een ander dat goet in synre weer, die »des niet ghecoft en hadde).” Een kooper wijst dus, naar het schijnt, elke actie om dat goed af, met het bewijs van den koop.

Naar het schijnt, zeg ik, immers met dit artikel zijn de artt. 293—295 van hetzelfde keurboek moeilijk geheel overeen te brengen. Deze handelen over den koop van *a.* goed van ouders, verkocht door hunne kinderen; *b.* goed van meesters, verkocht door dienstboden; *c.* gestolen; *d.* geroofd goed ¹⁾, in een woord dus over den koop van goed, uit eens anders bezit geraakt buiten zijn wil.

Hij die het goed heeft gekocht, moet het terug geven. Slechts maakt het verschil, of hij het al dan niet kocht *op eene markt*, of *in de stad in tegenwoordigheid van goede mannen*. Zoo ja, dan ontvangt hij, bij teruggave van de zaak, den koopprijs terug, tenzij men kan bewijzen, dat hij wist dat de zaak was gestolen.

Kocht hij daarentegen op andere wijze (d. w. z. heimelijk of te kwader trouw), hij ontvangt den koopprijs niet terug en verbeurt eene boete.

Nu treffen ons de slotzinnen van de drie artikelen.

Artt. 293 en 294 »mocht mens niet verwinnen, hi »soldes hem of nemen met synre eenre hand”; art. 295 »ende en lyede (bekende) hi des niet *ende gheue men*

¹⁾ Eene strafbepaling tegen koop van roofgoed, komt voor te Kampen B. v. R. p. 46.

»hem schult ¹⁾, hi soldes hem af nemen met synre »eenre hand.»

Wat hiervan te denken? Of de onschuldseed strekte slechts om den gedaagde het terug erlangen van den koopprijs te verzekeren. — Dan is art. 260 er moeilijk mede te rijmen; er zou volgens die opvatting op tweeërlei wijze en met verschillend rechtsgevolg, openbare koop worden bewezen: *a.* door den eed, om den koopprijs terug te erlangen; *b.* door twee getuigen, om de zaak te behouden. Een als bewezen aangenomen feit kan toch geene verschillende rechtsgevolgen hebben, naarmate van de middelen waardoor het bewezen is.

Of de onschuldseed strekte om de geheele vordering om de zaak te doen afwijzen.

Maar is het aannemelijk, dat juist een koper van roofo goed en dergel. met het gemakkelijkste bewijsmiddel heeft kunnen volstaan?

Of de onschuldseed had ten doel om de veroordeeling tot boete te voorkomen.

Dit zou hetzelfde zijn, dat we elders eveneens aantreffen en is dan ook wel het meest aannemelijk. Men heeft zich dan vermoedelijk voor boete kunnen vrijwaren, door teruggave van de zaak en het afleggen van den eed, dat men niet wist dat die onrechtmatig vervreemd, gestolen of geroofd was.

Zoo was het ook te Hasselt p. 91 en te Deventer als ik mij niet bedrieg. Wie er van iemands kinderen, boden of gezin eenig goed koopt, dat deze uit huis hadden gestolen, verbeurt 5 pond, moet het goed aan den bestolene terug geven en kan den koopprijs niet

¹⁾ Vermoedelijk slaat dit op de beschuldiging, gij wist dat de zaak gestolen was.

terug vorderen ¹⁾. Over het algemeen is een koop van gestolen goed alleen dan geldig, wanneer hij is gesloten op eene vrije markt of in eene opene taveerne en wie gestolen goed koopt, moet bezweren »dat hy »nyed en wiste dattet gestolen was” (naar ik vermoed om aan de boete te ontkomen).

Volgens de latere bronnen is de koper van gestolen goed steeds tot afgifte van de zaak verplicht, zonder op teruggave van den koopprijs aanspraak te kunnen maken — dan alleen te Zwolle voor eene zaak op gebruikelijke wijze op eene jaarmarkt gekocht. Landr. 1630, II 8, a. 5; Deventer 1642, III 10, a. 7, Zwolle 1794, III 12, a. 8 en 9 ²⁾.

Met betrekking tot verloren goed treft men — het zij ter loops vermeld — in de oude landrechten verschillende voorschriften aan, die hierop neerkomen.

Wie onbeheerd goed vindt, mag het tot zich nemen (aenvanghen), mits zijne inbezitneming niet heimelijk geschiede en hij er tijdig kennis van geve aan zijne bureu of aan het gerecht; de heer kan op onbeheerd goed eerst dan recht verkrijgen, wanneer zich ook na

¹⁾ Wat hier volgt, wordt als »jus dauentriense” vermeld.

²⁾ Men mocht zelfs naar Landr. 1630 II 15, a. 5, het goed »met kennis des richters weder tot zich nemen.”

In het bijzonder werd er tegen gewaakt, dat de amptluyden zich geen recht op gestolen en geroofd goed zouden aanmatigen. (Nye Ref. 1546 a. 8, Winhoff II 22, Landr. 1630, II 15, a. 4).

Te Kampen B. v. R. p. 10, G. B. p. 162, werd onderscheiden: van dat gestolen goed, met het oog waarop eene vervolging wegens diefstal had plaats gehad, kwam den heer een deel toe, niet van ander goed bij den dief gevonden, dat mocht blijken eveneens gestolen te zijn.

drie »kerckenspraecken» niemand als rechthebbende aanmeldt ¹⁾.

In den aanvang dezer paragraaf wees ik er op, dat oudtijds te Deventer het Germ. stelsel omtrent het recht op roerend goed zuiver werd weergeven.

Ik kan ze besluiten met de mededeeling, dat in de jongere bronnen ²⁾ van die oorspronkelijke beginselen geen spoor meer over was. Deze bronnen huldigen geheel het Romeinsche stelsel en erkennen voor roerend goed eene verjaring van drie jaar als middel tot eigendomsverkrijging.

§ 34. Vruuchtgebruik.

Onder de rechten die genot geven van eens anders zaak, dient in de eerste plaats de lijftocht vermeld, d. i. het vruchtgebruik, de tocht voor het leven, in tegenstelling van de erfelijke tocht ³⁾.

In de nieuwere bronnen is de lijftocht uitvoerig geregeld. (Landr. 1630, II 3; Deventer 1642, III 8; Zwolle 1794, III 6).

Ik behoef niet alles, wat daar wordt bepaald, hier uiteen te zetten. Slechts op enkele punten vestig ik de aandacht.

¹⁾ 2e Landbr. Dav. v. Bourg. a. 34, Winhoff II 23, Landr. 1630, II 15, a. 1—3; Deventer 1642, III 16, a. 5 en 6.

²⁾ Landr. 1630, II 10, a. ; Dev. 1642, III 15, a. 4; Zwolle 1794, III 19, a. 15.

³⁾ Over de erfdienstbaarheden spreken slechts de jongere bronnen Deventer 1642, III 9; Zwolle 1794, III 7, waarnaar ik verwijs.

De lijftocht kan worden gevestigd bij overeenkomst of bij testament ¹⁾.

De lijftochter (vruchtgebruiker) is verplicht, bij den aanvang van zijne tocht eene beschrijving op te maken. Hiertoe is ook de langstlevende echtgenoot gehouden, indien hij ²⁾ het vruchtgebruik heeft, zelfs dan wanneer hem het recht is gegeven om het goed te verteren; of zooals Deventer 1642, III 8, a. 2, zegt: »dat man ende vrouwe malcanderen de goederen »eeuwiglick ende erflick hebben gegeven, met dezen »bedinge dat al het gene op den doot des lestlevenden »naebleve, te beyden zyden soude gedeelt worden" ³⁾. Naar ik vermoed, ligt de grond van dit voorschrift in eene oudere phase van rechtsontwikkeling, en wel in die welke spreekt uit Deventer 1450 p. 143, 1486 p. 171: »wanneer voertmeer man of wyf malkanderen »ghiftigen, wie langest levet van hen beiden die sal »dan des doeden erfgenamen all oere beider guet bescreven geven inden mens begeert, *ende en sal des doeden erfnisse ende guet nyt verteren, ten were dat die syn tselves guet yrsten verteert hadde*, mer die »mach die renten verteren daer renten syn." In deze rechtsverhouding past de verplichting tot boedelbe-

¹⁾ Een opmerkelijk artikel (Hasselt p. 106) zegt, dat ingeval een vruchtgebruik is gemaakt door den eenen echtgenoot aan den ander, de begiftigde de bevoegdheid heeft van zijn aldus geboren recht afstand te doen en het terug te *koopen* van de erfgenamen. In dat geval moet echter vóór de »vesting van den cope" (m. a. w. vóór de opdracht), de akte, waarin de gift was vervat, worden verscheurd (Verg. Kampen B. v. R. 67, G. B. 98).

²⁾ Of *zij*; vermoedelijk kwam vruchtgebruik voor de langstlevende vrouw nog meer voor dan voor den langstlevenden man.

³⁾ Er is hier, men merkt het op, sprake van iets meer dan lijftocht.

schrijving, niet in die van 1642, III 8, a. 2, waar na den dood des langstlevenden de geheele boedel, onverschillig van welke zijde gekomen, bij helften naar weerskanten vererft ¹⁾.

Naast de verplichting tot boedelbeschrijving staat in de drie nieuwe bronnen die tot zekerheidstelling, en wel zakelijke zekerheid, borgtocht, of, bij gebreke van beide, cautie juratoir.

Noch inventarisatie, noch zekerheidstelling komt voor te Zwolle O. K. 228. Hier moeten de schepenen met de erfgenamen het goed bezien. »Coepschat” of roerend goed wordt gewaardeerd en na den dood des vruchtgebruikers de waarde hiervan uitgekeerd. »Cleyneheit (kleinoodiën) mach elc bruken to sinen liue,” en in nature teruggeven.

Onroerend goed mag eveneens door den vruchtgebruiker niet worden vervreemd; wel, behoudens den last van het vruchtgebruik, door den eigenaar ²⁾.

Immers, *eigenaar voor zijn leven* wordt de lijftochter niet. Dit blijkt zeer duidelijk reeds uit bepalingen van vrij oude dagteekening. Zwolle O. K. a. 227 regelt de vererving van met lijftocht bezwaard goed: »wanneer dat dieghene sterft die dat goet ver-gheuen heeft, wie dat op die tijt syn erfghename is »als hi sterft, daerop sal die erfnis comen, of op syn

¹⁾ Dit zal toch wel de zin van het artikel zijn? Bedoelt het, wat de woorden zeker niet zeggen, dat alles zal gaan naar de zijde van waar het is gekomen, dan is zeker de inventarisatie volkomen gerechtvaardigd.

²⁾ Te Hasselt wordt p. 105, 106 bepaald, dat de met vruchtgebruik begiftigde langstlevende geen goed mag verkoopen, dan met toestemming van schepenen. Doet hij het met hun goedvinden, de erfgenamen hebben na zijn dood aanspraak op de opbrengst van het verkochte.

»erfghename (d. i. van den eerstgenoemden erfgenaam, »niet van den gever); wanneer dieghene sterft, dien die »lijftucht of die ghiftinghe ghegheuen of ghemaket was.” Zoo ook Kampen G. B. 99. Na den dood van hem, die de lijftucht heeft gemaakt, »sal den eygendom syns »guedes eruen op synen erfgenamen of op dengenen »dien dat gegeuen weer” ¹⁾.

»Ende die erfgenamen of den dat guet gegeuen weer, »moegen ende sullen den eygendom voirt eruen of »dair hoeren vrien willen mede doen, beholtelic noch- »tant der lyftucht in haer werden toe bliuen.”

Deze plaatsen verdienen te meer de aandacht, omdat we te Hasselt bepalingen aantreffen, die schijnen te berusten op het beginsel, dat eerst bij den dood van den vruchtgebruiker de eigendom wordt verkregen door de erfgenamen van den begiftiger. Immers volgens p. 107 zal na den dood des vruchtgebruikers »dat gued comen op dieghene, die *in der tijd* (d. i. »op dat oogenblik) des mannes of der vrouwen (d. i. »des begiftigers) naesten sind.”

Naar dit tijdstip wordt dus de vererving gerekend. Ik behoef het niet op te merken; hij die nu het goed in eigendom erlangt, behoeft volstrekt niet dezelfde te zijn die eigenaar zou wezen wanneer het goed bij den dood van den begiftiger naar zijne zijde ware vererfd; de regeling te Hasselt ²⁾ is dus in lijnrechten strijd met die te Zwolle en te Kampen, en met de latere in geheel Overijssel.

Hoever zich de genotsrechten uitstrekken, wordt bijna alleen in de jongere bronnen bepaald. Onder de

¹⁾ D. i. op de erfgenamen ab intestato, of op hem aan wien het bij bijzondere beschikking is gemaakt.

²⁾ Vergel. ook ald. 106.

oudere trekken slechts die van Hasselt p. 105 en vlg. onze aandacht. De vruchtgebruiker van onroerend goed, zoo vinden we daar bepaald, geniet de pacht of andere opbrengst, met dien verstande dat de pacht eerst wordt geacht verkregen te zijn op den verschijndag ¹⁾.

Zeer uitvoerige regelen omtrent de rechten en verplichtingen van een vruchtgebruiker in geval van nieuwbouw, komen voor te Vollenhove (A 58, B 175, C 171) en te Zwolle O. K. 249—250. De bepalingen wijken eenigszins van elkander af en betreffen onderscheiden gevallen. Heeft te Zwolle de vruchtgebruiker vrijwillig een steenen huis getimmerd, zoo betaalt de eigenaar bij het einde van het vruchtgebruik de helft der kosten. Bouwde de vruchtgebruiker mede, door zijn buurman gedwongen, de in het genot tredende eigenaar vergoedt al zijne kosten, ook die veroorzaakt doordat er »strate, of werf, of steygher op »ghewyst is te maken" (d. i. de verplichting om dit te doen op den vruchtgebruiker als zoodanig is gelegd).

Te Vollenhove gelden de volgende regelen. Vernieuwt of verbetert de vruchtgebruiker een huis ²⁾ en blijft dit in stand totdat de eigenaar in het genot treedt, deze vergoedt aan de erfgenamen van den vruchtge-

¹⁾ T. a. p. wordt verder aangeduid, wat is te verstaan onder een vruchtgebruik van »allen tilbaren goede" en van »eyn beste »bedde." Het eerst omvat ook het genot der vruchten van koesien uit een huis in de stad gemolken, hoewel buiten de stad grazende. Bij het tweede zijn onder *het bed* begrepen een peul, een deken, twee lakens en twee kussens.

²⁾ Dackdichte en wantdichte houden, moet hij op zijne eigene kosten.

bruiker »die verbetering»¹⁾ te schatten door de schepenen, »in der tyt ende tot gueder rekenynge ende »bewysinge des gheens, die de husinge verbetert hadde»²⁾.

Verbrandt het huis gedurende het vruchtgebruik, de eigenaar is tot geene vergoeding gehouden; wel te verstaan, tenzij er een nieuw voor in de plaats wordt gezet; de kosten van den bouw van dit laatste draagt hij evenals die der verbeteringen.

De eigenaar kan eindelijk het van vruchtgebruik ontslagen goed niet opvorderen voordat hij de kosten van den bouw, die te zijnen laste komen, heeft voldaan (m. a. w. de erfgenamen des vruchtgebruikers hebben een recht van terughouding).

§ 35. Grondrenten.

In onze oude bronnen komen een groot aantal bepalingen voor, welke handelen over grondrenten van verschillende natuur en onder verschillende benamingen bekend.

Men kan ze gevoegelijk splitsen in twee groote categoriën, en onderscheiden tusschen grondrenten die worden betaald *aan* den eigenaar, en die welke worden voldaan *door* den eigenaar.

¹⁾ Dit kan beteekenen de *kosten der verbetering* of de *waardevermeerdering*. Met het oog op de rekening door den vruchtgebruiker af te leggen, ben ik van oordeel, dat het hier in den eersten zin moet worden opgevat.

²⁾ Deze laatste woorden doen mij veronderstellen, dat *terstond na afloop van den bouw* de vruchtgebruiker zijne rekening overlegt en de schepenen taxeeren. Ware rekening na het einde van het vruchtgebruik bedoeld, er zou wel van het afleggen daarvan door *de erven* zijn gesproken.

Over de eerste, die voor een niet gering deel in bestaande of in vroegere hoorigheid haar oorsprong vinden, zal ik hier niet spreken ¹⁾.

De tweede kunnen eveneens op verschillenden grondslag rusten; niet zelden zullen zij zijn ontstaan door afkoop van tiend, doordat n.l. voor den wisselenden tiendplicht een vaste grondrenteplicht in de plaats werd gesteld ²⁾. In verweg de meeste gevallen zijn zij echter, in het bijzonder in de steden, gevestigd door rentekoop en wat daarmee gelijk staat. Over deze laatste alleen zal ik hier iets mededeelen.

Ik zou deze grondrente liefst omschrijven als een zaaklast, klevende op een onroerend goed, krachtens welke de eigenaar hiervan, of rechthebbende hierop verbonden is, op geregelde tijden eene zekere som of eene zekere hoeveelheid vruchten aan een ander te voldoen, terwijl het bedoelde onroerende goed tot zekerheid strekt voor de nakoming dezer verbintenis ³⁾.

¹⁾ Daartoe behoorde de »rogge-, hoenre-, gelt- ofte anders »enige pacht ofte renthe'', die de inwoners van Vollenhove bij Priv. van 1448 werd kwijtgescholden.

²⁾ De naam »stedigheyd'', hoewel, dit erken ik, niet alleen aan deze grondrente gegeven, wijst op de tegenstelling van wisselende en vaste opbrengsten.

³⁾ Ik acht het zakelijke van de grondrente gelegen hierin, dat de schuldenaar wordt aangewezen door zijne verhouding tot een bepaald onroerend goed, evenals de tiendplichtige, niet hierin dat de rente op het onroerend goed verhaalbaar is. Zoekt men in dit laatste den grond der zakelijkheid, dan moet men ter verklaring van de zakelijke natuur van het tiendrecht een anderen uitweg zoeken, en m. i. is het nog niet gelukt dien te vinden.

Naar mijne opvatting komt men tot de onjuiste constructie door in onze wet een *Romeinsch* begrip van zakelijk recht te veronderstellen en daarin onze zakelijke rechten te wringen, in plaats van eerst het karakter van de bijzondere zakelijke rechten te bepalen en daaruit hun gemeenschappelijk kenmerk, dus het algemeen begrip van zakelijk recht, af te leiden.

De eerste aanleiding tot vestiging dezer renten is vermoedelijk geweest, aan de eene zijde de noodzakelijkheid voor den kapitalist om zich bij het uitleenen van geld zakelijke zekerheid te verschaffen, daar erfenamen voor de schulden van hun erflater aanvankelijk niet of in zeer beperkte mate gehouden waren, aan den anderen kant de gebrekkige ontwikkeling van het pandrecht op onroerend goed ¹⁾.

In Overijssel werd deze grondrente gevestigd door opdracht voor het gerecht ²⁾. Dit blijkt ons in de eerste plaats uit de Nye Reform. van Max. van Egmond 1541, a. 2. — Reeds David v. Bourg. had, zooals we zagen, verordend, dat »nyemant sin goet »sall weerloes werden, dan mit richters brieuen daer »onder de gueder gelegen zijn." Deze Reformatie

Het belang der vraag voor de praktijk is niet te ontkennen. Is mijne opvatting juist, dan besliste ongetwijfeld bij arrest van 30 Dec. 1881 de Hooge Raad terecht, dat de actie van den eigenaar tot opvordering van eene jaarlijksche praestatie door den opstailer *als zoodanig* verschuldigd, is eene zakelijke rechtsvordering.

Gaat men daarentegen uit van het traditioneele begrip van zakelijk recht, dan is het arrest even zeker onjuist geweest, zooals door mijn geachten ambtgenoot v. Boneval Faure zonneklaar is aangetoond. N. Bijdr. 1882, p. 154.

¹⁾ Scherpzinnig merkt Stobbe Handb. d. D. Priv. r. II d., p. 243 op »In Betreff der gekauften Renten behauptete die ältere »Theorie, dasz sie erfunden seien, um das Zinsverbot des Kanonischen Rechts zu umgehen. Indessen sind sie aus den wirthschaftlichen Verhältnissen des Mittelalters zu erklären und nur, »weil diese das zinsbare Darlehn nicht begünstigten, war es »der Kirche möglich, ihr Verbot der usuraria pravitas aufrecht »zu erhalten." »

De gekochte renten zijn door de kerk steeds als geoorloofd beschouwd.

²⁾ Deze moest zelfs plaats hebben wanneer de rente bij executie gevestigd werd (A 77, B 89, C 104).

bouwt hierop voort, bepalende »ende off eenighe up-
 »dracht van den landen, erven offt *renten*, anders
 »dan voerden ghenen daer sulcx als voerseit is be-
 »hoerde, geschiet were offte geschieden
 »sullen alsulcke zegel ende brieve van onweerden ge-
 »kant worden.”

Hetzelfde beginsel is uitgedrukt in Landr. 1630, II 8, a. 3. En dat het in de steden gold, ook hieraan kan geen twijfel bestaan.

Kampen G. B. p. 113, 119 en 169 hebben ten doel te verhinderen de vestiging van renten op een deel van een huis, onlosbare renten, renten op goederen buiten het stadsgebied gelegen. Het verbod wordt nu gegeven in dezen vorm, dat schepenen voortaan geene brieven daarvan zullen zegelen.

Ook in het Kamper Dig. Vetus p. 42 is sprake van de vestiging van renten voor schepenen: »soe wie »scepenbreue hebben willen op hoere huuse totter oplatingen, die sal men hem geuen, mer die oplatinge »sal voir gaen ende die borgemeester in der tyt sal »die besegelen.” — Zoo luidt het artikel, en de zin is duidelijk. Men kan zijn onroerend goed verkoopen onder voorbehoud eener grondrente. De nieuwe verkrijger kan echter geen last op het goed vestigen, voordat hij eigenaar is geworden; vanhier dat vooraf de eigendomsopdracht moet plaats hebben en eerst daarna bij akte voor schepenen de grondrente kan worden in het leven geroepen.

Te Vollenhove C 190 l. wordt aan de burgemeesters eene Vlaamsche placke toegekend ingeval van »oplatinge van renthe.”

Ook naar het Deventersche recht van 1642, III 10, a. 1, kon men geen eigendom van onroerend goed

overdragen, noch dit met renten bezwaren, tenzij bij brieven door twee schepenen verleden.

De vestiging van grondrenten bleef n. f. in Overijssel den eigenaar vrijstaan; ¹⁾ alleen was hij hier en daar aan beperkingen gebonden. Zoo was het in Kampen (G. B. 113) verboden, renten te vestigen op een deel van een huis en erf, en te Deventer ²⁾ ze betaalbaar te stellen anders dan in goudguldens (dus b.v. in boter, koorn, turf, was of eenigherhande andere speciën van gelde).

Hij die eene nieuwe rente op een goed wenschte te vestigen, moest aan den verkrijger opgeven welke renten reeds daarop rustten. Dit schreven o. a. Kampen G. B. p. 119 en Dig. V. p. 25 voor, waar op overtredingen eene boete was gesteld, onverminderd de verplichting tot het afdoen van den verzwegen last en het schadeloos houden van den nieuwen renteheffer. — Te Deventer werd in 1486 ³⁾ aan schepenen opgedragen, verzuimen daartoe betrekkelijk te berichten »nae gelegenheit der saecken.» — In 1642 werd daar de repressieve bepaling herhaald ⁴⁾ en daarnaast eene voortreffelijke preventieve gesteld, welke elken renteheffer verplichtte, de akte van vestiging te doen

1) Anders dan in Holland, waar het vestigen van renten o. a. werd verboden, te Delft O. K. a. 79 (1460); Oudewater O. K. 75 (1413); Leiden Kb. 1450, III 46 (1459), enz.

2) 1642, III 10, a. 21, waarmee overeenstemt Landr. 1630 II 10, a. 12.

3) Dumber K. en W. D. I 170.

4) 1642, III 10, a. 2 en 3.

Den vestiger trof eene boete en de verkrijger had aanspraak op vernietiging van de rechtshandeling zoo van een verzwegen rente bleek. Hij had eveneens op vernietiging en schadeloosstelling aanspraak volgens N. Ref. 1541, a. 2, en Landr. 1630, II 8, a. 6.

teekenen »in de acht boecken der acht straten of quartieren deser stadt opgerichtet,» bij gebreke waarvan de rente niet zal gelden tegenover een kooper van het goed waarop hij gevestigd is, noch ook voorrang genieten boven eene later gevestigde rente.

Openbaarheid werd dus ook reeds daar als het beste middel tegen bedriegelijke of onvoorzichtige verzwijging van lasten aangemerkt.

De gevestigde renten kunnen zijn losbaar of onlosbaar. Dat onlosbare oudtijds ook in Overijssel voorkwamen, is boven allen twijfel verheven. Eene bepaling uit het keurboek van Goor a. 56 zegt met zoovele woorden »noch synt vorwaerden, dat alle segele »ende brue die vet vrijen gode versegelt sint ende »daer gene loesse up en is die voer hen versegelt »sint *sullen onlosber wesen* nae vetwyssinge der breuen »wesstertit dat Co. Mat^{ts}. reformatie daer anders op kent »mit sampt ridderscap ende steede.» Andere bronnen, die de losbaarheid gebiedend voorschrijven, dragen bovendien de duidelijke blijken, dat zij iets nieuws invoeren. Kampen G. B. p. 119 (1467) zegt, dat »men *nae dessen dage* geynen tins en besegele hie en »sal ter losse staen” ¹⁾. In Deventer 1642, II 10, a. 19, 20, 22, worden alle oorspronkelijk onlosbare renten (in geld of naturalia) losbaar verklaard tegen een genoemden prijs.

Een soortgelijk voorschrift werd voor geheel Overijssel gegeven in de vrij uitvoerige regeling van 5 Dec. 1575 ²⁾. De Nye Ref. van 1541 had in art. 15 reeds voorgeschreven, dat alle renten losbaar moesten

¹⁾ Vgl. Kampen G. B. 119.

²⁾ Racer III 260, vergel. over een vroeger plac. van Philips II, Racer III 334.

zijn en de losprijs in de akte van vestiging moest worden vermeld, maar hiermee was aan de eischen der praktijk niet voldaan. Vandaar de regeling van 1575 en het daaraan voorafgegane placaaat vooral practische regelen stellende met betrekking tot boterpachten en dergelijke. Het bedoelde placaaat bepaalde den losprijs op het zestienvoud van den gemiddelden opbrengst als rente verschuldigde hoeveelheid producten, 3 jaar vóór en 3 jaar na de vestiging. De ordonantie van 1575 stelde voor dit moeilijk te bepalen bedrag eene vaste geldsom in de plaats; hare regeling ging over in Landr. 1630, II 10, a. 1, vlg., dat echter ¹⁾ op den regel enkele uitzonderingen vaststelde en van de losbaarheid uitsloot heerlijke renten, tinsen, erfpachten ²⁾, renten van oude fundatiën tot den dienst Gods, tot hospitalen of gasthuizen of tot profijt van de kerken ende den armen bij den fundateur ofte testateur origineeljk beset, renten procederende uit saken van erfscheidinge of die in huwelijksvoorwaarden oorspronkelijk zijn medegegeven, en voorts alle die op andere wijze dan door koop zijn gevestigd. Dat de rente tot een dezer uitgezonderde categoriën behoort, zal c. q. moeten worden bewezen door den renteheffer die het beweert. Bij verlies van de vestigingsbrieven kan hij dit bewijs leveren door zijn eed ³⁾.

1) Eveneens op het voorbeeld der ord. van 1575.

2) Deze drie eerste categoriën, men merke het wel op, zijn grondrenten betaald *aan* den eigenaar.

3) Slechts eenmaal vind ik in Overijssel vermeld eene lossing *ter schepen kennisse* (d. i. tegen een losprijs, door schepenen te bepalen). Te Zwolle O. K. 276 wordt n.l. geregeld het geval, dat bij testament eene rente is gemaakt aan *St. Michiel*. Hij op wiens erf ze is gelegd, mag ze lossen en wel, zoo het recht hiertoe hem uitdrukkelijk is toegekend, tegen het bepaalde veelvoud; zoo het hem niet is gegeven, ter schepen kennisse.

De rentegever kan naar Landr. 1630, II 10, a. 15, en Deventer 1642, III 10, a. 23, niet tot aflossing gedwongen worden ¹⁾. Het laatste art. maakt alleen eene uitzondering voor renten aan minderjarigen toekomende ²⁾.

Vragen we op wien en waarop de rentheffer zijne rente kon verhalen, zoo geeft nauwlijks ééne rechtsbron ons nauwkeuriger antwoord dan Kampen G. B. 119 (van het jaar 1467). »Weert oeck” (zoo lees ik »daar) dat yemant dat huys of erue dat hi getinset »hadde of die dair anghecomen weer als voirss. is »vercofte of en wech gheue, so sal die ghene die den »tyns heuet sinen tiins zuecken anden ghenen die dat »huys of erue ghecoft hadde of ghegeuen weer. Ende »weer gebreck an dien coper of an dien dat gegheuen »weer, so sal die ghene, die den tyns sine is, sinen »tyns voert zuecken ende verhalen op den ghenen die »dat ierst ghetinset hadde of op sinen erfgenamen, of »op die ghene die dair angecomen weer als voirsz. »is, sonder argelist.”

Deze plaats leert ons vooral tweeërlei. Dat allereerst aansprakelijk is de eigenaar, de nieuwe verkrijger van het goed (niet slechts dat goed zelf) en dat subsidiair kan worden aangesproken hij die de grondrente vestigde en zijne rechtverkrijgenden. Versta ik het wel, dan is alleen de eerste, de eigenaar, aansprakelijk krachtens het grondrenterecht en is de vordering tegen den vestiger en zijne successieurs gegrond op hunne verplichting tot vrijwaring van het verkochte. Zij hebben verkocht eene grondrente uit een

¹⁾ Dit is, zoowel als het voorschrift dat de rentegever tot aflossing het recht heeft, in overeenstemming met het Can. recht.

²⁾ Ook in vele Hollandsche weeskeuren wordt aan vertegenwoordigers van minderjarigen bij uitzondering de bevoegdheid gegeven, om het lossingsrecht bij den renteverkoop te bedingen.

bepaald onroerend goed. Komt deze er te eeniger tijd niet uit, zoo *waren* zij den kooper niet (d. i. verschaffen zij hem niet de macht over het verkochte)¹⁾.

Ik durf zelfs verder gaan en zeggen, niet slechts de eigenaar, maar in de eerste plaats de houder van het onroerend goed kan om de rente worden aangesproken. Wel is waar vinden we het vermeld noch te Kampen, noch te Zwolle O. K. a. 134, waar we lezen: »Wie erftins gecoft heeft uyt eenre were of uyt »lande, die sal dien erftins nemen daer hi dien erftins »uyt ghecoft heeft.» Maar ik durf gerust het laatste artikel uitleggen volgens 2e David 1478, a. 14—17. Landr. 1630, I 6, a. 7 vlg. 7 a. 1 en Genemuiden (Racer VI, p. 71), naar welke plaatsen executie van het roerend goed, dat zich op het onderpand bevindt, gaat voor executie op het onroerend goed zelf²⁾. Te eerder kom ik tot deze interpretatie van het Zwolsche artikel omdat ook te Vollenhove hetzelfde gold volgens A 99, B 194, C 170. Ook hier is executie op het onroerend goed zelf eerst toegelaten, zoo men »gheen »tilber guet vint, an to panden.» Eerst wanneer in dat geval drie termijnen zijn verstreken, wordt de renteheffer »geëigend» aan het onroerend goed zelf³⁾.

1) Anders beslist Landr. 1630, II 11, a. 17.

2) Zie daar de termijnen en formaliteiten. De geëxecuteerde mag binnen zekeren termijn het uitgewonnen goed terugnemen tegen vergoeding van de verschenen en onbetaalde renten en van de kosten ter taxatie van het gerecht. Te Kampen (G. B. 121) is de thins slechts verhaalbaar op het goed.

3) Er is in dit artikel sprake van *pacht*. Toch durf ik gerust aannemen, dat het op *grondrente* slaat; immers niet alleen heeft *pacht* meermalen dien zin, maar er moet hier ook sprake zijn van een praestatie *door niet aan* den eigenaar, anders zou de schuldeischer executant niet *in den eigendom* kunnen worden gesteld.

In de dreigende executie op zijn goed ligt natuurlijk voor den bezitter van het bezwaarde erf een prikkel tot voldoening der rente ¹⁾.

Bij overbezwaaring van het goed geldt naar Landr. 1630, I 7, a. 3, de regel (die ook elders veel voorkomt), dat elke ²⁾ renteheffer (te beginnen met den jongste) de keuze heeft om het goed te nemen en de oudere te betalen ³⁾.

Reeds bij de Nye Reform. van 1541, a. 5, waren binnenjaarsche en naastcomende ⁴⁾ pachten en renten bevoorrecht verklaard boven alle andere schulden, enkele met name uitgezonderd ⁵⁾.

1) Te Kampen treffen we B. v. R. 41 G. B. 166 de bepaling aan, dat bij wanbetaling het volgende jaar het drievoud verschuldigd is. Ik vermoed echter dat dit alleen slaat op thynsen te betalen *aan* den eigenaar.

2) D. i. wiens recht van de jongste dagteekening is.

3) Over den executorialen verkoop van het goed voor de rente handelt uitvoerig Kampen G. B. 223 (1516).

4) D. i. die van het laatstverloopen en die van het loopende jaar.

5) Wat aangaat het bewijs in eene actie om erfthyns, we vinden daarover gehandeld te Zwolle O. K. 200 en 201, en te Vollenhove in A 58 en C 175, welke artikelen met de jongste redactie van Zwolle O. K. 200 geheel overeenstemmen.

De oudste Zwolsche bepaling is volkomen duidelijk. Een burger die om erfthyns aanspreekt, mag bewijs leveren met open brieven of met der schepenen register.

Reeds minder duidelijk is het met de jongste redactie dier bepaling overeenstemmende Vollenhoofsche artikel. Het behandelt twee gevallen, of de thinsplichtige treedt als eischer op om zijn recht op het goed, dat hij ten thynsrechte bezit, te handhaven, of de thynsheer ter opvordering van den verschenen thyns. In beide gevallen is de eischer het naast tot het bewijs, dat hij mag leveren door geschriften of door een eed met twee getuigen. Onverstaanbaar is naast Zwolle O. K. 200 het volgende art. 201, dat den thynsheffer tot den eed »met synre eenre hant» toelaat.

Ik vermeld hier deze bepalingen slechts ter loops; zij hebben, zooals uit de woorden duidelijk blijkt, betrekking op een thyns te voldoen *aan* den eigenaar.

De grondrente gaat te niet:

a. door aflossing, zooals ons reeds is gebleken;
 b. door verzuim van den heffer om binnen jaar en dag na overdracht den nieuwen grondeigenaar aan te spreken (A 98, C 169);

c. door verjaring, althans te Zwolle en te Genemuiden (Racer VI, p. 85). »Toe Zwolle is voer recht »ghewiset ende ghehaelt, soe wes renthe ofte pacht »nyet ghemaent noch gheboert en is noch mit rechte »daer voer ghesproken ¹⁾ in twe ende dertich jaren, »de en sal ghen ansprake holden noch hebben an de »renthen, caet. (1485);

d. door uitwinning van het goed voor de rente; dit behoeft geen bewijs;

e. door afstand van het goed voor de rente, welke althans te Kampen geoorloofd was, blijkens eene opmerkelijke bepaling (G. B. 120), die hierop neerkomt. Wie binnen het rechtsgebied van Kampen een huis of erf bezit, waarop hij, of degene aan wie hij zijn recht ontleent, eene rente hebben gevestigd, die mag deze bezitting niet verwaarloozen noch het huis afbreken, op eene boete van 80 pond aan de stad. Wel mag hij het huis en erf laten liggen voor den thins, dat wil zeggen, het afstaan aan den renteheffer, mits hij dezen tevens voldoe den verschenen thins en driemaal het jaarlijksche bedrag daar te boven.

§ 36. Naasting.

In de meeste onzer provinciën komt ingeval van

¹⁾ Dus aanspraak in rechte stuit de verjaring.

verkoop van onroerend goed, een *naastingsrecht* ¹⁾ toe aan de naaste erfgenamen. Ik laat daar of dit zijn oorsprong vindt in een overouden familie-eigendom. Zooveel schijnt aannemelijk: aanvankelijk is den enkele alle verkoop van onroerend goed zonder toestemming zijner naaste erven verboden geweest. In de meeste streken is allengs dit verbod beperkt; allereerst is verkoop uit noodzaak toegelaten, onder verplichting voor den vervreemder om het te verkoopen goed allereerst aan zijne naaste erven te koop te bieden ²⁾. Vervolgens is elke verkoop, ook die welke door geenerlei noodzakelijkheid werd geboden, toegelaten en is den naasten erfgenamen slechts een *naastingsrecht* gelaten. Eindelijk is ook dit hier en daar vervallen.

In Overijssel treffen we het niet meer aan. Wel is hier eene enkele maal van *naasting* sprake, maar het recht hiertoe wordt dan niet aan bloedverwanten toegekend en rust op geheel anderen grondslag.

Om enkele voorbeelden te noemen: Te Vollenhove ³⁾ wordt den eenen mede-eigenaar het recht gegeven tot *naasting*, indien de ander zijn aandeel verkoopt. De koop moet hem in dat geval worden aangeboden en hij heeft een termijn van beraad van zes weken.

Te Hasselt p. 89 heeft een burger het *naastingsrecht* bij verkoop eener vordering van een vreemdeling te zijnen laste aan een burger ⁴⁾.

Naar Landrecht II 8, a. 18 en 19, kan *naastings-*

1) D. i. het recht om te treden in de plaats van den koper. Somtjids strekt dit *naastingsrecht* zich ook tot ruiling uit.

2) Zulk een *voorkeopsrecht* der bloedverwanten komt nog voor in het Overijsselsche Hofrecht Racer IV, 239, 279.

3) A 54, B 176, C 172.

4) Vgl. Deventer 1642, III 10, a. 15.

recht worden bedongen en moet dit worden uitgeoefend binnen jaar en dag nadat de rechthebbende van den verkoop kennis heeft gekregen.

§ 37. Erfrecht bij versterf.

Krachtiger uiting nog dan in het recht van tegenpraak, voorkoop of naasting, vond het recht der bloedverwanten op het vermogen in hun erfrecht.

Dit erfrecht bestond, zoolang wij de Germaansche maatschappij kennen, altijd en overal. De rangorde echter, waarin de bloedverwanten als erfgenamen optreden, heeft wijziging ondergaan.

Ons oudste Overijsselsche bericht daaromtrent is, bedrieg ik mij niet, dat in het oude Zwolsche keurboek a. 209 ¹⁾, naar hetwelk als erfgenamen bij versterf de navolgende personen optreden: 1. de kinderen; 2. verdere afstammelingen; 3. ouders; 4. broeders en zusters; 5. grootouders; 6. broeders- en zusterskinderen; 7. ooms en moeien; 8 ooms- en moeien-kinderen (met broeders- en zusters-kleinkinderen?); 9. oud-ooms en oud-moeien ²⁾. Bloedverwanten in de zijlinie van heelen en van halven bedde, staan voor het erfrecht gelijk.

Het komt mij waarschijnlijk voor, dat deze alle hebben geërfd bij hoofden. Ik neem dit aan op drie gronden: 1°. broeders- en zusterskinderen komen twee rangen later dan broeders en zusters;

2°. Er wordt geen verschil gemaakt tusschen het

¹⁾ Volgens den uitgever dus van vóór 1415.

²⁾ Deze rangorde is althans af te leiden uit het niet volledige artikel.

erfrecht van bloedverwanten in de zijlinie van heelen of halven bedde. Deze nu plegen gelijk te staan, waar men bij de bepaling van den erfrechtsrang zich als regel stelt, dat de naaste in het bloed het goed erft, en deze regel sluit representatie uit 1);

3°. Overal in Overijssel, waar we de ontwikkeling kunnen nagaan, is de invoering der representatie van later dagteekening.

In het Landrecht werd ze eerst ingevoerd voor de *rechte lijn*, bij den Landbrief van Phil. v. Bourg. van 1518, a. 10, voor de *zijlijn* bij publicatie der staten van 1603 2).

Beide deze plaatsvervullingen zijn behouden bij Landr. 1630, II 6, a. 1 en 7. Zij strekken zich echter in de zijlijn niet verder uit, dan tot broers- en zusterskinderen ervende *met* broers en zusters.

Dezelfde bepalingen als in het Landrecht treffen we aan te Deventer in het Stadrecht van 1642, III 5, a. 3, 9 en 10; vroeger vinden we daar van het recht van plaatsvervulling geen melding gemaakt.

Te Kampen is de representatie ten behoeve van kindskinderen en broeders- en zusterskinderen eerst ingevoerd in 1506 3), met deze beperking echter, dat plaatsvervulling niet zou zijn toegelaten ten behoeve van vreemdelingen, in wier woonplaats burgers van Kampen het recht zouden missen om bij representatie op te treden.

Te Hasselt is hetzelfde recht gegeven aan kleinkin-

1) Dat die regel in zoover is verbroken, dat desc. in welken graad ook, gaan voor adsc. — iets dat we ook elders vinden — geeft geen recht nog eene tweede afwijking aan te nemen.

2) Racer O. G. III, 232.

3) G. B. p. 100.

deren in 1531, aan broeders- en zusters-kinderen in 1564 ¹⁾.

Naar het Landr. van 1630, II 6, is de rang van erfopvolging deze:

- 1°. kinderen en kindskinderen (bij staken);
- 2°. adscendenten, en wel de naaste; zijn er meer in denzelfden graad, zij erven bij liniën.

Met de adscendenten komen broeders en zusters (volle en halve van de verstorven zijde) bij hoofden ²⁾. Waar broeders of zusters, heele of halve, mede erven, zijn met hen steeds bij plaatsvervulling geroepen de kinderen van vooroverleden broeders en zusters;

- 3°. broeders- en zusters-kinderen, bij hoofden en met inachtneming van heele of halve verwantschap;

- 4°. verdere bloedverwanten in de zijlinie, echter zonder onderscheid van heele en-halve verwantschap ³⁾.

Het Deventersche recht van 1642 stemt hiermee in hoofdzaak overeen. Daarin komt echter geene uitdrukkelijke bepaling voor over de verdeling bij liniën tusschen bloedverwanten in de opgaande rechte lijn en wordt de verhouding tusschen zijmagen van heelen en halven bedde, minder uitvoerig geregeld.

Te Hasselt heeft men in 1603 ⁴⁾ eene bijzondere voorziening noodig geacht voor het geval van tweede huwelijk. De langstlevende legt bij hertrouw voor schepenen of raden, mombers der kinderen, en naaste bloedverwanten van den overledene, de verklaring af,

¹⁾ Pag. 102, voor de laatste onder dezelfde voorwaarden van reciprociteit als te Kampen.

²⁾ Te Zwolle 1794 komen broeders en zusters vóór de grootouders.

³⁾ Te Zwolle 1794 wordt bij gebreke van bloedverwanten nog het erfrecht tusschen man en vrouw erkend.

⁴⁾ Pag. 103.

dat zij de kinderen uit het eerste huwelijk de helft der gemeene goederen heeft »bewesen ende toegedielt.” De aldus verkregen goederen vererven nu de kinderen, indien zij minderjarig sterven, *op elkaar*; eerst van den langstlevende hunner kan de hertrouwde vader of moeder erven.

Naar verordeningen van 1615 en 1716 ¹⁾ erven echter de ouders gelijkelijk van hunne minderjarige en meerderjarige kinderen, onverschillig van welke zijde het goed is gekomen.

Ook te Vollenhove bleven blijkens eene verordening van 1647 (C 211) als van ouds, in afwijking van het Landrecht, ouders en kinderen op elkaar vererven. Als ik de bepalingen wel versta, gaan dus te Vollenhove en te Hasselt (behoudens aldaar het geval van tweede huwelijk) de ouders vóór de broeders en zusters.

Van dit erfrecht wordt in meer dan één opzicht afgeweken. Te Vollenhove in de eerste plaats met betrekking tot het »*harnasch*” (de wapenrusting) ²⁾. Dit vererft op den naasten mannelijken erfgenaam binnen de vrijheid; zijn hier meerdere in denzelfden graad, op den oudsten; zijn er geen erven binnen de vrijheid, zoo valt het op de vreemde bloedverwanten, die het echter eerst dan buiten de stad mogen voeren, wanneer is gebleken, dat geen burger het voor een redelijken prijs (ter beoordeeling van burgemeesteren) wil koopen.

In de tweede plaats aldaar, indien iemand sterft zonder kinderen achter te laten, met betrekking tot de *voordeelgoederen*. Ik sprak daarover, hiervoor p. 179.

¹⁾ Pag. 104.

²⁾ A 51, B 107, C 122.

Ten derde, in geheel Overijssel, voor zooveel betreft de *nalatenschap van personen in liefdadige gestichten opgenomen*. Reeds in 1344 werd te Kampen ¹⁾ voor een bijzonder geval bepaald, dat hetgeen een persoon in het Heilige Geest-huis verpleegd, zou nalaten, zoude »bliven in den hilighen ghyste.” Dergelijke bepalingen zijn nagenoeg overal regel geweest, en zullen wel in Overijssel hebben gegolden, ook daar waar er ons niet met zekerheid van blijkt. Eene algemeene provinciale regeling vond hier dit onderwerp eerst in 1761 en nauwkeuriger in 1766 ²⁾. Zij komt hierop neer: goederen, waarmee de bedeelde in het gesticht komt, blijven aan de instelling. Wat hij verkrijgt nadat hij reeds is opgenomen, komt, zoo hij afstammelingen heeft, aan deze, indien hij die niet heeft, aan de stichting.

Bijzondere regelen gelden voor het *erfrecht en de beërving van bastaarden*. Deze erven volgens Zwolle O. K. a. 209 en Hasselt p. 113 van hunne moeder alleen; naar de jongere bronnen ³⁾ niet slechts van hunne moeder, maar — indien zij althans niet uit bloedschennis of overspel zijn voortgesproten ⁴⁾ — ook van hunne moederlijke bloedverwanten.

Bovendien kunnen zij, zooals van zelf spreekt, erven van hunne afstammelingen.

Bastaarden, die geene bloedverwanten in de rechte nederdalende lijn hebben, vererven naar de jongere bronnen hunne nalatenschap op hunne moeder en hunne

¹⁾ B. v. R. p. 84.

²⁾ Nederl. jaarb. 1766, 2e st., p. 788.

³⁾ Landr. 1630, II 6, a. 2; Deventer 1742, III 6; Zwolle 1794, III 4, a. 2—3.

⁴⁾ Deze mogen zelfs niet erven krachtens uitersten wil.

moederlijke bloedverwanten van wie zij c. q. zouden kunnen erven.

Eindelijk, bij de Nye Reform. van 1546, a. 8, werd als iets nieuws ingevoerd, dat *hij die door een ongeluk den dood vond*, zijn goed op zijne erfgenamen bij versterf zou vererven, alsof hij op zijn ziekbed ware gestorven. Deze bepaling mag worden beschouwd als eene afwijking of eene uitlegging van den regel, dien we in hetzelfde artikel aantreffen, dat een zelfmoordenaar zijn goed verbeurt ¹⁾.

Onbeheerde nalatenschappen vervallen volgens den algemeenen regel aan de heerlijkheid; eene enkele maal wordt dit in bijzondere rechtsbronnen met zoovele woorden gezegd; zoo in het Priv. van Vriezenveen van 1420 ²⁾ voor het geval dat zich niet binnen jaar en dag erfgenamen opdoen.

§ 38. Erfrecht krachtens making.

In den tijd, waaruit onze oudste bronnen uit Overijssel dagteekenen, is daar reeds beschikking bij uitersten wil toegelaten.

Wat den *vorm* der testamenten betreft, ik acht het waarschijnlijk, dat ook hier oudtijds verklaring van den *uitersten wil* voor den priester in gebruik is geweest ³⁾.

¹⁾ Vergel. Winhoff, II 22.

²⁾ Dumber Anal. II 417.

³⁾ Dit heeft reeds de innerlijke waarschijnlijkheid voor zich. *Quaestiën* van testament behoorden voor de geestelijke gerichten; wien zou men zich als betrouwbaar getuige daarvoor liever kiezen dan den priester. Bovendien verlijding voor priesters en getuigen was de canonieke vorm, vooral aan het canoniek recht waren de testamenten ontleend.

Te Hasselt wordt in 1559 vastgesteld, dat niemand *van nu voertaen* voor den pastoor en twee bekwame getuigen meer zou mogen geven »ofte testamentsche »wyse syn vrunden verspreken, dan acht ofte thyn »ggl.”, en deze nog alleen uit de roerende goederen. Slechts voor beschikkingen ten voordeele van de kerk en liefdadige doeleinden. wordt eene uitzondering gemaakt.

Deze bepaling heeft geheel het voorkomen van bestemd te zijn om de testamenten voor een geestelijken te verdringen, of althans tot een klein gebied te beperken.

Eveneens eene Kamper bepaling ¹⁾. In 1363 was verordend, dat niemand op zijn laatste ziekbed bij testament over meer dan een tiende van zijn vermogen zou beschikken, anders dan voor schout en schepenen. Over de wijze van testeeren over dat tiende deel handelt uitvoerig een artikel van 1412 »den tienden penning sal hy gheven voir eenen priester, voir twen »of drien gueden mannen oft vrouwen, ende en wair »dair ghien priester by, so sal men den tienden penning »voir drien gueden mannen gheven. Ende wairt mit »eenre vrouwen alsoe gestalt, dat dair ghiene mannen »wesen en mochten ²⁾, die vrouwe mag den tienden »penning gheven voir drien gueden vrouwen sonder »argelist. Ende desen tuech te doen tendes oeren eyde.”

Deze plaats is in meer dan één opzicht merkwaardig. Niet slechts leert ze ons ook te Kampen het testament voor den priester kennen, maar tevens leert ze ons dat een dergelijke uiterste wil wordt bewezen niet door eene akte die er van is opgemaakt, maar

¹⁾ B. v. R. p. 54 (anni 1363), p. 22 (anni 1412) G. B. p. 98.

²⁾ Bij eene barende.

door het getuigenis van hen te wier overstaan hij is te kennen gegeven.

De oudste Zwolsche vorm is voor ons verloren gegaan. In het oudste keurboek, a. 226, komt de bepaling voor, dat wie in zijne laatste ziekte wil testeeren, zoo krachtig moet zijn, dat (hier zijn één of meer woorden uitgekrabd en is in de plaats gesteld) *twee schepenen* kan doen halen, opstaan, zich schoeien, enz.

De vraag is, moest men volgens het artikel in zijn oorspronkelijken vorm *den priester* doen halen? Ik zal het niet beslissen, maar slechts wijzen op eene Vollenhoofsche bepaling ¹⁾, voor de uitlegging van de Zwolsche misschien niet zonder beteekenis. We lezen daar, dat *naar het Stadrecht van Zwolle* eene making op het laatste ziekbed in tegenwoordigheid en met toestemming van de naaste bloedverwanten gedaan, even krachtig zal zijn als ware ze voor de schepenen geschied ²⁾, indien zij kan worden bewezen door *goede getuigen, mits geene geestelijken*.

Volgens het Stadrecht van Deventer van 1486 ³⁾, moest men eveneens, zoo men op zijn ziekbed wilde testeeren, daartoe ontbieden twee schepenen, »dair »voir die syn stadrecht nae older gewoente openbair »doen sal'' (dat is blijkbaar, voor wie hij de gebruikelijke krachtproeven zal afleggen, waarover straks).

Het nieuwe Deventersche Stadrecht ⁴⁾ kent twee testamentsvormen; de eerste voor twee schepenen, die

¹⁾ B. 122, C 128.

²⁾ Van een testament voor schepenen wordt eene akte opgemaakt (C 130).

³⁾ Dumber K. en W. D. I 171.

⁴⁾ 1642 III 4, artt. 4 en 6. Vergel. Zwolle 1794, III 4, a. 1 vlg.

den uitersten wil — in schrift gebracht — aan den maker voorlezen, om te onderzoeken »of sodane yuterste »wille onbedwongen, met goeden voerbédacht, zy verclaert;» de tweede geheim, door den maker geteekend, voor schepenen bevestigd, zonder dat hun de inhoud bekend behoeft te worden gemaakt, door hen verzegeld en na des erflaters dood door twee schepenen, of door de gezamenlijke erfgenamen, te openen.

Uitdrukkelijk wordt de gerechtelijke vorm nog eens voorgeschreven voor testamenten van ouders, inhoudende verdeling der nalatenschap onder de kinderen en voor die ten voordeele van armen- en godshuizen (eod. a. 7).

Het Landrecht maakt, behalve van deze wijzen van beschikking ¹⁾, nog melding van: *a.* testamenten over leen-, thins- en hofgoed, ten overstaan van den leen-, thins- of hofheer; *b.* testamenten over hoogstens $\frac{1}{4}$ van de roerende goederen, en personeele schulden of obligatiën, voor twee mannen, gerichtsgenooten van den beschikker, bij akte door hen onderteekend.

Naar Landr. a. 2 en Deventer a. 3 zijn uiterste willen van ingezetenen buiten de provincie, waar ook, gemaakt, van kracht, zoo de vormen daar ter plaatse voorgeschreven zijn in acht genomen, terwijl testamenten van vreemdelingen, in Overijssel gemaakt volgens de hier geldende regelen, eveneens geldig worden verklaard.

Het Stadboek van Zwolle van 1794 bevat in a. 2 en 3 meer algemeene bepalingen in denzelfden geest ²⁾.

¹⁾ Schout en schepenen worden, zooals van zelf spreekt, in het landrecht vervangen door richter en keurnooten.

²⁾ Voor de herroeping van een uitersten wil is o. a. een vorm voorgeschreven in Landr. 1630, II 5, a. 11.

Dit over den testamentsvorm.

Het recht om bij uitersten wil te beschikken, is dus, ik herhaal het, in Overijssel erkend, maar niet zonder gewichtige beperkingen.

Vooreerst wordt oudtijds gevorderd dat hij, die de uiterste wilsbeschikking maakt, gezond zij of althans van eene zekere mate van lichaamskracht doe blijken, later dat hij wel bij zijn verstand zij.

Deze bepaling strekt hoofdzakelijk ten voordeele van de erfgenamen bij versterf. Zij zijn het die door het testament worden benadeeld; hebben zij dus hunne toestemming verleend, dan kan als geldig worden erkend, wat daarzonder kracht zou missen.

Deze beginselen spreken uit een aantal merkwaardige artikelen vooral in oudere bronnen.

Vollenhove B 124, C 130. Man en vrouw kunnen op hun ziekbed rechtskrachtig elkander »ghiftigen» voor schepenen, mits zij vooraf — en wel vóór het ontvangen van het heilige sacrament — de volgende krachtproef afleggen: de man zal opstaan, zich kleeden van het hoofd tot de voeten, zonder iemands hulp, een zwaard of ander dergelijk wapen uit de schede trekken, daarmee drie slagen slaan en het weer in de schede steken. De vrouw zal zich eveneens kleeden en spinnen drie vademen, ieder van eene el lang ¹⁾).

Geschiedt daarentegen de handeling voor schepenen in tegenwoordigheid en zonder tegenzeggen van de naaste erfgenamen, zoo is ze rechtsgeldig *ook zonder*

¹⁾ Het stadboek van Hasselt bevat p. 105 een dergelijken eisch en voegt er de bepaling bij »mer *in »sterften* sullen zee op die straete gaen, in deen dat hy nyed »lam en is ende daer sall die ghiftinge gescheen, ist dat die »scepene dat hebben willen.» (Beteekenen de gecursiveerde woorden, in tijden van epidemie?)

krachtproef (terwijl de makers »man of wyf” *legen* in »oeren vier stapel” ¹⁾ (A 96, B 123, C 129).

Zelfs de tegenwoordigheid van de schepenen kan worden ontbeerd bij het »vergeuen” van roerend of onroerend goed op het laatste ziekbed vóór de bediening, indien de erfgenamen tegenwoordig zijn en toestemmen.

Herstelt echter na het maken van zulk een testament de zieke, hij zal het, zoodra hij weder zijn kerkgang heeft gedaan, »stedigen ende vesten” voor schepenen en burgemeesteren, op straffe van nietigheid.

Naar de jongere bepaling van C 201 is de *krachtproef* geheel vervallen, en is een testament door een bedlegerigen gemaakt voor twee schepenen, geldig, zoo hij maar heeft »syn vyff sinnen ende verstant.”

Te Zwolle werd naar het oudste Keurboek O. K. 226 nog nauwkeuriger onderscheiden ²⁾. Nadat men de heilige sacramenten ontvangen had, mocht men in het geheel geen testament maken of aalmoezen geven, zonder medewerking van zijne erfgenamen. Had men die nog niet ontvangen, maar was men toch bedlegerig, zoo mocht men zonder medewerking van zijne erfgenamen geen »stadicheit doen, erflic of lyfdinghe »mit cope of mit ghiftinghen,” tenzij na eene *krachtproef* en voor schepenen.

Dat ook te Kampen de toestemming of tegenspraak van de erfgenamen rechtsgevolgen had, zal men wel mogen opmaken uit G. B. p. 229 (anni 1455), »dat

¹⁾ Vier stapelen zijn eigenlijk vier planken, hier de bedstede; het is de gewone uitdrukking voor op het laatste ziekbed. Het *liggen* staat hier tegenover het *opstaan* in het volgende artikel.

²⁾ Misschien heeft te Vollenhove wel hetzelfde gegolden. Waarom zou niet toestemming van de eenige belanghebbenden elke beschikking kracht hebben verleend?

»men in allen ghiftinge-brieven of testaments-brieven »dat wederseggen in scriven sal” ¹⁾.

Naarmate het recht van testeeren in het algemeen ruimer wordt vrijgelaten, komen er meer bepalingen voor, die het bedrag beperken waarover mag worden beschikt ²⁾. Enkele bepalingen daaromtrent leerden we reeds kennen bij de bespreking van den vorm der testamenten.

Te Deventer ³⁾ mochten ouders en kinderen elkaar niet onterven zonder gegronde redenen (»sonder ver-»dienst”). Wel mochten ouders het eene kind meer vermaken dan het andere.

In gelijken geest luidde eene bepaling te Hasselt p. 107—108. In 1590 werd daar vastgesteld, dat ieder vrij zou mogen beschikken, »testamentsche of legatsche »wyse,” zonder echter zijne kinderen of ouders in de »legitima” te verkorten. Wie geene kinderen of ouders achterlaat, mag ook zijne echtgenoot »erfflick begiftigen” of het vruchtgebruik van alle goederen laten. In 1615 werd hierin deze wijziging gebracht, dat een vader of moeder zijne of hare kinderen niet van de erfenis zou mogen uitsluiten, »sonder beweechlycke redenen, »die een older in sulcken gevalle in desse testamenten »vthdruckelick verhalen sall.”

Naar het Landrecht 1630, II 5, a. 13, mochten eveneens ouders en kinderen elkander de legitieme niet ontmaken, zonder »uitdrukkelijke en bestendige

1) Hebben de erfgenamen zich verzet, tegenspraak gedaan, hiervan moet melding worden gemaakt; zeker opdat uit het zwijgen der akte hierover, hunne stilzwijgende toestemming zou mogen worden afgeleid.

2) Het verbod van beschikken ten voordeelo van geestelijken en geestelijke gestichten, ga ik met stilzwijgen voorbij.

3) 1450 p. 142, 1486 p. 171.

»redenen,» broeder en zuster elkander niet voorbijgaan voor »oneerlijke personen,» terwijl afkomelingen »benefens hare legitima» ook mochten genieten »de »beneficiën van de Falcidie ofte Trebellianique portien»¹⁾.

§ 39. Erfhuisrecht.

Ieder wien eene erfenis was opgevallen, zou de *goederen*, tot de nalatenschap behorende (indien niets anders ware bepaald), hebben kunnen opvorderen op de wijze voor die goederen voorgeschreven en voor den rechter met betrekking daartoe aangewezen.

De verschillende berechting van al die zaken door onderscheiden gerechten, zou echter groote bezwaren hebben opgeleverd.

Van hier het ontstaan van een eigenaardig rechtsmiddel de *inleiding in het erfhuis*²⁾. Binnen jaar en dag kon hij, die beweerde tot eene opgevallen nalatenschap voor het geheel of voor een deel gerechtigd te zijn, verzoeken in het erfhuis te worden geleid³⁾. Die inleiding geschiedde vroeger reëel, later formeel. Meenen meerderen recht op de nalatenschap te heb-

1) Vergel. Zwolle 1794, III 4, a. 9. Bovendien waren de ouders c. q. gebonden aan eene uitdrukkelijke verbintenis, dat zij aan hunne kinderen niet »ontgheven of ontmaken en zoelen, »dat hem onstade doen mach an oerre erfnisse.» Zwolle O. K. a. 222. Vergel. Landr. 1630, II 2, 13.

2) Zie daaromtrent o. a. 2e Landbr. v. Dav. v. Bourg. a. 12. Winhoff IV 3, p. 342; Landr. 1630, I 8, a. 1; Deventer 1450, p. 141, 1486 p. 169; Deventer 1642, II 7; Zwolle 1794, III 9, en Mr. C. C. N. Krom, Oud-Nederlandsch erfhuisrecht, Leiden 1878.

3) Vergel. over het proces met inleiding ook hetgeen ik hierboven p. 240 vlg. heb opgemerkt over de actie om onroerend goet.

ben, zoo laten zij zich allen inleiden, b.v. twee, ieder voor de helft. Wil iemand een recht op de nalatenschap doen gelden, dat in tegenspraak is met het beweerde recht van den ingeleide ¹⁾, zoo laat hij dezen uitleiden en zichzelf inleiden.

In het aldus begonnen proces wordt omtrent *het recht van erfgenaamschap* van partijen beslist, door het gerecht van de woonplaats (of, waar het personen zonder vaste woonplaats geldt, van de plaats van overlijden), met inachtneming van de regelen van erfrecht, ter plaatse waar het goed, tot de nalatenschap behorende, gelegen is ²⁾.

De inleiding is eene, hetzij dan in meerdere of mindere mate symbolische, inbezitstelling. Zij heeft geen plaats dan tegen cautie door den ingeleide te stellen, voor »testamenten, legaten, erfhuyses schulden ende oncosten» ³⁾. Volgt er uitleiding, dan wordt, vóór het eigenlijke geding, summier beslist, wie gedurende het proces in het bezit zal blijven. Kan geen der partijen aanvankelijk van zijn meerder recht doen blijken, dan worden »des erfhuyses goederen» gesequestreerd voor den duur van het proces ⁴⁾.

1) B.v. zoo beide aanspraak maken op de geheele nalatenschap.

2) Landr. 1630, I 8, a. 5. Volgens Deventer 1642, III 5, a. 1, is dit voor roerende goederen, schulden en rechtsvorderingen het recht van de plaats waar het erfhuis is gevallen, voor onroerende goederen het recht van de plaats waar die gelegen zijn.

3) Naar Zwolle O. K. 203 komt borgstelling door degene die »die ernisse boeren» slechts te pas wanneer zij »in Swolle also »ghegoet» zijn, dat zij de schuld kunnen betalen en men hen »mit dien goede toe rechte brenghen mach.»

4) Deventer 1642, II 7, a. 4. Overijss. adv. II, p. 203. Volgens Landr. 1630, I 8, a. 7, heeft altijd sequestratie plaats. Met de regeling te Deventer komt de meer uitvoerige te Zwolle 1794, III 9, a. 40, overeen.

Is er een erfuytter ¹⁾ en dus de nalatenschap niet onbeheerd, dan kan, en dan moet ook, de rust van het sterfhuis zes weken worden geëerbiedigd. Gedurende dien termijn leeft de erfuytter uit het erfhuis en mag hij »die uytinge verhouden» (d. i. de uitkeering der nalatenschap tegenhouden).

Ik zeide, in het erfhuisproces wordt, ingeval van tegenspraak, beslist omtrent het recht van erfgenaamschap van partijen. En wordt tusschen hen *geene voorloopige beslissing*, of, zooals men het noemt, *ten possessoire* gegeven, maar eene *eindbeslissing*. Dit volgt uit de Land- en Stadrechten, al wordt het daarin niet uitdrukkelijk gezegd en wordt ook door onderscheiden schrijvers opgemerkt ²⁾ In dit opzicht wijkt het Overijsselsche erfhuisrecht van het Geldersche belangrijk af.

Met dit laatste schijnt echter Zwolle 1794, III 9, a. 44 meer overeen te stemmen.

Wie niet binnen jaar en dag met erfhuisrecht heeft gesproken (m. a. w. inleiding heeft verzocht), is voor goed verstoken van het voorrecht om, bij een door de geheele provincie uitvoerbaar vonnis, zijn recht van erfgenaamschap uitgemaakt te zien. Hij behoudt echter het recht om de goederen tot de nalatenschap behorende afzonderlijk, elk voor den bevoegden rechter en in den voorgeschreven vorm, op te eischen en zich daarbij te gronden op zijn erfrecht ³⁾.

Deze zelfde bevoegdheid heeft niet degeen, die op

¹⁾ Zie pag. 290.

²⁾ Overijss. Adv. II, p. 175 en 201, waar de adviseur zich beroept op vonnissen van Genemuiden en Vollenhove 1633 en 1634. Nessink Annot p. 300, v. Hasselt e. a. Aant. op de geref. landr. der 4 boven-ampten p. 175.

³⁾ Landr. 1630, I 8, a. 8; Deventer 1642, II 6, a. 5.

de inleiding tegenover eenen anderen ingeleide in het ongelijk is gesteld.

Wie geen erfgenaamschap beweert, maar slechts een bijzonder recht op goederen, die zich in de nalatenschap bevinden, spreekt natuurlijk niet met erfhuisrecht. Evenmin heeft erfhuisrecht plaats tegenover een zoodanigen bezitter, in wiens bezit geene betwisting van des eischers erfgenaamschap is gelegen.

Wanneer ik zoeven zeide, dat het niet spreken met erfhuisrecht binnen jaar en dag het erfrecht onverkort laat, dan had ik daarbij het oog op de jongere rechtsbronnen.

In drie oudere stederechten wordt vrij stellig gezegd, dat wie zijn erfrecht niet doet gelden binnen jaar en dag, »zijn recht verloren zal hebben” ¹⁾ en »daer en solden »die scepen daernaë niet ouer richten ende gheen claghe »van hoeren ²⁾, soe en sal hi gene ansprake daer meer »op hebben” ³⁾.

De erfgenaam is niet verplicht te *aanvaarden*, hij kan ook *verwerpen*; ook staat het hem, naar alle latere bronnen althans, vrij te *aanvaarden* onder *voorrecht van boedelbeschrijving*.

In den meest opmerkelijken vorm wordt hem dit recht toegekend te Hasselt p. 87, in eene keur van 1534. Vreezen de erfgenamen dat de schulden de baten zullen overtreffen, zoo mogen zij »de slotelen »leggen opten dootbatt ende gaen voer der baren uth »sonder ietwes te genieten vander nagelaten goederen.”

¹⁾ Vollenhove C 199. Dat ook hier inleiding in en uitleiding uit het erfhuis voorkomt, en deze door burgemeesteren geschiedt, leert ons C 190 i.

²⁾ Zwolle O. K. a. 203.

³⁾ Deventer 1450, p. 140 en 142; 1486 p. 169 en 170.

Er wordt dan ten overstaan van de schepenen eene boedelbeschrijving opgemaakt, en de goederen worden onder bewaring gesteld. De erfgenamen genieten nu een termijn van beraad van twee maanden. Kiezen zij de aanvaarding, zoo betalen zij de schulden; verwerpen zij, de schepenen verkoopen de goederen, innen de vorderingen en voldoen de schulden pondspondsgelijk.

In de latere bronnen wordt het voorrecht van boedelbeschrijving uitvoerig geregeld ¹⁾. Ik kan met verwijzing naar de titels daarover volstaan.

Slechts ééne opmerking, uit het toekennen van het beneficium van inventaris blijkt reeds van de verplichting van den erfgenaam als zoodanig, om de schulden te betalen. Ware hij hiertoe niet verbonden, of niet verder gehouden dan het bedrag der baten, hij zou in geen geval dat voorrecht behoeven ²⁾.

Die verplichting van den erfgenaam spreekt trouwens reeds uit oude Overijsselsche bronnen.

Ik noem slechts Zwolle O. K. a. 203, dat den aanvaardenden erfgenaam van borgstelling ontheft, wanneer hij binnen Zwolle genoeg gegoed is om „die scult” (dus *alle* schuld) te betalen ³⁾; en Hasselt t. a. p. en p. 1, waar den uitheemschen erfgenaam wordt verboden eenig goed buiten de vrijheid te voeren, tenzij hij eerst zekerheid stelle voor wat de burgers uit de nalatenschap hebben te vorderen ⁴⁾.

¹⁾ Landr. 1630, II 7. Deventer 1642, III 7. Zwolle 1794, III 8.

²⁾ Men weet, de leer, dat de erfgenaam treedt in des erflaters vermogenspersoonlijkheid, is niet de oorspronkelijke Germaansche en het heeft zijn belang er op te wijzen, dat zij reeds naar de oudste ons bekende bronnen in Overijssel ingang had gevonden.

³⁾ Niet hujus loci is Zwolle O. K. 209, o. a. regelende de inkorting van schenkingen ter betaling der schulden.

⁴⁾ Vergel. hiervoor p. 57—58.

Slechts ééne uitzondering schijnt te Hasselt op den regel te bestaan ¹⁾. Ouders van hunne kinderen ervende, zijn niet gehouden de schulden verder te betalen dan tot het bedrag der baten. Is deze uitzondering eene herinnering aan een vroegeren regel?

Ook met betrekking tot de *boedelscheiding* verwijs ik naar de nieuwere bronnen ²⁾. Dat daarbij nauwkeurig tusschen roerend en onroerend goed moet worden onderscheiden, voor zoover de rechten der partijen op het een en het ander verschillend zijn, spreekt van zelf (vergel. Zwolle O. K. a. 220).

Slechts een woord over den *inbreng*. De artikelen die hierover handelen ³⁾, gaan alle uit van de veronderstelling, dat er boedeling heeft plaats gehad, een uitzet gegeven is.

De kinderen moeten inbrengen, wanneer zij willen erven met broeders of zusters, of deelen met de langstlevende ⁴⁾.

Zij moeten inbrengen *de geheele boedeling*. Er schijnt dus stilzwijgend te worden aangenomen, dat het geheele uitzet afkomstig is uit den boedel van den eerstgestorven echtgenoot ⁵⁾.

Te Zwolle O. K. a. 218 wordt uitdrukkelijk bepaald, dat, heeft een der kinderen bij den dood der

¹⁾ Pag. 46.

²⁾ Landr. 1630, II 14. Deventer 1642, III 12. Zwolle 1794, III 9. a. 45 vlg.

³⁾ Zwolle O. K. a. 218, 219, 221; Genemuiden p. 72; Kampen B. v. R. p. 2—3, G. B. p. 96; Deventer 1450 p. 142, 1486 p. 170; Deventer 1642, III 5, a. 4, 5, 6.

⁴⁾ Dit laatste geldt alleen niet te Zwolle O. K. a. 218 (anni 1370).

⁵⁾ Of is steeds de geheele inbreng der boedeling voorgeschreven met het oog op de verdeling der *geheele gemeenschap* met de langstlevende?

eerstoverledene van zijn erfrecht geen gebruik gemaakt, hij bij den dood des langstlevenden het geheele uitzet moet inbrengen.

Slechts eens vind ik de verplichting opgelegd om meer dan het genoten kapitaal in te brengen. Heeft n.l. een der ouders met sommige kinderen in saamwinnige gezeten, terwijl anderen waren uitgeboedeld, dan moeten de laatsten, willen zij te gelijker scheiding gaan, hun *gewonnen* goed inbrengen ¹⁾. Regel is overigens, zooals o. a. Deventer 1450 en 1486 t. a. p. zeggen, dat men *niet* behoeft in te brengen wat men met het in te brengen goed gewonnen heeft.

Bij herhaling, dit dient nog opgemerkt, wordt gezegd, dat van de regelen omtrent den inbreng bij *brieven* (meestal bij huwelijksvoorwaarden) mag worden afgeweken.

Wat de *uitvoering van een uitersten wil* betreft, deze kan in de eerste plaats geschieden door den *erfuytter*, *uytrekker van het versterf*, dat is dengeen (meestal alleen als langstlevende) die, omdat hij in het bezit van het goed is ²⁾, tegenover de erfgenamen voor behoorlijke uitkeering van de nalatenschap aansprakelijk is. Omtrent dezen treffen ons enkele bepalingen. Te Genemuiden ³⁾ wordt uitdrukkelijk gezegd, dat hij op zijn eed moet worden geloofd omtrent de behoorlijke uitkeering. Hij mag verder een erfdeel koopen en een erfgenaam mag aan geen derde zijn erfdeel verkoopen, zonder zijne toestemming ⁴⁾.

Van dezen erfuyter verschilt de oorspronkelijk niet

1) Zwolle O. K. 224, al. 2.

2) Waarin hij meestal 6 weken moet worden gelaten.

3) Pag. 71.

4) Zwolle O. K. 198. Vergel. Zwolle 1794, III 9.

Germaansche executeur testamentaire. Deze kon worden benoemd, ook in Overijssel, zooals valt af te leiden uit Kampen G. B. p. 190, bepalende dat geestelijken geen *testamentoers* ¹⁾ mogen zijn en Deventer 1450 p. 145, 1486 p. 171, 1642 III 4, a. 8, vaststellende, dat men geene testamenteurs of trouwe handen mag aanstellen »om met syn guet te doen synes gevallen», maar in zijn testament moet te kennen geven »waar het goed blijven sal.»

Tot slot dezer paragraaf zij opgemerkt, dat volgens eene uitdrukkelijke bepaling te Kampen G. B. p. 99 beschikkingen ten voordeele van kerken, binnen $\frac{1}{2}$ jaar na den dood des erflaters moeten worden uitgevoerd.

§ 40. Overeenkomsten.

De onderzoekingen der laatste jaren hebben duidelijk aangetoond, dat naar de oudste Germaansche rechten vormlooze overeenkomsten zeker geen regel waren ²⁾.

Vermoedelijk is wel deze ontwikkelingsgang gevolgd. Aanvankelijk werden geene overeenkomsten gesloten zonder praestatie minstens van ééne zijde. Wellicht heeft men in die voldoening door de eene partij den band voor de andere gezien.

Voor de *geheele* voldoening van ééne zijde trad allens *gedeeltelijke* voldoening in de plaats. Werd het gepraesteerde deel zeer klein, zoo nam dit het karakter van een symbool aan en hiermee werd het

¹⁾ Dit is de gewone naam van de exec. test.

²⁾ Zie vooral *Sohm*, Recht der Eheschliessung p. 24 vlg.; *Stobbe*, Reurecht und Vertragsschluss, Zeitschr. f. Rechtsgesch. 1878 en de schrijvers daar aangehaald.

reële contract tot een *formeel* ¹⁾. Toen eenmaal in eene onbeduidende praestatie niet meer werd gezien dan eene formaliteit, waardoor van den ernstigen wil moest blijken, konden ook andere vormen (niet in eenige praestatie bestaande) daarvoor in de plaats treden.

Hier te lande is deze periode nog niet voorbij, als onze bronnen beginnen te spreken.

In Overijssel blijkt ons vooral van twee vormen. Vooreerst van het sluiten van eene overeenkomst, door het geven van *handgeld* of, zooals het meermalen heet, eenen *godspenning* ²⁾. Dit blijkt ons allereerst uit eene scherpzinnige bepaling (Kampen B. v. R. p. 58), die ons tevens den regel leert, zoovele godspenningen, zoovele contracten ³⁾ »soe welc man guet »verbracht an enighen sciephern (schipper) *myt eenen »goedspenninghe*, waert dat alsulc guet verdorve als »van noedes wegghen, die man mochte dat guet ligghen »laten (abandonneeren) voir die vracht. Mer hadde hy »guet verbracht mit eenen anderen goedspenninghe, »welk guet beholden bleue, dat mochte hy nae hem »nemen ende betalen die vracht daervan.”

Het Kamper G. B. p. 182 verbiedt het bezegelen van schepenbrieven *op hantgelt*.

De tweede vorm die nog meer voorkomt, is de *wynkoop*, dat is het geven van een zeker bedrag in 't gelag (dat dikwijls met den handpenning samenvalt) en het verteren hiervan met de personen die bij de rechtshandeling als daartoe verzochte getuigen zijn

1) In den zin van bindend door den vorm.

2) Dezen naam ontleent de handpenning vermoedelijk hieraan, dat hij veelal tot een liefdadig doel werd besteed »ter got »ghegheven”, ten blijke dat afrekening op den koop prijs niet in de bedoeling lag.

3) Hetzelfde beginsel vindt men o. a. bij Matth. p. 115.

tegenwoordig geweest (de wyncoops- of lyfcoopslyuden).

Naar Vollenhove A 33, B 127, C 136 is van kracht een koop die »bewyncopt worde daer twe borgers »by weren.”

Te Kampen werd in 1385 vastgesteld, dat wie de stadsbezittingen huurde, »den wyncoep” zou gelden »den men drinct inden ghelage daer men dat verhuert” (G. B. p. 170) ¹⁾.

In de Cameraersrekeningen van Deventer ²⁾ is ook bij herhaling sprake van wijnkoop. Zoo lees ik o. a. dat bij koop van »eynen vare” is betaald to wyncope 3 s. 9 d. en bij den koop van een paard »to wyncope »ende tot zeelghelden” 16 s. 3 d. ³⁾.

Ook in het Landrecht van 1630 II 9, a. 6, komt de wijnkoop voor bij huur en pacht ⁴⁾.

Overigens mogen in later tijd de vormlooze contracten als regel worden beschouwd.

Omtrent 'algemeene leerstukken van verbintenissenrecht leeren de Overijsselsche bronnen ons weinig meldenswaardigs en dat weinige heeft in het bijzonder op verbintenissen uit overeenkomst betrekking.

Naar Zwolle O. R. a. 55 moet hij, die een ander, welken hij gevangen hield, eene belofte afdwong, deze *kwijtschelden* ⁵⁾ en »beterent ter scepene zegghen.”

1) Op Zwolle O. K. a. 152 wees ik reeds bij de bespreking van den huwelijksvorm.

2) Uitg. Mr. J. I. v. Doorninck o. a. II, 9, 11, 12, 668, 682, III 15, 97, 109.

3) Zie ook Hasselt p. 89.

4) Dat wij wellicht in de schenking van handschoenen aan eene bruid bij de verloving te Kampen een contractsvorm hebben te zien, merkte ik reeds op.

5) Ik betwijfel of men dit letterlijk heeft op te vatten, en of men vóór de kwijtschelding de afgedwongen verbintenis als rechtskrachtig heeft beschouwd. Toch verdient het woord de aandacht.

Omtrent de verplichting tot schadevergoeding van hem die in gebreke is, treffen we in de oudere bronnen verschillende bepalingen aan ¹⁾. Zwolle O. K. 206 zegt, dat hij, die zijn mede-eigenaar uit een schip of ander roerend goed heeft gekocht, binnen veertien dagen moet betalen, »ende neme hi daer scade by dat »hi des niet en betaelde, dien solde hi hem beteren.”

Anders te Hasselt p. 84 waar, behoudens bijzondere bedingen daaromtrent, bij eene aanspraak wegens »schaden die van schulden compt” geene andere schade wordt vergoed dan de proceskosten.

Weder anders aldaar p. 49 ²⁾; men vergoedt geene schade, waar de hoofdsom minder bedraagt dan tien heeren pond ³⁾.

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de schadevergoeding, door den gebrekigen schuldenaar eener geldsom te voldoen, te Kampen heeft bedragen zooveel als de schuldeischer aan een ander heeft moeten geven om de niet betaalde som ter leen te erlangen. Althans er is daar in het B. v. R. p. 53 sprake van het »wijnnen op schaden” van geld, dat door den schuldenaar niet tijdig wordt voldaan. En die uitdrukking pleegt den bovenvermelden zin te hebben ⁴⁾.

In het voorbijgaan mag hier nog worden vermeld, dat eene schuldvordering van den eenen burger tegen den ander te Deventer niet zonder toestemming van

¹⁾ De jongere ga ik hier met stilzwijgen voorbij.

²⁾ Welke bepaling de oudste is, blijkt niet; naast de tweede staat *vacat*.

³⁾ Eveneens te Genemuiden niet buiten uitdrukkelijk beding zoo de hoofdsom niet meer dan 5 Arents gulden bedraagt (Racer, VI, p. 77).

⁴⁾ *Stobbe*, zur Gesch. d. D. Vertragsrecht p. 40 vlg.

den schuldenaar aan een vreemdeling mag worden overgedragen ¹⁾.

§ 41. Koop.

Omtrent deze overeenkomst en de meeste andere, kan ik vrij kort zijn. Bijzondere bepalingen daaromtrent, die niet volgen uit wat ook wij nog als den aard van het koopcontract beschouwen, komen betrekkelijk weinig voor. Geheel weer te geven wat in de nieuwere bronnen over den koop voorkomt, acht ik hierom onnoodig ²⁾.

Een vorm voor den koop in het bijzonder, was aanvankelijk niet voorgeschreven. Dat *wyncoop* daarbij niet het minst voorkwam, duidt het woord reeds aan. In later tijd heeft men tusschen verkoop en opdracht van onroerend goed niet altijd voldoende onderscheiden en vermoedelijk dientengevolge somtijds ook voor den verkoop richtersbrieven gevorderd.

Koopen en verkoopen kan ieder handelingsbevoegde, die het recht heeft om over de zaak te beschikken.

Partijen moeten vrijwillig handelen. Daarop berust ongetwijfeld de Zwolsche bepaling, dat men van een

¹⁾ Deventer 1642, II 1, a. 3, en aldaar 14 over overdracht van schuldvorderingen in het algemeen. Het voorschrift zal wel zijn oorsprong vinden in de vrees voor het roepen voor een vreemden rechter. Op denzelfden grond wordt elders meermalen overdracht van schuldvorderingen door wereldlijken aan geestelijken verboden.

²⁾ Zij handelen over het onderwerp Landr. 1630, II 8; Deventer 1642, III 10; Zwolle 1794, II 12.

koop in dronkenschap gesloten, kan afzien binnen 24 uur nadat men er kennis van kreeg ¹⁾.

Eene zaak waarover een geding wordt gevoerd, mag niet worden verkocht (Genem. p. 73).

Een koop waarbij de koper voor meer dan de helft is bedrogen (bouen dye helft becoft), is te Hasselt nietig.

Naar de nieuwere bronnen geeft overbenadeeling grond tot herstelverleening.

Naar Landr. 1630 kan het herstel worden verleend bij koop van roerend goed binnensjaars, van onroerend goed binnen vier jaar. Is de koper de bedrogene, de verkooper heeft de keuze om het goed tegen teruggave van den koopprijs weer tot zich te nemen, of het den koper te laten behouden tegen een redelijken prijs, door onpartijdige mannen te bepalen. Is daarentegen de verkooper de bedrogene, de koper kan naar verkiezing de zaak teruggeven of bijbetalen wat redelijk is. Naar Zwolle 1794 zijn de bepalingen over de »bediepinge» niet van toepassing bij den verkoop van roerende goederen onder de 100 gulden en bij gerechtelijken of anderen openbaren verkoop van onroerende goederen.

Omtrent den publieken verkoop bij loven en bieden komen eenige opmerkelijke bepalingen voor. Naar Deventer 1642, III 10, a. 6, is elk bieder verplicht zijn bod gestand te doen, zoolang geen hooger bod is *aangenomen*. Volgens Zwolle 1794, III 12, a. 16,

¹⁾ Zulke bepalingen komen meer voor, soms zelfs in curieusen vorm. Zoo verordende eene keur van Naarden, dat men een koop *des avonds gesloten*, den volgenden morgen vóór 12 uur kon te niet doen. Mij dunkt, de stedelijke wetgever maakte de ingezetenen door deze praesumptio ebrietatis geen compliment (Vgl. Obs. op de Groot II 73).

is de trekker van vast goed, die aanneemt binnen 14 dagen na den toeslag den koper te noemen, zelf als koper te beschouwen indien hij dit verzuimt, en is hij in elk geval mede aansprakelijk voor den koop-prijs. Naar eene bepaling te Hasselt p. 90, mocht, indien de trekker aan zijne verplichting tot betaling niet voldeed, het goed op zijne schade worden herveild.

De koper is verplicht te betalen, en wel in den regel terstond.

Alle koop wordt als contant beschouwd tenzij partijen of een bijzonder wetsvoorschrift het tegendeel hebben bepaald ¹⁾.

Meermalen echter wordt onderscheiden tusschen handelskoop en burgerlijken koop. Te Deventer ²⁾ beschouwt men den koop »in saken van coopluyden »ende winkeliers,» bij gebreke van uitdrukkelijk be-ding, als contant, met dien verstande, dat 6 % interest begint te loopen zes weken na de levering, of voor jaarrekeningen van winkeliers, zes weken nadat deze zijn ingezonden ³⁾. Ook te Zwolle ⁴⁾ wordt, bij gebreke van uitdrukkelijke bepaling, elke koop voor contant gehouden. Ten aanzien echter van waren door kooplieden in 't groot verkocht, wordt betaling op den »zesweeksten dag» na de leverantie voor prompte betaling gehouden. Vermindert binnen die zes weken des koopers crediet, de verkooper heeft het recht van reclame, voor zoover het goed nog is

1) Hasselt p. 89, vgl. Zwolle O. K. a. 256. Te Hasselt kan de koopsom zelfs bij panding worden ingevorderd.

2) t. a. p. a. 12.

3) Als handelsschulden, dit verdient de aandacht, schijnen hier beschouwd, schulden *aan* kooplieden voor zaken hun handel betreffende.

4) t. a. p. art. 3 vlg.

onder den kooper of onder een derde die het niet »contant noch te goeder trouwe betaald heeft, als ook »zooverre die derde een gedeelte van den prijs daarop »betaald heeft, mits de reclamant het uitgeschoten geld »terug geeft." Hetzelfde reclame-recht heeft de verkooper bij wanbetaling, op den vervaldag en drie dagen daarna.

Bij betaling in termijnen is te Deventer van het onbetaalde eveneens 6 % interest verschuldigd (t. a. p. art. 11).

Is een termijn bedongen, zoo kan natuurlijk worden overeengekomen, dat borgtocht of andere zekerheid zal worden gesteld. Eene *wettelijke* verplichting hier toe bestaat slechts in een zeer enkel geval. Zoo is te Hasselt tot borgstelling verplicht, hij die krachtens zijn burgerrecht een op termijn gesloten koop »mede neemt." Natuurlijk, de verkooper kan niet verplicht worden, dengeen die zich als medekooper opwerpt, crediet te verleen, al heeft hij in den oorspronkelijken kooper vertrouwen gesteld.

De kooper heeft krachtens de overeenkomst aanspraak op levering, dit spreekt van zelf. Maar hier toe is zijn recht niet beperkt. Ik merkte het reeds op, men zou dwalen, wanneer men meende dat in de Germaansche rechten oorspronkelijk streng werd onderscheiden tusschen een persoonlijk recht uit de overeenkomst en een zakelijk recht uit de levering geboren. Reeds de overeenkomst op zich zelve had werkingen, die wij als zakelijk zouden beschouwen. Zoo zelfs in het nieuwere Overijsselsche recht.

In het Landrecht en in het Zwolsche stadrecht ¹⁾ vinden we bepaald, dat van verschillende koopers van dezelfde zaak, hij den voorrang geniet, aan wien zij het eerst behoorlijk is opgedragen. Die regel is, men ziet het, met onze begrippen volkomen in overeenstemming. Maar daarop komen uitzonderingen voor, die op geheel andere beginselen schijnen te berusten. Immers naar beide bronnen gaat de eerste koper aan wien *niet*, boven den eersten koper aan wien *wel* is opgedragen, wanneer hij de zaak heeft *in bezit genomen* ²⁾ naar het Zwolsche recht bovendien wanneer hij den koopprijs heeft betaald.

Opdracht is dus wel is waar noodig voor eigendomsverkrijging, maar ook daarzonder mist de overeenkomst niet alle zakelijke werking. Dit blijkt ons te duidelijker uit het Landrecht t. a. p. art. 11 en 12 en Zwolle t. a. p. art. 30 en 31. Deze behandelen het geval, dat een onroerend goed is verkocht maar nog niet overgedragen, terwijl een deel der kooppenningen er op is betaald. Op dat goed kunnen de schuldeischers van den verkooper hunne vorderingen niet verder verhalen, dan tot het beloop der onbetaalde kooppenningen, de schuldeischers van den koper daarentegen zullen er op kunnen verhalen zooveel als »de verbeterschap van den koper» bedraagt »ende 't »recht dat hij door zijn koop ende betaling daer aen »heeft» »want» (zoo motiveert naïef genoeg het Landrecht zijne bepaling) »het verkofte goed blijft den

¹⁾ Landr. t. a. p. art. 10, Zwolle t. a. p. art. 29.

²⁾ Naar Vollenhove B 109, C 124 is een verkoop van (roerend) goed, indien de verkooper in het bezit blijft, voor derden krachteloos, tenzij hij openlijk bij kerkensprake is bekend gemaakt. Vgl. hierna p. 320.

»verkoper gehypothequeert, voor de onbetaalde penningen, so lange hij geen gerechtelijk transport ende »overdracht gedaen heeft" ¹⁾.

De verkoper is in de eerste plaats verplicht tot overdracht van de verkochte zaak ²⁾. Weigert hij die, zoo kan de koper, mits koop en betaling bewijzende, vorderen dat het gerecht hem de zaak opdrage ³⁾.

In de tweede plaats moet hij vrijwaren of, zooals de Groot het duidelijker uitdrukt, rust op hem de verplichting tot »waeren" (verschaffen, verzekeren van de macht over iets) welke die tot »vrijen" (bevrijden van lasten) in zich begrijpt.

Vrijwaren moet de verkoper gedurende jaar en dag naar de oudere ⁴⁾, zonder tijdsbepanking naar de jongere bronnen ⁵⁾. Uit de laatste zij hier slechts vermeld, dat naar het Lantrecht en dat van Zwolle de verkoper tot geene vrijwaring gehouden is, zoo de koper hem den eisch, waarop de aanzegging is gevolgd, niet heeft aangezegd, of het verliezen van het proces aan zijne schuld te wijten is.

Over de vrijwaring tegen renten en andere lasten op het goed rustende en bij den verkoop verzwegen,

¹⁾ Vgl. ook Zwolle II 15, a. 34.

²⁾ Naar Zwolle t. a. p. art. 27 moet, bij gebreke van uitdrukkelijk beding, de betaling voorgaan.

³⁾ Landr. t. a. p. art. 9; Zwolle t. a. p. art. 28.

Opmerkelijk is eene bepaling Zwolle art. 7, volgens welke een verkoper, die een deel van het verkochte heeft geleverd, maar het overige niet of onvoldoende, geen aanspraak heeft op betaling van het geleverde, voordat hij òf het ontbroke naar eisch heeft bijgeleverd, òf kosten, schaden en interessen vergoed.

⁴⁾ Vollenhove A 98, B 173, C 169; Deventer 1450 p. 141. 1486 p. 169; Zwolle O. K. 261.

⁵⁾ Deventer t. a. p. art. 14; Landr. t. a. p. art. 13 vlg.; Zwolle t. a. p. art. 32 vlg.

handelen tal van oudere en jongere bronnen ¹⁾. In de meeste wordt den verkooper voor die verzwijging eene boete opgelegd. Overigens is de regeling verschillend. Te Kampen moet de verkooper het goed van den last ontdoen en den koper schadeloos stellen, te Deventer, 1642, heeft de koper recht op vernietiging van den koop; naar de Nye Ref. en het Landr. heeft de koper de keuze om vernietiging van het contract met schadeloosstelling, of zekerheidstelling voor mogelijke schade te vorderen. Te Zwolle eindelijk wordt onderscheiden tusschen verzwijging van *de natuur des goeds* ²⁾ en verzwijging van *bezwaren*. In het eerste geval heeft de koper de keuze om van den koop af te zien, of vergoeding van de mindere waarde te eischen, mits hij, het eerste kiezende, bezwerc dat hij, ware hem de natuur van het goed bekend geweest, de overeenkomst niet zoude hebben gesloten. In het tweede geval is de verkooper alleen tot vergoeding naar een vasten maatstaf gehouden.

§ 42. Huur van goederen.

Ook hieromtrent verwijs ik naar de bronnen uit het laatste tijdperk ³⁾ en bepaal ik mij tot enkele opmerkingen.

¹⁾ Nye Ref. 1541, a. 2; Landr. 1630, II 8, a. 6; Deventer 1450 p. 149, 1486 p. 170, 1642, III 10, a. 2 en 4; Kampen Dig. v. p. 25; Zwolle 1794, III 12, a. 17—19.

²⁾ B.v. dat het leen of hoorig goed is; de uitdrukking schijnt hier echter zeer ruim te moeten worden opgevat, ook tiendplichtigheid en meer andere dergelijke lasten schijnen er onder begrepen.

³⁾ Landr. 1630, II 9; Deventer 1642, III 11; Zwolle 1794, III 13.

Zooals men weet, is er in Holland een tijd geweest, waarin de huurders, vermoedelijk door het voorbeeld van andere landgebruikers tot navolging geprikkeld, streefden naar uitbreiding hunner rechten, en in het bijzonder trachtten zich een blijvend en zelfs erfelijk gebruiksrecht aan te matigen. Zij grondden zich daarbij vooral op een beweerd recht van nahuur (d. i. van naasting der huur, wanneer na afloop van den huurtermijn de eigenaar met een ander contracteerde). In Holland leidde dit streven van de huurders tot zeer strenge voorschriften, o. a. dat oude huurders niet zouden kunnen vorderen na afloop der huurjaren in het bezit van het gehuurde te worden gehandhaafd, dan wanneer zij schriftelijk deden blijken van bestaande huur of nahuur ¹⁾, en later dat van alle huur schriftelijk moest blijken.

In Overijssel heeft blijkbaar de aanmatiging der huurders en dus ook de strijd hiertegen, een minder bedenkelijken omvang gehad, wellicht doordat het aantal hoorige landgebruikers er zeer groot en dientengevolge de klasse der landhuurders er weinig talrijk was ²⁾. Toch ontbreekt het niet aan bewijzen, dat men ook daar op ongegronde beweringen van huurders, tot behoud van het gehuurde, bedacht was. Deventer t. a. p. art. 7 bepaalt, dat geen huurder het recht heeft, na afloop der huurjaren in het gehuurde te blijven tegen den prijs dien een ander wil geven. En Zwolle t. a. p.

¹⁾ Ik kan moeilijk het vermoeden onderdrukken, dat het de misschien halfbewuste herinnering aan dit voorschrift is geweest, die onzen wetgever parten heeft gespeeld bij de vaststelling van art. 41 R. O.

²⁾ Een kleine kring van belanghebbenden treedt, uit den aard der zaak, minder krachtig en aanmatigend op tot handhaving van zijn belang of vermeend recht.

art. 21 zegt eveneens, dat huurders na afloop der huurjaren het goed moeten ontruimen, al beweren zij nahuur, beterschap of iets anders, tenware zij van hun beweerd recht promptelijk kunnen doen blijken door publieke instrumenten of door de hand des eigenaars. In het volgende artikel worden verder scherpe maatregelen verordend tegen oude huurders, die, zelve of door hun gezin, het de nieuwe lastig maken.

Maar verder is men niet gegaan. Volgens Landr. t. a. p. art. 1 en Zwolle t. a. p. art. 1 is huur door alle middelen rechtens te bewijzen ¹⁾.

De verhuurder is verplicht het goed ter beschikking van den huurder te stellen en, is het een huis, dit wand- en dakdicht te houden. Doet hij dit niet, de huurder mag zelf de herstelling doen en de kosten (ter schatting van het gericht) van de huursom afhouden ²⁾.

De huurder heeft het recht het gehuurde overeenkomstig zijne bestemming te gebruiken. Brengt hij voor zijn gebruik wijzigingen aan, hij moet bij het einde der huur alles in den ouden staat opleveren ³⁾.

Te Vollenhove B 180, C 176, was hij gerechtigd tot onderverhuring, mits de nieuwe huurder geen

¹⁾ Hasselt p. 81 regelt het bewijs in de actiën tusschen huurder en verhuurder en veronderstelt dat *de huur* wordt bewezen door twee goede *mannen off luden die dair over ende an gheveest syn*. In gelijken zin voor erflijke huur te Vollenhove A 58, B 179, C 175, waar ze kan worden bewezen door personen die er over ende an waren, of die dat witlick ende condich is.

²⁾ Landr. Deventer, Zwolle t. a. p. resp. a. 8, 10, 4.

³⁾ Landr. 1630, t. a. p. art. 10; Zwolle 1794, t. a. p. art. 11. Terzelfder plaatse wordt resp. in de artikelen 9, 18 en 19 gehandeld over zijne rechten en verplichtingen met betrekking tot het hakken van boomen.

voor het perceel meer bezwarend beroep uitoefent, en behoudens het recht van den eigenaar om in dit geval het verhuurde weer tot zich te nemen. In later tijd althans, is in Overijssel in den regel onderverhuring ongeoorloofd en moet de huurder zelf het goed gebruiken ¹⁾. Verlaat hij het tijdens de huur, zonder toestemming van den verhuurder, hij is tot schadevergoeding verplicht. Het Zwolsche Stadboek opent echter den huurder een weg, die tot onderverhuring kan leiden. Hij mag n.l., minstens ééne maand voor den gewonen verhuisdag, indien hij zelf het gehuurde niet langer wil bewonen, den verhuurder de keuze geven om of de huur te doen eindigen, of een anderen door hem aangeboden huurder aan te nemen.

De huurder is verplicht de huur te betalen op den overeengekomen dag. Te Kampen schijnt men, bij gebreke van uitdrukkelijk beding, een half jaar huishuur vooruit te hebben moeten betalen en voorts van maand tot maand (B. v. R. 23, G. B. 117). De verschenen huur was er pandbaar ²⁾ evenals elders, ook te Vollehove C 106, 119.

Voor de huurpenningen waren verbonden alle goederen *van den huurder*, die zich in of op het gehuurde bevonden ³⁾. Ik druk er op, alleen die van den huurder, maar deze dan ook (naar Landrecht en Zwolle) al waren zij vervoerd ⁴⁾, verkocht of verpand. Goederen van anderen, die zich op het gehuurde be-

¹⁾ Landr. 1630, II 9, a. 5; Zwolle 1794, III 13, a. 7.

²⁾ Vergel. eod. p. 34 en 39 en zie hierna § 49.

³⁾ Naar Landr. 1630, II 9, a. 13 vlg.; Zwolle 1794, III 13, a. 14 vlg.; Deventer 1642, III 11, a. 8.

⁴⁾ Zij moesten dan »wederom binnen 't huis, of op het erve »geleverd worden om de huur of pachtpenningen daaraan te »verhalen.»

vonden, konden niet worden uitgewonnen, met dien verstande echter, dat wèl de derde eigenaars, niet de huurders, zich op dezen grond tegen de uitwinning konden verzetten ¹⁾. Zelfs voor nog te verschijnen huur en pacht kon de verhuurder, die geene genoegzame zekerheid had, beslag leggen.

Op den huurder zijn bovendien naar verschillende bronnen bijzondere verplichtingen gelegd. Hij moet te Zwolle en te Genemuiden ²⁾ de kosten betalen van herstelling van straten, steigers enz., waarvoor de onderhoudsplicht op zijn perceel ligt of wordt gelegd, behoudens zijn recht om deze verschotten op de huur te korten. Te Kampen is de huurder tot voorschot van dergelijke kosten alleen dan verplicht, wanneer de huurtermijn langer is dan 15 jaar ³⁾.

Naar Deventer t. a. p. 5 en Zwolle t. a. p. 12 staat de huurder in voor brand en andere schade, door moedwil, onvoorzichtigheid of nalatigheid van hem en zijn gezin veroorzaakt.

De huur eindigt op den bepaalden tijd. In sommige rechtsbronnen is een wettelijke verhuisdag aangewezen, zoo te Kampen G. B. 118, met betrekking tot huizen Dinsdag na Misericordia (27 April); te Zwolle 1794, III 13, a. 3, voor huizen 1 Mei en 1 November, voor landerijen 22 Februari.

Opvordering tot eigen gebruik doet de huur niet eindigen ⁴⁾. Ook koop breekt geen huur ⁵⁾. De nieuwe eigenaar treedt van rechtswege in de rechten tegen-

1) Zwolle t. a. p. art. 23.

2) Zwolle O. K. 205, Genemuiden p. 65.

3) B. v. R. p. 18.

4) Deventer 1642, III 11, a. 6.

5) Landr. Deventer, Zwolle t. a. p., resp. art. 3—4, 1, 4—5.

over den huurder, althans te Hasselt, waar we (p. 91) bepaald vinden, dat de verkooper geene huurtermijnen meer mag ontvangen na den verkoop verschenen.

Ook de dood van den huurder breekt (blijkens de aangehaalde plaatsen) de huur niet. Alleen kunnen zijne erven tot zekerheidstelling worden genoodzaakt.

Bij wanbetaling, d. i. wanneer een huurtermijn nog niet is betaald bij verschijning van een volgenden, kan de huurder tot ontruiming worden genoodzaakt (Landr. t. a. p. art. 11, Zwolle t. a. p. art. 13). Eveneens volgens de laatste plaats de landpachter, zoo door executie zijn boedel dermate is verminderd, dat hij niet behoorlijk meer kan bemeieren.

Heeft de huurder op het gehuurde een huis gebouwd, de eigenaar moet te Vollenhove (A 57 B 178 C 174) de kosten naar schepenen schatting vergoeden. Te Kampen heeft in datzelfde geval (B. v. R. p. 40, anno 1343) de verhuurder, na eene nacht beraad, de keuze om òf tegen de door schepenen te bepalen waarde het huis over te nemen, òf den huurder op nieuw 6 jaren in het gebruik te laten tegen een huurprijs eveneens door de schepenen vast te stellen.

§ 43. Huur van dienstboden.

De rechtsbronnen van Vollenhove bevatten omtrent dit onderwerp geene enkele bepaling. Uit die van de overige Overijsselsche steden en het Landrecht wensch ik hier echter het merkwaardigste mee te deelen. ¹⁾

¹⁾ De plaatsen, waar over de dienstbodenhuur in de nieuwere bronnen wordt gehandeld, zijn Landr. 1630. II 9. a. 17 vlg.; Deventer 1642. III 11. a. 10 vlg.; Zwolle 1794, III 13. a. 25 vlg.

Een vorm voor het dienstboden-contract wordt nergens voorgeschreven. Dat het veelal door het geven en aannemen van een handpenning is gesloten, mogen we wel aannemen. Het is zelfs twijfelachtig of zonder dien vorm het contract kon tot stand komen, immers we vinden tweemaal ¹⁾ de verplichting om in dienst te komen opgelegd aan dienstboden, die de mede- of godspenning ²⁾ hebben ontvangen.

Ook daar, waar van dien handpenning geen sprake is, wordt het in dienst komen op den bepaalden dag, als eerste plicht aan de dienstboden opgelegd. Meermalen wordt de gewone termijn van in dienst treding in de keuren zelven vermeld. Te Kampen (G. B. 188) was het Dinsdags na beloken Paschen of des achten dages nae Zantghange, te Hasselt (p. 68) Saterdags na beloken Paschen of Saterdags na St. Victorsdag, naar Landrecht en Zwolle 1794, 4 Mei en 4 November, volgens eene bijzondere resolutie van 15 April 1700 ³⁾ eindelijk, voor geheel Overijssel 1 Mei en 1 November.

Bij verzuim om zich op dien dag ten huize des meesters te vervoegeu, hebben we te onderscheiden: *of* de niet in dienst treding is voorafgegaan door willekeurige eenzijdige opzegging van de overeenkomst; de dienstbode verbeurt te Hasselt (p. 67) en te Zwolle O. K. art. 267 het halve bedrag van het bedongen loon; *of* deze komt zonder geldige redenen te laat in dienst, zij verbeurt te Kampen 10 pond, te Zwolle 1794 het halve bedrag van het loon, naar Landrecht

1) Landr. a. 17, Zwolle a. 25.

2) Medepenning = huur(Mieth)eppenning.

3) Nader regl. no. 47.

$\frac{1}{3}$ daarvan ¹⁾; *of* zij komt in het geheel niet, zij verbeurt dan te Kampen het geheele bedrag van het loon en 100 pond aan de stad.

Als wettige redenen van versooning in deze golden:

a. ziekte te Kampen t. a. p. Elders wordt deze reden niet genoemd, maar werd ze niettemin ongetwijfeld erkend;

b. huwelijk, Kampen t. a. p., Deventer a. 10;

c. het blijven in den ouden dienst, Deventer a. 11.

In de beide laatste gevallen moest echter een bekwamen termijn te voren de overeenkomst worden opgezegd en de handpenning teruggebracht. Te Zwolle 1794 a. 25 werd een beroep op die beide uitdrukkelijk uitgesloten.

Eenmaal in dienst getreden, mag de dienstbode dien niet vóór den eindtermijn verlaten, op verbeurte van het verdiende loon (Landr. a. 20, Hasselt p. 68).

Meermalen wordt bovendien straf bedreigd tegen hen die, binnen een gestelden termijn, weggebleven of weggehoopen dienstboden in dienst nemen.

Een veelal uitdrukkelijk bepaalden tijd vóór het eindigen van het contract, moeten de dienstboden naar de woorden van Zwolle 1794 »hunne heeren en vrouwen met behoorlijk respect aanspreken en verklaren »of zij van meeninge zijn te blijven of te gaan.” Bij gebreke daarvan, wordt een nieuw contract op dezelfde voorwaarden als gesloten beschouwd.

De meester is verplicht de dienstbode in dienst te nemen en te houden.

¹⁾ Te Hasselt wordt in dit geval p. 68 den meester uitdrukkelijk de bevoegdheid toegekend, het contract te verbreken en een ander te huren.

Vóór den aanvangstermijn van de overeenkomst afzien, mag hij te Hasselt alleen tegen betaling van het halve bedongen loon. Wegzending is hem slechts in bijzondere gevallen en onder bepaalde voorwaarden geoorloofd.

Naar Kampen G. B. 188 staat hem die vrij tegen betaling van het verdiende loon, indien hij met ware woorden wil verklaren, dat zijn »knaep of maget sulcke »misaet ghesdaen heeft, datmen billix nyet langer »holden en sal." Te Zwolle O. K. a. 265, Hasselt p. 67 en Deventer 1450 p. 147, 1486 p. 172 eveneens, zoo de dienstbode hem niet naar genoegen dient. Naar Landr. a. 19 en Deventer 1642 a. 12 is bij wegzending zonder gegronde redenen, *ter beoordeeling van het gericht*, het volle loon verschuldigd.

Volgens Zwolle 1794 a. 27 is het den meester ten allen tijde geoorloofd de dienstbode zonder opgave van redenen weg te zenden tegen betaling van het verdiende loon, en ingeval van onbehoorlijke behandeling zonder eenig loon.

Een zieke dienstbode moet de meester te zijnen huize huize of elders 14 dagen lang op zijne kosten verplegen.

Dienstbodenloon behoort onder de pandbare vorderingen. De panden daarvoor staan zelfs te Kampen (B. v. R. p. 33—34) korter dan andere.

§ 44. Andere overeenkomsten.

Over de meeste andere overeenkomsten wordt slechts in de nieuwere bronnen gesproken en de bepalingen daaromtrent leveren veelal weinig merkwaardigs op. Ik vat enkele bijzonderheden daaromtrent in ééné paragraaf samen.

Lastgeving kwam in Overijssel voor, zooals o. a. te Vollenhove blijkt uit C 190 m, waar van het verleenen van machtiging ten overstaan van burgemeesteren sprake is.

Geregeld wordt slechts de vertegenwoordiging in het proces. Daarover handelen Deventer 1642, II 11, a. 5 vlg; Zwolle 1794, II 7, met verwijzing waarnaar ik meen hier te kunnen volstaan. Deze vertegenwoordiging was reeds van ouds geoorloofd, zooals o. a. blijkt uit Zwolle O. K. a. 125, volgens hetwelk niemand des anderen goed mag verliezen of daarover procederen voor het gerecht of voor schepenen, tenzij hij eerst »van dien zaken tot mombaer ghekoren (si) als recht is.”

Over *bewaargaving* wordt alleen in de jongere bronnen gehandeld ¹⁾. Zij moet, zal zij volledig rechtsgevolg hebben, uitdrukkelijk zijn geschied en aangenomen. Is een voorwerp slechts in eens anders woning neergelegd, zonder dat de bewoner heeft aangenomen het te bewaren, deze staat alleen in voor schade door zijn toedoen veroorzaakt en kan, ingeval hij wordt aangesproken, zonder eedhelpers zijne onschuld bezweren ²⁾.

Wanneer twee of meer te zamen een ondeelbaar goed in bewaring geven, is de bewaarnemer niet gehouden het aan één hunner af te geven zonder dat blijkt van de toestemming van den ander, of zekerheid wordt gesteld voor de gevolgen van namaning ³⁾.

¹⁾ Landr. 1630, II 13, a. 1—5; Deventer 1642, III 12, a. 1—2; Zwolle 1794, III 14, a. 1—8.

²⁾ Landr. a. 3, Deventer a. 1, Zwolle a. 1.

³⁾ Deventer a. 2, Zwolle a. 7.

Twee of meer bewaarnemers van een ondeelbaar goed, zijn te zamen en afzonderlijk voor dat goed aansprakelijk en tot teruggave verplicht (Zwolle a. 8).

De bewaargever heeft het recht het goed terug te vorderen, al is hij daarvan geen eigenaar. Blijkt echter de bewaarnemer eigenaar te zijn, hij kan op dien grond de opvordering tegenspreken (Zwolle a. 5).

Voor noodige en nuttige kosten, ten behoeve van de zaak besteed, moet de bewaarnemer worden schadeloos gehouden (Zwolle a. 6).

De *maatschap* wordt besproken in Landr. 1630, II 13, a. 7 vlg. en Zwolle 1794, III 14, a. 9 vlg. ¹⁾. Opmerking verdienen de volgende bepalingen.

Vennooten zijn ieder voor het geheel der schulden verbonden en allen bevoegd voor de maatschap in en buiten rechte handelend op te treden ²⁾.

De goederen van de compagnie kunnen niet worden gearresteerd, uitgewonnen noch geëxecuteerd, voor de bijzondere schulden der vennooten. Deze kunnen alleen worden verhaald op het aandeel van den vennoot »alle »lasten van de maetschappie afgetrokken» (m. a. w. dus, de schuldeischers van de compagnie zijn op de gemeene goederen bevoorrecht). Landr. a. 8, Zwolle a. 11.

Het Kamper Digestum Vetus, om dit ten slotte te vermelden, verbiedt op p. 53 de burgers maatschap te maken ³⁾ »met uthemschen luden, bysonder van

¹⁾ Te Deventer III 12, a. 4 vlg. wordt wel de *masschappie*, *masschop* genoemd, maar wordt daaronder eene *gemeenschap* verstaan.

²⁾ Landr. a. 7, Zwolle a. 9 en 10.

³⁾ Naar het schijnt, doelt deze bepaling op wat wij noemen eene handeling voor gemeene rekening.

»goeden die buten dunen, over see gaen of vaeren »sullen.»

De sanctie van dit verbod ligt hierin, dat, zoo de overtreder van eene dergelijke vennootschap last ondervindt, de stad hem niet te hulp komt, terwijl hij verplicht is de schade te vergoeden, die een ander burger daardoor treft ¹⁾.

Het *Verbruikleen* was, zooals men weet, oudtijds beperkt door het kerkelijke woekerverbod, dat echter in Overijssel reeds in de 14e eeuw zijne kracht had verloren. Immers, te Zwolle O. K. a. 192—195 was wel is waar verboden: *a.* borg te worden voor gasten »daer 't an woeker draghet»; *b.* gereed geld te leenen op pand »daert an woeker draghet»; *c.* geld bij de week op rente uit te zetten of zaad uit te geven om meer zaad ²⁾, maar een verbod van het bedingen van renten in het algemeen mag hieruit niet worden afgeleid. Integendeel het uitleenen van geld bij het jaar tegen den tienden (later den zestienden) penning, wordt uitdrukkelijk veroorloofd.

Zwolle 1794 handelt in een afzonderlijken titel III 20 over renten. Het bedingen van interessen is daar veroorloofd. Voor welke schulden en in welke gevallen rente ex mora loopt en hoeveel die bedraagt, wordt uitvoerig geregeld.

Spel en Weddenschap zijn reeds van ouds hier te

¹⁾ Zie hiervoor p. 42.

²⁾ Overtreding dezer bepalingen wordt berecht door schepenen. Vergel. Deventer 1450 p. 152, 1486 p. 167.

lande als bedenkelijk beschouwd en slechts in beperkte mate toegelaten. Zoo ook in Overijssel ¹⁾. Het is onnoodig van die beperkingen hier een overzicht te geven. Slechts vestig ik op enkele punten de aandacht. Vooreerst, de bepalingen omtrent spel maken telkens met name gewag van verschillende spelen, waarop ze toepasselijk zijn. Altijd zijn dit spelen in engen zin: kaart-, bord-, bal-, dobbelspelen en dergelijke.

In de tweede plaats, zij veronderstellen bij herhaling, dat wordt gespeeld in taveernen en op dergelijke plaatsen ²⁾.

Ten derde, wie geld met spelen had gewonnen, kon dit niet invorderen; de verliezer moest het echter betalen aan de stad ³⁾.

Ten vierde, wie *looft* voor zijne speelschuld, of zweert die te betalen, verbeurt eene boete, evenals hij die de belofte of den eed aanneemt. Bovendien is de belofte nietig. ⁴⁾

Ten vijfde, wie zich desbewust voor speelschuld borg stelt, heeft geen verhaal (Zwolle O. K. a. 103). ⁵⁾

¹⁾ Over *spel* handelen vooral Kampen B. v. R. p. 18, 20, 62, 70—72, G. B. p. 198 vlg. Dig. V. p. 14; Zwolle O. K. a. 83—90, a. 98—103; Hasselt p. 51—53.

²⁾ Deze twee punten zijn n. f. niet van gewicht ontbloot, we merken ze ook elders, met name later in Holland, op. Ze leeren ons dat *het spel*, dat men in vroeger dagen hier bestreed, door actiën uit speelschuld te weigeren enz., een zeer beperkte beteekenis had en b.v. *beursspel* er zeer zeker niet onder viel.

³⁾ Zoo Zwolle en Kampen, te Hasselt mocht men voor speelschuld aanspreken denzelfden dag en daags daarna.

⁴⁾ Zwolle O. K. a. 102. Vergel. eene bepaling te Kampen B. v. R. p. 71, welke ten doel heeft de aangitte te bevorderen van het bestaan van *brieven roerende van dobbelen, spelen en dergelijke zaken*.

⁵⁾ De beide laatstgenoemde voorschriften bedoelen dus te voorkomen *vernieuwing* en *versterking* van speelschulden.

Omtrent *weddenschappen*, vind ik slechts te Hasselt p. 42, bepaald, dat zij voor niet meer dan een bepaald bedrag (»daer men ene quaerte wijns omme copen mach») mogen werden aangegaan, op straffe van nietigheid.

§ 45. Verbintenissen uit onrechtmatige daden.

Reeds in de oude Overijsselsche bronnen blijkt bij herhaling dat men het beginsel erkende, ieder moet de schade vergoeden die hij door eene onrechtmatige daad heeft toegebracht. Het beginsel zelf wordt wel is waar nergens in het algemeen uitgesproken, maar blijkt uit vele bijzondere toepassingen. Zoo vinden we voorgeschreven vergoeding van schade toegebracht door diefstal ¹⁾, of door het vergraven van eens anders land ²⁾, van veld- en boomschade en dergelijke. ³⁾ Zoo wordt te Deventer ⁴⁾ bepaald, dat »wye een ander syns »heeren hulde beneemt, de sal se hem weder wynnen.»

De aangehaalde plaatsen van het stadrecht van Genemuiden hebben misschien, al zeggen ze het niet uitdrukkelijk, vooral op het oog, de schade door dieren toegebracht.

Uitdrukkelijk spreken daarover verschillende oudere

¹⁾ B.v. Genemuiden p. 75.

²⁾ B.v. Kampen B. v. R. p. 57.

³⁾ Genemuiden p. 77, Zwolle O. K. a. 91, Deventer 1486 p. 167. Volgens de laatstgenoemde plaats moest hij, die de schade toebreacht, *ghulde of recht doen*, d. i. betalen of onschuld zweren. Te Genemuiden moest de schade worden vergoed naar de taxatie van twee goede mannen, door burgemeesters aangewezen, boven wier waardeering geene eeden gingen.

⁴⁾ 1450 p. 139, 1486 p. 167.

en nieuwere bronnen. Onder de oudere noem ik Zwolle O. K. a. 92, Deventer 1486 p. 167, Hasselt p. 70. De beide eerstgenoemde bepalingen komen hierop neer: Hij aan wien de schade is toegebracht, mag de dieren, welke ze veroorzaakten, schutten. Komt de eigenaar hiervan op, hij kan ze terugvorderen tegen vergoeding der schade, die te Zwolle bij minnelijke schikking wordt bepaald, te Deventer door de twee naaste bureu begroot. Kunnen hier de bureu, daar de partijen het niet eens worden, zoo kan tot vaststelling der schade in rechte worden geageerd. Ondertusschen wordt, althans te Deventer, het dier tegen zekerheidstelling teruggegeven.

Het artikel uit het keurboek van Hasselt, is mij niet in elk opzicht duidelijk. Ook hier schutting en opvordering van het geschutte tegen zekerheid voor de schadevergoeding. Wat nu echter de vordering tot schadevergoeding betreft, hieromtrent gelden onderscheiden regelen, naarmate zij is ingesteld hetzij na schutting, of terwijl de schade zichtbaar was, hetzij terwijl de schade niet meer zichtbaar was. In het eerste geval mocht men »die scuttinge of ansprake, . . »nyed rumen op den ghenen die anspreker is,» in het tweede geval mocht men »den anderen die ansprake toe ruimen.» Iemand iets *toe rumen*, iets *op hem rumen* is woordelijk, hem iets inruimen, afstaan; iemand eene *vordering toe rumen* is, die bekennen, toegeven; iemand een *eed inrumen* is hem het recht op het afleggen van den eed toekennen, dit doet o. a. een gedaagde, wanneer hij in stede van zelf den onschuldseed te zweren, het op den eed van den eischer wil laten aankomen. In deze plaats echter moet het voor den eischer een nadeel zijn, dat hem *die ansprake toe gerumet* wordt. Wil het zeggen dat alleen in het

laatste geval het bewijs der schade, of van zijne aanspraak in het algemeen, van hem kan worden gevorderd? Ik vermoed het.

Ook op enkele bepalingen der nieuwere bronnen ¹⁾ wil ik de aandacht vestigen.

Bij gebreke van behoorlijke eigen vredeging, heeft men op schadevergoeding geen aanspraak. Hoenders, eenden en dergelijke zijn vredeloos ²⁾. Zij mogen worden gedood en daarna of op het veld opgehangen, of over de vredeging geworpen. Ze voor zich behouden, mag hij die ze op zijn grond vond niet. De schutter laat den eigenaar het geschutte volgen tegen borgtocht. De schade wordt opgemaakt bij minnelijke schikking; kan men niet overeenkomen, door twee naburen, of zoo noodig door het gerecht. Te Zwolle wordt verder nog geregeld, de verkoop van het geschutte, zoo de eigenaar zich niet binnen 3 dagen aanmeldt, en bepaald, dat, bij betwisting van de rechtmatigheid der schutting, ook des schutters dienstboden als getuigen kunnen worden gehoord.

Dat men *aansprakelijk* is voor *personen* die men in zijn dienst heeft, vind ik bepaald te Hasselt p. 67, ook weder voor een bijzonder geval; wegens schade n.l. toegebracht door arbeiders, welke iemand heeft gehuurd om zijn dijk te maken, spreekt men aan »den »ghenen die die lude gewonnen heeft, ende nijed die »arbeijdslude.»

§ 46. Borgtocht.

De jongere bronnen wijden aan de borgstelling af-

¹⁾ Zie Landr. 1630, II 16, a. 6—10; Zwolle 1794, III 17, a. 67—76.

²⁾ De bepaling treffen we bijna overal aan. Vandaar vogelvrij?

zonderlijke titels ¹⁾, welke ten deele, zelfs door hare uitdrukkingen, blijk geven van aan het Rom. recht ontleend te zijn en voor den jurist weinig merkwaardigs opleveren.

In het kort zij het volgende vermeld.

Een vorm is voor de borgstelling niet voorgeschreven. Alleen moet duidelijk blijken van de bedoeling om borg te worden, en mag alzoo geen borgtocht worden afgeleid uit gezegden als »die man is goet, die »man is genoegsaem syne schult te betalen” ²⁾.

Ongeoorloofde verbintenissen kunnen niet rechtskrachtig door borgtocht worden verzekerd. We zagen het reeds naar aanleiding van spel en weddenschap.

Waar de wet borgstelling voorschrijft, stelt zij bij herhaling bijzondere eischen aan de borgen, of sluit bepaalde personen uit. Zoo mochten te Vollenhove en te Kampen ³⁾ stedelijke magistraten geen borg zijn voor schulden aan de stad; zoo konden naar Landrecht en te Zwolle ⁴⁾ schepenen of advocaten niet als borgen worden aangenomen in zaken voor de schepensbank gebracht of door hen behandeld; zoo kon te Kampen slechts »loven voer lijff ende guet” ⁵⁾, wie binnen de stads vrijheid voor eene waarde van »hondert olde »vrancruxe schilt” aan onroerend goed bezat.

De borgtocht omvatte niet meer dan uitdrukkelijk was bedongen, bracht dus o. a. geene aansprakelijkheid voor de renten meê, wanneer bij het aangaan alleen van de hoofdsom melding was gemaakt.

¹⁾ Landr. 1630, II 12; Deventer 1642, III 13; Zwolle 1794, III 15.

²⁾ Dev. 1642, a. 4.

³⁾ G. B. p. 169.

⁴⁾ Landr. a. 9; Zwolle a. 21—22.

⁵⁾ D. i. borg zijn in crimineele zaken, G. B. p. 155.

Meerdere borgen waren in den regel ieder voor hun aandeel verbonden, hoofdelijk alleen dan, wanneer dit uitdrukkelijk was bedongen of de wet het in bijzondere gevallen verordende; zij deed dit met betrekking tot borgen ten behoeve van de landschap, de stad, de geestelijkheid, een godshuis ¹⁾.

Ook dan wanneer de borgen ieder voor het geheel aansprakelijk zijn, hebben zij ingeval van betaling verhaal op elkaar voor elks aandeel.

De borg die wordt angesproken, kan vorderen dat eerst de hoofdschuldenaar worde uitgewonnen ²⁾. Slechts in één geval wordt hierop eene uitzondering gemaakt, n.l. indien de hoofdschuldenaar een vreemdeling is ³⁾; volkomen terecht, dit gold zeker wel overal, in al die gevallen waarin men van een vreemdeling een burger als borg verlangde, juist om binnen het stedelijke rechtsgebied iemand te hebben op wien men zijne vordering kon verhalen.

Is eene schuld verzekerd door bijzonder onderpand en door borgtocht, zoo kan de borg de voorafgaande uitwinning van het onderpand vorderen ⁴⁾.

Heeft de borg voldaan, hij heeft op den hoofdschuldenaar verhaal voor het betaalde, met kosten, schaden en interessen ⁵⁾.

De verbintenis van den borg eindigt: 1°. door aflossing;

2°. indien de schuldeischer, zonder toestemming van den borg, den hoofdschuldenaar uitstel van be-

¹⁾ Landr. a. 4—6; Deventer 3 en 6; Zwolle 7—10.

²⁾ Genemuiden p. 88 (anni 1513); Landr. a. 8; Deventer a. 1; Zwolle a. 4—6.

³⁾ Kampen Dig. V. p. 42; Landr. a. 2.

⁴⁾ Landr. a. 8, Deventer a. 2, Zwolle a. 12.

⁵⁾ Zwolle a. 13.

taling geeft, de schuld splitst, of andere voorwaarden met hem maakt ¹⁾);

3°. te Kampen na jaar en dag, waar het geldt een borg voor »erfnisse die van doeden verschenen is ²⁾);

4°. eene verschillende regeling treffen we aan voor het geval dat de hoofdschuldenaar verarmt. Deventer a. 10 geeft dan den borg het recht van den schuldeischer te vorderen, dat hij den schuldenaar aanspreke of hem van den borgtocht ontsla. Zwolle a. 19, 20 geeft den borg ruimer keuze. Hij kan altijd en in alle gevallen na den verval dag den schuldeischer het verschuldigde aanbieden. Neemt deze de betaling aan, hij heeft zijne regresactie; weigert hij ze, de borg is ontslagen. Bovendien mag daar, ingeval de zaken van dezen hoofdschuldenaar achteruit gaan of hij meer dan een jaar na verloop van den termijn in gebreke blijft, de borg eischen ontslag van de borgtocht of zekerheid;

5°. ging, althans oudtijds te Zwolle, de borgtocht te niet door den dood van den borg. Immers, naar O. K. 124 zijn de erfgenamen van dengeen die »loeft »als een borghe'', indien deze »sterft eer hi uerwonnen »is, quyt van dier burchtucht.''

§ 47. Zakelijke zekerheid.

Men kende ook in Overijssel, in den tijd waarin onze oudste bronnen beginnen te spreken, reeds zakelijke zekerheid. Hier uit de uiterst schaarsche

1) Landr. a. 7, Deventer a. 5, Zwolle a. 18.

2) G. B. p. 152. De plaats vindt hare verklaring in G. B. p. 97 hierboven p. 58.

plaatsen in die bronnen slechts eene enkele opmerking ¹⁾.

Pandrecht kon worden gevestigd op twee wijzen òf door overgave van het goed (op zulk een pandrecht schijnen o. a. te doelen A 44, 45, 77 noot, B 87, 92, 136, C 102, 107, 139) òf door verwillekeuring van panden voor burgemeesteren, d. i. door aanwijzing van goed dat men in zijn bezit houdt, opdat eene bepaalde schuld daarop zal kunnen worden verhaald als ware zij uit haar aard pandbaar (hierop slaan, als ik wel zie, A 90, B 97, 105, C 112, 120) ²⁾.

Te Zwolle O. K. a. 141 was een pand, dat men »vloten of voeren" kon, voor eene schuld van vijf schellingen of daarboven, krachteloos, zoo het niet was gezet voor schepenen en overgegaan in handen van den pandgerechtigde.

Het Kamper G. B. 211 geeft, naar het mij voorkomt, van den eisch tot vestiging van het pand voor schepenen den grond te zien — al verklaart het niet, dit erken ik, waarom die vestiging noodig is *naast* den overgang van het goed in handen van den schuld-eischer. Het artikel bepaalt n.l. dat, ter vermindering van bedrog, de pandgever voor schepenen moet komen verklaren, dat het goed vrij is. Is het dit niet, er kan geen pandrecht op gevestigd worden, tenzij de crediteur er genoegen mee neemt, dat hem de *beterschap* (d. i. wat de zaak meer waard is dan de vordering van den eersten pandhouder) tot zekerheid strekke. Wie eene valsche verklaring aflegt, verbeurt eene boete en is gehouden tot schadevergoeding.

¹⁾ Op de uitwinning van het pand kom ik in § 49 terug.

²⁾ Is echter het pand gebleven in handen van den debiteur, zoo is het pandrecht slechts geldig, indien het bij kerkespraak is bekend gemaakt (B 109, C 124).

Te Deventer eindelijk komt reeds in 1450 ¹⁾ een pandrecht op onroerend goed voor. Immers stadsgeld mag niet worden uitgeleend, zonder dat men daarvoor neemt »goede wisheyt an *erfnissen*, *huysingen* ende »*renten*.” Wordt de schuld op den bepaalden dag niet voldaan, zoo zal men terstond »die wisheit vors. slicht »vander hant verkoopen sonder ennige rechtvordering.”

Men kon niet slechts zijne zaken, maar ook zijn *persoon* verbinden voor eene schuld, door aan te nemen zich, bij niet richtige voldoening in zijn eigene woning, of in een ander huis bij overeenkomst aangewezen, in gijzeling te begeven, *in leystinge te gaen*.

Voorbeelden hiervan geeft o. a. Dumber Anal. II 342. Aldra werd ook in Overijssel de leistung verboden of het recht daartoe beperkt ³⁾.

§ 48. Bevoorrechte schulden.

Alle goederen van een schuldenaar, voor zoover hij daarover de vrije beschikking heeft, strekken zijne schuldeischers gezamenlijk tot waarborg. Tegen bedriegelijke vervreemding hiervan wordt gewaakt, inzonderheid door het verbod van »*geven en houden*”, d. i. van wegschenking met behoud van het bezit. Deze rechtshandeling »*verwapenen*” genoemd, heeft rechtsgevolg noch met betrekking tot de stad, die van den bezitter de schatting vordert, noch met betrekking tot derde koopers of schuldeischers ³⁾.

¹⁾ 1450 p. 136, 1486 p. 155.

²⁾ Vergel. Overijss. Reg. 400, 595; O. A. Kampen I, p. 21, 159, 160, 217; Racer III, p. 120; Overijss. Alm. 1853, p. 268.

³⁾ Vollenhove C 125, 126, 127; Goor a. 31. Van elke schenking moet te Vollenhove binnen 6 weken eene akte worden opgemaakt.

Enkele schuldeischers hebben echter ook naar oudere en jongere Overijsselsche bronnen ¹⁾ het recht om vóór andere uit den opbrengst van des schuldenaars goederen te worden voldaan.

Ik acht het niet noodig hier nauwkeurig op te geven, welke vorderingen naar de verschillende bronnen bevoorrecht waren en in welke rangorde. Het verschil der bepalingen zou mij tot de groote uitvoerigheid dwingen.

Het jongste Zwolsche Stadrecht verklaart schuldeischers bevoorrecht in groote trekken in deze volgorde:

1°. a. den curator voor de kosten van boedelredding en voor zijn loon;

b. de kinderen wegens hetgeen hun door den langstlevende der ouders is toegezegd, erfdeel van de eerstoverledene (dit voorrecht rust op wat van de nalatenschap van die eerst overledene nog in den boedel is);

c. ²⁾ gelijke *preferentie* hebben allen die *hunne eigen goederen in den boedel gevonden, komen te eischen*, waaronder worden begrepen verkoopers aan wie de koopprijs nog niet is betaald ³⁾;

d. nog zijn *»in dexten graad»* bevoorrecht de doodschulden, waaronder begrepen de kosten van de laatste ziekte, der begrafenis, de rouwkleederen van den langstlevenden echtgenoot en de kinderen die in huis zijn;

2°. a. belastingen (op de goederen in het huis waarop zij rusten);

¹⁾ In het bijzonder verwijs ik naar Winhoff IV 8, 10 12; 2°. David 15, 16; Nye Reform. 1541, a. 5; Landr. 1630, I 21. Deventer 1642, II 21; Zwolle 1794, II 15. De drie laatste handelen, zooals de meeste jongere Nederlandsche bronnen, over de bevoorrechte schulden in een titel over desolate boedels.

²⁾ Op deze opmerkelijke bepaling vestig ik zeer de aandacht,

³⁾ Over nog enkele voorrechten op schepen zie de artt. 35 en 36.

b. salaris en verschot van advocaten en procureurs op wat den boedel ten goede is gekomen;

c. vorderingen wegens leveringen tot verbetering of onderhoud van een huis in de twee laatste jaren, bevoorrecht op dat huis;

3°. *a.* renten of schulden op bepaalde goederen bij behoorlijke akte (richtersbrief, huwelijksvoorwaarde of maagscheidinge) gevestigd, zijn bevoorrecht op die goederen ¹⁾;

b. vorderingen waarvoor goederen zijn gepand of aangepand, zijn bevoorrecht op die goederen;

c. voor de pachten der gepachte middelen zijn provincie en stad bevoorrecht op alle goederen der pachters en collecteurs en van hunne borgen:

d. eveneens de pachters en collecteurs op de gereede goederen dergenen die hun uithoofde dier middelen iets schuldig zijn (gedurende een jaar na afloop van den pachtijd);

e. zij die leverantiën hebben gedaan voor of gearbeid aan een nieuw gebouwd huis (op dat huis, gedurende 2 jaar);

f. hij die een roerend goed onder zijne berusting heeft, of een roerend goed in beheer, geniet daarop een voorrecht voor zijne verdiensten en verschotten met betrekking daartoe;

g. de roedragers (boden, deurwaarders) zijn, voor wat hun toekomt wegens den publieken verkoop van roerende goederen, die niet meer in den boedel aanwezig zijn, bevoorrecht op alle goederen van den kooper;

h. verhuurders en verpachters op hetgeen zich van

¹⁾ Vergelijk hierbij eene resolutie van 1684. Nader reglem. n°. 32.

huurder of pachter op het goed bevindt, voor de loopende en de verschenen huur of pacht;

i. dienstboden voor het loon van het loopende jaar, op de roerende goederen ¹⁾;

4°. *a.* stad en provincie zijn op de goederen van hare ontvangers of rentmeesters bevoorrecht wegens hun bewind en op de goederen van allen met wie zij gecontracteerd hebben, en hunne borgen, voor pacht- en koopsommen en dergelijke;

b. de geestelijkheid, de gods- en armenhuizen en de armen voor al hun vorderingen;

c. allen die onder voogdij staan, op alle goederen van hunne voogden voor hun beheer, en van diegenen met wie de voogden te hunnen behoefte contracten hebben gesloten, voor de naleving dier contracten;

d. rechthebbenden op legaten of fideïcommissen zijn bevoorrecht op de goederen door den overledene nagelaten;

5°. *a.* zij die beslag hebben gelegd vóór het desolaat worden van een boedel;

b. verjaarde schattingen en vroegere termijnen van vorderingen welker latere termijnen in den tweeden of derden graad bevoorrecht zijn;

c. een aantal met name genoemde pandbare schulden.

Wat ons in deze regeling vooral belangstelling inboezemt — waarom ik ook juist deze vermeld — is, dat de bevoorrechte schulden zijn gesplitst in verschillende klassen, tot elk waarvan behooren zoowel bevoorrechte op alle goederen als bevoorrechte op enkele goederen. Er zal nu wel, al wordt het niet uitdrukkelijk vermeld, derwijze zijn geprocedeerd, dat

¹⁾ Omtrent den voorrang der vorderingen onder dit nummer begrepen onderling, worden afzonderlijke bepalingen gemaakt.

in elke klasse *zooveel mogelijk* buiten executie werden gelaten, goederen op welke in het bijzonder iemand in eene volgende klasse bevoorrecht was, en dat algemeen bevoorrechte vorderingen *zoo min mogelijk* werden verhaald op goederen waarop een bijzonder voorrecht rustte.

Uit het oude Zwolsche Keurboek dienen hier nog vermeld de voorrechten: *a.* van een werkman op hetgeen hem ter bewerking is gegeven, voor zijn loon O. K. a. 144; *b.* van den herbergier op goed door een vreemdeling in zijn huis gebracht, voor diens vertering O. K. a. 142.

§ 49. Het proces in burgerlijke zaken.

Een kort overzicht van hetgeen ons omtrent het burgerlijke proces te Vollenhove bekend is, moge dezen arbeid besluiten. Ik zeg met voordacht *te Vollenhove*. Heb ik mij bij de bespreking van het materiele burgerlijke recht veroorloofd veelal het vroegere en latere Overijsselsche recht in den kring mijner beschouwing op te nemen, ik zou meenen te uitvoerig te worden wanneer ik bij de bespreking van het proces dienzelfden weg insloeg.

Met betrekking tot actiën tegen burgers om schade of schuld, om roerend goed of om onroerend goed in de stad gelegen, is de schepenbank de eenige bevoegde rechter. Ook over onroerend goed daarbuiten, kunnen burgers de beslissing van de schepenen inroepen, eene aansporing hiertoe ligt zelfs in de bepaling, dat, is een hunner er toe bereid en de ander niet, de schepenen des eersten »dage holden” zullen ¹⁾.

¹⁾ A 97, B 80, 165, 182, C 91, 162, 178.

De schepenen houden hunne terechtzittingen op een bepaalden dag in iedere week (en wel des Maandags en somtijds des Donderdags). Valt deze op een heiligen dag, de zitting wordt den volgenden dag gehouden ¹⁾. Tusschen St. Thomas avond en St. Pontiaan en in de Passieweek, is het recht gesloten ²⁾.

Voor de behandeling van zaken tegen personen, die bij herhaling wegens afwezigheid tegen den gewonen rechtsdag niet hebben kunnen gedagvaard, kan eene buitengewone terechtzitting worden belegd ³⁾.

Eveneens voor actiën van een gast tegen eenen burger ⁴⁾, en bij zekere pandwering, waarop ik terugkom.

Het proces begint in den regel met eene dagvaarding, eene mondelinge oproeping van den gedaagde door den bode ⁵⁾. Naar ik vermoed mag men dagvaarden tegen den volgenden dag en gaat de bode 's avonds vóór de gewone terechtzitting hiertoe rond ⁶⁾.

Het was zeker in het algemeen geoorloofd, de dagvaarding te doen aan den gedaagde in persoon, »in synen mont», zooals C 97 zegt. Vermoedelijk zal ook eene dagvaarding *aan zijn woonhuis* van kracht zijn geweest. Toch mag herinnerd, dat, naar Zwolle O. K. a. 121, een niet verschenen gedaagde zich met vrucht hierop kon beroepen, dat de oproeping niet te zijner kennis gekomen was.

Partijen konden verschijnen met of zonder bijstand

¹⁾ A 83, B 67, C 87, 210, § 36.

²⁾ B 82, C 96.

³⁾ A 84, B 83, C 97.

⁴⁾ A 80, B 84, C 98.

⁵⁾ B 82 noot, C 190 a. z.

⁶⁾ In meer dan één geval wordt die korte termijn genoemd. C 97, 98, vergel. ook Zwolle O. K. a. 112 vlg.

(met of zonder iemand die hun »woerde holt») ¹⁾ en het zal wel niet twijfelachtig zijn of zij konden ook worden *vertegenwoordigd* door hun woordvoerder.

Verschijnt de eischer niet, dit heeft te Zwolle O. K. a. 113 voor hem het verlies van zijne »claghe" ten gevolge. Vollenhove's rechtsboeken zwijgen hierover. Ook omtrent de gevolgen van de afwezigheid van den gedaagde bevatten zij geene algemeene bepaling. Twee artikelen ²⁾ zeggen voor bijzondere gevallen, dat de gedaagde bij niet verschijning »verwonnen" zal zijn. Het is moeilijk uit te maken of die bepalingen uitvloeisels van een algemeenen regel zijn. Zoo neen, dan mogen we toch zeker wel aannemen dat te Vollenhove evenals te Zwolle O. K. a. 12 een tweede verstek het verlies van het proces ten gevolge had.

Een vreemdeling moet, indien hij als gedaagde in een proces optreedt, een borg binnen de stadsvrijheid stellen, dat hij het proces daar ten einde zal voeren, op welken de burger zoo noodig zijne vordering zal kunnen verhalen.

Naar het latere recht (C 202) mogen in geene zaak recht doen, schepenen die een der partijen als bloed- of aanverwant bestaan tot in den derden graad. Deze kunnen zich dus verschoonen en ongetwijfeld ook worden gewraakt.

Oorspronkelijk zal wel het geding tusschen partijen geheel mondeling zijn gevoerd. In keurboek C komen echter reeds bepalingen voor over wisseling van proces-schifturen. ³⁾ De eischer kan schriftelijk zijne conclusie van eisch nemen, hetzij omdat hij zelf dit noodig

¹⁾ Zie b.v. C 163.

²⁾ A 80, 84, B 83, 84, C 97, 98.

³⁾ Art. 132, 133, 134, 210 § 32.

acht, of omdat de schepenen het hem voorschrijven. In het laatste geval verleenen zij hem daartoe een termijn van Maandag tot Donderdag. De tegenpartij heeft aanspraak op een afschrift, dat hem te zijnen koste wordt verstrekt ¹⁾, en is gehouden ter volgende terechtzitting schriftelijk te antwoorden. ²⁾ Ook wanneer de eene partij uit eigen beweging schriftelijk procedeert en wanneer hij schriftelijke bewijsstukken overlegt, heeft de ander recht op afschrift; in dit geval heeft hij een termijn van 14 dagen voor zijn antwoord. Tijdens de opstelling van art. 210 kon men blijkbaar reeds procedeeren bij eisch, antwoord, repliek en dupliek. Is de zaak voldongen, zoo kunnen de schepenen recht wijzen. Is echter de beslissing zoo moeilijk, dat zij zich »daerinnne beswaert" gevoelen, »ende dat sie raedt muesten suecken," zoo gaan zij »te hove" te Zwolle, d. i. verzenden zij de processtukken naar de schepenenbank te Zwolle, die dan een vonnis ontwerpt en ter uitspraak verzendt. Iedere partij heeft dan voor kosten twee Beiersche guldens te voldoen. ³⁾ De vonnissen van schepenen kunnen althans volgens C 209, § 833 en 34 interlocutoir of definitief zijn.

Is er een eindvonnis geweest, dat eene veroordeeling inhoudt, zoo kan hij die dit heeft verkregen, het ten uitvoer leggen.

Slechts over de executie van vonnissen, die eene geldelijke veroordeeling inhouden, wordt eenigszins uitvoerig gehandeld. De bepalingen komen hierop neer.

1) Ten slotte draagt de verliezende partij de kosten.

2) Dus of mondeling proces, of schriftelijk van beide zijden.

3) C 210, § 31, en verschillende artt. der keurboeken, b.v. A 16, 50.

Hij te wiens behoefte het vonnis is geweest, begeeft zich met den bode naar den veroordeelde om te *panden*.

Hij mag dit doen ten allen tijde, behalve in den bouw gedurende de markt, tusschen Sint Thomas en Sint Pontiaan en in de Passieweek, wanneer het recht stil staat ¹⁾.

De panding bestaat in de aanwijzing van, het beslag leggen op, goederen, waarop de schuldeischer zijne vordering zal kunnen verhalen. Die aanwijzing kan geschieden of door den schuldenaar zelve, men kan zeggen in der minne, met goedvinden van den schuldeischer ²⁾ of door den bode (o. a. B 81, C 95).

Het goed waaraan wordt gepand, moet eene waarde hebben van $\frac{1}{3}$ meer dan de hoofdsom waarvoor de uitwinning geschiedt (ongetwijfeld met het oog op de kosten).

In de eerste plaats komt voor de panding in aanmerking het roerende goed en daaronder het allereerst dat, hetwelk »die anpander voer hem driuen ende »dragen mach'' ³⁾ met uitzondering van de wapenrusting. Is er geen roerend goed in genoegzame hoeveelheid aanwezig, de pander geeft hiervan kennis aan de burgemeesteren; de uitgewonnene legt hierop in hunne

¹⁾ B 82, C 96. Een vreemdeling mag bij uitzondering ageeren gedurende den bouw en in den marktijd voor eene marktschuld.

²⁾ Deze aanwijzing van panden, die steeds nauwkeurig moeten worden aangeduid, schijnt dan in aard niet af te wijken van gewone in pand geving. Vermoedelijk in de eerste plaats hierop doelen C 102, 112.

³⁾ B 90, C 105. De grond voor deze laatste voorkeur geven A 78, B 92, C 107. Tot het vervoer van goederen, die de pander niet drijven of dragen kan, moet hij kosten maken. Deze worden hem uitgepand als de hoofdsom.

⁴⁾ A 118, B 106, C 121.

handen den eed af, dat hij niet meer roerend goed heeft. Burgemeesteren schatten dan aan den schuldeischer toe eene reute uit des schuldenaars onroerende goederen ten bedrage van $\frac{1}{16}$ van hetgeen hem nog toekomt ¹⁾. Vindt de pander in het geheel geen goed, roerend noch onroerend, hij geeft ook hiervan kennis aan de burgemeesters, die den schuldenaar aanzeggen dat hij binnen 8 dagen heeft te voldoen ²⁾. Blijft ook gedurende dezen termijn de betaling achterwege, de gebreكية wordt gegijzeld voor schuld en boete ³⁾.

Met de in pand genomen goederen kan op drieërlei wijze worden gehandeld:

a. vooreerst kan men den schuldenaar laten in het bezit van het goed. In dit geval geldt het aldus verkregen pandrecht niet tegen derden, tenzij het goed en de som waarvoor het is gepand, nauwkeurig zijn aangeduid en de panding bij kerkkondiging is bekend gemaakt ⁴⁾;

b. regel schijnt echter te zijn geweest, dat den schuldenaar de panden werden afgenomen. Dit blijkt bij herhaling; o. a. uit A 52, B 95, C 110, die met straf bedreigen dengene, die »onse bode(de) tot synen »huys queme panden, . . . die pande mit geweldede »weder neme." Het artikel veronderstelt dus, dat de bode de panden in bezit heeft genomen. Kan men nu aan den schuldeischer de panden niet toevertrou-

¹⁾ De eigenaar zelf moet de opdracht, de *vestinge* doen, en wordt door bedreiging met straf hiertoe genoopt.

²⁾ Terwijl hij ondertusschen voor elk dier 8 dagen, waarop de betaling achterwege blijft, 1 pond boete verbeurt.

³⁾ In »den stock geset". A 82, B 86, C 101.

⁴⁾ B 109, C 124. Wil na zulk eene afkondiging een ander op het goed zijn verhaal hebben, zoo moet hij eerst den vroegeren pander voldoen.

wen, bestaat er gevaar dat hij ze zou verwaarloozen of verduisteren en zoo den schuldenaar de gelegenheid tot lossing benemen, de bode stelt ze den schepenen ter hand. Hij doet dit zoo dikwijls de uitgewonnene het verlangt ¹⁾;

c. vordert deze het niet, de bode stelt den schuldeischer in het bezit.

Deze kan met de panden weer tweeërlei wegen inslaan.

Regel schijnt te zijn, dat hij ze in zijn bezit houdt. De eigenaar heeft dan jaar en dag het recht ze te lossen tegen betaling van het verschuldigde. Maakt hij hiervan geen gebruik, de panden zijn »verstaen», de schuldeischer is onherroepelijk eigenaar geworden en hiermee de schuld gedelgd ²⁾.

Niet met alle panden kan echter gevoegelijk aldus worden gehandeld, in het bijzonder niet met *versche*, *vorrsche panden*, de zoodanige die aan bederf onderhevig zijn ³⁾. Deze mag de pandnemer verkoopen, mits hij aan den schuldenaar »duere ende dorpel» van den koper aanwijze en behoudens in dit geval des schuldenaars recht van lossing binnen 14 dagen na den verkoop. Heeft de pandnemer aldus gehandeld, hij geeft hiervan kennis aan de burgemeesters ⁴⁾.

De koper der panden, die een burger aangaan,

¹⁾ A 79, B 102, C 103.

²⁾ A 86, B 98, C 113. Alleen voor panden den schepenen gezet »van cyse of van boeten of van schattinge» is een kortere termijn vastgesteld. Deze zijn »verloren ende verstaen», indien de eigenaar ze niet lost binnen zes weken en drie dagen. A 44, B 87, C 102.

³⁾ Ik gis dat dit de beteekenis van het woord is. Het kan ook wezen, dat de pas genomen panden zijn bedoeld.

⁴⁾ A 78, B 99, C 114. Deze artikelen, die zeer kort uitdrukken wat ik hier vermeld, vinden hunne verklaring in Zwolle O. K. a. 134.

heeft, als hij burger is, een betalingstermijn van 14 dagen. Blijft hij in gebreke, de schuldeischer dient bij de schepenen eene klacht in; de kooper verbeurt nu gedurende 4 weken, van Maandag tot Maandag, zoo hij in verzuim blijft, zekere klimmende boete en voldoet hij op den vierden rechte dag niet, hij wordt gegijzeld ¹⁾).

Is ten behoeve van een vreemdeling het goed eens burgers gepand, hij mag het eerst dan aan een anderen vreemdeling verkoopen, wanneer hij binnen de stad geen kooper kan vinden. In elk geval moeten dan de panden 14 dagen (den lossingstermijn) in de stad blijven. Daarna brengt de vreemdeling de panden voor de burgemeesters, die de som bepalen waarvoor hij ze mag behouden.

Ik beschreef hier de executie krachtens een vonnis. Er waren echter enkele bevoorrechte vorderingen, waarvoor men kon uitwinnen, panden ²⁾, zonder vonnis. De Keurboeken van Vollenhove noemen als zoodanig »pacht, maghenaes (d. i. mondkost) en verdiend loon” ³⁾, de vertering van een burger in de taveerene, wanneer die den volgenden dag niet wordt betaald ⁴⁾ en verschenen rente ⁵⁾.

¹⁾ A 83, B 100, C 115.

²⁾ Waarvoor men het recht van parate executie had, zouden we kunnen zeggen.

³⁾ Vgl. p. 9, A 87, B 82, C 96. A zegt uitdrukkelijk dat pacht schuld wordt wanneer ze verjaart, d. w. z. alleen binnen het jaar bij panding kan worden ingevorderd.

⁴⁾ B 137, C 140. Een vreemdeling, die niet contant betaalt in de taverne, mag in gijzeling worden gehouden. A 45, B 136, C 139.

⁵⁾ A 99, B 114, C 170. Zie hierboven p. . Het eigenaardige is hier, dat bij gebreke van roerend goed niet *terstond* het onroerende wordt uitgewonnen en dat de executie hiervan in de toewijzing van de eigendom bestaat. Vgl. p.

De schuldenaar, die de panding voor onrechtmatig houdt (hetzij omdat de schuld niet bestaat of omdat deze niet uit haar aard pandbaar is en hij er niet voor is veroordeeld) mag *pandwering* doen. Zich dus verzetten en de rechterlijke beslissing inroepen.

Is de debiteur zelf afwezig, men mag pandweringe doen »op zijne komste,» d. i. opschorting van de executie tot zijne terugkomst eischen. Hij moet dan daags na zijn terugkeer vóór de hoogmis in rechte verschijnen en c. q. den schuldeischer voldoen, op eene boete ¹⁾).

Een burger die van stadswege wordt gepand, mag »selven dat pand wesen» met de bode naar de burgemeesters gaan en opschorting van de executie vragen, totdat tegen hem vonnis zal zijn geweest ²⁾).

Tegen panding voor onverjaarde pacht en der stede rente en goed, *waarvan men in het bezit is* (d. w. z. die tot nog toe geregeld zijn betaald) is geene pandwering toegelaten ³⁾).

Ten slotte heb ik er op te wijzen, dat een proces somtijds kan worden ingeleid met »besetten» (men zou kunnen zeggen, conservatoir beslag op den persoon of het goed van den schuldenaar). Deze wijze van procederen is tegen een burger alleen geoorloofd, wanneer hij bezig is zijn goed te verduisteren of voortvluchtig is. (A 85, B 103, C 118) ⁴⁾.

Hiermee heb ik mijne mededeeling over het proces en daarmee tevens die over het recht van Vollenhove

¹⁾ B 93, C 108.

²⁾ B 94, C 109.

³⁾ B 91, C 106.

⁴⁾ Tegen het wegvoeren of verbergen van in beslag genomen goed, is straf bedreigd (B 104, C 119).

in het algemeen, ten einde gebracht. Het was, mijne lezers zullen dit naar ik hoop beamen, eenvoudig en practisch. Het deelt dit karakter met ons oud-Nederlandsch recht in het algemeen. Ik kan de hoop moeilijk onderdrukken, dat de herlevende belangstelling in onze rechtsgeschiedenis de Nederlandsche juristen zal doen inzien hoeveel ons recht in eenvoud en daardoor in bruikbaarheid te kort schiet, en dat dit inzicht voor onze wetgeving een nieuw tijdperk van zelfstandige ontwikkeling zal voorbereiden.

B L A D W I J Z E R.

	Blz.
Voorwoord	v
<i>Inleiding.</i>	
§ 1. Het bosch en het dorp Vollenhove	1
Naam 1, bosch 2, dorp 3, kasteel 3, kastelein 4, andere dienaren van den bisschop 7.	
§ 2. De stad Vollenhove, hare privilegiën	10
Begrip stadrecht 10, verleende voorrechten in 4 categoriën te rangschikken 12, vrije markt 16.	
§ 3. De keurboeken	21
<i>Hoofdstuk I. De Stedelingen en het Stadsbestuur.</i>	
§ 4. Het burgerschap.	30
Verkrijging 31, verlies 32, vereischten 36, verplichtingen der burgers 37, hunne rechten 40—46, aansprakelijkheid van den eenen burger voor den ander en van den burger voor de stad 42, brengt het burgerschap vrijheid mede? 47.	
§ 5. Inwoners en vreemdelingen	53
Ingezetenen 53, hunne rechten 55, hunne plichten 56, vreemdelingen 57.	
§ 6. De sculte	58
§ 7. De schepenen.	60
Verkiezing 61, vereischten 62, haveman, havezathe 63, werkkring der schepenen 66.	
§ 8. De raad.	69
Wat? 69, werkkring 71.	
§ 9. De gezworen gemeente en de gemeene raad	72
Gezworen gemeente hoe gekozen 72, Gemeene raad, werkkring 73.	
§ 10. De buersprake	74
Niet alle burgers stemgerechtigd 74.	
§ 11. De burgemeesters	78
Werkkring 78.	
§ 12. Stedelijke beambten	80
Bode 80, nachtwaker 82, secretarius 82, koirmeesters 82, cysmeesters 83, kerokmeesters 83.	

	Blz.
<i>Hoofdstuk II. Strafproces en strafrecht</i>	84
Inleiding 84.	
§ 13. Het strafproces	87
Geen klager geen rechter 87, klacht 88.	
Competentie 89, gerucht 90, bewijs 91, onschuldseelen 91, proces ingeval van overspel 95, herstel in eer en goeden naam 95, vredegebod 95, zoen 97, oirvede 98.	
§ 14. De straffen.	99
Begrip van strafrecht 99, doodstraf 102, geeseling 102, verbanning 103, verbeuren van het burgerschap 103, boete 103, verhaal, subsidiaire straffen 104, beteringe 106, verbeurdverklaring 106.	
§ 15. Algemeene leerstukken	107
Omvang van de werking der strafwet 107, uitsluiting der strafbaarheid 108, verhooging der strafbaarheid 110, poging 111, deelneming aan strafbare feiten 112, samenloop 114, herhaling van misdrijf 114.	
§ 16. Delicten	115
Misdrijven tegen de gemeente 115, misdrijven tegen re- geeringspersonen 117, misdrijven tegen het publiek gezag 118, misdrijven tegen de openbare orde, de algemeene rust en veiligheid 122, misdrijven tegen medeburgers als zoodanig 124, misdrijven der magistraten als zood- danig 126, misdrijven tegen lijf of leven 127, misdrijven tegen het vermogen 129, misdrijven tegen de eer 129, huisvredebreuk 131, ontzeggen 132, misdrijven tegen de goede zeden en den godsdienst 133.	
§ 17. Politie-overtredingen	134
Handels- en bedrijfs-politie 134, herberg-politie 135, be- palingen tegen de weelde 135, brand-politie.	
<i>Hoofdstuk III. Burgerlijk recht en proces</i>	138
§ 18. Rechtstoestand der vrouw	139
§ 19. Minderjarigheid en voogdij	145
Einde der minderjarigheid door leeftijd 146, huwelijk 147, handlichting 148, ouderlijke macht in aard van voogdij niet onderscheiden 149, wie is voogd 151, onbekwaam- heid, redenen van verschooning 153, aanvaarding 154, toezicht op den voogd 155, zorg voor persoon en goed van den minderjarige 156, slotrekening 159.	
§ 20. Voogdij over krankzinnigen en verkwisters .	160
§ 21. Rechtsgevolgen van afwezigheid	163
§ 22. Huwelijksvorm	166

	Blz.
Verloving en huwelijk 167, waardoor oudtijds het huwelijk tot stand komt 167, rechtsgevolg der verloving 171, latere regeling 172.	
§ 23. Huwelijk, vereischten en beletselen.	174
Leeftijd 174, dubbel huwelijk 175, vorig huwelijk 175, bloed- en aanverwantschap 175, toestemming 176.	
§ 24. Ontbinding van het huwelijk	177
§ 25. Rechtsgevolg van het huwelijk met betrekking tot de personen der echtgenooten en hun goed.	177
Macht van den man over de vrouw 178, voordeelgoederen 179, gemeenschap van goederen 180, beheer en beschikking 183, huwelijksche voorwaarden 184, morgengave 186, scheiding van goederen 187.	
§ 26. De rechtsgevolgen van een tweede of volgend huwelijk	188
Maatregelen tegen verwarring der boedels 188, tegen overbevoordeeling, art. 236, 949 B. W. 191.	
§ 27. De voortgezette gemeenschap	191
Oorsprong en beteekenis van art. 182 B. W. 191—196.	
§ 28. De grondeigendom en zijn grenzen	198
A. Beperkingen van den eigendom door het politierecht 198, B. onteigeningsrecht 199, C. burendrecht, <i>a.</i> bepalingen ter bevordering van het bouwen van steenen huizen 201, <i>b.</i> beperking van het bouwrecht in het belang der burend 205, 1 ^o . men mag zijn buurman niet te na timmeren 205, 2 ^o . men moet de bepalingen omtrent het vensterrecht in acht nemen 206, <i>c.</i> afsluiting van erven 207.	
§ 29. Mede-eigendom	209
Verdeeling 209, gebruik 211.	
§ 30. Overdracht van onroerend goed	213
§ 31. Actiën om schuld	218
Geene actiën in materieelen zin 219, onderscheiding der actiën 220, beginselen van bewijsrecht 220, inhoud der dagvaarding 221, slichte claghe 222, onschuldseed 224, schriftelijke akten 227, schepenkennisse 230, getuigenbewijs 231, afwijkende bewijsregeling 234, bewijsrecht in later tijd 237.	
§ 32. Actiën om onroerend goed, bezit van jaar en dag	240
Proces met in- en uitleiding 241, gevallen waarin niet met inleiding wordt geprocedeerd, bezit van jaar en dag 243, bezit 244, bezit van jaar en dag gaf een procesueel voordeel 245, was bron van zelfstandig recht 246.	

	Blz.
§ 33. Recht op roerend goed	249
Zuiver Germaansche stelsel te Deventer 250, koop van gestolen goed 251, later recht 255.	
§ 34. Vruchtgebruik	255
§ 35. Grondrenten	260
Twee categoriën 260, aard 261, zakelijke rechten naar ons B. W. 261, vestiging der grondrente 262, losbaarheid 265, waarop zijn grondrenten verhaalbaar 267, te niet gaan der grondrente 270.	
§ 36. Naasting	270
§ 37. Erfrecht bij versterf	272
Oudste Overijsselsche recht 272, representatie 273, erfrecht met betrekking tot het „harnasch" 275, van verpleegden in liefdadige gestichten 276, bastaarden 277, onbeheerde nalatenschappen 277.	
§ 38. Erfrecht krachtens making	277
Testamentsvorm 277, beperkingen van het beschikkingsrecht 281.	
§ 39. Erfhuisrecht.	284
Inleiding in het erfhuis 284, aanvaarding en verwerping, voorrecht van boedelbeschrijving 287, boedelscheiding, inbreng 289, uitvoering van een uitersten wil.	
§ 40. Overeenkomsten	291
Handgeld, godspenning, wijnkoop 292, dwang 293, wynnen op schaden 294.	
§ 41. Koop	295
Reclame 297, verkoop en opdracht 298, vrijwaring 300.	
§ 42. Huur van goederen	301
Bewijs 302, voorrecht van den verhuurder 304, einde der huur 305.	
§ 43. Huur van dienstboden	306
§ 44. Andere overeenkomsten	309
Lastgeving, bewaargeving 310, maatsch3p 311, verbruikleen, spel en weddenschap 312.	
§ 45. Verbintenissen uit onrechtmatige daden	314
Schade door dieren toegebracht 315.	
§ 46. Borgtocht.	316
§ 47. Zakelijke zekerheid	319
§ 48. Bevoorrechte schulden	321
Geven en houden 321.	
§ 49 Het proces in burgerlijke zaken	325

VERBETERINGEN. 1)

Dl. I.

bl.	2	<i>regel</i>	9 v. b.	<i>staat</i>	aliorumne	<i>lees</i>	aliorumve.
"	7	"	10	"	den	"	de.
"	9	"	4	"	dien	"	die.
"	14	"	5	"	1854	"	1354.
"	20	"	2 v. o.	"	Striek	"	Strick.
"	35	noot	2	"	1415	"	1450.
"	38	<i>regel</i>	1 v. o.	"	hun	"	hem.
"	94	"	6 v. b.	"	eene	"	een.
"	101	noot	1	"	lateren	"	latere.
"	117	noot	1	"	catagorie	"	categorie.
"	142	<i>regel</i>	7 v. b.	"	deze	"	dezen.
"	156	"	16	"	moeghen	"	maeghen.
"	170	"	10	"	nitnoodigen	"	uitnoodigen.
"	174	"	2 v. o.	"	bijstaand	"	bestaand.
"	183	"	3	"	. Door	"	door
"	218	"	7	"	catagoriën	"	categoriën.
"	223	"	10	"	geuge	"	genge.
"	240	"	3 v. b.	"	overschrijving	"	omschrijving
"	243	"	7	"	den bezitter	"	de bezitter
"	266	"	8	"	als rente	"	der als rente.
"	267	noot	2	"	het lossingsrecht	bij den rente-	verkoop, <i>duidelijker</i> de lossings-
							plicht bij den rentekoop.

1) Dat deze lijst veel te lang is, geef ik al bij voorbaat toe aan wie het wil opmerken.

Dl. II.

bl. 19	<i>regel</i> 14 v. b.	<i>staat</i> voiseit,	<i>les</i> voirseit.
" 23	" 7	" " Roertollen	" roertollen.
" 70	art. 105	" IIIc XXIII	" IIIc XXIII.
" 93	" 10	" buesprake	" buersprake.
" 95	" 32	" sprekan	" spreken.
" 97	" 74	" vange	" vangen.
" 106	" 5	" buersnrake	" buersprake.
" 117	" 39	" uiet	" niet.
" 135	" 97	" gebede	" gebade
" 142	" 119	" wech	" wech.
" 143	" 123	" borgevmeisters	" borgermeisters
" 152	" 147	" tegen tegen	" tegen
" 160	" 173	" moen	" moegen.
" 172	" 197	" op op	" op.
" 173	" 199	" nabecreuen	" nabescreuen.
" 194	<i>regel</i> 5—6	" en ende	" ende.

ACL
907
[27]

VEREENIGING TOT BEOEFENING
VAN OVERIJSSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

OVERIJSSSELSCHE
STAD-, DIJK- EN MARKEREGTEN.

EERSTE DEEL. ZESDE STUK.

STADREGT VAN VOLLENHOVE.

II.

ZWOLLE,
DE ERVEN J. J. TIJL.
1885.

WERKEN, UITGEGEVEN DOOR DE
VEREENIGING TOT BEOEFENING VAN OVERIJSSELSCH
REGT EN GESCHIEDENIS.

- Verslagen van de Handelingen der vergaderingen van de Vereeniging, 1^e—54^e stuk. (Niet in den handel).
- Catalogus der Bibliotheek van de Vereeniging. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, f 0.60. Met 3 supplementen, 1^e bij denzelfden f 0.20, 2^e f 0.10, 3^e f 0.05. Zwolle, De Erven J. J. Tijl.
- Register van Overijsselsche Oorkonden, I, No. 1—369. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink 1873. II, No. 370—890. Zwolle, De Erven J. J. Tijl 1875. III, No. 891—1101. Dezelfden 1884.
- Verslagen en Mededeelingen, 1^e—14^e stuk. 1^e st., 1860, f 1.25 — 2^e st., 1862, f 1.25 — 3^e st., 1865, f 0.75 — 4^e st., 1867, f 1.00 — 5^e st., 1870, f 1.25 — 6^e st., 1871, f 1.50 — 7^e st., 1872, f 0.75, 1^e—7^e st. Deventer, J. de Lange — 8^e st., 1873, Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink — 9^e st., 1874, f 1.80 — 10^e st., 1876, f 0.70, — 11^e st., 1878, f 1.50 — 12^e st., 1881, f 1.00 — 13^e st., 1883, f 0.75 — 14^e st., 1885, f 0.60. 9^e—13^e st. Zwolle, De Erven J. J. Tijl.
- Verhandeling over het Graafschap Goor en beschrijving van de Heerlijkheid Almelo en Vriezenveen. Twee onuitgeg. hoofdstukken van den Tegenw. Staat van Overijssel; door wijlen Mr. G. Dumbar. Deventer, J. de Lange 1858, f 0.50.
- Kronijk van Gerardus Coccius. Deventer, J. de Lange 1860, f 0.70.
- Charters en bescheiden over de betrekking der drie Overijss. steden, bijzonder van Kampen, op het noorden van Europa, 1251—1398. Deventer, J. de Lange 1861, f 1.15.

(Zie verder de beide laatste pag. van den omslag.)

WERKEN, UITGEGEVEN DOOR DE
VEREENIGING TOT BEOEFENING VAN OVERIJSSELSCH
REGT EN GESCHIEDENIS.

- Verslagen van de Handelingen der vergaderingen van de
Vereeniging, 1^e—54^e stuk. (Niet in den handel).
- Catalogus der Bibliotheek van de Vereeniging. Zwolle,
W. E. J. Tjeenk Willink, f 0.60. Met 3 supplementen,
1^e bij denzelfden f 0.20, 2^e f 0.10, 3^e f 0.05. Zwolle,
De Erven J. J. Tijl.
- Register van Overijsselsche Oorkonden, I, No. 1—369.
Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink 1873. II, No. 370—890.
Zwolle, De Erven J. J. Tijl 1875. III, No. 891—1101.
Dezelfden 1884.
- Verslagen en Mededeelingen, 1^e—14^e stuk. 1^e st., 1860,
f 1.25 — 2^e st., 1862, f 1.25 — 3^e st., 1865, f 0.75 —
4^e st., 1867, f 1.00 — 5^e st., 1870, f 1.25 — 6^e st.,
1871, f 1.50 — 7^e st., 1872, f 0.75, 1^e—7^e st. Deven-
ter, J. de Lange — 8^e st., 1873, Zwolle, W. E. J.
Tjeenk Willink — 9^e st., 1874, f 1.80 — 10^e st., 1876,
f 0.70, — 11^e st., 1878, f 1.50 — 12^e st., 1881, f 1.00 —
13^e st., 1883, f 0.75 — 14^e st., 1885, f 0.60. 9^e—13^e
st. Zwolle, De Erven J. J. Tijl.
- Verhandeling over het Graafschap Goor en beschrijving
van de Heerlijkheid Almelo en Vriezenveen. Twee
onuitgeg. hoofdstukken van den Tegenw. Staat van
Overijssel; door wijlen Mr. G. Dumbar. Deventer, J.
de Lange 1858, f 0.50.
- Kronijk van Gerardus Coccius. Deventer, J. de Lange
1860, f 0.70.
- Charters en bescheiden over de betrekking der drie Overijss.
steden, bijzonder van Kampen, op het noorden van
Europa, 1251—1398. Deventer, J. de Lange 1861, f 1.15.

(Zie verder de beide laatste pag. van den omslag.)

WERKEN, UITGEGEVEN DOOR DE
VEREENIGING TOT BEOEFENING VAN OVERIJSSELSCH
REGT EN GESCHIEDENIS.

- Verslagen van de Handelingen der vergaderingen van de Vereeniging, 1^e—54^e stuk. (Niet in den handel).
- Catalogus der Bibliotheek van de Vereeniging. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, f 0.60. Met 3 supplementen, 1^e bij denzelfden f 0.20, 2^e f 0.10, 3^e f 0.05. Zwolle, De Erven J. J. Tijl.
- Register van Overijsselsche Oorkonden, I, No. 1—369. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink 1873. II, No. 370—890. Zwolle, De Erven J. J. Tijl 1875. III, No. 891—1101. Dezelfden 1884.
- Verslagen en Mededeelingen, 1^e—14^e stuk. 1^e st., 1860, f 1.25 — 2^e st., 1862, f 1.25 — 3^e st., 1865, f 0.75 — 4^e st., 1867, f 1.00 — 5^e st., 1870, f 1.25 — 6^e st., 1871, f 1.50 — 7^e st., 1872, f 0.75, 1^e—7^e st. Deventer, J. de Lange — 8^e st., 1873, Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink — 9^e st., 1874, f 1.80 — 10^e st., 1876, f 0.70, — 11^e st., 1878, f 1.50 — 12^e st., 1881, f 1.00 — 13^e st., 1883, f 0.75 — 14^e st., 1885, f 0.60. 9^e—13^e st. Zwolle, De Erven J. J. Tijl.
- Verhandeling over het Graafschap Goor en beschrijving van de Heerlijkheid Almelo en Vriezenveen. Twee onuitgeg. hoofdstukken van den Tegenw. Staat van Overijssel; door wijlen Mr. G. Dumbar. Deventer, J. de Lange 1858, f 0.50.
- Kronijk van Gerardus Coccius. Deventer, J. de Lange 1860, f 0.70.
- Charters en bescheiden over de betrekking der drie Overijss. steden, bijzonder van Kampen, op het noorden van Europa, 1251—1398. Deventer, J. de Lange 1861, f 1.15.

(Zie verder de beide laatste pag. van den omslag.)